М.Н. Курко
П.М. Лісовський
Ю.П. Лісовська

КРИПТОЛОГІЯ

Навчальний посібник

КОНДОР

Київ, 2020

УДК 004.056.55
К82

Протокол №

Рецензенти:
Крутов В.В. — доктор юридичних наук, професор;
Конверський А.Є. — доктор філософських наук, професор;
Стеценко В.Ю. — доктор юридичних наук, професор;
Бойченко Е.Б. — доктор економічних наук, професор.

К82 **Криптологія**: навч. посібник / М.Н. Курко, П.М. Лісовський, Ю.П. Лісовська. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2020. — 248 с.

ISBN

У навчальному посібнику висвітлено актуальні питання криптології як всебічного складного явища таємниці таємниць в феноменологічній свідомості. В організаційній структурі криптології зазначено соціогенний вплив на матричну структури свідомості. Акцентовано увагу на концептуальну модель контррозвідувальної діяльності, в якій проводиться аналіз загроз і ризиків рівня захищеності інформації. Здійснено адміністративно-правовий аналіз банківської системи. При цьому розкрито, що паливно-енергетичний комплекс є прерогативою діяльності спецслужб.

Визначено авторське бачення сучасної криптовалюти як правової ентропії в системі криптології.

Навчальний посібник розраховано на науковців, студентів, курсантів, співробітників спецслужб та широке коло читачів.

ISBN УДК 004.056.55

© М.Н. Курко, П.М. Лісовський,
Ю.П. Лісовська, 2020
© Видавничий дім «Кондор», 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5

РОЗДІЛ 1. КРИПТОЛОГІЯ ЯК ВСЕБІЧНЕ ЯВИЩЕ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ 6

1.1. Сутність маніпуляції свідомістю в криптології 6
1.2. Таємниця розуму серця в феноменологічній свідомості 19
1.3. Духовний капітал мудрості: нейробіолінгвістичні основи 34
1.4. Ентропійний процес інвестиційної діяльності в сучасній Україні як важливий критерій у криптології 55
Контрольні запитання 63
Теми рефератів 64

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ВИВЧЕННЯ КРИПТОЛОГІЇ 65

2.1. Соціогенний вплив на структуру свідомості: матриця «геному» 65
2.2. Інформаційний капітал у контексті криптології 81
2.3. Нова концептуальна модель контррозвідувальної діяльності у криптології 89
2.4. Кадрове забезпечення та захист прав людини в криптології .. 97
2.5. Вища освіта як протидія корупційним маніпуляціям 104
Контрольні запитання 112
Теми рефератів 113

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ В СИСТЕМІ ВИВЧЕННЯ КРИПТОЛОГІЇ 114

3.1. Комерційна торгівля в сучасних інтернет-мережах 114
3.2. Адміністративно-правовий аналіз банківської системи і боротьба із промисловим шпигунством 122

3.3. Паливно-енергетичний комплекс як прерогатива діяльності спецслужб 128
3.4. Безпекове управління інвестиційним ризиком у контексті інформаційного капіталу 135
Контрольні запитання 143
Теми рефератів 143

РОЗДІЛ 4. СУЧАСНА КРИПТОВАЛЮТА ЯК ПРАВОВА ЕНТРОПІЯ В СИСТЕМІ КРИПТОЛОГІЇ 144

4.1. Сучасна конструкція політики світового порядку 144
4.2. Кібербезпека як космічна фрактальність у міжнародному праві 153
4.3. Місія Космосу у криптології: енергетична безпека 161
4.4. Міграційний капітал як фінансовий виклик часу 173
4.5. Інформаційна якість на світовому ринку праці: енергоефективність у криптопросторі 219
4.6. Постфілософія як пошук панацеї в небайдужому майбутньому: валютна політика Національного Банку України 229
Контрольні запитання 231
Теми рефератів 231

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 232

У Храмі Мудрості щукай ключ Істини

Автори

ПЕРЕДМОВА

У сучасну епоху глобалізаційних змін одним із загальноприйнятих понять у криптології, що всебічно відображає картину, є маніпуляція свідомістю. Саме механізмом як явного, так і латентного (прихованого) примусу служить маніпуляція. Наприклад, в медицині — це рефлексотерапія, діагностика, лікувальні процедури, оперування тощо. Термін «маніпуляція» використовується і в техніці. При цьому розглядається як дія з механізмами, що здійснюється за допомогою рук. Тому криптологія як складне явище таємниці таємниць визначає духовний капітал мудрості, в якому трансцендентально-релігійні виміри мають нагальне значення для сучасності, оскільки міфи (символи, знаки тощо) в реаліях життя стають дійсними. В силу цього правова ентропія в криптології постає визначальним світовим лідером нового порядку, в якому кібербезпека є космічною фрактальною місією.

Авторами зазначено історичні корені криптовалюти як таємної електронної грошової одиниці в кіберпросторі, оскільки феномен криптовалюти має як конструктивний, так і деструктивний дух часу (світового цифрового уряду).

Крім того, виявлено, що прерогативою діяльності спецслужб в криптології є безпекове управління інвестиційними ризиками у контексті паливно-енергетичного комплексу. Особливе місце посідає криптографічне шифрування даних в банківських системах, що здійснюється як програмно, так і апаратно. У свою чергу, стверджена концепція нейробіологічної лінгвістики в криптологічно-ментальних межах (свідомості мови, культури). Прогнозовано, що саме законний капітал в криптології є пошуком панацеї як сучасний новий поворотний етап у небайдуже майбутнє.

Від авторів

РОЗДІЛ 1. КРИПТОЛОГІЯ ЯК ВСЕБІЧНЕ ЯВИЩЕ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СВІТІ

1.1. Сутність маніпуляції свідомістю в криптології

Одним із універсальних понять в криптології, що віддзеркалює механізм як явного, так і латентного (прихованого) примусу, слугує маніпуляція (від лат. manipulus означає рука, робот, механізм). Серед дослідників немає єдиного підходу до визначення терміну «маніпуляція». У Оксфордському словнику англійської мови маніпуляція *(manipulation)* в загальному розумінні визначена як виконання руками складної дії, що потребує вправності, вміння тощо. Наприклад, в медицині — це рефлексотерапія, діагностика, лікувальні процедури, оперування тощо. Термін «маніпуляція» використовується і в техніці. При цьому розглядається як дія з механізмами, що здійснюється за допомогою рук. В міру ускладнення різних механізмів (важелів) технічного призначення маніпуляторами стали називати імітатори або штучні замінники рук: спеціальні пристрої для складного пересування предметів з дистанційним управлінням. Наприклад, для завантаження стержнів з ядерним паливом.

В переносному значенні Оксфордський словник визначає маніпуляцію як «акт впливу на людей або управління ними або речами з «ловкістю», особливо з деструктивним підтекстом, як приховане управління або обробка». Саме в такому семантичному навантаженні слово «маніпуляція» підмінило в політичному словнику раніше існуючий термін «макіавелліанізм» [94, 93].

Можна назвати дві причини такої заміни, в якій, по-перше, відбулося переміщення основного акценту з оцінюючого погляду на технологічний при підході до даного феномена. А по-друге, розширилось коло явищ, до яких став відноситися термін «маніпуляція» — йдеться вже не стільки про якості окремих політичних лідерів, а скільки про діяльність цілих інститутів і державних утворень. Означений термін широко використовується у засобах

масової інформації, у розробці політичних сценаріїв та програмуванні свідомості, що важливо для криптології як всебічного явища таємниці таємниць.

У системі криптольгії маніпуляція є показовим способом функціонування впливових інформаційних систем. Як зазначає Н.Костенко, «у випадку прирівнювання масової комунікації до пропагандистського процесу», вона є найбільш показовим зразком «маніпуляторських процедур суб'єкта», який привертає аудиторію до контакту [91, 140].

На наш погляд, під маніпуляцією як матриці в криптології слід розуміти певні способи соціального впливу на людину, керування нею за допомогою засобів масової інформації, економічних, політичних, соціальних та інших засобів з метою нав'язування відповідних ідей, цінностей, форм поведінки тощо. Причому цей вплив (як особливий стан, в якому поведінка одного суб'єкта змінюється діями іншого) досить часто є латентним (прихованим) для того, на кого він спрямований. Іншими словами, маніпулювання являє собою систему засобів ідеологічного й духовно-психологічного впливу на свідомість задля спрямування їх у заданому напрямку.

У цьому сенсі предметне дослідження маніпуляції умовно поділено на два напрями: 1) соціальна складова: (в межах соціальної філософії, соціології, комунікативістики, політичного аналізу розробляються специфіка владних відносин, можливість управління громадською думкою та суспільними настроями, розкривається маніпулятивна сутність засобів масової інформації тощо); 2) інтраперсональна складова маніпуляції (дослідження в галузях психології, психотерапії).

Маніпуляція дає змогу змінювати бажання відповідно до волі маніпулятора, тому її визначають як форму ненасильницького впливу. З іншого боку, якщо взяти визначення насилля як «застосування індивідом чи соціальною групою різноманітних форм примусу стосовно інших індивідів чи соціальних груп з метою досягнення чи збереження економічного й політичного панування, завоювання тих чи інших прав чи привілеїв, то маніпуляцію цілком можна розглядати як один із альтернативних шляхів соціального контролю та панування» [88, 356].

В західній літературі, починаючи з 60-х років XX століття, розглядались дві проблеми: перша присвячувалася розвінчуванню маніпулятивної сутності засобів масової інформації (в радянській літературі при цьому додавались епітети «буржуазних» або «імперіалістичних»); друга торкалася практики «очищення мозку» в «застінках спецслужб Китаю і СРСР», з якою зіткнулися учасники війн на корейському півострові та у В'єтнамі.

В психологічній літературі термін «маніпуляція» має три значення: перше взяте із техніки і використовується в інженерній психології і психології праці; у другому значенні, що перейшло із етології, під маніпуляцією розуміється «активне переміщення тваринних елементів середовища в просторі» (в протилежність локомоції — переміщенню в просторі самих тварин); у третьому значенні означений термін вживається в політологічних працях в контексті міжособистісних стосунків [46, 21].

Сьогодні переносне значення маніпуляції актуалізується основним змістом цього поняття. В своєму переносному значенні маніпуляція має достатньо потужну інтеграцію та диференціювання в семантичному полі навантаження, що продукує: маніпулятивний вплив, психологічну маніпуляцію, маніпулювання (у тому числі, маніпулювання в політиці; маніпулювання суспільною думкою, суспільною свідомістю), міжособистісні маніпуляції, соціально-політичні маніпуляції особистістю.

Таким чином, як зазначають дослідники, термін «маніпуляція» був перенесений із одного семантичного контекста в інший як «метафора» [46, 154].

Поняття маніпуляції свідомістю (що має цілу гаму термінологічних еквівалентів і смислових синонімів), яке акумулює факт певних стратегій у політиці, економіці та бізнесі, є дискусійним за змістом. При цьому слід розмежовувати предикати судження щодо суб'єкта (зловмисний чи добромисний намір), враховуючи дуалізм поняття «маніпуляція» (правління, керування, трансформація, програмування, зомбування, прогнозування), що містять у собі суб'єктно-об'єктні складники — «маніпулювальний» (керуючий) та «маніпульований» (керований). Ці визначення виражають детерміноване навантаження в широкому колі соціально-філософських досліджень, однак залишаються концептуально

невирішеними. Це щоразу призводить до певних теоретичних схибів, методологічних непорозумінь і неузгодженостей при здійсненні сучасних інформаційних технологій як засобу керування свідомістю (виборчі, рекламні технології, нейролінгвістичне програмування і т. ін.).

В залежності від відношення до адресата як до об'єкта або суб'єкта і рівня його активності виділяються основні стратегії впливу: імперативна (пасивний об'єкт), маніпулятивна і розвиваюча (суб'єкт — суб'єктивний підхід). При цьому варто відзначити маніпулятивну стратегію, де активність адресата розглядається лише як фактор, що потребує відповідних методів впливу для появи змін в його психіці, трансформації (модифікації) поведінки суб'єкта маніпуляції.

В межах маніпулятивного підходу розроблена найбільша кількість спеціальних теорій впливу (як особливого стану комунікативної взаємодії в міжособистісних стосунках), що грунтуються на ідеї активності і цілісності психічного функціювання людини. Відтак, «численні експериментальні дослідження і соціальна практика свідчать, що більш досконале знання і більш глибоке проникнення в інтимні механізми психічної природи не означають того, що ці наукові відкриття будуть використовуватися на благо людини. Часто, навпаки, це безпосереднім чином використовується у відповідних засобах і методах контролю свідомості і поведінки людей, маніпулювання психікою» [43, 7].

Маніпуляції містять у собі такі **різновиди, як міжособистісні і масові маніпуляції.** У першому випадку для їх здійснення маніпулятори вдаються до певної техніки, тобто набору маніпулятивних прийомів, що працюють на міжособистісному рівні як продукування індивідом *ідентичної свідомості*. У власному розумінні *основний концепт ідентичності* є атрибутом (приналежністю) особистісної саморефлексії.

У другому випадку на допомогу маніпуляторам приходять маніпулятивні технології, що передбачають, по-перше, укорінення в свідомості під виглядом об'єктивної інформації латентного (прихованого), але бажаного для певних груп змісту; по-друге, вплив поведінки одного індивіда, що певною мірою змінює поведінку іншого в процесі комунікативної взаємодії; по-третє,

реалізацію прихованих цілей, досягнення яких суб'єкт пов'язує із допомогою внутрішньої позиції. При такому маніпулюванні превентуються (упереджуються) уявлення про відповідні сторони людської життєдіяльності, свідомість «блокується» від соціальної та політичної дійсності, і певною мірою втрачається можливість усвідомлено реагувати на здійснюваний на неї вплив.

У соціологічному словнику маніпуляція трактується як «шахрайська витівка, виверт, підтасовка фактів, махінація, фокус; складний прийом у фізичній (ручній) праці, що вимагає ретельної чіткості» [115, 95].

Кожен із аспектів наведеного визначення відображає характерні особливості природи маніпуляції і виступає важливим у нашому подальшому аналізі і узагальненні підходів до визначення змісту поняття «маніпуляція». Саме в першому тлумаченні як сукупність способів соціального впливу, що передбачають «махінації» з соціальною інформацією, маніпуляція має виступати предметом філософського дослідження; друге і третє значення цього поняття доповнюють його трактування.

Чи не вперше термін «маніпуляція» як параметр філософського аналізу був виділений та обгрунтований Ю.Хабермасом у рамках його теорії комунікативної дії [176, 73]. У контексті осягнення маніпулятивних впливів у суспільних взаємодіях постає особливе витлумачення Хабермасом класичної феноменологічної концепції життєвого світу, що інтегрована в його систему «комунікативної філософії». Життєвий світ як взаємопов'язаність норм та цінностей, які визнаються індивідами і супроводжують їхні дії та вчинки, трактується Хабермасом в поєднанні з інституціональними механізмами суспільства. Поширення суперечностей між системами цілераціональної дії,орієнтованої на результат, та комунікативної дії, орієнтованої на порозуміння, призводить до раціоналізації життєвого світу, що може мати негативні наслідки. Такими наслідками є проникнення у сферу життєвого світу різними шляхами функцій та імперативів господарювання і влади [176, 74].

Таким чином, небезпека при цьому полягає в можливості посилення частки стратегічно скерованих дій у суспільній взаємодії. Хоча доробок Ю.Хабермаса не містить безпосередніх до-

сліджень феномена маніпуляції, та в тлумаченні дослідником багатьох комунікативних процесів чітко окреслена проблема маніпуляції як одного з різновидів соціальної дії.

Варто навести ще одне визначення маніпуляції, що розкриває суть даного явища: в криптології маніпуляція — це «прихований вплив на здійснення вибору» [46, 155]. Маніпулюючий (комунікатор), вступаючи в комунікацію з маніпульованим (реципієнтом), у процесі створення та через посередництво іміджу або комунікативних дій за допомогою певних заходів та прийомів має за мету приховано вплинути на вибір дій аудиторії і досягнути певної власної мети. Прихований характер маніпуляції в криптології розкриває ще одну характерну особливість цього явища — це дворівневий характер його здійснення у двох взаємопов'язаних площинах комунікації. Перша, демонстрована реципієнту, — це змодельований комунікатором інформаційний потік, який у певному руслі представляє йому зміст комунікації. Друга, прихована площина комунікації, що ретельно маскується за допомогою першої, відображає справжні, реальні цілі та фактичне запровадження маніпуляції свідомістю.

Маніпуляція як процес має такі *ознаки*:

1) вплив (розуміння особливого стану суб'єктів у комунікативній взамодії);

2) встановлення відносин з реципієнтом для досягнення своїх цілей;

3) латентний (прихований) примус як спосіб соціального управління;

4) використання сили, знання, таємниці тощо як основи влади;

5) спонукання, привнесення мотиву до будь-яких вчинків, які окреслюють суб'єктивне ставлення реципієнта до своєї діяльності;

6) майстерність (мистецтво) застосування [115, 121].

Всі ці характеристики значною мірою присутні в актах маніпуляції і становлять її суттєві риси. Можна навести ще одне розуміння маніпуляції як дії, спрямованої на «прибирання до рук» іншої людини, здійснюваної так майстерно, що у неї створюється ілюзія, що вона сама управляє поведінкою» [46, 156]. Це поняття маніпуляції, побудоване на змістовній стереотипізації

поведінки, значною мірою відображає психологічний аспект як основного чинника маніпуляції, однак визначення «ілюзії» є суттєвим: мета комунікатора — маніпулятивно створити немовби «вільний» вибір аудиторії на свою користь. У цьому випадку специфіка маніпуляції полягає в тому, що, використовуючи психологічні механізми маніпуляції, комунікатор вимушений діяти, насамперед, у соціальному середовищі, маніпулюючи, в тому числі, соціальними характеристиками та створюючи іншу реальність, яка відповідає цілям маніпулятора. Звичайно, існують випадки використання маніпуляцій, наприклад у педагогічній діяльності, які носять суспільно-схвальний характер і мають позитивні наслідки.

Дослідження маніпулятивного впливу в контексті криптології передбачає осмислення феномена влади, яку соціальна філософія, соціологія розглядають зазвичай у термінах домінації, підпорядкування та соціального контролю. Навіть коли мова йде про поведінку окремого автономного суб'єкта, опосередковано пов'язану з певним соціальним контекстом, то й у цьому разі його позиція може бути охарактеризована за ознаками домінування або підпорядкування. Натомість, відповідно, підпорядкований або домінантний інший суб'єкт може бути присутній опосередковано, невидимо, умовно.

У владному контексті взаємин їхня домінантна сторона зазвичай постає як очевидніша. Це, зокрема, виявляється у помітно більшій кількості термінів, що означають різні види й форми домінування у річищі маніпуляції свідомістю: панування, керівництво, лідерство, перевага, вищіть, зверхність тощо. При цьому очевидна *потреба та інтереси* того, хто маніпулює, мати іншого суб'єкта як об'єкта маніпулювання означає певну залежність домінантної сторони від підпорядкованої, що є діалектично взаємопов'язаними полюсами одного цілісного простору.

Як вважає німецький філософ Ф.Ніцше, «явище влади веде до визнання її за іманентну властивість кожної живої істоти» [46, 69], що взаємодіє з оточенням і в цій взаємодії намагається утвердити власне існування, задовольнити свої *потреби як соціогенне явище*, дотримати власних *інтересів*, захиститися від конкурентних впливів інших істот.

Таким чином, у контексті криптології влада постає загальною інтенцією, прагненням комунікатора встановити контроль над об'єктом впливу, «примушуючи», а точніше, зумовлюючи його діяти особливим чином, потрібним автору маніпуляції. «Примус» при цьому узятий в лапки, оскільки Н.Луман принципово розводив ці поняття, приписуючи першому функцію насилля в той час, коли влада є скерованою на управління власним вибором реципієнта, а не на його здійснення: «У своєму крайньому варіанті примус зводиться до застосування фізичного насилля, і тим самим до підміни своїми діями дій інших людей, які влада не в змозі викликати… Примус означає відмову від переваг символічної генералізації, відмову від того, щоб керувати селективністю партнера. В ході здійснення примусу той, хто практикує його, бере на себе функцію селекції та прийняття рішень. У більшості випадків можна говорити про те, що до насильства вдаються від нестачі влади» [105, 141].

Отже, згідно з цим порівнянням примусу і влади як комунікаційних характеристик у річищі маніпуляції свідомістю, влада найбільш близька до маніпулювання з точки зору орієнтації на управління вибором реципієнта, не заміщуючи цю дію загалом.

Маніпуляція як владне устремління в криптології організовує умови комунікації таким чином, щоб реципієнт сам приймав потрібні комунікатору рішення. Іншими словами, тому, хто здійснює маніпуляцію, не потрібний контроль над свідомістю реципієнта як такий. Маніпулятора цікавить, насамперед, контроль над комунікативною системою, в якій знаходиться аудиторія. З цього випливає, що маніпуляція, хоч і здійснюється приховано (явна маніпуляція буде управлінням), може цілком усвідомлюватись реципієнтом, і зумовлювати його думки та дії.

У контексті досліджуваної проблематики з'ясування потребує поняття «*імідж»*, що є визначальною категорією для таких систем знань, як паблік рілейншнз та іміджелогія. Узагальнимо існуючі визначення: імідж — це «сукупність особистісних ознак «актора» маніпуляції (притаманних або не притаманних йому в реальності), які демонструються або приписуються йому та скеровуються на реципієнта» [115, 112].

Імідж у цьому тлумаченні є соціально сконструйоване утворення, що складається з системи компонентів, які формують образ об'єкта. Серед них можна виділити статусні ознаки, пов'язані з професією, родом занять, освітою, сімейним станом, стратифікаційними переміщеннями об'єкта, оціночні вектори особистісних якостей тощо, що визначаються соціальною структурою.

Згідно з відповідними статусними ознаками імідж виступає втіленням предмета маніпуляцій, оскільки є інформаційним потоком, що скеровується на реципієнта з метою створення бажаних уявлень про актора маніпуляції. З'ясування співвідношення іміджу та маніпуляції розкриває специфічні особливості маніпуляції: з одного боку, імідж може слугувати базою упередження та ускладнення маніпуляції. Імідж — це образ, що відображає, зокрема, й реальні риси особи чи інституції; з іншого боку, — імідж єзагальним способом маніпуляції, тобто комунікатор у ньому свідомо створює ті ознаки, які необхідні для маніпулятивного впливу.

Отже, імідж задля успішного здійснення маніпулятивних впливів вимагає постійного корегування та зміни. Створення реально діючого з точки зору маніпуляцій іміджу вимагає ретельного відстеження інформаційного поля, яке склалось на час маніпуляції.

Наступною матричною категорією у криптології, яка у співвідношенні з маніпуляцією також вимагає свого окреслення, є *риторика.* Це поняття часто вживається в публікаціях у значенні, близькому до маніпуляцій [143, 175], і тому потребує уточнення. В семіотиці це поняття відображає емотивний рівень здійснення дискурсу, а точніше, середовище спонукального дискурсу. Риторика відображає спонукальне спрямування комунікативної діяльності, скероване на переконання реципієнта, представлене в обсязі комунікативних зусиль — від удосконалення шляхів аргументації до маніпулювання інформацією в спілкуванні. На думку П.Рікера, риторика у «вжитку» є недовговічною, оскільки вона знаходиться «посередині між найвищим рівнем раціонального доказу» й «софістичними аргументами» і спрямована на те, щоб викликати в аудиторії довіру до суміші фальшивих обіцянок з правдивими погрозами [143, 176].

Часто згадується не тільки в публіцистиці, але й у наукових працях також поняття «спекуляції» як ознака діяльності, характе-

ризуючи спосіб здійснення діяльності, скерованої на використання будь-чого в корисливих цілях. Тобто, означене поняття відображає одну з характерних особливостей маніпуляцій. Варто згадати виділений В. Парето термін **«гравець»**, спекулянт (з англійської — speculator), як характеристику «ділка», який намагається здобути успіх та вигоду будь-якими шляхами [115, 177]. В аналізі і узагальненому підході до визначення змісту поняття «маніпуляція» цей термін важливий, оскільки здійснює *маніпулятивний вплив як складна і багатофакторна специфічна діяльність у криптології.*

Таким чином, виділена вище криптологічна особливість в окресленні соціального механізму здійснення маніпуляції вказує на принципову відмінність між розглядом цього явища на соціальному, політичному та психологічному рівнях.

Розглядаючи феномен криптології у політичній системі суспільного життя, необхідно вказати на специфіку цього явища, яка дозволилиа б окреслити предметне поле поняття. Це криптологічне уточнення потребує співвідношення інструментальних понять маніпуляція та *пропаганда*, оскільки ці спорідненні терміни, на перший погляд, є синонімичними і, особливо в побутовій мові, розуміються як ототожні. І перше, і друге інструментальне поняття відображають процес та методики доцільно скерованого впливу на свідомість реципієнта, однак кожне з них має власну специфіку, яка розкриває особливості здійснення впливу. Саме така специфіка криптології обумовлена самою динамікою сучасної соціальної практики.

У свою чергу, під пропагандою в криптології розуміють сукупність ідеологічно та стратегічно скерованих впливів, спрямованих на експансивне та масове розповсюдження певної системи поглядів та переконань; тоді як маніпуляції є специфічним способом здійснення впливу на реципієнта в суспільних відносинах. Тому визначення пропаганди як «засобу маніпуляції масовою свідомістю» [144, 132] вважається не цілісним (не зовсім коректним).

Отже, у здійсненні владних впливів на свідомість методи прямої пропаганди як ідеологічного тиску втрачають свою дієвість та ефективність. На відміну від методів неприкритої ідеологічної пропаганди, технології маніпулятивного впливу в

криптології вибудувані «майстерно», мають прихований характер багатовекторної дії та орієнтовані на індивідуалізовані системи «переконань».

За умов постмодерної ситуації соціополітичне життя відзначається кризою політичних концепцій та застосуванням у політичній боротьбі ринкових стратегій. Така ситуація зумовлює необхідність за будь-яку ціну «продати» політичне рішення, а відтак — застосування «майстерних» та прихованих технологій впливу.

З'ясування в співставленні з категорією «маніпуляція» в криптології потребує також поняття *«ідеологія»*. Спираючись на систему інституціональних норм, ідеологія визначає не тільки те, як людина повинна ставитись до певної дії, але і чому вони повинні діяти саме таким чином. У випадку владних відносин можна зафіксувати певну примусову компоненту у здійсненні впливів, особливо, коли ідеологія виробляється цілеспрямовано і поширюється владними структурами на всі сфери людської діяльності. Як тільки ідеологія стає цілеспрямованою (через механізми тиску і примусу), збільшується рівень маніпуляції реципієнтом. У будь-якому випадку компоненти ідеології можуть бути використані як інструмент боротьби в політичних комунікаціях [115, 93].

При цьому розгляд міжособистісної маніпуляції як специфічного виду психологічної дії передбачає виокремлення двох полюсів або двох сторін в структурі криптології. Одна із сторін виступає як ініціативна, що здійснює міжособистісну маніпуляцію і позначається як основа маніпулятивної дії, маніпулятор або «актор» дії. Іншу сторону, на яку направлена маніпулятивна дія, що виступає як об'єкт міжособистісної маніпуляції, позначають як адресат дії.

Таким чином, в криптологічній якості основних структурних елементів схеми окреслення психологічного процесу міжособистісної маніпуляції виступають з одного боку — сам маніпулятор, суб'єкт маніпуляції або «актор» дії, а з іншого — людина, на яку воно направлено — об'єкт маніпуляції або адресат дії. При цьому, процес маніпулювання має бути розширений у часі і втілювати послідовну процедуру маніпулятивного впливу на людину. Такий вплив може бути відносно простим, що включає «однотактний» період спілкування з виконанням одного або

декількох прийомів маніпулятивної дії, або структурно достатньо складним; тобто включати комплекс (систему) певних прийомів маніпуляції свідомістю, дії яких направлені на різні психологічні структури свідомості, де цілком відбуваються психологічні механізми з послідовною реалізацією у визначені періоди часу і в різних обставинах взаємодії. Саме складна маніпуляція має свою часову, просторову та соціальну структури в криптології.

В таких випадках з'являються додаткові структурні елементи, що «ретранслюють» маніпулятивну дію (з примусово прихованим наміром на свою користь) від маніпулятора до адресату.

Наступною характерною особливістю маніпулятивної дії для адресату в криптології є певний характер, де видокремлюються два рівні дії: явний та прихований. Саме явний рівень виступає як «маскування», як приховування маніпулятивної дії, що виконує функцію «легенди» або «міфу», — як відзначає Є.Л.Доценко, — що маскує істинні наміри актора» [46, 164]. На наш погляд, тут можуть приховуватися як сам факт, так і цілі потаємного рівня дії, але він вмонтований в сюжет «легенди» як набір елементів, що виглядають або як її частина, або ж як випадкові включення, на які не звертають уваги, бо є функціональними елементами «приманки».

Прихованим рівнем маніпулятивного впливу є той рівень у криптології, на якому як факт впливу, так і його мета приховуються від адресата. При цьому магістральний напрямок в маніпулятивній ситуації актуалізує релевантну основу мети впливу і забезпечує підкорення маніпульованого (керованого) до маніпулюючого (керуючого) як до «обслуговування» основного вектора криптології.

При розгляді змісту поняття «маніпуляція» слід використовувати певні характеристики маніпуляції на основі результатів аналізу, проведеного Є.Л.Доценко, що надає можливість розкрити як сам підхід, так і основні значення поняття «маніпуляція», що узагальнюються в наступні інтегральні критерії: 1) родова ознака — психологічна дія; 2) відношення до об'єктів маніпулювання як засобу досягнення власних цілей; 3) прагнення отримати односторонню перевагу; 4) прихований характер дії (як самого факту дії, так і її магістрального вектора напрямку); 5) викорис-

тання (психологічної) сили, гра на «слабкостях»; 6) формування «штучних» потреб і мотивів з метою зміни свідомості та поведінки в інтересах ініціатора маніпулятивної дії.

Іншими словами, маніпуляція в контексті криптології виникає тоді, коли маніпулятор створює (видумує) за адресата цілі (в даному разі, відповідні наміри), яким той повинен слідувати і втілювати їх в психіку. Оскільки безпосередньою умовою маніпулятивної позиції є латентність як константації факту дії, так і намірів маніпулятора, де і необхідно відзначити цю її особливість. Бо саме за словами Г.Шіллера тут говориться про «програмування намірів, відношень, настанов» [182, 147].

Таким чином, поняття «маніпуляція» вживається в наступних значеннях криптології як всебічного явища. По-перше, як зразок узагальненого підходу до соціальної взаємодії і рефлексивного (від лат. reflexio — повернення назад) управління, що актуалізує використання різноманітних способів і засобів прихованого примусу людей. При цьому поняття «рефлексивне управління», на наш погляд, слід підкреслити як відображення загального підходу до управління партнером в конфлікті з використанням прийомів прихованого примусу людей і застосуванням механізму рефлексії для цих цілей. В цьому криптологічному значенні значенні маніпуляція, маніпулятивний підхід (позиція), маніпулювання замінює термін «макіавеллізм» як образ політичної діяльності для досягнення поставленої мети. При цьому, використовуються засоби масової комунікації і політичні сценарії, що означають дії, спрямовані на програмування думок, стремлінь, цілей «мас» і психічного стану громадян, в яких кінцева мета таких акцій — це контроль свідомості як управління в системі суспільних відносин.

Поруч з такими спорідненими з маніпуляцією поняттями в криптології як політичні ігри, спеціальні і таємні операції, психологічна війна, пропагандистські і рекламні компанії, що з різним ступенем узагальнення відображають стійкі організаційні форми цілеспрямованого комплексного застосування різних способів і засобів прихованого примусу людей сьогодні достатньо активно використовується поняття «Crisismanagement» (кризовий стан).

У зв’язку з цим необхідно зазначити поняття «зомбування» як різновиду нейро-лінгвістичного програмування (НЛП), оскіль-

ки це розуміється як непомітне для маніпулювання свідомістю її поведінкою (як функції зовнішніх стимулів) за відповідною зовнішньою програмою і позбавлення її свободи мислення, творчої свободи вибору як усвідомлення незалежності. Як свідчить криптологія, при поверхневому зомбуванні людина може навіть не відчувати в собі тих чи інших навіюваних «зомбі-думок», які істотно відіграють руйнівну роль у свідомості. Сила такого «гальмування-блокування» прямо пропорційна глибині і об'єму втілених в підсвідомість «зомбі-програм» як вірусне захворювання, що здатне перетворюватися із одного різновиду в інший, підлаштовуючись до відповідних соціальних умов [88, 318].

Отже, нейролінгвістичне програмування — це метод моделювання роботи «геніїв» комунікації. Саме з безсвідомим сприйняттям субсенсорної інформації коливальних процесів пов'язують так звані екстрасенсорні феномени, що діють у феноменальних рецепціях криптології. Відтак, за сприйняття інформації відповідає підсвідомість, де в основі механізму екстрасенсорного сприйняття відбуваються процеси нелінійності формування свідомості.

Таким чином, вище «сконструйовані» поняття «маніпуляція» фундаментальним чином співвідносяться з базовими визначеннями дослідження, найбільш глибоко розкривають сутність феномену криптології. Саме такий інструмент в криптології як маніпуляція , що є системою впливу, суперечить об'єктивним інтересам об'єкта маніпуляції, породжує в нього ілюзію, нібито він сам діє відповідно до своїх інтересів та планів, при цьому, суб'єкт маніпуляції отримує виграш — досягнення власних цілей. Маніпуляція здійснюється приховано та анонімно, за обставин, які здаються сприятливими або природними для феномену криптології. Саме така сукупна матриця маніпулятивного впливу і характеризує феномен криптології як складне явище таємниці таємниць.

1.2. Таємниця розуму серця в феноменологічній свідомості

Причиною виникнення феноменальної свідомості в криптології є перманентний характер людської діяльності, в результаті якої здійснюються певні суспільні відносини. Основою форму-

вання маніпулятивних форм взаємодії в суспільстві є *відчуження людини від людини*.

Питання про природу маніпуляції в криптології можливо розв'язати лише за умови, якщо це розглядається як «тиск» на структуру свідомості. Тому соціально-філософське питання про природу маніпуляції свідомістю в криптології тісно взаємопов'язане з проблемою буття. Неможливо зрозуміти маніпуляцію свідомістю та її місце в світі поза аналізом способу людського буття та сенсу, який він у собі має. Оскільки ж маніпуляція свідомістю з'являється у сфері буття людини, то і його осмислення грунтується на криптоаналітиці людського буття. При цьому останнє має розглядатися не лише у специфічних рисах, які відрізняють його від інших різновидів сутнісного, але і як процесс, який посідає особливе місце у зв'язках та розвитку світу саме людиною. Людське буття — не лише спосіб утвердження людини у світі, але й форма відкриття світу особистістю. Особливе місце людини в «системі світобудови» зумовлене тим, що її формою буття найповніше розкривається змістовність світового цілого, тобто людське бутя водночас є і формою саморозкриття бутя як такого [10, 14].

Ця обставина набуває криптологічного значення при аналізі соціального буття в контексті розв'язання питання щодо природи маніпуляції свідомістю. Розгляд буття, який є єдиним змістовним підґрунтям філософського осмслення маніпуляції свідомістю, передбачає звертання до феномена буття я к такого й лише «висвітлює» його зміст крізь призму людського способу бути у світі. «Зміст буття та його характер визначається через *характер соціальної діяльності.* І, якщо таким чином говорити про людське буття як про передумову визначення криптології, то про соціальну діяльність слід говорити як про передумову духовності особистості. При цьому мають значення не лише відмінні властивості буття, соціальної діяльності, але й усі їх характеристики, а також механізми їх взаємозв'язку та дії на процес зміни духу, розвитку духовної особистості» [10, 14].

Суттєвими на зазначену проблематику є погляди Н.Андреєнкової, в якої висловлено думку про соціально-антропологічну роль свідомості, що визначає виділення людини зі світу тварин

[167, 63]. Тут варто згадати дослідника Є.Кузьмина, який вважав, що головним у процесі соціалізації є входження особистості в групу на основі таких механізмів, як наслідування, навіювання, конформізм, свідоме дотримання зразків, вплив масових засобів комунікації й культури [168, 183].

Проблема соціалізації в криптологічних координатах маніпуляції свідомістю є міждисциплінарною й перебуває на зрізі політології, соціології й психології, внаслідок чого наука отримала значну кількість варіантів її постановки й розв'язання. Дефініцію узагальненого поняття «соціалізація» намагалась дати значна кількість дослідників. Одну з перших спроб комплексного підходу до вивчення феномену соціалізації в 60-х роках XX століття здійснив Б.Паригін. йому належить чітке визначення соціалізації як багатогранного процесу «олюднення людини», який містить і біологічні передумови, безпосередньо, входження індивіда в соціальне середовище й передбачає соціальне пізнання, соціальне спілкування, оволодіння навичками практичної діяльності, включаючи предметний світ і всю сукупність соціальних функцій, ролей, норм, прав і обов'язків, активну перебудову навколишнього світу», зміну і якісне перетворення самої людини, її всебічний і гармонійний розвиток [166, 78].

І.Кон також розглядає соціалізацію «як процес засвоєння індивідом соціального досвіду, певної системи соціальних ролей і відносин» [50, 98].

Процеси і наслідки соціалізації наприкінці XX століття особливо гостро поставили питання подальшого духовного розвитку людини як вияву її соціального статусу. Індивід усвідомлює себе як особистість, перебуваючи у взаємозв'язках з іншими індивідами в соціальній групі, етнічних, національних, державних об'єднаннях, в яких відбувається її становлення та розвиток, починаючи з періоду ранньої соціалізації в певному культурному середовищі і закінчуючи процесом актуалізованої діяльності теперішнього часу. Тому в цьому розрізі свідомість індивіда відображає всю сукупність його суспільних зв'язків, культурних горизонтів, які освоюються індивідом у процесі його діяльності.

У свідомості окремої людини карбується характерний спосіб буття індивіда у певній спільноті як «інтенціональність, спрямо-

ваність на предмет» [41, 315]. Саме феноменологічна концепція свідомості суттєво зводиться до аналітичної оцінки відношень між переживаннями і предметами. Бо свідомість належить відповідному предмету тільки через зміст як певна копія об'єктивно сущих речей. Крім того, сам процес свідомост не позбавлений національної специфіки актів світосприйняття, колоритності мислимих понять, образів, ідей, ставлення до світу та оцінки. У свідомості відбиваються характерні риси конкретного національного як на індивідуальному, так і на колективному рівні. З одного боку, характер мислення, світосприйняття і світорозуміння («образ світу», етичні уподобання) формують визначеність усвідомлення «свого» народу і культури. А з іншого боку, вони об'єктивно дані індивіду матеріалізованими в речах матеріальності і духовної культури, підсвідомо формують особу, надаючи їй певних рис, які є загальними для представників спільноти і які диференціюють їх від інших соціальних спільнот та їхніх представників. Деякі з цих рис можна пов'язати з соціальним характером спільноти, інші зумовлені чинниками, які важко безпосередньо пов'язати з особливостями та елементами соціального буття.

Розмаїтні процеси, які формують організацію індивідів, груп і інших соціальних одиниць, перетворюють їх взаємодії в ієрархічність соціальної системи. Адже людина в процесі буттєвого життя створює соціальні норми, відповідно з якими вона організує свою поведінку.

Саме криптоаналіз соціальних систем ініціює в собі створення такої ієрархічної системи понять, що окреслює системні ознаки суспільства і вказує на точки перетинання особистісних і соціальних систем і зразків культури.

Як вважає Парсонс, «соціальна система, з одного боку, — це інтеграція внутрішньо самої соціальної системи і інтеграція соціальної системи з культурними зразками, а з іншого боку — інтеграція соціальної і особистісної систем» [127, 112]. Для того, щоб така інтеграція могла відбутися, повинні здійснюватися дві функціональні вимоги:

1. Соціальна система повинна розміщувати достатню кількість складових «акторів» відповідно з дією її ролей.

2. Соціальна система не повинна «притримуватись таких зразків культури», що не спроможні надати визначення хоча б мінімального порядку, або застосовують людям абсолютно нездійсненні вимоги, і тим самим породжують аномалії і конфлікти.

При цьому Парсонс намагається створити таку концептуальну схему, котра б відображала ієрархію взаємодії соціальних систем суспільства, що виникають в точках перетину культурних і особистісних систем з соціальними. В цій концепції соціалізації як ієрархічної системи в криптологічних координатах маніпуляції свідомістю постає основне поняття інституціоналізації як тривалої моделі взаємодії «акторів» з відповідним соціальним статусом. Такі моделі регулюються нормативно і зливаються з культурними зразками як поєднання цінностей, де, по-перше, норми, що регулюють рольову поведінку, спроможні відображати загальні культурні цінності і погляди, а, по-друге, культурні цінності і інші зразки можуть інтеріорізуватися в системі особистості і, відповідно, впливати на структуру потреб в цій системі, яка в свою чергу визначає бажання «актора» виконувати певні ролі в соціальній системі.

З огляду криптології механізми соціалізації розглядаються Парсонсом в якості засобів, за допомогою яких культурні зразки — цінності, погляди, мова і інші символи — інтеріорізуються в системі особистості. Завдяки такому процесу у «акторів» виникає бажання затратити на виконання відповідної «ролі» свою мотиваційну енергію (в даному разі, підлягатися нормам) і, таким чином, здійснюється певна особистісна майстерність з метою виконання своєї ролі.

Інша функція механізмів соціалізації полягає в тому, щоб забезпечити надійність міжособистісних зв’язків. Саме механізми соціального контролю свідомістю містять в собі способи, за допомогою яких в соціальних системах організуються ролі статусу з метою послаблення напруги. Тут існує множина відповідних механізмів контролю свідомістю, включаючи: а) інституціоналізацію, за допомогою яких рольові очікування постають чіткими і прозорими; б) міжособистісні санкції і жести, які застосовуються «акторами» з метою взаємної згоди санкцій; в) ритуальні дії, завдяки яким «актори» символічно впливають на джерела напруги

як вияву руйнівної дії; та сприяють зміцненню пріоритетних культурних зразків. Така інституціоналізація системи спроможна застосовувати насилля і примус.

Як вважає Парсонс, деякі «компоненти культури», наприклад, мова мозку, є основними «ресурсами» для певної соціальної взаємодії, бо, на наш погляд, комунікація неможлива без ресурсів «символами».

Таким чином, є можливість стверджувати, що криптологічна структура свідомості включає групу стійких об'єктивних та суб'єктивних соцальних якостей індивіда, що виникають й розвиваються в процесі його різноманітної діяльності під впливом соціального середовища, в котре об'єктивно входить людина.

Варто зазначити, що сучасний світ є складним і багатоманітним. Ця соціокультурна обставина набуває криптологічного значення при аналізі *інформаційного контролю свідомості*. Саме ієрархія інформаційного контролю свідомісті, в якому культура визначає межі соціальної системи, що управляє системою особистості, а особистість інформаційно управляє системою організму (в даному випадку на засадах маніпуляції особистістю). Кожна система в цій ієрархії забезпечує «енергетичні умови», необхідні для діяльності системи більш високого рівня, тобто організм забезпечує енергію, необхідну для системи особистості; а система особистості забезпечує енергетичні умови для соціальної системи, де організація особистісних систем в соціальну забезпечує умови, необхідні для системи культури. Іншими словами, зв'язки на вході — виході систем дії носять взаємний діалектичний характер, причому системи обмінюються інформацією і енергією. Бо системи більш високого інформаційного рівня накладають обмеження на використання енергії системами більш низького рівня, тоді як кожна із низьких систем забезпечує умови і механізми, необхідні для дії більш високої системи.

Таким чином, розглядаючи чотири системи дії — організм, особистість, суспільство і культуру — в якості інформаційної ієрархії контролю свідомістю, отримаємо можливість зрозуміти зміни в системі особистості (відсутність інформаційної регуляції енергії), дисгармонію цінностей, порушення інтеграції соціальних систем як неадекватність інформаційного контролю.

Таким чином, подібно до того, як схеми соціальної організації управління розглядаються в поточному стані потенційної зміни завдяки інтерпретації оцінки, свідомість повинна розглядатися як рефлексований процес, а не «жорстка» структура, що механічно визначає певну лінію поведінки. Тут основними напрямками розвитку соціалізації як соціальної системи в криптологічних координатах маніпуляції свідомістю є вироблення єдиної концепції, що дозволить створити адекватні пояснювальні схеми змін свідомості.

В соціалізації, де активно засвоюються індивідом ідеологічні цінності і норми у визначеному суспільстві, відбуваються причини виникнення і форми прояву *обману*, які стають предметом вивчення філософів, юристів, психологів та педагогів. Починаючи з початку XX століття увагу дослідників привернули теоретичні та практичні аспекти застосування так званого «детектора обману», тобто «поліграфа».

Для визначення обману використовуються різноманітні категорії. У буденній свідомості обман часто асоціюється з негативною, соціально деструктивною дією — оманою, що визначають або як синонім обману, або як процес, що детермінує обман. Більше того, в мовних словниках обман трактується не тільки як неправда та викривлення істини, але і як «видумка, вимисел, фантазія, жарт, розіграш» [122, 565].

Відомо, що істину можна викривити ненавмисно, і це буде не обман, а введення в оману, бути ошуканим. Що стосується вимислу, фантазії або жарту, то, при їх правильному використанні є ненавмисне нанесення «збитку» у відношенні об’єкта застосування.

«З психологічної сторони, — пише Т.Сахнова — обман характеризується усвідомленим створенням неправдивої уяви про ті чи інші обставини дійсності у свідомості іншого суб’єкта. Той, хто обманює, не тільки передає неправдиву інформацію (або «замовчує» будь-що), але і приховує свої істинні наміри» [37, 154].

У психологічній літературі підкреслюється те, що «обман — це форма поведінки, що полягає в навмисному викривленні дійсності задля здійснення бажаної мети або прагнення уникнути небажаних наслідків. В таких випадках, коли обман стає звичною

формою поведінки, він закріплюється і перетворюється в якість особистості» [185, 343].

Аналізуючи поведінку підлітків, В.Зеньковський пише: «Під обманом ми повинні завчасно розуміти ілюзійні вислови з метою будь-кого ввести в оману: ми маємо тут три основні моменти, необхідні для того, щоб була можливість говорити про обман, — неправдиве висловлення, усвідомлення того, що це висловлення ілюзійне, і надає заздалегідь неправдивості» [37, 155].

Відомо, що більш ефективно, ніж словами, вводять в оману за допомогою жесту, міміки або косметики, гриму, одягу та інших засобів перевтілення і маскування, створюючи ілюзійний образ або додаючи таким чином зміст викривленої інформації невербальними компонентами спілкування. Французький дослідник Ж.Дюпра вважав, що обман — це «психо-соціологічний акт гіпнозу, за допомогою якого прагнуть здійснити позитивні або негативні вірування» [37, 156].

Ще з давніх часів визначились два основні підходи до виправдання обману. Платон, Гегель, Макіавеллі вважали оману задля суспільства допустимою і навіть необхідною. Ще більш категорично про можливість обману писав Вольтер в XVIII столітті, що воно є «вищим доброчинством, якщо обман творить добро, причому необхідно обманювати сміливо і завжди» [37, 157]. А.Шопенгауер називав протиріччя необхідного обману «жалюгідною платою на одязі жебрацької моралі» [183, 211].

Протилежна позиція коріннями сягає в християнську мораль і розглядає обман як нанесення шкоди, а не як форму поведінки людини. Єпископ Аврелій Августин ігнорував будь-яку форму обману, вважаючи, що вона «підриває довіру між людьми» [1, 118]. Кант не допускав права суб’єкта на обман навіть тоді, коли необхідно дати відповідь на питання зловмисника «чи дома той, кого він надумав вбити» [65, 265]. Разом з тим, Фома Аквінський намагався поєднати виправданість різних видів обману з моральним фактором, передбачаючи, що «гріх обману тяжіє, якщо суб’єкт намагався обманом спричинити шкоду іншому, і це є шкідливим обманом, гріх обману зменшується, якщо він спрямований на добро або розвагу, і тоді ми маємо справу з жартівливою брехнею, або на користь, і тоді це слугуюча кривда, задля

якої суб'єкт прагнув допомогти іншій людині або врятувати її від шкоди» [37, 158].

Російський філософ В.Соловйов також вважав можливим обман «во спасіння» [159, 240]. Таким чином, думки з цієї проблеми різноманітні і сучасні дослідження показують, що існує діапазон оцінок людьми допустимого обману в різних сферах життєдіяльності людини, де відбувається викривлення інформації і введення в оману іншої людини з певних мотивів. Адже людина постійно зустрічається з ситуаціями, коли вирішує дилему — говорити їй те, що вона дійсно думає чи ні. Навмисне «мовчання» в певних ситуаціях, наприклад, відносно думки про іншу людину, може мати ті ж наслідки, що і обман, але, в залежності від обставин, це може називатися тактом, дипломатією, а може кваліфікуватися як хитрощі або лицемірність.

При цьому недостатньо використовувати лише критерій свідомого наміру введення в оману іншої людини, щоб говорити про обман в негативному розумінні або, як писав Фома Аквінський про «шкідливість обману». Дружній розіграш або жарт не передбачає причинити збитки об'єкту їхньої спрямованості, хоч за критерієм усвідомлення дії і методам впливу на об'єкт, в різних випадках вони подібні з обманом. Іншими словами, визначення обману в негативному розумінні містить в собі наступні компоненти: намір (усвідомлення) дії; викривлення реальності (дійсності, фактів, інформації); соціально недоброчинну, а саме корисну мету, в результаті здійснення якої примножується перевага однієї людини або групою осіб над іншою людиною або групою осіб, яким наноситься шкода.

З позицій логіки при оцінці істини не має значення психологічна оцінка відвертості суб'єктів спілкування і, навпаки, — людина, що говорить невідверто, може, навіть сама того не бажаючи, висловлювати істинні речі. Це, на перший погляд, парадоксальне твердження не є протиріччям, якщо взяти до уваги семантичні аспекти категорій «правда» і «істина». Перший термін включає в себе суб'єктивне відзеркалення, тобто елемент особистісного ставлення до транслюючої інформації. Термін «істина» як категорія логіки і юриспруденції відображає реальний стан речей. Тому людина, що прагне ввести в оману іншу людину і повідом-

ляє заздалегідь неправдиву інформацію (але при цьому сама не володіє правильною уявою про певні події), здатна говорити істину або бути близькою до неї. З огляду на це існують різні підходи у розмежуванні кривди та обману. Коли ми говоримо про обман, то маємо на увазі процес, дію. Що стосується понять «кривда», «неправда», то вони використовуються в якості оцінок інформації, що не викликає довіри.

Дослідник В.Знаков відносить обман до спростованої форми кривди. Він розглядає обман як «напівправду», де може і не бути неправдивих фактів, бо достатньо свідомо приховати частину інформації, що сприятиме викривленню об'єктивної дійсності [37, 159]. Більше того, можна ввести в оману людину, не даючи їй достовірної інформації, але подаючи її певним чином, враховуючи психічний стан об'єкта, особистісні якості, обмежуючи можливості отримання додаткової інформації. Тому ключовим моментом визначення обману, на наш погляд, не є кількість і якість використаної інформації, коли йдеться про різні форми цілеспрямованого викривлення суб'єктом дійсності, а в сукупності методів, що дезорієнтують об'єкт соціального впливу. При цьому, перш ніж звернутися до історії, спробуємо визначити основне значення «іронії» як елементу інакомовлення, хитрощів або обману. Словник синонімів української мови дає таке визначення: «Іронія (грецьке eironeia — удавання, нещирість) — маталогічна фігура прихованого змісту тексту, побудована на основі розбіжності змісту як об'єктивно наявного й змісту як задуму. Виступає в якості прихованої насмішки, чим відрізняється від сатири й пародії з їх експліцитно ідентифікованим статусом» [154, 808].

Загальновідомо, коли про якусь людину говорять, що вона «іронізує», то під цим розуміють, що вона говорить не чисту правду, а в якійсь мірі обдурює, вводить в оману. Але цілком очевидно в криптології, що ніякий обман сам по собі не є ще іронією. Іронія, на відміну від обману, не просто приховує істину, але й виражає її, тільки особливим, інакомовним способом. Іронія виникає тоді, коли я, бажаючи сказати «ні», кажу «так», і в той же час це «так» я кажу для вираження й виявлення мого щирого «ні». Уявимо собі, що тут є тільки перше: я кажу «так», а насправді думаю про інше. Цілком природно, що це буде тільки обма-

ном, неправдою. Сутність же іронії полягає в тому, що я, кажучи «так», не приховую свого «ні», а саме виражаю, виявляю останнє. Моє «ні» не залишається самостійним фактом, але воно залежить від висловленого «так», потребує його, утверджує себе в ньому й без нього не має ніякого значення. Отже, іронія удавано розхвалює ті властивості, які по суті заперечує, тому вона має подвійний смисл: прямий, буквальний і прихований, зворотний. В іронії прямий смисл мови суперечить її зворотному смислу, що суттєво для криптології.

Історія розвитку філософської думки показує, яким чином формувалося розуміння іронії. Філософське значення іронія отримує лише у Платона, з діалогів якого ми дізнаємося про іронію Сократа. Сократівська іронія — це та історична форма, в якій іронія вперше виникає як певний стиль мислення — імітація незнання задля досягнення знання. Сам Сократ ніколи не вживав поняття «іронія» по відношенню до себе, тобто не означав свою філософську або життєву позицію як іронічну. Поняття «іронія» стає значно більш позитивним і глибоким. Це вже не просто обдурювання й пустослів'я, але те, що є обдурюванням тільки з зовнішнього боку і що по суті виражає повну протилежність зовнішньому. У цьому розумінні оцінюється іронія в ряді риторичних трактатів. Не менш глибоке розуміння іронії знаходимо у Арістотеля. Якщо раніше іронія співпадала з «хвастунством», то Арістотель, навпаки, трактує іронію як деяку протилежність «хвастунствам». Подальший розвиток Арістотелевого розуміння іронії набуває у працях Теофраста. Основні моменти в понятті іронії, як вони окреслені у Теофраста, наступні: приховування власної ворожості, ігнорування ворожих намірів супротивника, заспокійливий вплив на скривдженого, відсторонення настирливого, збереження власних вчинків у невідомості.

Відома ще одна концепція іронії, що належала перипатетику Аристону Кеоському. Іронія тут є підвидом «хвастунства», а «хвастунство» — підвидом «зарозумілості», надмірної впевненості у собі [185, 388].

В античній філософії Сократа, Платона, Арістотеля, Теофраста та інших іронія, по-перше, є свідомість, яка застосовує прийоми, протилежні висловленій ідеї: форма, яка виражає, є

протилежною ідеї, яка виражається. По-друге, вказана протилежність ніколи не залишається пустою і безцільною. Вона має визначену мету — виразити або породити більш високу ідею. Антична іронія обов'язково безкорислива, має високоідейну спрямованість. По-третє, ця позитивна цільова настанова іронії не заважає іронії бути в античній свідомості чимось грайливим, чимось близьким до самовдоволення й певною мірою сприяє естетичному самовдоволенню іроністів. По-четверте, вся античність розуміла іронію як сократівську іронію, виключаючи, звичайно, ті випадки, коли іронія мислилась як дещо аморальне, низьке або неповноцінне.

При цьому необхідно відзначити, що стосовно причин формування здатності до обману в контексті маніпуляції свідомістю, одним із перших філософів, який розробив у криптологічній течії питання політики державного устрою, також був Платон У трактаті «Держава» філософ стверджує, що головна причина регресу суспільств і держав полягає в «пануванні корисливих інтересів», які зумовлюють вчинки і поведінку людей. Відповідно до цього головного недоліку серед усіх існуючих форм правління Платон вирізняє чотири «викривлені» їх різновиди в порядку збільшення, зростання «корисливих інтересів» в суспільно-політичному устрої, а саме: тимократія, олігархія, демократія, тиранія як суттєві моменти атрибутивного зв'язку спекулятивної маніпуляції свідомістю.

Докладно розглядаючи причини колізій і метаморфоз, філософ один з перших у світовій філософській традиції порушує питання про маніпуляцію свідомістю, застерігаючи від небезпеки соціальної брехні, за якої політика стає лише засобом індивідуального й колективного савмоствердження. «Трутні, що мають жало», існують за всіх політичних режимів, а за умов демократії вони дістають, на думку філософа, найбільших можливостей щодо захоплення влади і фальсифікованого маніпулювання масовою свідомістю. Саме вони потребують того «меду», який забирають у інших [131, 9].

Негативні форми державної влади Платон протиставив «ідеальному» суспільному устрою. На його думку, ідеальною є така держава, в якій кожен громадянин рівноправний у своїх інтересах

суспільному цілому, не претендує на індивідуальну самоцінність і безмежну автономію у вчинках.

Існування чітких законів — це, згідно з Платоном, умова появи політика як державного діяча й досконалого політичного устрою загалом. Та попри неодмінність правильності закону, який має виражати божественну мудрість і справедливість, філософ визнав потребу здійснення ефективної, ініціативної політики. Він підкреслював, що найкраще здійснюватиме правління той, хто володіє найвищим «царським мистецтвом». Філософія політики у Платона — це діалектичний синтез загальнолюдських і національних інтересів і цінностей. Наполягаючи на її гуманістичних засадах, філософ шукав можливості перемоги добра як загальної ідеї блага над злом, брехнею, здорового глузду — над демагогією і плутаниною, справедливості — над розбещенням, що сьогодні є нагальною потребою у філософському дослідженні методів протистояння спекулятивним технологіям маніпуляцій.

Згідно із заповітом Платона, головне призначення держави, права, філософсько-політичного мистецтва, всієї соціальної культури полягає у протидії бездуховному песимізму та стихійному вандалізму мас, а також безвідповідальності й тиранії влади. Тому, політичну філософію Платона слід розглядати в контексті соціальної філософії та філософії історії, використовуючи її потенціал для філософського аналізу політичної сфери життя суспільства в дослідженні методів протистояння спекулятивним технологіям маніпуляцій свідомістю.

Основні ідеї Платона стосовно народних мас розвивав Г.Лебон, який зазначав, що досвід Великої французької революції показав, що «навіть його обранці не могли навести його на розум. Вони управляли ним доти, доки розпалювали його пристрасті… Вони були тільки слугами; рабами натовпу… Він і згубив свободу у Франції, привів до терору, а потім — до військової диктатури» [96, 169]. Бо, власне кажучи, у масі (пересічній людині) будь-яка індивідуальність розчиняється у морі несвідомих якостей. Г.Лебон пише: «У натовпі всіляке почуття, всіляка дія заразні, і до того ж у такій мірі, що індивід дуже легко приносить у жертву свої особисті інтереси інтересові колективному» [96, 170]. Серед головних почуттів мас Г.Лебон називає імпульсивність, мінли-

вість і дратівливість, податливість до впливу і легковажність, нетерпимість і консерватизм.

Щодо уяви натовпу, на думку Лебона, першість належить тому, що найбільше вражає — неймовірному. Адже людина вибудовує уявні світи і проектує в них свою поведінку. Досить заангажованому оратору кинути певну неймовірну думку, навіть хибну за своїм змістом, — і це відразу ж викличе збудження до відповідної дії. Отже, Лебон вважає, що: «Хто володіє мистецтвом мати вплив на уяву натовпу, той володіє мистецтвом ним управляти» [96, 171]. Бо, справді, на наш погляд, ніхто не забороняє правомірно маніпулювати (управляти, керувати) свідомістю на етично-гуманізаційних засадах.

Г.Лебон писав про своєрідну діалектику змінного, мінливого і постійного, усталеного в масовій свідомості. Так, він вважав, що всі ідеали рівноцінні, бо вони становлять лише тимчасові символи. Ідеали — лише назви, що легко міняються, тоді як сутності, які стоять за ними, змінюються вкрай повільно. Ідеї, які керують натовпом, Лебон поділяв на два розряди: ідеї тимчасові й скороминущі, такі, що зароджуються під впливом хвилини, та «основні» ідеї, які становлять відповідну тривалу основу, на яку нашаровуються рухливі думки. Цю незмінну основу Лебон пропонував уважати за характер народу, а пізніше змінні думки — за його вірування [96, 172].

Якщо такий поділ розглянути крізь призму виявлених Лебоном закономірностей взаємодії індивідів у натовпі, то можна зробити висновок, що основні ідеї народу як джерела влади або іншої спільноти істотно грунтуються на базових, первинних ідеях, притаманних усім або більшості індивідів. Саме інтегративна ідея ініціює в собі відповідний спектр ідей, пріоритетний зміст яких є спільним, або однаковим, або подібним у різних осіб. Натомість ідеї вторинні, нашаровані відзначаються набагато більшою різноманітністю та міжіндивідною неузгодженістю.

Історичний екскурс у дослідження криптологічних витоків маніпуляції свідомості показує, що домінантними вважалися результати спекулятивних технологій маніпуляції свідомістю під час Першої світової війни та їх використання у військових та політичних цілях і після неї. В цей період у Західній Європі та Пів-

нічній Америці дослідження маніпуляції свідомістю розвивалося стрімкими темпами.

У 40-х — на початку 50-х років XX століття криптологічні дослідження маніпуляції свідомістю набуло підвищеної уваги у США. Президентські вибори 1940 і 1948 рр. вперше стали предметами емпіричного дослідження у працях П.Ф.Лазарсфельда, Б.Берельсона, Г.Годе. На початку 50-х років у Сполучених Штатах розпочинається інтенсивно розвиватися така наукова галузь, як міжнародна комунікація. Увага до неї зростає під час «холодної війни» і дедалі посилюється «з огляду на питання впливу американських мас-медіа на третій світ» [155, 38]. У головних наукових центрах були зібрані кращі сили американської науки та видатні вчені, які емігрували до США під час Другої світової війни [155, 39].

У цей час окреслюються важливі лінії криптологічного дослідження маніпуляції свідомістю. Продукування маніпуляції свідомістю як вияв «комунікації аналізувалося швидше як організаційний, а не міжособистісний процес», позаяк маніпулятори вважалися «дійовими особами» відповідного організованого процесу, а не «відправниками» повідомлень [125, 241].

У 40-х рр. XX ст. було переглянуто саму систему маніпулятивних стратегій: «Якщо до цього вчених цікавило питання, як ЗМК (засоби масової комунікації) маніпулюють аудиторією, то відтепер виявився інтерес до того, як сама аудиторія оцінює комунікацію» [100, 173].

Із вище зазначеного випливає, що природна криптологічна думка (ідея) як розвиток людського цілком реалізується через соціальне. При цьому всі згадані форми природного вияву людського співіснують у криптологічній органічній єдності, взаємодії, взаємопроникненні. В такому криптологічному розрізі індивід усвідомлює себе як особистість, перебуваючи у взаємозв’язках з іншими індивідами. Адже свідомість індивіда відображає всю сукупність його суспільних зв’язків, культурних горизонтів. Тому суттєвою ознакою за криптологічною темою дослідження є розпізнавання та розмежування наміру (мети, цілі) модифікацією людського (індивіда, суб’єкта, особистості, громадянина) в міжособистісних стосунках: коли людина говорить правду, а коли

«обовдурює». Виходячи з цього, «дурман» є основною зброєю влади, яка прагне доіснування ієрархічного суспільства, побудованого на спекулятивних цінностях.

1.3. Духовний капітал мудрості: нейробіолінгвістичні основи

У контексті феноменології мудрості необхідно зазначити, що міфу притаманна антропоморфізація як невиокремленість людиною себе з природи, ототожнення себе з природою, як діалектично одним органічним цілим. Міф як чуттєво пережита дійсність актуалізує зовнішній світ власними мотивами суб'єкта. Міфічне світовідчуття завжди містить у собі елемент чарівного і фантастичного, що уособлює вищу силу, яка добудовує історію природи і людства. Міфічне узагальнення не є логічним, оскільки здійснюється метафорично завдяки чуттєвим одухотворенням. Загалом же «уявлення про те, нібито розповідати міфи — значить викликати благословення богів, відоме багатьом народам. Тут маємо справу з відтворенням архетипу-принципу (на зразок платонівського ейдосу) на людському рівні та його своєрідною трансляцією» [82, 124].

Адже міф того чи іншого — це констатація його значних функціонально-інструментальних ресурсів, визнання наявності значної кількості прихованих у ньому характерних властивостей, що здатні істотно потенціювати в навколишній світ, з яким міфологізований об'єкт взаємодіє. Як зазначав Олексій Лосєв: «треба бути безнадійно короткозорим у науці чи навіть сліпим, щоб не помітити: міф за своєю конкретністю є найвищою, максимально інтенсивною і надзвичайно напруженою реальністю. Це — не вигадка, а найяскравіша і найбільш достеменна дійсність. Він — абсолютно необхідна категорія думки і життя, котра безмежно далека від будь-якої випадковості та сваволі. Зауважимо: для науки XVII — XIX століть її власні категорії не настільки реальні, як для міфічної свідомості реальні її власні категорії» [103, 24]. Іншими словами, міф — це спосіб цілісного уявлення про життєвий світ і реалії історичної відповідальності, оскільки все суще є певною ступінню міфічної абстрагованості як приховано, так і явно. Саме міфом свідомо чи безсвідомо керується філософська думка.

Для міфа не існують межі між природним та надприродним, об'єктивним та суб'єктивним, оскільки світ міфа гармонійний, чітко впорядкований і непідвладний логіці практичного досвіду. Такий міф побудований на інтуїтивно-образному рівні цілісної картини світобудови. Функція міфа полягає не лише в раціональному розгортанні ритуалів, звичаїв та феноменів, а в їх обґрунтуванні іраціональним засобом надіндивідуальних вірувань, що сукупно нарощують соціальний капітал. Для цього міф своєю метою робить життя людини цілковито зрозумілим, геніально простим, не залишаючи місця в феноменології мудрості для нових запитань, проблем, гіпотез тощо. За цих умов людина може дотримуватися суто міфологічного пояснення, яке суперечить поясненню раціональному, що перестає діяти. Адже потужність і гармонія Всесвіту до кінця не осягнуті людською мудрістю, оскільки ініціюють гуманні наміри людства впевненість у його надприродному, нематеріальному сотворінні і підпорядкуванні встановленим космічним циклам, що виявлено у сучасних наукових гіпотезах. Наприклад, найбільш визнаний сьогодні в науковому світі погляд на походження Всесвіту (так звана теорія вибуху) дає підстави припустити можливість циклічного «збирання» матерії в «центрі» Всесвіту, яка при досягненні межі можливого стиснення переходить внаслідок вибуху до періоду «розбігання», що характерно для космічного циклу, в якому ми живемо.

У цьому змісті стає зрозуміло, чому міф має власний критерій істини, який істотно відрізняється від наукового. При цьому доцільно розглядати критерій життєвої правди, а не наукової істини. «Цей фактор має передовсім аксіологічне значення: він виражає цінність, а не реальне буття. В міфові та символові має бути вгадана деяка істотна цінність» [27, 58]. Адже наукова істина калейдоскопічно пронизана намистом міфології, що є похідною самого міфу. В наш час можна виокремити три основних філософських підходи до концептуалізації істини. Перший підхід розвинувся в межах логічного позитивізму, а другий — в межах прагматичної філософії як загальнозначуще примусове вірування, оскільки істинність визначається успішністю, корисністю для досягнення мети. Третій підхід до концептуалізації істини започаткований феноменологією Едмунда Гуссерля як

онтологічне розуміння, що протистоїть традиційному гносеологічному підходу.

З огляду на цю обставину міф про Атлантиду отримав прагматичне виправдання. «Однак у 30-х роках відбулася наступна інтерпретаційна метаморфоза, яка змусила багатьох пошкодувати про відродження міфа про Атлантиду: його теоретичне «кураторство» почали здійснювати есесівські спецпідрозділи і особисто Генріх Гімлер з метою довести, що німці є спадкоємцями цивілізації атлантів, яка 12 тисяч років тому трагічно загинула. Виявлення генеалогічних зв'язків з атлантами було покликане довести расову перевагу німців. Воно перетворилося на один з вагомих етично-психологічних виправдань Другої світової війни, розв'язаної Гітлером» [147, 250].

Катастрофічне занурення в океан Атлантиди датується, за Платоном, 9570 р. до н. е., тобто це сталося понад 11,5 тис. років тому (за іншими даними, ця катастрофа трапилася між 11 638 і 11 542 р. тому). Називають різні причини катастрофи, що погубила Атлантиду, але найчастіше йдеться про фактори космічного походження, що призвели до вулканічної активності і морських трансгресій. Крім того, всім відомі причини світового потопу і вивержень вулканів простежуються в багатьох міфологічних системах різних народів світу.

Як свідчить історія, доолімпійський етап розвитку міфу припав на епоху, коли людина почувала себе беззахисною перед силами природи, а навколишній світ нагадував хаос, в якому діяли некеровані, непідвладні людині стихії. Саме в цей період з'явилися пес Цербер, лернейська гідра та химера з трьома головами. Головною діючою силою природи вважалася земля як субстанція (першооснова живого сущого).

У часи патріархату виокремився новий вид міфологічного персонажу — славетний давньогрецький герой. Характерною особливістю міфу в цьому періоді є змалювання перемоги сонячного бога Аполлона над змієм Тифоном. Ще один герой вбиває дракона, засновуючи на місці перемоги місто-державу Фіви. Персей перемагає чудовисько Медузу Горгону, один погляд якої перетворював людей на каміння. Беллерофонт рятує людей від тиранії химери, а Мелеагр — від каледонського вепра. Нарешті,

настає кульмінація: Геракл, син Зевса, здійснює свої дванадцять подвигів і остаточно дарує людям цей світ [147, 254].

Міфологія стародавніх слов'ян підживлювала віру в добрих та злих духів. Уявлення про них були значною мірою аморфними — духи не наділялися антропоморфними рисами. Усім духам люди приносили жертви, віддячуючи добрих та підлещуючись до злих. Згодом настала епоха великих богів. На передній план вийшов бог Род, який був главою Пантеону, творцем Всесвіту. Пізніше культ Рода розпався на велику кількість дрібних культів, з яких найважливішим виявився культ Перуна — покровителя князя та його дружини, бога війни та битв, який вражає блискавками своїх противників. У наш час значного поширення набула ідея, згідно з якою поєдинок Перуна зі змієм був своєрідним слов'янським варіантом індоєвропейського міфа про боротьбу небесного вершника-богатиря зі змієвидним чудовиськом. Дійсно, зображення вершника, який вражає списом змія, можна зустріти в Європі повсюди — цей міф навіть був асимільований християнством, модифікувавшись у поєдинок Святого Георгія з драконом.

У цьому сенсі слід пікреслити, що антропоморфізація міфу відбувається завдяки соціалізації людського в людському. Оскільки людський організм у соціумі — це певна самоорганізаційна, самовдосконалювальна «фармацевтична, тютюново-алкогольна фабрика», що виробляє відповідні ферментні речовини з їх природно лікувальною та руйнівною властивістю. Такі «речовини» міфотворення виробляються людським організмом у певному часі-просторі з огляду такої природної парадигми як: уяві, фантазії, розширеній свідомості, широкому світогляді тощо.

Варто не погодитись із світоглядним акцентом Олексія Лосєва стосовно того, що міф у жодному разі не можна розуміти як фікцію або фантастичну вигадку: «Міф — це не ідеальне поняття, як, зрештою, не ідея і не поняття, а саме життя з усіма його надіями і страхами, очікуваннями і відчаєм, з усією реальною повсякденністю і особистою зацікавленістю. Міф не є ідеальним буттям, а життєво відчутною, омовленою (озвученою) реальністю і тілесною, до тваринності тілесною, дійсністю» [103, 27]. Адже міф втілює сутнісні ознаки буття та відтворює автентичну дійсність як категорія думки та життя. Таке міфічно початкове

сприйняття реальності є базисним і визначальним для структурованих типів світогляду.

У феноменології мудрості суттєве значення відіграє міфологічний простір еволюції культури, що є перетвореною формою символічного мислення. Адже єдність світу — це єдність, яка проступає як різноманіття існуючих в конкретності та цілості речей, станів, структур, систем, суб'єктів, що становлять Суще. Субстанційною актуальною ознакою міфологічного мислення виступає мова як знаково-символічний зріз буття свідомості, що є виявом духу в архетипній формі. Оскільки все, що сьогодні втілюється у сучасних цінностях культури, цілком володіє унікальною здатністю зберігатися і вільно переміщуватися у міфологічному просторі і часі.

Комунікація, мова художньо-міфологічних текстів, егоцентрична мова, мова науки складають формотворчий загал простору і часу у сучасній культурі як потреби людського буття. Саме людське спілкування постійно породжує і постійно відтворює індивіда як суб'єкта даного відношення.

При цьому феномен мови постає несхожим на реальність оточуючого світу, не зводиться ні до суб'єкта (емотивна функція), ні до об'єкта (репрезентативна функція). Дійсна сутність мови виявляється поза видимими реальними умовами того, що на неї вказує. Саме така відмежованість проявляється у її міфічній символіці. На таку «відмежованість» звертали увагу філософи М.Кузанський, Г.Сковорода, О.Лосєв, Е.Кассірер. Тільки слово як мовний символ створює окрему царину міфологічного світу культури, де символічне мислення, що не обходиться без мови, констатує світ не як щось готове, а скоріше зводить процес оформлення деякого невизначеного ще матеріалу до ступеня світу — об'єктивації суб'єкта в цілому спогляданні.

На наш погляд, раціональний аналіз простору як категорії Е.Кассірера є розмежування принципово відмінних типів просторового і часового досвіду. Найвищий ступінь в структуруванні простору Е.Кассірером — міфологічний простір як перетворена форма царини символічного мислення людини.

Класичне визначення людини як «раціональної тварини» є несумісним з прагненням Е.Кассірера осмислити багатогранність

людської природи, котрий вважає: «Людина живе не лише в фізичному, але і в символічному універсумі, мова, міф, мистецтво, релігія — частини цього універсума» [70, 180]. Саме всепроникна сутність мови, невидимим чином охоплюючи різні царини, виявляється у міфологічній активності людини, де всі форми її діяльності детерміновані символічним характером у сучасній культурі.

Адже культура, як природне осереддя мудрості, продовжує природу силами самої людини, яка цілком втілює свій потенціал. При розгляданні міфологічного простору в еволюції культури слід виявити три етапи певного образу уявлень про неї: раціоналістичний, біологічно орієнтований, плюралістичний.

На першому етапі еволюція міфологічних уявлень про культуру пов'язана з ідеєю безпосереднього розвитку, ототожнення розвитку культури і розуму. Образ культури виступає як односпрямована і раціоналізована схема. Її аналіз замикається на одному вимірі: розвитку, розгортанні у відповідному часі.

На другому етапі еволюції уявлення про сучасну культуру, спираючись на філогенез, визначається ідеєю перервності, циклізму, вона мислиться подібно живому організму з процесами народження, розвитку і смерті. Циклічне повторення одного і того самого — основний недолік цього міфологічного образу культури. На третьому етапі уявлення про культуру пов'язане як ідеями лінійного, так і нелінійного (хвильового, пульсуючого) розвитку культури, оскільки відбувається відмова від раціоналістичної і циклічної парадигм. При цьому не тільки розум, але й інтуїція, міф як символ, примус тощо забезпечують модифікацію мудрих ідей у безперервному культурному зростанні. Саме міф як первинна абсолютна реальність, що безсвідомо чи свідомо керує людською думкою, є архаїчною формою мудрості, оскільки містить трансцендентні передумови містичного пізнання істини.

Крім того, історичне пізнання апріорі передбачає історичні факти не самі по собі, а в деякій інтерпретації, зумовленій історичною концепцією мудрості. Адже «пам'ять — це також міф. З плином часу спогад про подію розмивається в деталях, але залишається сам факт події» [72, 13]. На наш погляд, з часом в результаті екстремальна подія в житті постає «синдромом» згадки

про минуле як міф. Це особливо стосується військових подій в Афганістані та на Кавказі 80-х років XX століття, які автор пережив як власну юність без юності та молодість без молодості. Саме та «розстріляна юність» бойових побратимів автора назавжди залишилась в його памяті як постійна біль в душі, що з кожним кроком духовно рухає свідомість до мудрості, відкриваючи в певному часі нові виміри простору. Тому невідомо, до чого наше особисте життя і практичне життя є ближчим — до міфа чи до науки. З часом може з'ясуватися, що ми робимо значну помилку, віддаючи перевагу науковій, а не міфічній картині світу.

Прикладом механізмів і принципів дії політичного міфу можуть слугувати маніпуляції з кількістю жертв у Освенцімі. До 1994 року пам'ятна плита на місці цього концтабору стверджувала: «4 мільйони жертв»; нині нова плита констатує: «1,4 мільйона жертв». Протягом кількох десятиліть людству ефективно навіювали тезу, що воно було свідком найбільшого геноциду в світовій історії. Втім, масово-ідеологізований рівень сіонізму як міфологізованої свідомості не зупинився навіть на цьому: він вирішив закріпити таке уявлення про історію на законодавчому рівні різних держав. Зокрема, на хвилі критики фашизму одразу після Другої світової війни Австрія ввела до свого кримінального кодексу статтю, згідно з якою заперечення Голокосту передбачає покарання до 4 років позбавлення волі; дещо пізніше впливове єврейське лобі у Франції домоглося законодавчого закріплення штрафів у тих випадках, коли публічно висловлюється незгода щодо історичної фактичності Голокосту (нині сума штрафів складає 75 тисяч євро) [179, 258]. Отже, політична міфотворчість, пов'язана з міфологізуванням конкретного суб'єкта, становить собою феномен, у межах якого реальні особи прагнуть бути представлені як нові активні герої за зразком аналогічних персонажів архаїчних міфологій.

Втім, збіднення життєвого смислу в феноменології мудрості не є цілковитим розпорошенням, оскільки міф зберігає первинну життєздатність, вітальні та генеративні особливості. Саме релігія є різновидом міфу, що спрямовує спеціально організовану діяльність на здійснення завдань соціалізації. Такий ідеологічний механізм у вигляді Бога забезпечує консолідацію

ідей і цілісність суспільства засобом сакралізації визначальних суспільних зв'язків.

Так, наприклад, з огляду рекламного міфу узагальнену і спрощену модель горизонтального виміру структури світу можна представити у сучасному українському медіа-просторі як парадигму антроморфних істот за зразком людського і, по суті, є його проекціями (сир «Hochland», акція «Космонуль» від мобільного оператора «Djuice» тощо). При цьому необхідно зауважити, що антропоморфні істоти — це «інопланетяни», які потрапляють до нашого світу, на нашу планету з інших цивілізацій у контексті мотиву діалектичного взаємопроникнення світів. Наявним взірцем може слугувати серія рекламних роликів минулих років від компанії «Київстар» зі слоганом «Ви з іншої планети?» — при акцентовано гротескній зовнішності персонажів — «інопланетяни» постають аналогом людей з огляду на поведінку і спосіб мислення.

Крім того, простежується: стоїть літаючий апарат інопланетян — типова «летюча тарілка», поруч стоять меблі — крісло і диван. Біля них стоять та на них сидять самі інопланетяни, дуже задоволені знайденим товаром. При цьому в рекламі всіх названих типів наскрізно наявний казково-міфологічний інтертекст — іноді виразний і прямо позиційований, на рівні конкретних запозичених персонажів, чиї образи можуть пародіюватися, набувати нових персональних ознак, або на рівні менш відчутному і менш маніпулятивно впливовому — у вигляді наслідування сюжетних колізій, конфліктів, жанрових форм тощо. Така категорія рекламних персонажів заслуговує на подальше різнобічне вивчення саме в такому контексті з огляду інтеграції в медіапростір архетипних образів і мотивів, бінарних опозицій, міфологем тощо.

Таким чином, у феноменології мудрості етапи соціокультурної динаміки минулого, теперішнього і майбутнього часів (виникнення, ріст і спад) розглядаються як такі, що існують в міфологічному просторі еволюції культури та мови як значущих засобів задоволення їх соціогеннних потреб та інтересів.

Світоглядна формула трансцендентного в координатах духовного капіталу мудрості

У сучасних умовах сфера надприродного світу детермінує ту реальність, що перманентно не сприймається відчуттями людини,

а тому не досяжна для практичної перевірки. Це — царина богів, духів, душ тощо, а також сакральних зв'язків та властивостей реальних предметів та явищ. Це — місце феноменів, властивих релігійній свідомості.

Саме сьогодні формування ідеї трансцендентного в контексті духовного капіталу мудрості викликає нагальний інтерес, оскільки є становленням суверенності індивідуальної та суспільної свідомості. Ця формула народжується як наслідок радикальної самовідмінності від зовнішнього світу самосвідомості, яка формується і яка намагається осягнути ще у ранніх формах розвитку людини (людей, людства). Звідси теза: «Я» — не від світу цього, а має походження з іншого світу — більш цінного, вищого, ідеального (світи Брахмана, Дао, Логоса, Царства Божого)» [4, 120].

Проблема трансцендентності Бога світові та людині з'являється в релігії поступово. У ранніх формах (фетишизм, магія, тотемізм) надприродне було поєднане з природним і не відокремлювалося чітко від нього. Анімалістичне світобачення внесло суттєві зміни у розуміння співвідношення надприродного та природного: надприродне субстанціювалося, перетворилося на особливу, духовну сутність, що протистояла емпірично осягненому, чуттєво сприйманому світові. Цей процес починається у VIII — III сторіччях до н. е. — у той час, коли починає розвиватися людське самоусвідомлення, з'являються трансцендентні релігії та доктрини (брахманізм, буддизм, даосизм тощо). У монотеїстичних релігіях (іудаїзм, християнство, іслам) виникає і розвивається ідея трансцендентності (потойбічності) Бога. Якщо у філософсько-релігійних вченнях Стародавнього Сходу трансцендентне сприймають як анонімну надсвідомість, то у монотеїстичних релігіях трансцендентне ототожнюють з божественним і наділяють його ознаками індивідуальності, вищого суб'єкта, носія волі та промислу. При цьому Бог постає як абсолютний творець усього сущого. Ідея природи як матеріально-ідеальної діалектичної єдності, що характеризує всю античність та архаїку, трансформується як символ трансцендентного, оскільки сама природа набуває символічної інтерпретації. Адже попередній дуалізм, де божественне та матеріальне, добро та зло протистояли одне одному, змінюється фундаментальним «монізмом» трансцендентної

основи Сущого. «Кожен елемент досвідного світу… є символом найвищого, межового об'єкта, всеохопної єдності, найдосконалішої реальності — Божества» [6, 14].

Богословська традиція вказує — непізнаваний, недоступний у своїй Суті Бог настільки вищий від усього живого, що навіть думка про Нього не могла б виникнути у будь-кого без Його самовільного самовиявлення. Св. Василь Великий писав: «Ми стверджуємо, що пізнаємо Бога нашого по діях Його, але не даємо обіцянки наблизитися до Самої Суті. Бо хоч діяння Його і до нас сходять, проте Суть Його залишається неприступною». Це розрізнення можна вгледіти і у посланні апостола Павла, коли він говорить про загальнолюдські можливості Богопізнання: «Що можна знати про Бога, явне для них, бо їм Бог об'явив, оскільки Його невидиме від створіння світу, власне Його вічна сила й Божество, думанням про твори стає видиме» (Рим. 1: 19 — 20).

Отже, про Бога як діалектично безконечного та безмежного Абсолюту можна говорити тільки в категоріях вічності та безмежності. До пізнаваного світу ці поняття явно не можна застосувати, оскільки світ, як відомо з досвіду, суттєво пізнаваний. Цей пізнавальний процесс, ймовірно, безкінечний, проте немає такої царини або сфери живої діяльності, яку апріорі можна було б вважати непізнаваною. Адже людська мова неадекватна не тільки для того, щоб описати божественне буття, а і для того, щоб виразити відношення між Творцем та творінням. Людська думка повинна зупинитися на межі творіння, оскільки ця думка не здатна перескочити прірву, яка своєчасно розділяє межі Творця.

Богопізнання, основою, суттю та змістом якого є Одкровення, вимагає тотального залучення внутрішніх функцій духовної особистості, а саме: розуму, почуття та волі, що їх регулює. Тому неможливо розглядати та розмірковувати стосовно розуміння сутності Бога в християнстві, не говорячи про найбільш трансцендентну, не підвладну розумінню істину — Пресвяту Трійцю.

Дійсно, Одкровення для християнства, сповіщає нам, що Бог, будучи єдиним по сутності, триєдиний у своєму власному бутті: Він є Бог-Батько, Бог-Син та Бог-Дух Святий. Як зазначає релігійний філософ М.Лоський: «Серед людей, які з вірою приймають це Одкровення, зустрічаються і такі, які сповнені підтвер-

дженням цього факту в релігійному досвіді. А хто не має цього досвіду, той шляхом роздумів про догмат Троїстості зможе знайти в ньому безкінцево цінний зміст, який слугує і завершенням, і обґрунтуванням всього нашого світорозуміння як з теоретичного, так і з практичного боку» [104, 114]. Саме неподільність, але і не абсолютна з'єднаність Отця, Сина та Духа Святого є вираз довершеної самовідданості один одному як гармонія сущих поглядів. Зберігаючи свою індивідуальну своєрідність, кожна Особа Святої Трійці разом з тим не замкнена в собі: кожна з них повністю приймає повний зміст творчого життя іншої Особи і разом з тим вони здійснюють абсолютну повноту буття, а відтак і абсолютну досконалість.

Знання про Трійцю як природу Бога з'являється в Євангеліях. На відміну від іудейського світу, який базується на Старому Заповіті і знає ім'я Боже Ієгова (Сущий), християнський світ доповнює це ім'я положенням про Трійцю. «Сам Син Божий, Ісус Христос, явився на землю та доповнив все, що необхідно знати людям про Бога. Він відкрив людям велику таємницю, що Бог один, але триєдиний в Особах. Перша Особа — Бог-Отець, друга Особа — Бог-Син. Третя Особа — Бог-Дух Святий. Це не три Боги, а один Бог у трьох Особах. Трійця єдиносущна та неподільна. Усі три Особи мають однакове Божественне достоїнство, нема між ними ні старшого, ні молодшого; як Бог-Отець є істинний Бог, так і Бог-Син є істинний Бог, так і Дух Святий є істинний Бог. Відрізняються Вони тільки тим, що Бог-Отець ні від кого не народжується і не сходить; Син Божий народжується від Бога-Отця, а Дух Святий сходить від Бога-Отця» [137, 14]. У цьому сенсі проаналізуємо морфогічний корінь слова «однакове». На наш погляд, це слово в трансцендентному розумінні має логіко-семантичне значення як: Один (Бог, Сущий, Абсолют); однакове як споріднене, єдиносуще, оскільки люди мислять в одному ключі, одними категоріями. За словами нашого вітчизняного мислителя Тараса Шевченка, поняття слова «однаково» має ідеологічно розмаїтний контекст, що звучить таким чином:

«Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні…
Та не однаково мені,

Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять…
Ох, не однаково мені» [181, 329].

У філософській формулі духовного капіталу є значна розбіжність розуміння трансцендентного. Так, представники європейського раціоналізму (Р.Декарт, Г.Лейбніц, Ф.Шелінг тощо) пропонують відмінне від традиційного християнського розуміння та тлумачення трансцендентного, оскільки у їхньому розумінні — це вища космічна сутність як логічна впорядкованість потойбічної реальності.

Філософський зміст трансцендентного найбільш чітко розкрив І.Кант. Розмірковуючи над «пошуком меж пізнання, сприйняття, думки, поклавши початок самій традиції демаркації значень трансцендентного та трансцендентального (де останнє — апріорно постає нашій свідомості, іманентна його форма, через яку самоорганізовується наше пізнання і через яку нам являється світ») [66, 110], І.Кант пов'язує ці поняття з двома межами у пізнанні. Першою є межа між формами споглядання (простором і часом) і семантикою мислення (категоріями) та феноменом як об'єктом пізнання. Форми споглядання та мислення разом з необхідною єдністю свідомості («Я») знаходяться по цей бік досвіду, передують йому та його зумовлюють, що і робить їх трансцендентальними. Другою межею є межа між явищами та речами-у-собі, що непізнавані. Ці речі, що мають відповідні результати, І.Кант називає трансцендентними, тобто потойбічними [67, 25].

Таким чином, трансцендентальне означає те, що обумовлює можливий модус пізнання, трансцендентне — те, що лежить поза межами свідомості та пізнання.

При цьому, за вченням І.Канта, ідея Бога є регулятивним принципом розуму, а не твердженням про Його онтологічне буття. Це — сутність розуму, який «потребує, щоб розум розглядав усі зв'язки у світі неначе б вони виникали з всеохопної причини, щоб обґрунтувати на ній правило систематичної єдності в поясненні цих зв'язків; у цьому ідеалі не є ствердження про саме по собі необхідне існування» [67, 256].

Як вважає І.Кант, ідея Бога в історії людства часто субстанціювалася та підлягала загальному розумінню як «всепокладаючий початок». Отже, трансцендентне — це ідея чистого розуму, яка виконує регулятивну функцію у пізнанні та практичній поведінці.

Трансцендентне як «ілюзорність творчої уяви та мислення», що вкорінені в людській природі, розглядає Л.Феєрбах [170, 67]. Релігія постає у нього як антропологія, результат прагнення людини до безкінцевості, виходу за межі свого існування. Іншими словами, трансцендентне є фокусованою назовні та абсолютизованою природою самої людини (любов, розум, воля).

У цьому сенсі існують інші виміри соціоантропологічного підходу до трансцендентного, що є психологічним, інтенційним його обґрунтуванням. Так, у «Соціології релігії» Г.Зимель подає інтенційне розуміння: трансцендентне формується вірою — іманентною якістю. Однією із сутнісних інтенцій людського буття. Віра, в розумінні Г.Зимеля, — поняття більш широке, ніж релігійна віра. Віра стає релігійною тоді, коли вона звільняється від конкретної адресності і спрямовується на сферу трансцендентного. Саме ідея трансцендентного є важливим етапом в інтелектуальному ресурсі духовного капіталу людини як здатність рефлексії духу.

У психоаналітичній філософії також наведе психологічне тлумачення смислів трансцендентального, що витікає із ствердження глибинного, вкоріненості та безперечності стосовно почуття трансцендентного. Згідно з З.Фрейдом, трансцендентне — це ілюзія, яка покликана задовольняти деякі позасвідомі бажання людини: бажання позбавитися відповідальності, перекласти на іншого розв’язання своїх проблем, прагнення до опіки, потреба в опікунстві. «Вони вилущили батьківське ядро, яке від самого початку крилося за будь-яким образом Бога… Тепер, коли Бог став єдиним, ставлення до Нього знову змогло набути інтимності та напруженості дитячого ставлення до батька» [172, 108]. Таким чином, згідно з З.Фрейдом, людина сама створює ідею Бога, проте позасвідомо, виходячи зі свого життєвого досвіду, нагромадженого ще в дитинстві як нерозкритого в дорослому. При цьому формується образ люблячої, всесильної справедливої істоти. Як

вважає З.Фрейд, «Релігію у такому випадку можна було б вважати загальнолюдським нав'язливим неврозом, який, подібно до відповідного дитячого неврозу, має коріння в Едиповому комплексі, в амбівалентному ставленні до батька. Відповідно до цього розуміння можна було б прогнозувати, що відхід від релігії безперечно станеться з фатальністю невмолимого процесу зростання, до того ж нині ми знаходимось у серцевині цієї фази розвитку» [172, 108].

Крім того, Е.Фромм стверджує, що «Бог — це символ людської потреби в любові» [175, 160]. Цей концепт постулює обов'язкову наявність у людини ідеалів та устремлінь до чогось, що виходить за межі фізичного задоволення. «Немає такої людини, — говорить філософ, — у якої не було б релігійної потреби — потреби в системі орієнтації та об'єкті для служіння. Людина може вклонятися тваринам, деревам, ідолам, невидимому Богу, святій людині чи вождям з бісівським обличчям; вона може вклонятися предкам, нації, класу чи партії, грошам чи успіху; її релігія може сприяти розвитку руйнівного початку чи любові, пригніченню чи братерству людей» [175, 108].

У К.Юнга трансцендентне — це метафоричне позначення колективного несвідомого. Саме в ньому вкорінені різноманітні ідеї та вчення, але доступ до нього ускладнений штучними бар'єрами, які виставляє одновимірний, формалістичний інтелект. Осягнути трансцендентне людина може або в змінених станах свідомості (це транснародження, переживання клінічної смерті, стани усамітнення, глибокі творчі переживання тощо), або в містичному досвіді (саторі), методики якого створені ще давньосхідними мудрецями. Так, у середині XX сторіччя в Індії з'являється вчення Махаріші Махареш Йоги про трансцендентальну медитацію, де трансцендентальне мислиться як перехід до трансцендентного: розум прагне до трансцендентного абсолютного буття, яке Махаріші Махареш Йоги розуміє як безтурботну свідомість, в якій відсутнє переживання, розум перебуває поза полем відносного існування в стані трансцендентності [61, 231].

Говорячи про медитації як джерела трансцендентних переживань, необхідно означити дві оцінки: перша визнає її значимість, що розглядає відповідний варіант людського досвіду як

просвітлення, прорив в архетипну царину колективного несвідомого (К.Юнг), стани космічної свідомості (С.Гроф), вершинні переживання (А.Маслоу); друга до містичного досвіду ставиться критично, вважаючи його регресією в материнське лоно (З.Фрейд), віддаленням від реальності (Г.Вайль). На наш погляд, медитацію, зрозумілу як поглиблена сконцентрованість, можна розглядати як складову трансцендентного. Останнє варто розуміти як шлях подолання деякої межі, що пов'язано із самозаглибленням, з існуванням того, що не може бути осягнене розумом. Як вважає С.Франк, людина завжди буде оточена неосяжним, осягаючи лише фрагменти зовнішнього та внутрішнього світу. Трансцендентне не дає опредмечуваного знання, але відкриває глибинні якості буття.

Ф.Ніцше зазначає поняття Бога продуктом метафізики, яка має бути подоланою дійсним мисленням: «Ні мораль, ні релігія християнства у жодній точці не стикаються з дійсністю. Суцільно уявлювані причини: «бог», «душа», «Я», «дух», «свобода волі» — а то і «несвобода»… Цей закінчений світ фікцій відрізняється у гірший бік від світу сновидінь: сновидіння відображає дійсність, а фікція її фальсифікує — знецінює, заперечує. Коли вигадали поняття «природи», яка протистоїть богу, «природне» стало означати пропаще та порочне, — весь уявлюваний світ християнства вкорінений у ненависті до природи (дійсності), оскільки виражає найглибше незадоволення реальним» [119, 29].

Феноменологія виокремлює релігійне від історико-конфесійного, від соціального буття суспільства. Феноменологи стверджують унікальність, автономність та незвідність релігійного до інших сфер життя. У цьому відношенні С.К'єркегор розглядає ідею Бога як абсолютно існуюче джерело істинної екзистенції, оскільки людина не може стати сама собою без Абсолюту та за відсутності онтологічної істинності відчуває страждання. Саме віра скорочує безкінцеву відстань між людиною та Богом [95, 257].

На наш погляд, екзистенціоналізм створює концепцію людського буття як трансценденції, що є постійним виходом за власні межі. Трансценденція в розумінні екзистенціалістів припускає людську свободу, моральність та відповідальність як деякий абсолют та горизонт людських устремлінь. Крім того, атеїстичний

екзистенціалізм зорієнтований на людину, для якої «Бог помер», оскільки поза людиною не існує ніяких критеріїв та авторитетів. Трансцендентне тлумачиться як Ніщо, в якому реалізується свобода людини і яке є обов'язковим для самопізнання людини. поняття «трансцендентність», «трансцендентне» наповнюється глибоким змістом екзистенцій них аспектів людського буття.

М.Гайдегер визначає Ніщо як головну онтологічну характеристику: якби людина не була зміщена в Ніщо, то не було б свободи та всіх її виявів: творчості, мистецтва, перетворення тощо, одним словом, усього того, що робило людський світ світом культури. Фактично неможливо було б говорити про людський світ узагалі [28, 283].

З точки зору Ж.-П.Сартра, якщо людина прагне бути Богом, то вона втрачає себе як людину (залежність від дійсності замінюється на залежність від Бога), звернення до Бога — поступка моралістично-психологічним прагненням душі. Трансцендування для Ж.-П.Сартра — це вихід людини до безконечних можливостей поза об'єктивними критеріями. Тепер усе залежить здебільшого від вибору самої людини. таким чином, трансцендування є розрив людини зі здатністю, подолання цієї здатності, вихід за межі емпіричних обставин [148, 213].

А.Камю виголошує самоздійснення людини через свідому відмову від трансцендентного, яке обмежує людину жорстокими рамками. Для А.Камю трансцендентне — термін релігійної традиції. Всі докази існування трансцендентного дуже сумнівні, оскільки єдиною цінністю для нього є не потойбічний розвиток, а ясність бачення та повнота переживання людини. У «Міфі про Сізіфа» А.Камю розмірковує про ствердження людиною самої себе, коли вона з максимальною ясністю розуму, з повним розумінням власної долі повинна гідно нести хрест життя, але не миритися з ним. Людина за «абсурдом» має власний розум, який усвідомлює свої межі. Така людина свідомо обирає бунт проти богів [64, 98].

Для представників релігійного екзистенціалізму (К.Ясперс, Г.Марсель, М.Бубер, М.Бердяєв) трансценденція не лише необхідна в структурі людського капіталу, а й є особливим різновидом буття, що стоїть над людиною. Проте, на відміну від попередніх традицій, при цьому трансценденція не детермінує

людину, а є ідеалом, який стає кінцевим прагненням та критерієм оцінки нею своїх мирських справ. Людину релігійні екзистенціалісти сприймають як сутність, що постійно себе долає, постійно трансцендує, оскільки без цього неможлива особистість [189, 27].

У пошуках виходу із суб'єктивності людина неминуче приходить до двох варіантів: або це шлях об'єктивації, вихід у суспільство з його обов'язковими нормами, цінностями та стандартами, коли особистість втрачає свій неповторний внутрішній світ, що призводить до відчуження людської природи; або ж це трансцендування — шлях, який лежить, згідно з М.Бердяєвим, у глибині існування. саме на цьому шляху відбуваються екзистентні зустрічі з Богом та іншою людиною. В об'єктивації людина живе в царині безособовості, в трансцендентуванні вона потрапляє в царину свободи. В цьому сенсі надособистісне має особистісний характер і не пригнічує людину [118, 321].

На думку К.Ясперса, трансценденція має виконувати головну функцію філософії, пов'язану з розумінням Бога. Згідно з К.Ясперсом, тільки наблизивши людину до трансценденції, інакше кажучи, висвітливши трансценденцію, здійснивши стрибок до безумовного буття, можна досягти цього розуміння. Це безумовне буття неможливо пізнати ні науковими методами, ні предметним пізнанням загалом, оскільки іманентне свідомості як такій. Тому для досягнення «безумовного буття» необхідно пройти три етапи трансцендування: орієнтацію в світі (усвідомлення обмеженості тільки предметного його тлумачення), прояснення (осяяння) екзистенції (усвідомлення душі), читання шифрів трансценденції [189, 90].

Фундатор католицького екзистенціалізму Г.Марсель тлумачив людину як «єдність духу та тіла», або «втілене буття». Водночас він постулював «співпричетність особистості» божественному буттю, що дано через «осяяння» і складає творчу суб'єктивність людини та веде до розуміння її буття як таємниці свідомості (духовності). Щоб осягнути цю таємницю, людина повинна зануритися в тотальність буття, а це передбачає творчу активність людини, «справжність» її буття, джерело чого Г.Марсель вбачав у постійному самовдосконаленні, що веде до Бога — трансценденції [109, 57].

Протестантський теолог П.Тілліх указує, що трансцендентність виявляється в бутті людини, яке є відбитком буття як такого. Буття як таке, згідно з П.Тілліхом, первинніше за будь-яке розділення, в першу чергу розділення на іманентне та трансцендентне. Тому існує внутрішній зв'язок людини з буттям, але людина відчужена від нього в своєму земному існуванні. Як наслідок, П.Тілліх мислить релігійність як фундаментальну характеристику людини, саме в релігійності виявляється найбільша турбота про абсолютний сенс буття. Тому і завдання теології П.Тілліх визначає як кореляцію вічних екзистенційних «питань» людини та «відповідей», що містяться в Посланні християнського Одкровення. Це має допомогти подолати відчуження людини від Бога, а відповідно — від буття, оскільки у П.Тілліха Бог — це теологічний синонім категорії буття.

Розвиток ідеї трансцендентного продовжується у працях представників сучасної християнської філософії антропологіі — М.Шелера, Г.Плеснера. Згідно з М.Шелером, сфера абсолютного буття необхідно існує для свідомості людини. Сфера абсолютного буття — одна із сфер, що не редукується. Проте усвідомлення людиною наявності сфери абсолютного буття не означає, що вона має істинне уявлення про зміст цієї сфери. Людина має тільки найзагальнішу ідею абсолюту, наділеного завжди двома характеристиками: суверенністю буття та досконалою цінністю. Тому якщо є можливим вияв природи божественного, то переважно завдяки філософсько-антропологічним конструкціям.

Якщо у М.Шелера людина вкорінена в божественній реальності, яка є трансцендентною світові, то у Г.Плеснера звернення до Бога, релігійне життя є не наслідком і не реакцією на існування Бога, а засобом подолання сутнісного для людини конфлікту, нестерпності її ексцентричної позиції, яка постійно виводить її в ніщо. Оскільки власне існування та все суще людина усвідомлює як щось випадкове, то вона приходить до думки про абсолютне буття, яке непідвладне випадковості, а отже — і до ідеї Бога. У цьому Г.Плеснер вбачає підґрунтя релігійності. Таким чином, він намагається прийти не до теологічного, а до позарелігійного теоретичного пояснення наявності та змісту релігійного життя людини [73, 213].

Таким чином, необхідно зазначити, що ідея трансцендентності у релігії та філософії має суттєву відмінність. Трансцендентне в релігії є атрибутом Бога. Стосовно трансцендентності Божої людина відчуває, що її бачать та знають, і усвідомлює себе віддаленою від найблагішого джерела життя, з яким і намагається встановити зв'язок. Трансцендентне у філософії — це модус людської свідомості, людського буття. І в цій межі діапазон його досить великий: від ототожнення трансцендентного з божественним до його зведення до Ніщо. Отже, якщо у релігії трансцендентність транслює себе в світ людського буття, то у філософії людина транслює себе у сферу трансцендентної реальності.

Благодійність як основа духовного капіталу мудрості

Сучасний вигляд української благодійності (філантропії) формується під впливом усталених традицій благодійності Заходу, оскільки власне українські традиції філантропії та меценатства були знищені за часів СРСР, коли вважалося, що благодійність принижує гідність людини. Адже західні традиції філантропії мають тривалу історію формування, яка залишила свій відбиток у різноманітних формах та практиках філантропії. Таким чином, контекст сучасного розвитку філантропії в Україні не може бути зрозумілим поза контекстом історичного розвитку західної філантропії.

Практики західної філантропії беруть свої витоки в етичних цінностях античності та раннього християнства. Найочевиднішим доказом грецького походження цього явища, звичайно, є сам термін «філантропія», який походить від грецького слова philantropia, що перекладається як «любов до людства». Саме ієрархію розуміння смислу поняття «філантропія» переживає під впливом християнських релігійних цінностей як особистого служіння ближньому. Таке розуміння філантропії зберігається до кінця XIX — початку XX століття. Починаючи з XX століття у Сполучених Штатах Америки відбувається суттєва зміна у практиці філантропії: філантропія виходить за межі особистого служіння благодійника і стає «анонімною».

Звичайно, погляди на філантропію змінювались протягом періоду у, майже, дві тисячі років (між раннім християнством та початком XX століття), але протягом всього цього періоду філантропія прогнозувала особисте служіння, тому цей період не є суттєвим.

Грецьке слово «філантропія» має багатоманітну історію використання. Термін «філантропія» в Стародавній Греції первинно був релігійним та вживався для позначення любові богів, спрямованої на людство. Даний термін міг застосовуватись до окремих богів, або богів загалом, але поступово він починає вживатися у найвищій формі найчастіше стосовно Асклепія, бога зцілення та заступника лікарів. Його культ та цілюща діяльність були зосереджені у чисельних храмах Греко-Римського світу, де медичне обслуговування було дорогим. При цьому бог Асклепій шанувався, як бог, який дає допомогу недорого, задовольняючись пожертвами-подяками. У деяких випадках приписи бога включали тривале лікування у медичних закладах, що відносились до храмів. Це лікування пропонувалось безкоштовно тим, хто не міг заплатити. Отож, врешті решт, Асклепія почали загально вважати «філантропічним» серед богів.

Так, приміром, у 1842 році Жанна Гарн'є, яка втратила чоловіка і дітей, відкрила перший із «приютів» для вмираючих в Ліоні, котрий мав назву «Хоспіс», а також «Голгофа», а з часом — і в інших місцях Франції як розвиток «паліативного» піклування. А в 1879 році ірландські Сестри Милосердя незалежно від хоспісів Жанни Гарн'є створили Хоспіс Богоматері для вмираючих у Дубліні. Орден Матері Марії Айкенхед був заснований як Орден на честь знедолених, хворих і вмираючих. При цьому варто зосередити, що хоспис Богоматері був першим місцем, створеним для піклування за вмираючими. На той час, в 1905 році, коли Орден відкрив ще один хоспис за назвою Святого Іосифа, в лондонському Іст-Енде вже діяли три протестантські хоспіси за назвами: «Будинок відпочинку», «Готель Божія», а пізніше — хоспіс «Святої Трійці».

Так, наприклад, сьогодні при Київській міській онкологічній лікарні функціонує хоспісне відділення, в якій активну життєву роботу, піклуючись за онкохворими, що знаходяться в надзвичайно тяжкій формі, проводять поруч з медиками психологи та соціальні волонтери.

В класичних Афінах (5–4 ст. до н. е.) від людей з найбагатших родин вимагали по черзі, зазвичай протягом року, витрати за одну з багатьох державних функцій, що оплачували на релігійні

храми та фестивалі, суспільні роботи, будівництво кораблів для військово-морського флоту, вартість встановлення драматичних вистав тощо. Цей інститут був основною частиною адміністрації грецьких міст протягом багатьох століть.

В античних Афінах вигоди у вигляді совісті та честі, якими, власне кажучи, ніколи не можна поступитися, які люди отримували за свої літургії, зазвичай вважались адекватною компенсацією. Однак, протягом Римського періоду система літургій була розширена до примусового виконання суспільних робіт всіма верствами суспільства як одна із методів маніпулювання свідомістю з відповідним наміром дії.

На початку книги «Нікомахової етики» Арістотель розглядає «щедрість», чесноту, яка передбачає дотримання помірності («середини») у відношенні до майна. Щедрого хвалять за його ставлення до «давання та придбання майна, причому більше за те, що пов'язане з даванням» [9, 54]. При цьому, Арістотель вважав, що «щедрий буде давати кому слідує, в потрібний час та задля прекрасної цілі» [9, 56].

На наш погляд, духовна безпека в матеріальному добробуті є не лише необхідним для життя, а й необхідною умовою жити відповідно чеснотам, що включає ефективне використання духовного багатства. Бідності в Греко-Римському світі уникали першочергово через небезпеку втратити соціальний статус. Втрата матеріального багатства, яка призводила до бідності, також означала втрату почуття гідності. Вільно мислячий грек того часу розрізняв два основних види «бідності»: «бідність», через яку людина мала заробляти собі на життя. Таким було становище переважної більшості населення стародавнього світу. Це включало кожного, хто працював своїми руками заради того, щоб заробити на життя. Фізична праця не поважалася в давньогрецькому суспільстві. Інший вид бідності включав надзвичайно бідних, доведених до убогості. До жебраків, зазвичай, ставилися з острахом та відразою. Вони були поза співчуттям, яке могло б спонукати заможних допомогти бідним. Допомога жебракам, зазвичай, не входила в межі розуміння філантропії в Грецько-Римському світі, де найбідніші верстви населення взагалі не враховувалися.

Ставлення до благодійності суттєво змінюється з появою християнства, що пропагує піклування про бідних та допомогу нужденним.

У Новому Заповіті, Євангеліє від Луки, наводяться слова Ісуса Христа, що прекрасномовно свідчать про ставлення до багатства у християнстві: «Блаженні злиденні, бо ваше є Царство Боже» [62, 34].

Про необхідність для християн допомагати іншим і ділити з ними все своє майно свідчать рядки з Нового Заповіту (Діяння Апостолів): «Всі, хто увірував, були разом і все в них було спільне. І те, чим володіли, і те, що мали, вони продавали і розділяли це всім, залежно від потреби кожного» [62, 70]. Благодійність стає необхідним актом як особистого, так і суспільного служіння, що включає і розподіл власного (кожного, всіх) майна серед нужденних, і добровільне піклування про тих, хто цього потребує.

Таким чином, для християнства Благо пов'язується з майбутнім вічним життям у раю, яке потрібно заробити добрими справами. Допомога бідним вважається обов'язковою для спасіння своєї власної душі. При цьому походження коштів, що витрачаються на благодійність має суттєве значення і Богу угодним буде тільки той дар совісті як істинне походження морального закону.

1.4. Ентропійний процес інвестиційної діяльності в сучасній Україні як важливий критерій у криптології

В ентропійному процесі сучасного розвитку України, коли тільки формується система правових ринкових відносин, відбувається самовизначення окремої особи та держави. Тому актуальною постає проблема інвестиційної діяльності, що містить у собі міжгалузевий характер. При цьому вважається, що інвестиції як компонент чистих видатків охоплюють видатки на інфраструктуру, охорону здоров'я, сферу різноманітних послуг тощо. Означена проблема знаходиться в центрі дискусійної уваги науковців, оскільки це пов'язано з ентропійним процесом самовизначення. Саме такий процес становить теорію випадково-закономірних функцій, в яких ефективно діють числові параметри у нелінійній системі інформаційно-правового та фінансово-економічного поля.

Проблеми інвестиційної діяльності в інформаційно-правовому полі ентропійності торкаються такі сучасні вітчизняні дослідники як: Баранівський О., Бойченко Е., Гриценко І., Лазебник Л., Пересада А., Курко М., Чекніна Т., Островська Е. тощо. Це робить висновок, що означена проблематика є складною і малодосліджувальною, що викликає дискусійний інтерес. У теоретико-організаційній основі інвестування необхідно використовувати законодавчу базу, зокрема Закон України «Про інвестиційну діяльність як захист майнових та інтелектуальних цінностей».

У відповідності із Законом до майнових та інтелектуальних потреб варто віднести таку сукупність цінностей, що обертаються на ринку як:

- «грошові засоби, цільові банкнотні вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме і нерухоме майно (будівлі, споруди, обладнання) та інші матеріальні цінності;
- майнові права, що витікають із авторського права, досвіду та інших інтелектуальних цінностей («Закон України «Про інвестиційну діяльність»).

Адже наша країна поки знаходиться на рівні. коли головний правовий контроль приділяється матеріальним активам — нерухомості, обладнанню, землі тощо. При цьому реєстрації об’єкту повинно передувати чітке і вірне визначення прав на його володіння і використання.

Правова ентропія (невизначеність) цього питання призводить до того, що продукт, який отримав патент в Департаменті інтелектуальної власності МОН України. використовується, тобто продається, зовсім іншою організацією, аніж тією, що вузьке, або немає вільної інформації, організація як власник продукту за законом може і не володіти інформацією про неправомірне використання створеного нею продукту. Це можливе як за умов зговору сторонньої організації з одним з авторів, так і без безпосередньої участі автора. Самовизначенню права використання інтелектуального продукту варто приділяти належну увагу Департаменту інтелектуальної власності саме на стадії його реєстрації і патентування.

Отже, сукупність вказаних цінностей прийнято відносити до об’єктів інвестиційної діяльності, в якій інтелектуальна інвести-

ція повинна бути правомірно цінною як вклад у добротворчий потенціал суспільства. Все це витікає із авторського права, права на промислові зразки і корисні моделі. Саме такий інвестор як суб'єкт правової ентропії приймає рішення про вкладання особистих, позичкових та приваблених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Правові повноваження інвестора в сучасних умовах ринку

Як передбачає Закон, інвестор може виступати в якості вкладачів, покупців, кредиторів, а також виконувати правові функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності, тобто вкладати капітали, купувати цінні папери, а також виконувати функції замовників. Якщо інвестор — це особа, що вкладає особисті і позичкові засоби, то по відношенню до кредитора така особа певною мірою є боржником.

У свою чергу, правові суб'єкти інвестиційної діяльності реалізують свої цілі, напрямки, види та об'єми інвестицій в ентропійному процесі правових взаємовідносин, в якому інвестиційний клімат як один із нелінійних параметрів ентропії відіграє значну роль в сучасних умовах ринку. Саме ці ринки регулюють процес обміну інвестиціями та інвестиційними об'єктами (товарами).

Формами вивезення капіталу в криптології є прямі капіталовкладення, портфельні інвестиції, а також позики та кредити, функціонуючий промисловий, банківський, торговий та інший капітал закордонних країн, що забезпечують інвестору контроль над підприємством. Прямі інвестиції найбільш типові для діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК).

Крім того того, необхідно зазначити, що портфельні інвестиції містять капіталовкладення в облігації та акції закордонних компаній, які недостатні для встановлення безпосереднього контролю їх діяльністю. Основною метою портфельних капіталовкладень є отримання прибутку, а не забезпечення прямого контролю господарської діяльності об'єкта інвестування. Отже, прямі і портфельні інвестиції є різновидами підприємницького капіталу, що призначений для вкладення у виробництво і спрямовується на створення нових підприємств або ж на купівлю частки чи поглинання вже існуючих компаній. Внаслідок вивезен-

ня підприємницького капіталу утворюються філіали, дочірні компанії чи змішані підприємства.

Під час використання закордонних джерел сировини на базі прямих інвестицій враховуються відмінності екологічних норм і стандартів різних країн. Розвинуті країни намагаються переносити в країни менш розвинуті такі виробничі потужності, що призводять до значного забруднення навколишнього середовища.

Капіталовкладення — це активний засіб стимулювання попиту на вітчизняну продукцію. Це досягається за рахунок того, що, по-перше, за кордоном створюються нові ринки, а по-друге. частина експорту ТНК постійно застосовується на адресу іноземних філіалів. Їх гарантована доля сьогодні складає понад 1/3 експорту Канади, Німеччини, Франції, Швеції, до 1/2 експорту США.

З метою правового впровадження ентропійного процесу в систему інвестування передбачено:

- внести зміни і доповнення до Земельного кодексу України стосовно надання іноземному інвестору права власності на земельну ділянку під розміщення підприємства, а також можливості продажу йому об’єктів приватизації;
- внести зміни і доповнення до законодавства з іноземного інвестування;
- максимально спростити процедури, що регламентують правові взаємовідносини в галузі залучення іноземних інвестицій;
- створити законодавчу базу з питань врегулювання відносин щодо залучення іноземних інвестицій в розробку корисних копалин та геодезичний моніторинг на родовищахнафти та газу, а також визначити право власності під об’єктами інвестування.

Така реалізація сприятиме зростанню інвестиційного клімату в Україні, створює передумови для виникнення сталих інвестиційних мотивацій у міжнародних партерів.

Необхідно погодитись з тим, що «сучасне адміністративне право має розглядатися переважно як засіб забезпечення належного дотримання та дієвого захисту прав і свобод громадянина у сфері функціонування держави» [2, 251].

Якщо адміністративні методи державного регулювання економіки базуються на державній владі і включають у собі заборо-

ни, дозволи і примус, то їх необхідно використовувати для превенції порушень, у тому числі й у сфері інвестування. На етапі правової реформи мова йде про якісно нову систему регулювання відносин.

Такий механізм може бути ефективним, оскільки функціонує не свавільно, а на основі науково виважених засобів до інвестиційної діяльності, зокрема при застосуванні відповідальності.

До таких ефективних засобів варто віднести адміністративну та кримінальну відповідальність. Слід підкреслити, що саме визначення поняття відповідальності є досі актуальним. Так, одні вчені виходять з того, що адміністративна відповідальність — це реакція на правопорушення, адже без правопорушення немає і відповідальності [60, 23].

Отже, для зростання інвестиційного клімату в Україні необхідно вжити: вдосконалення правової сфери і забезпечення стабільності інвестиційного законодавства; розширення інформаційної сфери для інвестиційної діяльності, а проектів, розроблених відповідно до міжнародних підходів.

Правові підстави захисту інформації в криптології визначені законодавством України, що передбачає правове регулювання обігу інформації в суспільстві й визначає режим доступу до інформації.

Залежно від типу інформації існують відповідні правила поведінки при здійсненні інвестиційної діяльності. Саме вони, відповідно до ст. 28 Закону України «Про інформацію», визначаються як режим доступу, що передбачає правові норми, порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації. Зміст правового режиму визначається нормами, що встановлюють: порядок доступу до неї, її використання і захист; адміністративно-правову відповідальність.

Інформація, що містить у собі підприємницькі інтереси відповідно до Закону «Про інформацію» поділяється за режимом доступу на відкриту та інформацію з обмеженим доступом. Завдання контролю за режимом доступу до інформації полягає, згідно із законом, у забезпеченні додержання вимог законодавства сферою інвестиційної діяльності, недопущенні необґрунтованого віднесення відомостей до категорії інформації з обмеженим доступом.

Саме в криптології до інформації з обмеженим доступом належить конфіденційна інформація. Стаття 30 Закону визначає конфіденційну інформацію як відомості, що знаходяться у володінні, користуванні або розповсюдженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюється за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Режим доступу до інформації комерційного характеру, включаючи криптологічну належність її до категорії конфіденційної визначається самостійно власником інформації. Одним із видів конфіденційної інформації є комерційна таємниця. Варто наголосити, що віднесення інформації до комерційної таємниці не торкається таємних відомостей, які становлять державну таємницю, обіг якої регулюється Законом України «Про державну таємницю». Оскільки в криптології віднесення інформації до комерційної таємниці визначається суб'єктом підприємницької діяльності і вказує на право власника на інформацію, що охороняється законодавством і містить у собі комерційну цінність.

У Законі України «Про підприємства в Україні» комерційну таємницю визначає як відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення (передача, витік) яких може задавати шкоди його інтересам.

Правовою підставою захисту конфіденційної інформації в криптології, до якої належать комерційна таємниця, Закон України «Про інформацію», визначається право власності. Саме тому склад і обсяг відомостей. що становлять комерційну таємницю, порядок її захисту, визначається керівником підприємства або власником.

Питання забезпечення прав та свобод людини в мережах Інтернет вирішується Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31 липня 2000 року.

Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» запроваджені єдині вимоги до реквізитів електронного документа, що має юридичну силу. Цей закон визначає електронний документообіг як сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання,

використання та знищення електронних документів, які Концепція безпеки в банківській системі виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів». Важливим реквізитом електронного документа, що призначений для його ідентифікації є електронний підпис. Порядок його використання регулюється Законом «Про електронний цифровий підпис».

Концепція безпеки в банківській системі

Низка нормативно-правових актів у системі криптології регулює основи захисту інформації в інвестиційній діяльності, що притаманно для банківської системи. При цьому. окремо визначено правовий режим захисту інформації. що знаходиться в автоматизованих системах, оскільки понад 65 відсотків банківської інформації циркулює в автоматизованих системах.

Законодавством встановлено, що доступ до інформації, яка зберігається, обробляється і передається в автоматизованих системах, здійснюється згідно із правилами розмежування доступу, які встановлюються власником інформації чи уповноваженою ним особою (ст. 6 Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах»), оскільки в цьому випадку право захисту інформації покладено на її власника — банк.

Діяльність українських банків щодо забезпечення їх безпеки регламентується не тільки чинним законодавством, а й внутрішніми нормативними актами. Відповідно до концепції безпеки банку банки розробляють Положення про підрозділ безпеки та інші документи щодо реалізації заходів безпеки: з питань режиму згідно із законами України «Про підприємства в Україні» і «Про інформацію» в банку організується робота по визначенню та відбору відомостей. які становлять комерційну таємницю та конфіденційну інформацію банку.

З метою нормативного їх закріплення видається наказ, яким затверджується Положення про інформацію банку з обмеженим доступом. Положення передбачає перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю та конфіденційну інформацію банку, склад, осіб, яким ці відомості можуть доводитись у повному обсязі, заходи захисту відомостей, що становлять комерційну, банківську таємницю та комерційну інформацію.

Аналіз результатів діяльності банків з питань безпеки показує, що не всі банки створюють повною мірою нормативну базу та ефективно її використовують. Невеликий досвід з цих питань є лише в окремих банках. Такі банки мають нормативні документи (накази, інструкції, положення, рекомендації) з питань проведення інформаційного аудиту та інформаційного моніторингу в своїх установах. Інформаційний моніторинг передбачає контроль надходження інформації з метою визначення її важливості, цінності і можливості використання в інтегрованих базах даних підрозділів безпеки. Постійне проведення такої роботи у банках надає можливість створити інформаційну базу щодо інвестиційної діяльності, а поєднання цієї роботи з іншими заходами інформаційно-аналітичного забезпечення — створити необхідний інформаційний ресурс.

Співробітництво України з країнами ісламського світу в інвестиційній сфері

Серед комплексу заходів, спрямованих на формування інвестиційних засад, необхідно виділити наступні.

Для реалізації існуючих можливостей забезпечення якісно нового рівня співпраці України з мусульманськими країнами Близького та Середнього Сходу й Південно-Східної Азії в інвестиційній сфері доцільно залучити до роботи Консультативну раду з питань іноземного інвестування представників фінансових і ділових кіл країн Близького та Середнього Сходу й Південно-Східної Азії. При цьому, необхідно створити систему гарантій з боку Української держави для близькосхідних та південноазійських партнерів, уклавши із зацікавленими партнерами двосторонні угоди щодо захисту інвестицій. А також опрацювати законодавчі гарантії безпеки інвестиційної співпраці України з ісламським банківським капіталом.

Разом з тим, необхідно укладати відповідні угоди з Ісламським банком розвитку (ІБР) та сформувати з ним та іншими провідними фінансовими структурами Близького та Середнього Сходу, Перської затоки, Південно-Східної Азії (Фонд інвестицій Кувейту та інші) пакет привабливих інвестиційних проектів у найважливіших галузях економіки, розвитку науки та нанотехнологій, туристичному країнознавстві, освіті та мистецтві.

Невід'ємною складовою зазначеного напряму роботи є організація в Україні бізнес-форумів для бізнесменів і фінансистів із мусульманських країн за активною участю провідних фінансових структур Ісламського світу.

Особливу увагу необхідно зосередити налагодженню системи надання відповідних консалтингових послуг, зокрема шляхом створення інформаційно-аналітичних центрів, які б були здатними надавати необхідні послуги у налагодженні контактів українського бізнесу і підприємництва з фінансовими структурами Ісламського світу, забезпечувати необхідне юридичне супроводження підготовки відповідних бізнес-проектів, укладання угод та інших послуг [163, 50].

Важливого значення в криптології набуває підготовка необхідних навчальних посібників з діяльності ісламських банків, словника ісламських термінів. Переклад на українську мову належної науково-методичної літератури із зазначеної проблеми, особливо тієї, у якій узагальнюється досвід співробітництва країн Європи та Північної Америки з ісламським банківським капіталом. Передусім, це стосується сфери адміністративно-правового регулювання та здійснення організаційних заходів співробітництва.

Україна має криптологічно необмежені запаси деяких видів природних ресурсів, видобування яких, як відомо, є найпривабливішим для іноземних компаній як закону про поділ продукції. Іноземний капітал здатний принести не тільки нові устаткування і технології, але й оборотні засоби, досвід маркетингу і сучасного менеджменту. Для цього потрібно: внести зміни і доповнення до законодавства з іноземного інвестування; максимально спростити процедури. що регламентують правові взаємовідносини в галузі залучення іноземних інвестицій; розширити інформаційну сферу для інвестиційної діяльності систематизувати та регулярно оновлювати банк даних інвестиційних проектів згідно адміністративно-правового регулювання та розробляти їх згідно до міжнародних підходів.

Контрольні запитання

1. Що таке маніпуляція в криптології?

2. Розкрийте феноменологічну сутність криптології.
3. Опишіть трансцендентно-релігійні вимірі криптології.
4. Які важливі критерії оцінювання в криптології?

Теми рефератів

1. Таємниця розуму серця в криптології.
2. Криптологічно-ментальний клімат сцчасній правовій державі.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ВИВЧЕННЯ КРИПТОЛОГІЇ

2.1. Соціогенний вплив на структуру свідомості: матриця «геному»

В криптологічному розвитку людська свідомість проходить через відповідні стадії «дорослості» (традиційні соціокультурні рівні) до притаманного їй емоційного та логічного завершення; бо, справді, еволюційно детермінована структура свідомості передбачає її латентну наявність як приховану потенціальну змістовність та форму мислення [97, 142].

За півстоліття дискусій людством не досягнуто жодної угоди стосовно питання, що таке таємниця свідомості. «Чи існує свідомість як особлива внутрішня ментальна реальність, як онтологічний додаток до фізичного Всесвіту, який моністичний, однорідний, неперервний?» [187, 25].

Саме людина як продуцент і носій є головним виміром буття потреб та інтересів. На наш погляд, *інтереси* — це об'єктивно зумовлений мотив діяльност і суб'єкта, який складається з усвідомлення ним власної потреби та з'ясування умов і засобів її задоволення. Інтерес також визначають і як поняття, яке характеризує об'єктивно значуще, необхідне для індивіда, нації і держави. Інтерес як соціогенна модель впливу на структуру свідомості є породженням об'єктивних соціальних умов, що визначають відповідну спрямованість волі і дій людини як у прихованому вигляді, так і очевидному.

Кожна людина — це «загадкова та чарівна» істота як сукупність біологічного, душевного та духовного. Саме від мотивів здійснюється розвиток, тому *потреби* та *інтереси* рухають людину вперед. Ці потреби та інтереси є, за певних умов, вихідними моментами соціогенної моделі впливу на структуру свідомості. «Найбільш близький розгляд історії, — зазначав Г.Гегель, — запевняє нас у тому, що дії людей виникають з їх конкретних пристрастей та інтересів і лише вони відіграють провідну роль». Ви-

никаючи безпосередньо із інших видів суспільної діяльності, «самі потреби виступають генетично вихідним фактором діяльності» [30, 98]. «Потреби та інтереси» — близькі, нерозривно пов'язані поняття. При цьому поняття «потреби» відображає об'єктивну необхідність для збереження та розвитку суб'єкта тих чи інших дій. «Інтерес» характеризує об'єктивну залежність між потребами особистості та умовами її задоволення. Це поняття фіксує ті заходи та дії, здійснення яких призводить до задоволення потреби, реалізації певної необхідності. У реальному житті одна потреба може мати різні способи задоволення. У понятті «інтересу» відображається, перш за все, найбільш доцільний для соціального суб'єкта спосіб задоволення потреби. Поняття «інтересу» немовби розвиває поняття «потреби» в напрямку здійснення діяльності, спрямованої на задоволення певної потреби.

Інтерес, на відміну від потреби, фіксує спрямованість діяльності особистості (пошукову, пізнавальну, споживацьку та ін.) на певне коло явищ. Потреба покращити житлові умови виникає внаслідок невдоволення ними. Інтерес же до житло будування може бути й більш безкорисливим.

Якщо мати на увазі соціокультурний рівень потреб та інтересів особистості, то, перш за все,слід підкреслити наступні: інтереси до творчої праці, до задоволення соціально-культурних та побутових потреб, потреб до сім'ї, до певної суми знань, до засвоєння культурних цінностей та багато інших.

Соціокультурна (як і загальна) спрямованість «особистості все ж не може бути визначена лише на основі врахування її потреб та інтересів. Дуже важливо крім них, знати і враховувати ціннісні орієнтації особистості. Одні і ті ж потреби, інтереси, які набули статусу мотивів діяльності, можуть реалізовуватись особистістю заради досягнення різних цінностей» [10, 19].

У зв'язку з цим необхідно відзначити, що за півстоліття дискусій людством не досягнуто жодної угоди стосовно питання, що таке свідомість. «Чи існує свідомість як особлива внутрішня ментальна реальність, як онтологічний «додаток» до фізичного Всесвіту, який моністичний, однорідний, неперервний?» [187, 26].

Криптологія свідомості значною мірою зумовлюється загадкою генезису свідомості. Сьогодні ніхто з науковців не заперечує,

що свідомість формується як у природному, так і культурно-мовному середовищі. Дискурс здійснюється вибором оптимальної дослідницької стратегії, фактами, які доцільно взяти в якості пріоритетних-біологічних або соціальних. Проблема «первинності» і «вторинності», що у свій час обговорювалася в марксистській філософії, створила нове світобачення [187, 28].

Одним із загадкових елементів у розумінні генезису свідомості є мова. Ще з давніх часів філософи помічали, що людину від тварини відрізняє здатність до вербального оформлення її внутрішніх станів, бо мовна компонента як семіотична система культури пов'язана з органікою мозку і виробництвом свідомості. Натуралістично орієнтовані філософи розглядають свідомість першочергово як інновацію біологічної еволюції («емерджен-цію»), як ключ до адекватного розуміння в аналізі довербальних умов свідомості. За Дж.Сьорлем, «свідомість є особлива властивість усвідомлення самого себе, що не зводиться до когнітивності і мовного вияву; лінгвістична компонента вторинна» [48, 94]. Ствердженню біологічної парадигми у філософії сприяв Н.Хомський, який виражав гіпотезу про наявність у людини біологічно вмонтованої довербальної — «універсальної» — граматики, генеративною здібністю якої є мови культур [187, 28].

Як вважає відомий вітчизняний філософ І.Ф.Надольний: «Від самого початку свідомість постає суспільним продуктом. Вона виникає і розвивається у сумісній діяльності людей, у процесі їхньої праці та спілкування» [117, 6-8]. Таким чином, свідомість є продуктом соціального в становленні творчої особистості.

Середню позицію між біологізмом і соціологізмом займає Д.Деннет, який визнав біологію за «фундамент своєї теорії» і надав артефактам культури пріоритетного значення стосовно виникнення свідомості, а саме: в результаті впливу мови (семіотичних систем) на «органіку мозку» [187, 15]. Свідомість, за Д.Деннетом, висвітлена у дуальній перспективі штучного і природного. Тут загадкою залишається механізм протікання від довербального (нейрофізіологічного) рівня мозкових процесів до вербального рівня свідомих процесів як певний ключ до розшифрування таємниці свідомості. Саме парадигма генезису свідомості в різних ретроспективах, безперечно, перетворюється в методологічний

плюралізм. До сьогодення так і не склався консенсус у відношенні оптимальної стратегії, підходячи до цього питання «внутрішньо» (інтерналізм) або «зовні» (екстерналізм), «знизу» (біологізм) або «зверху» (мова і культура). Іншими словами, в сучасній філософії ментальні поняття свідомості (відчуття, уява, інтенціональність, пам'ять, когнітивність) містять у собі декілька основних стратегій: соціо-лінгвістичної, біолого-соціологічної і соціобіологічної [187, 16].

При цьому доцільно спрямована, конструктивна суспільна активність людини зумовлюється, передусім, духовністю. Цю залежність свого часу афористично сформулював Г.Лейбніц: «Діяння кожної істоти репрезентують її дух» [98, 224]. Духовність досягає розвиненої форми тоді, коли свідомість людини переростає у самосвідомість, утворюючи єдине ціле. Така універсальність і перманентна самоідентифікація є неодмінною умовою життєдіяльності людини як розумної істоти. Чим глибше і грунтовніше вона пізнає себе, тим реальнішими є цілі, які вона ставить, і результативнішими зусилля з їх об'єктивації.

Вирішальне значення самопізнання для людської життєдіяльності спонукало Й.Фіхте сформулювати основний закон для суб'єкта, згідно з яким цей останній повинен: 1) безперервно рефлектувати над самим собою; 2) знайти себе «у цій рефлексії як всю реальність»; 3) «взагалі покладати за самою своєю сутністю» [171, 109]. Раціональний зміст цього закону відображає ту визначальну обставину, що способом буття будь-якого суб'єкта є діяльність на основі самопізнання, усвідомлення своєї внутрішньої сутності й єдності з системою оточуючої дійсності, що дозволяє суб'єкту безперервно творити світ свого життя.

Стосовно соціогенного впливу на структуру свідомості суб'єкта доцільно зазначити, що це цілісне усвідомлення ним самого себе як особливого феномена, якому притаманні об'єктивні характеристики і своєрідний духовний світ: знання, розум, уявлення, воля, почуття, інтереси, прагнення, ідеали, життєсмислові цінності тощо. Тут варто виділити такі три основні виміри як розум, волю і почуття. При цьому розум, як Ratio, в логічній побудові структури свідомості (сфери інтелекту) забезпечує ефективну самокритичність людського в людині, щоб вона могла відрізнити

те, що є від того, що їй хочеться. Іншими словами, це та сфера, що дає нам змогу дотримуватися почуття дійсності (істини), де не можна маніпулювати, а можна лише сперечатися. Власне кажучи, це істотний, однак, не головний спосіб маніпулювання, бо там можна лише сперечатися. Основна сфера — це сфера внутрішнього почуття (занепокоєння, страху, прагнення тощо), через які ефективно маніпулювати. Адже там, де суб'єкт «чогось» хоче, нею маніпулювати неможливо. Маніпулювати можна тільки там, де суб'єкт повною мірою байдужий, де можна «розбудити» почуття.

Таким чином, від рівня розвитку елементів духовного світу, їхнього змісту і способу поєднання залежить життєва «позиція суб'єкта, його соціальна активність, а зрештою — життєздатність. Саме феномен маніпуляції свідомістю в своїй логічній побудові передбачє наявність ідентичної свідомості в соціокультурних вимірах як відчуття приналежності («здорового глузду»)».

Соціально-філософська актуальність категорії *ідентичність* спонукає подати власне бачення її найважливіших аспектів. Ідентичність — це спосіб самоствердження і самоототожнення індивіда з певною, вже існуючою (національною, класовою, професійною, гендерною, родинною, територіальною тощо) спільнотою. Іншими словами, ідентичність — це комунікативна категорія, яка будується і висловлюється в дискусах як реалізація в сфері мовлення і спілкування.

При цьому варто акцентувати увагу на те, що свідомість суб'єкта обертається фатальними наслідками, особливо у критичні, переломні періоди, коли змінюється звична система зв'язків, у яку включені суб'єкт, а відтак і його внутрішня природа. Така свідомість «штовхає» народи до політичного й воєнного авантюризму, що завершується відповідною катастрофою. На початку Першої світової війни російський філософ В.Ерн виступив з доповіддю «Від Канта до Круппа», у якій доводив, що нищення круппівськими гарматами європейських міст є логічним завершенням започаткованого І.Кантом «усвідомлення германської ідеї», деформації національної самосвідомості німецького народу [152, 155].

Криптологічною передумовою формування свідомості є система базових знань та уявлень. У своїй розвиненій загадковій формі свідомість є надзвичайно складним духовним явищем, який

виникає й еволюціонує на основі сукупного духовного досвіду певного народу. Цей досвід фіксується насамперед у системі здобутих суспільством знань, які відображають досягнення у пізнанні оточуючої дійсності та особливостей буття і слугують пізнавальною базою для цілісної саморефлексії, де людина поступово піднімається до усвідомлення себе як частки певної цілісності та способу зв'язку з тією чи іншою цілісністю: всесвітом, людською спільнотою, певним народом тощо.

Отже, саме знання закладають підгрунтя людської духовності як формування свідомості, і для того, щоб мати реальний вплив на життєдіяльність суб'єкта, повинні «трансформуватися у світоглядні та моральні принципи і цінності, життєвосмислові орієнтири, «перерости» в усвідомлення конкретних цілей та засобів їх досягнення» [152, 156]. Тому, знання — це в повному обсязі духовна засада саморефлексії, де свідомість значною мірою не підлягає будь-якій маніпуляції.

Певні дослідження доказують, що уніформність в соціальних групах як наслідок групового тиску зводять індивідуумів до створення соціальних норм. Основною парадигмою таких досліджень були «відношення між девіантним індивідуумом і здобутком консенсуса групою, а також вивчення факторів, що визначають ступінь конформності індивідууму по відношенню до групи». Соціальна конформність — це рух, що відрізняється від групи індивідууму в бік групових норм внаслідок «прихованого чи явного тиску зі сторони членів цієї групи» [168, 176].

Теорія інформаційного і нормативного соціального впливу Мортона Дойча і Гарольда Джерарда передбачає спробу розмежувати два процеси, що лежать в основі соціальної конформності, і визначити умови їх протікання. Вони з'ясовували, що ці концептуально відмінні один від одного процеси часто відбуваються одночасово, внаслідок чого їх не поділяли відповідні дослідники [168, 177].

Нормативним впливом Дойч і Джерард називали вплив, цілеспрямований на те, щоб індивідуум проявив конформність по відношенню до позитивних очікувань інших (іншої людин, певної групи або по відношенню до власних позитивних очікувань). «Позитивні очікування — це такі очікування, виконання яких

призводить до виникнення позитивних емоцій і до консолідації з іншими. В цьому процесі мотив конформності — бажання сподобати іншим». Адже людина проявляє конформність для того, щоб завоювати соціальне схвалення. Дойч і Джерард розглядають нормативний вплив як «тип соціального впливу, найбільш суттєвого групам» [167, 61].

Інформаційний вплив в криптології — це вплив, спрямований на прийняття інформації, що витіка від іншої людини як повідомлення від об'єктивної реальності. Це вплив, що призводить до особистісного прийняття (норм) і інтерналізації, тривалим змінам настанови, інформаційної за змістом, де бажання індивідууму є коректним у своїх думках. Така взаємодія людей нагадує їх взаємодію з «вимірювальними приладами або обчислювальними машинами», що дають повідомлення про оточуючий світ. В цьому процесі конформність мотивується бажанням сформувати дійсну уяву про соціальну реальність. Інформаційний вплив підвищується невизначеністю стосовно правильності своїх розмислів, невиразністю стимульних ситуацій і послаблюється невпевненим сприйняттям інших.

При цьому нормативний вплив — це підпорядкування, що проявляється у зовнішній конформності; це відповідний груповий процес конформності у відповіть на соціальний тиск, оснований на праві інших нагороджувати і карати, соціально мотивований прагненням прийняття і схвалення уникнути конфліктності. Ця «конформність» у вигляді «рабського підкорення груповому тиску як вияву тактовного та інструментального» передує над ірраціональним і емоційним [167, 178].

Така криптологічна наявність, згідно з Е.Фроммом, пов'язана з маніпуляцією особистісною структурою. Особистість, на його думку, передбачає сукупність когнітивних схем, що формуються за життя в індивідуальному досвіді, у зв'язку з ідентифікацією певними людьми. Кожна розмежованість має власний типовий когнітивний зміст. Е.Фромм зазначав, що когнітивні профілі депресій, тривоги та інших розмежувань суттєво різноманітні і потребують абсолютно різних терапевтичних підходів [174, 347].

Втім, саме метаморфозою перетворення «звичайної» агресивності на «злоякісну» деструктивну агресію і відрізняється від

приматів людська істота, яка за визначенням Е.Фромма, поза усякими біологічними та економічними причинами здатна піддавати інших людей тортурам й вбивати їх та ще й знаходити у цьому задоволення.

Е.Фромм стверджував необхідність розмежуваввння «захисної, доброякісної» агресивності від агресивності, що носить деструктивний, злоякісний характер [174, 148]. Якщо перша, на думку Е.Фромма, виступала як реальний помічник індивіда у його боротьбі за виживання роду, то друга, яка не мала суттєвих економічних або ж біологічних причин, була неадекватною й непрограмованою філогенетично, саме у XX столітті стала однією з реальних проблем людства. З появою зброї масового знищення (зокрема, психотропної) та подальшим розвитком *технології* подібне насилля дійсно виступає суттєвою загрозою існування сучасної цивілізації. Тому в теоретико-методологічному аспекті варто розрізняти агресивність так званої інстиктивної природи індивіда від інших форм деструктивної поведінки, що формуються в структурі його особистості. Таку поведінку, на думку Е.Фромма, і можна визначити як «неінстинктивну пристрасність, укорінену в характерові індивіда» [174, 149].

Фроммівська «втеча від свободи» (в суспільному стані «виживання») та утворення авторитарної психології може також базуватися на фізіологічній перебудові структур мозку. Тут мова йде про зміни в мозку, де розумова діяльність постає питанням знання. Індивіди з структурними порушеннями мозку перебувають у тривалому стані страху та тривоги, поведінкою яких значною мірою можна маніпулювати, застосовуючи при цьому відповідні психотехніки. Це цілком підштовхує таких індивідів до активної реалізації несвідомих тваринних інстинктів. Методи реалізації «хижацьких» бажань (іноді на рівні закону виживання рептилій) виправдані утопічно-міфологічними ідеями та охоплюють і підкоряють їх волі іншу пасивно-тваринну масу. Такі зміни в мозку можуть відбутися або через «нервові трансплантати», або з допомогою «ліків чи гормональної терапії» на рівні генної маніпуляції, що спричиняють зміни в «нейронних зв’язках» [29, 205]. Таким чином, здійснюється корекція зруйнованого «геному», що є людським чинником механізму впливу на структуру свідомості.

Однак, необхідно зазначити, що до цього часу психофізіологам не вдалося дійти до єдиної думки щодо того, які криптологічні структури свідомості відповідають виключно за страх. Так, наприклад, П.Сімонов пише про існування центрів страху і гніву [150, 127]. На його думку, головна функція емоцій — «сигналізувати» про *потребу* в інформації. Значну роль у цьому процесі відіграє емоція страху, що й сигналізує про критичну або повну відсутність інформації про об'єкт і сформовану ситуацію, з якою зіштовхується індивід.

Є й протилежна точка зору. На думку К.Гольдштейна та Р.Мея, не може існувати «конкретної» нейрофізіологічної бази страху та тривоги, оскільки ці психологічні явища охоплюють весь організм цілком і включають в себе «весь комплекс нейрофізіологічних зв'язків та «врівноважених станів» [116, 70].

Доктрина перевтілення страху на інструмент влади належить якобінцям і ретельно викладена у творах Марата. «Для створення масового страху нова держава йшла на руйнацію власного уявлення як гаранту права — держава сама організовувала «немовби стихійні» погроми з убивством політичних полонених». Марат же сформулював найважливішу тезу: «для завоювання або утримання влади шляхом лякання спільноти (це і є політичний зміст слова «терор») необхідно створити обстановку масової істерії» [68, 134].

Слідом за державою терор у «війні всіх проти всіх» стали використовувати і політичні сили, що борються з державою (або з її супротивниками). Так виник *тероризм* як засіб залякування спільноти і держави в суспільно-політичних цілях. Тероризм також виник як свого роду «тотальний театр, глядачі якого відчувають страхітливість» [68, 135]. Головною метою його є не вбивство конкретних особистостей, а саме вплив на чуттєву сферу людської спільноти. За словами російського політолога Кара-Мурзи, поняття тероризм є «погроза або використання насильства в політичних цілях окремимb особам або групами, що діють як на боці існуючого уряду, так і проти нього, коли такі дії спрямовані на вплив на велику кількість людей, що постають як безпосередні жертви» [68, 236].

Отже, тероризм — засіб психологічного впливу, де його об'єкт — не ті, хто став «жертвою», а ті, хто залишився «живою

жертвою», де мета — не суть фізичного вбивства, а залякування і деморалізація людської спільноти. «Жертви — інструмент, убивство — метод» [68, 237]. Саме цим, на наш погляд, тероризм відрізняється від диверсійних дій, мета яких — зруйнувати об'єкт (міст, стратегічно важливу споруду) або ліквідувати супротивника як суб'єкта дії. Такі загрози інформаційно-психологічного впливу змінюють стан свідомості.

Перед сучасним суспільством постали атуальні питання: як змінюється діяльність, спілкування і свідомість людини. Цілеспрямованість зміни свідомості полягає в тому, що кожний окремий дискретний змінюючий стан свідомості слугує якісно новою формою пізнавальної діяльності. В онтогенетичному розвитку свідомість проходить процес становлення від чуттєвого до логічного рівня за допомогою культурних надбань в процесі виховання, вивчення і володіння мовою. За рахунок залучення традицій соціокультурних стереотипів, в силу опредметнення системи когнітивних утворень (понять, уявлень, домінуючих ідей) відбувається соціалізація індивіда як збагачення предметної свідомості і прояв соціально-типового світогляду.

У криптологічному контексті дослідження маніпуляції свідомістю особливе значення має дослідження Фрейдом істеричних суб'єктів. Він стверджував, що явно ірраціональні симптоми хвороби поставали сповненими змісту [173, 85]. Ці погляди були особливими, коли Фрейд почав застосовувати свої відкриття до неврозів, і до поведінки нормальних людей. Бо, справді, схожість між здоровими намірами і невротичними пристрастями в певній мірі існує, оскільки, вони мають загальні коріння (за антропологічним походженням). За допомогою психічних здатностей людина володіє природним даром ізолюватися. На відміну від здорової людини, невротик не цілеспрямований, не в повну силу актуалізує своє власне «Я», «демонструючи одухотворення» як ілюзорну спонтанність.

В основі *істерії* є незбалансованість між корою та підкоркою мозку, яка є функцією, що призводить до неадекватних емоційних реакцій (фобія, гнів, судорожні припадки) або до певної загальмованості у вигляді паралічу та летаргічного сну, який може тривати упродовж відповідного часу. У зв'язку з підвищеною

емоційністю (збудженістю) поведінка істеричних осіб в значній мірі визначається почуттями та інстинктами, а не розумом. Слабкість коркової діяльності зумовлює в істериків підвищену навіюваність, самонавіюваність, схильність до фантазування як автоматичної (механізованої) дії стану збудження.

Все це аргументується тим, що теорії, засновані на дослідженні індивідів, які належать до невеликої групи, не можуть застосовуватися за межами тієї сфери, в якій вони виникли. Однак дослідники, як би вони не ставилися до психоаналізу, єдині у визнанні того, що неврастенічна і нормальна поведінка різняться за рівнем, а не якісно. Це обґрунтував Фрейд, який вніс вагомий вклад у руйнування старого розуміння людських інстинктів як автоматичних реакцій, змінивши їх на поняття відносно недиференційованої енергії, здатної до практично безмежних варіацій у соціальному досвіді. Психічний розвиток, на його думку, ніколи не відбувається в повній відповідності, і характерні риси більш ранніх ступенів неминуче зберігаються поруч з новими; неспокій викликається не тільки повною затримкою розвитку, а й зберіганням такої кількості більш ранніх стадій, які перевищують норму. Фрустрація як незадоволення основних *потреб* упродовж тривалого часу може викликати регресію до тієї стадії, яку було пройдено в минулому, і для кожного неврозу є специфічна фіксація. Фрейд розглядав особистість за рівнем їхньої свідомості: перцептуальна свідомість, яка містить у собі теперішнє знання, досвідоме чи пересвідоме, хоча й несвідоме в теперішній момент, не може бути викликане з пам’яті, і несвідоме, яке не може бути усвідомлене [173, 88]. Така інтерпретація й філософське осмислення фрейдистської концепції неврозів, психозів і істерії є ключовими моментами і точками відліку для соціогененної моделі впливу на структуру свідомості в психологічній царині.

Суттєвим криптологічним моментом маніпуляції (в даному разі управління) на структуру свідомості є порушення смислової регуляції у суб’єктів, що мають динамічний характер, проявляючись у ситуаціях емоційної напруженості. Несформованість глибокого емоційно-смислового досвіду при психопатіях призводить до зниження пристосованості поведінки, ієрархії особистих задумів у психопатичних особистостей істеро-збудженого типу, приз-

водить не тільки до порушень опертя на минулий досвід, але й до дефектності функції прогнозування у широкому розумінні цього слова — «прогнозування як реалізації своїх життєвих задумів, так і реалізації конкретної діяльності» [173, 89].

У таких випадках порушується вплив на реалізацію потреб таких опосередкованих чинників, як намір, мета, оцінка ситуації, попередній досвід, прогноз майбутніх подій та їхніх наслідків, самооцінка, соціальні норми. Таким чином формуються афектогенні, ситуаційно-імпульсивні та анетичні мотиви виконуваних дій. Порушення опосередкування як розщеплення соціокультурного ядра свідомості призводить до формування мотивів, відчужених від реальних потреб.

Якщо однією людиною «важко» маніпулювати, то нічого немає «легшого», ніж маніпулювати натовпом. Характерні властивості натовпу — нетерпимість, роздратованість, нездатність тверезо мислити. Натовп надмірно говорить про свої права і жодного слова про свої обов'язки. Бажаючи викликати схвалення натовпу, кожен прагне сказати йому щось таємниче, тільки те, що відповідає його настрою. Безкінечне повторення одного і того ж ніколи не набридає натовпу, якщо це тішить його самолюбство. «Щоб мати успіх у натовпу, треба бити його по нервах, оглушити його, і не даючи йому часу опам'ятатися» [96, 121]. Так сьогодні роблять деякі народні депутати, складаючи одностайні постанови і резолюції, збираючи підписи.

Так як психологічна сторона структури свідомості має важливий характер, розглянемо модель механізмів розвитку особистості, спираючись на цілісний підхід до проблеми цінностей, їх збагачення в ході соціалізації і необхідної регуляції діяльності. Такі цінності утворюють у собі структури, в яких кристалізується узагальнений досвід великих і малих соціальних груп. Вони існують у трьох головних формах: як структури суспільної свідомості (суспільні ідеали), як атрибут якісних здобутків і вчинків, в яких суспільні ідеали знаходять свою нішу, і як елемент особистісної структури індивідів, що належать до певних соціальних груп. Саме ці цінності засвоюються в ході соціалізації через ідентифікацію з тими чи тими референтними соціальними групами. Мірою індивідуального розвитку в онтогенезі відбувається перерозподіл важливо-

сті; мірою засвоєння цінностей вони поступово витісняють потреби, обмежують їхній вплив на поведінку. Такий процес складає головний зміст генетичної моделі соціального впливу.

Індивід, з'єднуючись із соціальною групою, втрачає свою автентичність, комфортно розташовуючись у соціумі. Такий випадок можна назвати гіперсоціалізацією. Протилежний випадок — гіпосоціалізація — може мати місце, коли ця межа занадто міцна і тяжіння до неї викликає відповідний опір з боку індивіда. У цьому випадку індивід не впускає до своєї особистості зовнішні регулятори; в результаті цінності не займають в структурі мотивації відповідного їм місця [174, 145].

Причина високої чутливості до цінностей, на наш погляд, полягає в тому, що в процесі соціального впливу відбувається не стільки витіснення потреб цінностями, скільки заміна перших другими: те, що було раніше лише особистою справою, нагромаджує в групі ідеологічне підгрунтя, постає як соціально потрібне, збільшує незалежність від ситуації, абсолютну перевагу як домінантну суттєву силу духу, оскільки соціальна і особиста незрілість зумовлює відсутність опору групам, пасивну покору лідерові.

Згідно з фрейдистською традицією уявлень про функції маніпулятивних (керованих) знакових систем у психічному житті несвідоме залишає сліди. Засадничою стосовно концепції З.Фрейда є теорія мови [173, 90]. Неврози, помилки, сни, вільні асоціації — це вияв бажань, що витіснені в підсвідоме. Уявлення, що їх заміщує, — це симптом, в якому поруч з викривленням є також залишок схожості з первинною ідеєю, яка витіснена.

Отже, неврози, сни, помилки — це своєрідні маніпулятивні знаки, що заміщують витіснені переживання (конфлікт мотивів), а також репрезентують їх у свідомості та сьогоденній соціальній поведінці.

Маніпуляція за своєю змістовністю криптологічно побудована на стереотипізації. *Стереотипи* у свідомості однієї людини сприяють фрмуванню думки групи, а вона, в свою чергу, підтримує стереотипи кожного члена цієї групи. Так виникає замкнене коло: усі так думають, тому що всі так думають і хочуть. У цій ситуації «піднімаються на щит» філософсько-історичні підробки, в яких висловлюється стосовно суспільного розвитку лише те, що

індивід бажає почути. Публіка воліє «пливти за течією», що «легше та приємніше», так як відсутність стійких структур національної ідентичності в масовій свідомості створює вакуум.

При цьому слід зазначити, що духовна *потреба* людини і її система цінностей, котрі діалектично взаємопов'язані між собою, в певному обсязі долають соціальні стереотипи. Саме на це здатна людина-творець, яка в екстремальних життєвих ситуаціях, а не тільки в кабінетній академічній тиші чи вузівській аудиторії виявляє власну «долю безсмертя серед смертного покоління» на трансцендентально-релігійних засадах. У конкретних життєвих обставинах, що трапляються з людьми на межі Життя та Смерті, наприклад, під час ведення військових дій, миротворчих операцій тощо загартовується сила духу, зміцнюється їх віра, реалізується їх свобода, що відповідно позбуває певних соціальних стереотипів.

Тут треба зазначити, що в річищі Л.Гумільова стереотип — це «етнічна характеристика» [39, 56]. В цьому контексті стереотипи соціальної поведінки людини характеризуються трьома параметрами, а саме: геогафічним (середовище), біологічним (спадкові ознаки) та психологічним (культура); звички і стереотипи, на думку Г.Маркузе, засновані «на технічній раціональності» [108, 180]. Основна логіка Маркузе — це те, що індивіда прив'язують до суспільства, і людина «розчиняється» навколишнім буттям. Е.Фромм пов'язує природу стереотипів з явищем «соціального конформізму» [174, 91]. Конформізм — це одне із «сховищ», куди людина «тікає» від самоти, страху та свободи.

Вичерпного криптологічного пояснення природи стереотипної свідомості немає. Адже така свідомість акцентує і посилює відповідні детерміновані риси об'єкту згідно з його валентністю, а стійкість стереотипу неподільна з міцністю фіксації саме валентності, тобто закріплення об'єкта у системі ціннісної орієнтації індивіда.

Архетипно-ментальна змістовність традиційної культури в криптологічному обсязі опановує стереотипну свідомість як інтегруючий чинник соціального життя, в чому і полягає проблемністість феномену маніпуляції свідомістю. Адже суспільство визначається не лише офіційними політичними, правовими, економічними нормами, а й духовними цінностями, які перетворюють індивідів на колективну цілісність.

Тому криптологічне розуміння традиційної культури як, у певній мірі, відображення стереотипних сил опановують людською свідомістю в її повсякденному житті, містить у собі евристично важливу вказівку на соціумні джерела такої традиції. Так, наприклад, сьогодні нерідко можна почути і побачити узасобах масової інформації рекламу алкогольних виробів за назвами: «Немирофф»; «Хлібний дар»; «П'ять капель» та пивоварного виробу «Чернігівське», з використанням популярності відомих українських спортсменів братів Кличко. Така інформація цілком глибинно втілюється у підсвідомість пересічної людини, а особливо підростаючого покоління.

У криптологічних структурах (в даному разі латентних) свідомості та поведінки варто розглянути роль *фантомів*. Поняття «фантоми» втілює специфічні, інколи аномальні, екстравагантні форми соціальної активності, що сприяє відповідному впливу на політичні, економічні і соціальні процеси. Носії таких форм активності володіють гіпертрофірованими соціальними характеристиками (непомірна жадоба до влади, необмежене бажання володіти матеріальним багатством, хворобливе прагнення до слави). Фантоми є суттєвими для відповідних політичних і суспільних діячів, представників фінансово-олігархічних кіл, поява яких постає потенційною можливістю в сучасному трансформаційному суспільстві [169, 6]. При цьому слід відзначити, що фантомні явища, котрі в латентному вигляді існували постійно, в кожну епоху і в кожній державі, саме в перехідний період суспільного життя мають тенденцію виявити себе як значуще соціальне явище, що ініціює чуттєвий вплив на у суспільстві. Причому, їх вплив носить в основному деструктивний характер, проявляється на всіх рівнях соціальної організації, а саме: до найнижчого ланцюгу нашого життя — там, де ми працюємо і живемо.

Саме в 1990-ті роки відродились на новій основі специфічні форми свідомості та поведінки — фантоми різного масштабу і «калібру». Як зазначив відомий публіцист Ю.Богомолов, коли розпався радянський устрій, з'явилась «як в казці — чортовщина з першими півнями. Першим звідкіля-то з'явився Анатолій Кашпировський з його сеансами цілительної сили. Потім — Володимир Жириновський з його політичною клоунадою, згодом Мавроді з

його фінансовими фокусами, вслід Невзоров і Доренко з їх інформаційними медитаціями. За ними на суспільній арені з'явився такий паранормальний феномен як олігарх Борис Березовський. Такі своєрідні хвилі не залишились непоміченими: в публіцистиці, в політичній риториці поняття «фантоми», «кентаври» почали застосовувати до певних суб'єктів сучасної громадської діяльності і «ексцентричних гравців політичної сцени» [169, 7].

Проте цей феномен-фантом не отримав ще криптологічного аналізу в контексті маніпуляції свідомістю. Справа в тому, що філософська думка упродовж тривалого часу достатньо обгрунтовано вивчала і аналізувала стан, тенденції і проблеми свідомості, зосереджуючи увагу: а) на загальних закономірностях і тенденціях її розвитку; б) на характеристиках свідомості і поведінки соціальних, соціально-демографічних і різних соціально-професійних груп (робітників, аграрників, інтелігенції, підприємців, держслужбовців тощо); в) на формах свідомості: політичної, економічної, екологічної, правової, естетичної та інших); г) на з'ясуванні особливостей свідомості і її компонентів на локальному рівні (в місті, районі, окремої організації, навчальному закладі); д) на таких специфічних її різновидах, як національне і релігійне, котрі здобули за останню четверть століття особливе значення і звучання; є) оцінках і думок експертів, на їх уявленнях про процеси, що відбуваються в суспільстві та світі. Особливе місце у криптологічному пізнанні специфічних рис свідомості посідають дослідження суспільної думки, що достатньо ефективно відображають реакцію людей на злободенні проблеми оточуючої їх дійсності. Відтак, ці напрямки досліджень у відомому сенсі традиційні або в кращому випадку актуалізовані і не дають інноваційного наукового здобутку.

Слово «фантом» у словнику В.І.Даля пояснюється як явище фантасмагорії або як «лялька», на якій вивчають мистецтво обману [169, 8]. На першому значенні зосереджує своє тлумачення С.І.Ожегов, трактуючи фантом як «причудливе явище, привид» [122, 654]. Условнику української мови фантом трактується в трьох смислах: як привид, як вимисел, гра уявою [154, 834].

Варто зосередити увагу на те, що до розряду фантомів відносять виникнення, існування і функціонування різних містичних спільнот і організацій, внутрішнє життя яких залишається таєм-

ницею не тільки для сучасників, але й для наступних поколінь. До цього набору визначень неможливо віднести всього розмаїття криптологічно специфічних процесів і явищ в оточуючому світі.

Сьогодні у науковій і політичній лексиці термін «фантом» використовується для інтерпретації процесів і явищ економічного, політичного, соціального та культурного життя. Вживання цього поняття в координатах маніпуляції свідомістю вийшло за межі раніше вжитих значень. По-перше, це поняття ряд дослідників відносять до певних держав. Так, наприклад, пояснюється, що режим талібів у Афганістані був фантомом, явищем особливим, не стандартним, що не сприймається існуючим уявленням про державу. Деякі аналітики політичного життя вважають, що існування таких держав, як Куба, Нікарагуа, Камбоджа на певних етапах їх розвитку втілювали в собі фантоми, які символізували форми політичного правління і відповідно устрою суспільного життя [169, 6]. Відтак, до фантомів відносять існування таких своєрідних державних утворень, як Придністровська молдавська республіка, яка ніким не визнана, але функціонує як самостійне політичне явище. Також своєрідний фантом містить у собі Нагірний Карабах, який існує як самостійна республіка з усіма атрибутами незалежної країни (президент, уряд, армія тощо) і водночас як певний сімбіоз з Арменією, яка відповідним чином її підтримує.

Таким чином, соціогенна модель впливу на криптологічну структуру свідомості особливо гостро ставить питання подальшого духовного розвитку людини. Адже людина визріває як особистість перш за все, внаслідок засвоєння та сприйняття нею тієї суми знань, яку накопичео людством. Тільки збагачена знанням людина зможе сприйняти та доцільно використати весь зазначений комплекс соціокультурних та духовних вимірів як рушійної сили прогресу.

2.2. Інформаційний капітал у контексті криптології

Сучасний етап розвитку адміністративного права в Україні потребує юридичного переосмислення в процесі критичного перегляду його основних інститутів, оскільки містить в собі внесення відповідних змін до законодавства, що регулює адміністративну відповідальність. За цих обставин виникає актуальне

питання щодо становлення та розвитку законного капіталу як сукупного потенціалу особи, держави, суспільства. У визначальній основі такого капіталу постає адміністративна відповідальність юридичних осіб як інституція. Одні вчені наголошують, що така відповідальність не відображена в національній правовій системі, інші, навпаки, вважають, що такий інститут відповідальності вже існує в Україні [44, 74].

Важливим криптологічним поштовхом до дослідження питання законного капіталу в контексті відповідальності саме юридичних осбі став розвиток ринкової економіки в Україні. Сьогодні значну кількість юридичних осіб засновано не на державній формі власності, оскільки не перебувають у безпосередній підпорядкованості державних органів, що вимагає нагальну потребу пошуку нових механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності в публічно-правовому порядку.

У свою чергу, необхідно шукати правову модель притягнення юридичних осіб до відповідальності, про свідчить ціла низка факторів. По-перше, правопорушення, скоєне юридичною особою, спричиняє значну шкоду порівняно зі шкодою, яку може заподіяти фізична особа. По-друге, фахівці доводять, що існує певний позитивний ефект від методики колективної нейтралізації, коли особа розуміє, що її діяння можуть вплинути на весь трудовий колектив. Де вона працює. По-третє, не є таємницею те, що специфіка поділу праці дозволяє перекладати відповідальність за діяння з одних осіб. що працюють в колективі, на інших [23, 478].

Останнім часом законодавець прийняв цілу низку нормативно-правових актів, що стосуються відповідальності юридичних осіб. Стосовно цих актів значна кількість вчених їх актам про адміністративну відповідальність юридичних осіб, інші — актами про фінансову, податкову, економічну відповідальність. У цьому контексті пріоритетну конструкцію знайшов Конституційний суд України, назвавши таку відповідальність публічно-правовою.

Конструктивні підходи щодо адміністративної відповідальності:

– мають чітко бути визначені підстави адміністративної відповідальності у вигляді противоправного стану і цивільного правопорушення;

– адміністративний проступок є законно винним діянням з огляду визначення вини (психічної оцінки свого протиправного вчинку) юридичної особи;
– досі не існує чітко визначеної системи стягень, які накладаються в адміністративно-правовому порядку на юридичних осіб;
– відсутня єдина концепція поглядів на процедуру притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності.

Все це свідчить про те, що питання адміністративної відповідальності потребує уваги вітчизняного законодавця. Про останню обставину переконливо говорить той факт, що кількість змін, які були внесені до чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення, із часу його прийняття Верховною Радою Української РСР 7 грудня 1984 р. (до тексту було внесено понад 300 змін і доповнень), значно перевищує кількість статей самого Кодексу, на що цілком слушно звертають увагу В.Колпаков та В.Доненко [45, 122]. Цей кодифікований акт, на думку науковців, треба було б назвати «Кодекс законів України про відповідальність за адміністративні правопорушення». адже кодифікуються в даному документі не правопорушення, а правові норми, що спрямовані на боротьбу з цими негативними проявами [33, 61].

Адміністративна правосуб'єктність у законному капіталі

У сучасній науці прийнято поділяти суб'єкти адміністративного права на два види, а саме: індивідуальні і колективні, серед яких колективні суб'єкти поділяють на державні та недержавні організації.

Варто зазначити, що однією з характерних рис суб'єктів адміністративного управління є наявність у них суб'єктивних прав і обов'язків у сфері державного управління, які є складовими адміністративної правосуб'єктності. Дослідник В.К.Колпаков до основних носіїв суб'єктивних прав і обов'язків у сфері державного управління загалом і виконавчої влади зокрема відносить: 1) Президента України; 2) органи державної влади; 3) державних службовців як суб'єктів, у діяльності яких об'єктивізуються повноваження державних органів управління; 4) громадян України, іноземців, осіб без громадянства; 5) органи місцевого самоврядування; 6) об'єднання громадян; 7) суб'єктів підприємницької діяльності [84, 356].

Таке управління містить у собі діяльність уповноважених органів, спрямованих на досягнення конкретних завдань за допомогою управлінських методів, способів і функцій [130, 12]. Зважаючи на відсутність єдиного погляду на сутність відповідальності державного управління з цього приводу постійно ведуться дискусії.

Так, наприклад, В.Б.Авер'янов, під державним управлінням розуміє особливий і самостійний різновид діяльності держави, що здійснює окрема система спеціальних державних органів — органів виконавчої влади [42, 165]. На наш погляд, державне управління в законному капіталі здійснюється всією системою органів виконавчої влади, яка не обмежується лише спеціальними державними органами. Крім того, не можна не враховувати й участь у державному управлінні Верховної Ради України та Президента України, оскільки при визначенні державного управління в законному капіталі не потрібно обмежуватися лише виконавчо-розпорядчою діяльністю органів виконавчої влади, які відіграють у ньому домінуючу роль, а й генерувати креативно упереджувальні ідеї мудрості в законному капіталі, що убезпечують певні юридичні особи. державу, суспільство від будь-яких негативних посягань.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади від 17 березня 2011 року [141, 12], систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади. Система центральних органів виконавчої влади — це складова система органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України.

Адже міністерства забезпечують формування й реалізують державну політику в одній чи кількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави. Безперечно, згідно зі ст. 16 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», центральні органи виконавчої влади утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики як служби, агентства, інспекції. Діяльність

центральних органів виконавчої влади спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів згідно із законодавством.

Таким чином, система державного управління персоналом (зокрема, юридичними особами), на нашу думку, охоплює Верховну Раду України, Президента України, загальний орган виконавчої влади — Кабінет Міністрів України та такі спеціальні міністерські відомства як: Служба Безпеки України, Міністерство Оборони тощо.

Питання цифрових інформаційних ресурсів

Сучасна ініціатива законного капіталу України — це достовірний доступ до європейських інформаційних ресурсів, які було створено у цифровому вигляді. Особливо це стосується окремих регіонів Україні, в яких розповсюдження Інтернет-мереж містить обмежений характер у силу певного сектора як географічної зони радіочастотним покриттям.

Разом із тим сучасний Уряд України на законодавчому рівні розглядає питання щодо цифрової інфраструктури, в якому основними пріоритетами є: сфера охорони здоров»я та освіти, особливо в аграрному секторі; пенсійне забезпечення в сфері соціальної політики; правила дорожнього упорядкування, а також цифрування об’єктів культури та науки.

У цьому сенсі, зокрема проект європейської цифрової бібліотеки «Europeana» розпочався ще у 2008 році. Було оцифровано понад 30 млн. різноманітних об’єктів культурної спадщини, при цьому нагальний інтерес сьогодні викликає інформація на сайті щодо дисертаційних авторефератів (відгуки опонентів у них) та самих дисертаційних робіт.

Законний капітал як протидія кіберзлочинності

Серед криптологічного комплексу факторів законного капіталу, що впливають на внутрішню безпеку і кримінальний стан у державі, не можна обійти увагою сучасні інформаційні технології. які залучають Україну до глобалізаціних процесів. Саме інформаційна сфера включає в собі сукупність інформації та її інфраструктуру, суб’єктів, що здійснюють збір, обробку та розповсюдження інформації. а також систему правового регулювання відповідних суспільних відносин. Така інформологія як іннова-

ційна методологія законного капіталу всебічно забезпечує політичну, економічну, військову, науково-технічну, кримінологічну та інші складові національної безпеки держави.

З метою забезпечення законного капіталу особи, держави та суспільства та протидії кіберзлочинності були прийняті Закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про зв'язок», «Про банки і банківську діяльність», «Про державну таємницю» тощо.

Разом з тим варто озвучити, що інформацію та інформаційними технологіями володіє не тільки держава, а й приватні структури та фізичні особи, в яких постала потреба у захисті інформації від злочинних правопорушень. Підтвердженням цьому є статистичні дані правоохоронних структур, які показують, що злочини у кіберсфері постійно зростають. Так, із 16 (2001 р.) ці злочини зросли до 190 (2010 р.), загальне зростання склало 1087,5 %. Стійка негативна динаміка загальної кількості зареєстрованих злочинів у сфері комп'ютерної інформації у 2005–2010 рр. визначалася переважно несанкціонованим втручанням у роботу комп'ютерної системи програмування (ст. 361 КК) — 46 злочинів (2005 р.) і 87 (2010 р.), зростання склало 89 % та несанкціонованими діями з інформацією, яка оброблялася в комп'ютерних системах (ст. 362 КК), відповідно — 13 злочинів (2005 р.) і 77 (2010 р.)., зростання склало 492,3 %. Специфікою цих злочинів є незаконне отримання інформації для особистих цілей чи в інтересах третіх осіб. Крім того, означені злочини характеризуються корисливою спрямованістю суб'єктів, які в непоодиноких випадках зловживають своїм службовим становищем [58, 25].

Також значної небезпеки набуло незаконне копіювання та масове явище розповсюдження інформаційних баз даних телефонів, місць мешкання громадян, що полягає у порушенні конституційних прав громадян, законних інтересах підприємств, які зберігаються у програмно-комп'ютерному забезпеченні. Такі викрадені бази даних сприяють протизаконним діям.

Усі ці протизаконні дії обумовлені відповідними чинниками, зокрема підвищенням довіри до використання електронних засобів в обробці інформації, зростання кількості сервіс-послуг, впро-

вадженням Інтернету в банківську діяльність тощо. Відповідно, зловмисниками фактично миттєво створюються спеціальні схеми, спрямовані на маніпулятивне введення в оману необізнаних Інтернет-користувачів та отримання їх коштів через різноманітні аукціони, Інтернет-магазини, сайти знайомств тощо. Шахрайство перейшло в цифровий світ мережевого характеру. Тому для такого запобігання уряди країн світу застосовують спеціальні заходи у вигляді відповідних програм, серед яких: введення спеціальних вимог щодо авторизації всіх користувачів Інтернет; встановлення спеціальних додаткових вимог у діяльність провайдерів телекомунікацій і різних суб'єктів, які спеціалізуються на наданні доступу до мережі Інтернет; спрощення процедури документування органами правопорядку протиправної діяльності; блокування державними органами протиправного або шкідливого контенту тощо.

Звідси витікає, що актуальною вимогою законного капіталу в Україні є розробка та впровадження нових законодавчих актів, спрямованих на врегулювання інформаційних відносин соціальних суб'єктів в Інтернеті. Однак, поки що відсутній системний механізм криптологічно обумовлених спеціальних правових норм, які б зобов'язували суб'єктів економічної та політичної діяльності оприлюднювати результати своєї діяльності та надавати достовірну інформацію в Інтернеті, що потребує мобільної інтенсифікації. У протилежному разі до наявних недоліків суспільно-політичного життя (політичних, військових, економічних, соціальних, етнонаціональних. екологічних тощо) доєднаються інформаційні загрози, що матимуть загальнонаціональний характер як глобальної загрози майбутньому України.

Концепція правової держави як ідеал законного капіталу

Сьогодні людство прагне свого недосягнутого ідеалу — правової держави. Враховуючи те, що ідея побудови правової держави в Україні розрахована на майбутнє, а майбутнє визначається минулим, то створення української моделі правової держави, визначення шляхів до утворення потрібно шукати в минулому і сучасному стані національних державно-правових структур.

Аналізуючи сутність правової держави, Б.Кістяківський вимагав розмежування вимог суверенітету або верховенства народу і самодержавства народу, чіткого з'ясування змісту цих катего-

рій, оскільки останнє часто тратувалося як повне не обмеження влади верховної народу, що рівнозначно автократії, або самовладдю народу, застерігаючи, що деспотизм народу може бути страшнішим за деспотизм окремої особи. Ідеї необмеженості народовладдя дослідник протиставляв принцип народності суверенітету, згідно з якими державна влада в правовій державі пов'язана з народом. який бере участь в організації державної влади і створених державних закладів.

При цьому, головними з них є народне представництво як співучасник державної влади через вибори на основі загального рівного виборчого права. Лише за умов підтримки та участі народу, опорі на нього державна політика у правовій державі залишається владою, зберігає своє власне і самостійне значення. створює певну єдність себе і народу. «Завдяки народному представництву і правам людини та громадянина, які гарантують політичну самодіяльність окремих осіб і суспільних груп, вся організація правової держави має суспільний або народний характер», — підкреслює Б. Кістяківський [77, 68].

Отже, єдність держави з народом є метою і основним прагненням будь-якої народної влади, правової держави. Проте, суперечливою є думка Кістяківського, що становлення правової держави неодмінно пов'язане з класовою боротьбою, оскільки правова держава покликана захищати особу і бути досягнутою мирним шляхом, а не ціною людських життів, причому, боротьба класів аж ніяк не мирна, а тому встановиться певною мірою диктатура.

За словами Б.Кістяківського, реальними є: « …система взаємовідносин, де всі члени певного суспільства мають велику свободу дій, а також право на самовизначення» [77, 87].

Перспективи на мабутнє сучасної юридичної науки

Сучасна юридична наука досить чітко сформулювала тезу про те. що будівництво правової держави варто розпочинати із розв'язання питання про забезпечення прав людини та громадянина. Права людини — це історично складене явище, яке має свій еволюційний розвиток, оскількі нові креативно вільні ідеї виступають спадкоємницями уявлень про право з огляду людини як активного учасника суспільного життя. На наш погляд, формулою успіху в побудові правової держави — це пошук мудрих рі-

шень в гуманному забезпеченні пріоритету прав і свобод людини та громадянина. Адже система конституційних прав людини і громадянина становить основу всіх інших прав, які закріплюються нормами галузевого законодавства та своїм «духом мудрого слова» має відповідати положенням Конституції України. В недалекому майбутньому створення ідеї Антикорупційного Суду в Україні стане логічним завершенням щодо якості кадрового забезпечення, а саме: її незалежності та компетентності як правової політики людського капіталу. Саме створення на державному та громадському рівні відповідних Кіберцентрів національного та світового рівня з метою вияву та упередження кібервірусів та захисту інформаційних ресурсів. Саме Національний Центр кібербезпеки при РНБО України зі своїми потужними інформаційними можливостями має постійно моніторити важливі сектори інфраструктури та екстренно виявляти кібератаки.

2.3. Нова концептуальна модель контррозвідувальної діяльності у криптології

Сьогодні надзвичайно актуальною є концептуальна модель контррозвідувальної діяльності у вирішенні правових інтересів України, оскільки контррозвідувальна система слугує феноменальною основою для переходу на принципово новий, ефективно діючий правовий захист інтересів України. Потреба та необхідність обраної теми обумовлена формуванням незалежних (автономних) структурних організацій, підрозділів та відповідних служб (керівних центрів, відділів, секторів тощо) на правових засадах структурно-функціональної методології. Саме криптологія забезпечує нові правові механізми управління і планування як якість ефективного прогнозування та превентивного реагування на зміни суспільних обставин на рівні окремої особи, держави та суспільства, а також виконання нових завдань за рахунок інтелектуального перерозподілу наявних правових сил. Відповідно до цього контррозвідувальна діяльність передбачає: якісне формування організаційно-штатних структур у правовому полі персоналу на основі аналізу реальної обстановки; перекваліфікацію працівників; проведення комплексу заходів із психологічної перебудови та адаптації персоналу до нових реалій і умов працезда-

тності; перегляд і приведення у відповідність до сучасних правових вимог, форм і методів атестації працівників.

Оскільки означена тематика в правовій державі досить складна і не потребує в широкому обсязі оприлюднення, а обмеженого характеру, то варто апелювати до публікацій таких сучасних дослідників та аналітиків як: З.Бжезинського, В.Бриля, З.Гом'єн, Б.Кларка, П.Лісовського, В.Остроухова, К.Шрідхара, О.Фармагея, С.Гордієнка тощо.

При цьому, особливої ваги набуває аналіз проблем вищої освіти — В.Андрущенко, Л.Губерський, В.Кремінь, М.Курко, М.Згуровський, І.Стеценко, О.Рябека тощо, що певною мірою торкаються означеної теми.

У сучасних умовах інформаційного суспільства контррозвідувальна діяльність є одним з важливих напрямків роботи спеціалізованих служб, органів та різних форм організацій. Саме компетентний підхід контррозвідки, форми та засоби її діяльності закріплюються рішеннями керівництва, що в цілому ефективно як надійний юридичний захист створює правову базу.

Інтерес як правове коріння контррозвідувальної діяльності

У цьому аспекті варто зазначити поняття «інтерес», що рухає суспільство вперед. Як наголошує дослідник А.Г.Здравомислов: «інтерес» є вихідний момент окремого явища, окремої події, певної послідовності подій, основа ідеології, важливий стимул розвитку наукового пізнання [56, 178]. За таких умов в українській науковій думці знайшов поширення мотиваційний підхід до поняття «інтересів», який має досить універсальне поняття та різнобарвний зміст як «спонуки людської діяльності, зумовлені об'єктивними потребами. Мотиви безпосередньо передують конкретній поведінці людини і фактично пов'язані з нею» [136, 244]. Адже мотиви передбачають не лише задоволення тієї чи іншої потреби, а й вибір засобів для цього, оскільки виявляються у конкретних вчинках і поведінці людей як здійснення певної мети.

В системі контррозвідувальної діяльності необхідно озвучити специфіку саме закону інтересу, що полягає в його класифікації на інтереси розвитку, функціонування і гальмування. Інтереси розвитку пов'язані саме з тим, що коренями всякого розвитку є протиріччя. Взаємопритяжіння і взаємовідштовхування, взаємопроникнення

і взаємовиключення альтернативних протилежних шляхів, форм, методів і засобів розв'язання протиріч між умовами, цілями, ідеалами і умовами існування правових суб'єктів веде до удосконалення системи суспільних зв'язків і правових відносин, її оновленню.

Але не треба забувати про органічну цілісність процесів розвитку, функціонування і гальмування, що простежуються в життєдіяльності як окремих осіб, так і класів, націй, народів. Не можна випускати із виду відносну самостійність правових процесів розвитку, функціонування і гальмування.

Іншими справами, закони інтересу як фундаментальної основи контррозвідувальної діяльності належить особливе місце в системі законів суспільного розвитку, оскільки нічого не відбувається без інтересу у зрушенні розвитку продуктивних сил, зокрема у правових відносинах державної політики, ідеології тощо.

У свою чергу, запровадження концептуальної моделі контррозвідувальної діяльності спрямовано на оптимізацію структурних підрозділів контррозвідки і системи її діяльності. Означенна концептуальна модель базується на положеннях Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів у сфері національної безпеки, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, а також нормативних документах України.

Структурна організація контррозвідувальної діяльності

Контррозвідувальна діяльність є особливим видом діяльності, підпорядкованим вирішенню завдань забезпечення безпеки, оскільки спрямована на адекватну (юридично надійну) протидію реальним та потенційним загрозам безпеці, що виникають внаслідок розвідуванню підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав (розвідки, контррозвідки), недержавних розвідувальних і контррозвідувальних структур, організацій та окремих осіб проти України у формах агентурної, технічної розвідки і розвідки з використанням легальних можливостей по території України і за її межами, об'єктами зацікавленості яких є інформація з грифами обмеження, що належать Україні) та безпосередньому підриву (терор, диверсія, шкідництво).

Крім того, структурний зміст контррозвідувальної діяльності полягає в попередженні, виявленні та припиненні розвідува-

льно-підривної діяльності іноземних держав з використанням спеціальних сил і засобів, форм і методів, які сприяють вирішенню національних інтересів України, своєчасному прийняттю заходів, адекватних характеру та масштабам загроз цим інтересам, що основані на принципах правової демократичної держави, оперативної та ідеологічної доцільності у відповідності з чинним законодавством.

У концептуальній конструкції контррозвідувальної системи відповідно до визначених напрямів варто закласти такі критеріальні елементи як: конституційні, соціально-політичні, основні, спеціальні, оперативно-тактичні та організаційні. При цьому акцентуємо увагу на структурну організацію, яка визначається:

1. Діяльністю органу, яка спрямована на досягнення результату, визначеного його головним функціональним завданням.

2. Структура органу відповідає характеру його діяльності і будується з урахуванням направленості на конкретні об'єкти.

3. Елементи цієї структури можуть об'єднуватися для створення підрозділів за принципом подібності об'єктів діяльності та методів і засобів, які при цьому використовуються.

4. Підпорядкованість і взаємодія елементів у контррозвідувальній системі забезпечується як результат діяльності кожного з них, що є керуючою інформацією для структурних елементів наступного рівня ієрархії (знизу — вгору і навпаки).

Отже, структурна організація контррозвідувальної діяльності як вияв методологічної основи є системою ідей, поглядів, цілеспрямувань на діяльність контррозвідки з метою убезпечення особистості, держави та суспільства від протиправної діяльності спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, що пов'язані з ними в інформаційній сфері життєдіяльності суспільства. Така здатність системи контррозвідки як суспільних відносин є забезпеченням оптимального функціонування її інститутів у суспільстві країни і за його межами у вирішенні життєво-важливих інтересів.

Основні критерії оцінювання контррозвідувальної діяльності

1. Адекватність реагування на будь-які загрози.

2. Конституційність.

3. Захист пріоритетних інтересів, посягання на які може призвести до значної матеріальної чи політичної шкоди.

4. Легальні можливості, спрямовані на одержання відомостей з грифами обмеження на об'єктах.

5. Освіта, наука та виховання як формула академічної мудрості в протидії корупційним маніпуляціям.

6. Аерокосмічні канали зв'язку.

7. Правова дисперсія та ентропія.

8. Ментально-ціннісні орієнтири.

9. Компетенція. Безперечно, саме розподіл компетенції як важливого критеріального конструкту в системі контррозвідки здійснюється на підставі їх ментально-професійної спеціалізації в силу екстралінгвістичних здібностей певних осіб, груп, класів, етносів, спільнот.

10. Дипломатія як шляхетність переговорів.

11. Мудрість як якість переосмислення життєво важливих інтересів.

12. Конфіденційність інформації.

13. Ризики у системі превентивних заходів, що визначаються низкою засобів і методів захисту інформації та ймовірністю завдання шкоди і розмірами можливої шкоди, яка наноситься ресурсам інформаційної системи.

14. Фрактальність як правова безпека інформації.

Термін «фрактальність» використовується із сучасного природознавства, в якому фракталами йменуються такі утворення, що при зміні масштабу їх розгляду повністю відтворюють свою структуру як якість правового суб'єкта людини. Іншими словами, для національної безпеки фрактальність складає особистісну ідентичність, що є правомірним на ексклюзивність, оригінальність, специфічність. При цьому, засновник теорії фракталів Б.Мандельброт запропонував теоретичне обґрунтування закону Ціпера, якщо «порівнювати мову тексту з кодуванням, що може бути використано для визначення стратегії правової поведінки» особи, держави та суспільства [112, 112].

Механізми реалізації системи контррозвідки

Концептуальна модель контррозвідувальної діяльності реалізується на основі послідовного впровадження в діяльність кожно-

го співробітника контррозвідувального підрозділу визначених основних положень і засад, пріоритетних напрямків та завдань щодо забезпечення національної безпеки України відповідно до правових інтересів сучасних життєвих реалій. Це здійснюється за такими методиками:

1. Проводиться аналіз загроз і ризиків інформації конкретного компонента інтелектуальної системи з використанням криптологічних засобів оперативної інформації.

2. Необхідність об'єктивно-орієнтованого підходу в моделі захисту інформації, яка полягає в криптологічній побудові образу системи, оцінюючи її загальний стан, уразливість або рівень захищеності інформації в ній. Такий підхід використовує об'єктну декомпозицію, коли поведінка системи описується в термінах взаємодії об'єктів. При цьому, основним інструментом боротьби зі складністю в об'єктно-орієнтованому підході криптології є інкапсуляція — це приховування реалізації об'єктів (їх внутрішньої структури і деталей реалізації методів) з наданням зовні тільки певних інтерфейсів.

3. Правовий захист конфіденційної інформації в Україні. Слід зазначити, що криптологічний рівень захищеності інформації, зокрема конфіденційної інформації, визначається рівнем демократії в суспільстві, дотриманням міжнародних стандартів прав людини та основних свобод. Одним з основних видів захисту інформації в державі є правовий захист. Так, відповідно до статті 30 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. конфіденційна інформація — це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні та розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Що стосується держави, то види конфіденційної інформації, її склад визначаються законами або криптологічними регуляторними актами, що видаються відповідними державними органами. Головна спрямованість таких актів — це захист, збереження, недоступність інформації, що визначається як державна таємниця або інформація з обмеженим доступом. Можна сказати, що держави та її органів застосовується принцип «дозволено лише те, що зазначено в законі».

Так, відповідно до статті 30, частини 2 Закону України «Про інформацію» громадяни, юридичні особи, які володіють інформацією професійною, діловою, виробничою, банківською, комерційною та іншого характеру, одержаною на власні кошти, не порушує передбачені законом таємниці, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до категорії конфіденційності та встановлюють для неї систему (способи) захисту [53, 338].

У цьому зв'язку варто проаналізувати зміст криптологічної інструкції щодо порядку зберігання й використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1892 від 27 листопада 1998 р.) У даному регуляторному акті термін «конфіденційна інформація, що є власністю держави» не розтлумачений, але на підставі цього акту Кабінет Міністрів надав право державним органам визначати Перелік конфіденційної інформації, що є власністю держави, на який надається гриф обмеження доступу «для службового користування».

Адже варто означити, що такі переліки не потребують реєстрації в Міністерстві юстиції України, а, отже, не підлягають обов'язковій публікації.

Проте, враховуючи ту обставину, що переліки охоплюють криптологічну сферу щодо обмеження доступу до інформації, на їх підставі практично можна обмежити конституційне право громадян України на отримання інформації всупереч діючій статті 34, частині 3 Конституції України, в якій йдеться про обмеження інформаційних прав громадян України лише на підставі Закону.

У цьому зв'язку відповідно до статті 37 Закону України «Про інформацію» [53, 413] не підлягають обов'язковому наданню для ознайомлення за інформаційними запитами офіційні документи, які містять у собі: інформацію, визнану у встановленому порядку державною таємницею; конфіденційну інформацію; інформацію про оперативну та слідчу роботу органів прокуратури, МВС. СБУ, роботу органів дізнання та суду у тих випадках, коли її розголошення може зашкодити оперативним заходам, розслідуванню чи дізнанню. Установа, до якої направлено запит, може нада-

вати для ознайомлення документ, що містить відповідну інформацію, яка не підлягає розголошенню на підставі нормативного акту іншої державної установи, а та державна установа, яка розглядає запит, не має права вирішувати питання щодо її розсекречування і інформацію фінансових установ, підготовлену для контрольно-фінансових відомств.

З огляду на існуючі міжнародні стандарти прав людини, закріплені в нормах міжнародного та європейського права, такий підхід значно обмежує права громадян України на отримання всебічної, правдивої, неупередженої інформації, а також породжує протиріччя між конституційними та галузевими нормами права України, яке потребує негайного усунення.

4. Національний вимір загрози транснаціональної злочинності. Національний вимір загрози транснаціональної злочинності пов'язаний із природою організованої злочинності, що здатна порушувати державні кордони. Хоча в сучасних умовах глобалізації кордони стають прозорішими. Проте наявність і регулювання кордонів залишаються одними з невід'ємних атрибутів державності. Протиріччя між державою та кримінальними організаціями в цій царині складають основу конфлікту між правом держави на здійснення функцій охорони та моніторингу своєї території та правом групи осіб на охорону та задоволення інтересів своїх членів, що можуть не збігатись з інтересами держави [114, 25].

За цих умов основним практичним напрямком наукових пошуків у дослідженні проблем транснаціональної злочинності може стати аналіз ролі організованої злочинності в контексті міжнародних відносин. Науковим підходом у практичній площині, що максимально віддзеркалює міжнародний характер явища, має стати системний підхід.

Цей підхід розглядає організовану злочинність в якості складного системного явища, в основі якого знаходиться соціально-політичний і економічний конфлікт, а його транснаціональний вимір характеризується розвитком процесів глобалізації та природним продовженням зв'язків, що виникають внаслідок транснаціонального промислового виробництва.

Таким чином, діяльність органів контррозвідки провадиться як на стратегічному, так і тактичному рівнях. При цьому, види,

форми, методи, сили і засоби системи контррозвідувальної діяльності спеціальних служб іноземних держав тощо; попередженням і припиненням протиправної діяльності спеціальних служб іноземних держав тощо. Форми системи контррозвідки визначаються за: цільовим призначенням; силами і засобами, що використовуються; характером здійснення; територією, на якій проводяться превентивні заходи, та рівнем ухвалення рішення про проведення означених заходів. Саме на базі системного методу діяльність контррозвідувальних підрозділів міністерств, відомств та підприємств із захисту інформаційних ресурсів в майбутньому надає гарантію їх збереження від заволодіння ними будь-якого противника.

2.4. Кадрове забезпечення та захист прав людини в криптології

На сучасному етапі розвитку демократичного суспільства, коли визначені основні положення правової реформи та нова модель державної політики, є кадрове забезпечення як формування корпусу з незалежних професійно-компетентних юридичних осіб. Саме демократизація державної політики зумовлює встановлення оптимальних меж адміністративно-правового регулювання. Це «передбачає діяльність органів і установ усіх гілок державної влади з вироблення та здійснення регулюючих, організуючих та координуючих впливів на всі сфери суспільства з метою задоволення його потреб, що змінюється» [42, 225].

У даний час прослідковується зростання розриву між фактичними вимогами ринку праці та професійною компетенцієюокремого персоналу в державній політиці, що негативно позначається на сучасному розвитку країни. Тому набуває актуальностів правовому розвитку державної політики проблема кадрового забезпечення як професійним персоналом. Так, зокрема, у Законі Україні «Про службу в органах місцевого самоврядування» професіоналізм, компетентність, відданість справі виділяються як одні з основних принципів служби в органах місцевого самоврядування» [54].

У сучасній державній політиці питання щодо кадрового забезпечення та його захисту варто розглядати міжгалузевим під-

ходом, що потребує на будь-яку додаткову аргументацію. Серед сучасних вітчизняних дослідників, які займалися означеною проблематикою, необхідно озвучити: Л.В.Гапоненко як «незалежність кадрового забезпечення»; В.Б.Пчеліна щодо «кадри перспективні»; Н.П.Матюхіна «управління та персоналом»; Ю.П.Битяк «формування кадрів державного управління»; М.В.Чічкань «соціальний захист як система гарантій»; І.І.Ярошенко «ризики в соціальному захисті» тощо. Це має нагальне значення в сучасних умовах невизначеності правової суб'єктності людини, які склалися в Україні.

Необхідно дослідити міжгалузевий підхід на підставі незалежності та компетентності окремих правових осіб (груп, класів, етносів, спільнот) як ціннісних пріоритетів сучасної концептуальної моделі державної політики, а саме: кадрового забезпечення та його захисту. Саме в такому відношенні розглядається сутнісна характеристика кадрового забезпечення та основні механізми реалізації адміністративно-правових аспектів у біотичній безпеці.

У свою чергу якщо вважати в правовій державі компетентність вищим проявом професіоналізму, то саме ці принципи мають забезпечити єдність професійних можливостей людини та умови їх реалізації, які відповідають компетенції займаної посади [135, 74].

Сутнісна характеристика кадрового забезпечення

Безперечно, для ефективної діяльності державної політики необхідне незалежне та компетентне кадрове забезпечення. Як заявляє Л.В.Гапоненко, що для повноцінного виконання завдань, поставлених перед органами влади, держава повинна сприяти належному кадровому забезпеченню. Це заохочуватиме до плідної праці працівників і гарантуватиме належний рівень діяльності органу державної влади в цілому [55, 107].

Адже, не дивлячись на досить розповсюджене використання категорії «кадри», сьогодні існує різноманітне лексико-семантичне навантаження цього терміну. В одному випадку кадри визначаються як всі працездатні громадяни України. Зокрема дослідник А.А.Пилипенко в праці, що присвячено правовим та організаційним засадам формування й функціонування персоналу

митних органів України, дійшов до висновку щодо розуміння сутності «кадри» [129, 25].

При цьому зазначається позиція стосовно недоцільності розкриття вищенаведеної категорії, оскільки конструктивною є думка В.Б.Пчеліна, який під час з'ясування сутності кадрів у системі кадрового забезпечення адміністративно-правового судочинства України наголошує на тому. що не можна розглядати всіх працездатних громадян як «кадри», оскільки ці громадяни можуть ніколи й не вступити в такі правовідносини. У такому випадку вони можуть розглядатися лише як кадри «перспективні» [142, 129].

Значним вкладом є підхід до визначення кадрів як працівників відповідної установи, підприємства, організації. З огляду семантики в загальному значенні сутність поняття «кадри» розкривається як основний склад працівників якої-небудь організації, підприємства, установи тощо [21, 513].

Необхідно зазначити, що в юридичній науці сутність досліджувальної категорії «кадри» було проаналізовано та розкрито доволі повною мірою. За цих обставин вдалим підходом щодо усвідомлення наведеної категорії вважається авторський колектив монографії «Управління персоналом органів внутрішніх справ України (Теоретичні та прикладні аспекти)», на думку яких «кадри містять у собі штатних кваліфікованих працівників. що пройшли попередню професійну підготовку та мають спеціальні знання, трудові навички або досвід роботи у вибраній спеціальності» [110, 10].

Оскільки сьогодні в Україні почав діяти новостворений Верховний суд, то його незалежність та компетентність відіграє, безперечно, визначну роль. Так, досліджуючи специфіку, структуру та механізм кадрового забезпечення органів правосуддя, О.В.Красноборов дійшов висновку, що кадрове забезпечення «містить у собі цілеспрямовану діяльність спеціально уповноважених посадових осіб державних органів щодо процесів професійної орієнтації, прогнозування та планування кадрових потреб, відбору, підготовки, розстановки й вивільнення персоналу» [92, 183].

Зокрема, Ю.П.Битяк під час дослідження проблем, становлення, розвитку та функціонування державної служби в Україні

зазначає, що «формування кадрів державного управління полягає, в першу чергу, в їх підготовці, підборі та розстановці» [14, 183].

Соціальний захист як ціннісно-правова проблема гуманізації в кадровому забезпеченні

В адміністративно-правових аспектах кадрового забезпечення державної політики важливим ціннісним пріоритетом виступає соціальний захист як проблема гуманізації. Так, у ст. 17 Конституції України зазначено. що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі в Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. Адже відповідно до ст. 46 вищенаведеного нормативно-правового акта громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках. передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ та організацій, а також бюджетних та комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя. не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [87, 25].

У свою чергу, проаналізувавши положення Конституції України щодо соціального захисту, М.В.Чічкань вважає, що його сутність можна трактувати як загальну міру свободи та рівності, яка об'єктивно обумовлена життєдіяльністю та розвитком кожної людини окремо та держави в цілому, а також висловлює таку пріоритетну цінність правової суб'єктності людини як вимогу справедливості. У цьому відношенні соціальний захист розглядається «як система правових, економічних та соціальних гарантій, котрі певною мірою забезпечують права. серед яких право на достатній рівень життя, охорону здоров'я, освіту, працю тощо» [180, 20].

Зазначається, що серед науковців розповсюдженим є підхід щодо визначення сутності соціальних заходів. Як вважає дослідниця Ж.А.Дробот, соціальний захист — це «сукупність правових,

соціально-економічних, організаційних, фінансових заходів, спрямованих на забезпечення відповідного рівня життя населення країни при настанні соціальних ризиків» [47, 18].

Крім того. у контексті означеної теми, варто звернути увагу на більш всебічні підходи до визначення сутності соціального захисту як міжгалузевого дослідження. Так, І.І.Ярошенко зазначає. що соціальний захист — це діяльність держави, яка спрямована на запобігання ситуаціям соціального ризику в нормальному житті особи, що забезпечує підтримання оптимальних умов життя й закріплена в системі правових норм щодо регулювання суспільних відносин. які складаються при задоволенні потреб особи в належному матеріальному забезпеченні із спеціальних фондів через індивідуальну форму розподілу, замість оплати праці чи як доповнення до неї, у випадках, передбачених законодавством, у розмірі, не нижчому від гарантованого державою мінімального рівня» [188, 8].

Окремої уваги в соціальному захисті потребує саме адміністративно-правовий захист, що забезпечує безпеку окремих осіб, державу та суспільство.

У свою чергу, в ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 16 квітня 1991 визначено, що аудіовізуальна інформація — це будь-які сигнали, що сприймаються зоровими та слуховими рецепторами людини й ідентифікуються як повідомлення про події, факти, явища, процеси, відомості про осіб. а також коментарі (думки) про них, що передаються за допомогою зображень і звуків» [140]. На наш погляд, має бути стійкий юридичний припис стосовно правового захисту в законодавчому відображенні нормативно-правових актів.

Захист прав людини в сфері біобезпеки

Сьогодні питання про етичність клонування правової суб’єктності людини обговорюється вченими, лікарями і фахівцями з біоетики вже не один рік. Тому вважається, що українському законодавцеві необхідно прийняти закон, який би заборонив спекулятивні маніпуляції з ембріонами та використання їх для отримання стовбурних клітин. Одночасно треба вирішити на законодавчому рівні питання про здійснення клонування клітин хворого для вирощування для нього же необхідних біологічних

матеріалів, а саме: органів для трансплантації. Таким чином, в біотичному кодексі і в окремій новій редакції закону про клонування має бути визначено, який саме його вид можна здійснювати в Україні. При цьому, доцільніше передбачити клонування органів із клітини із самого суб'єкта(реципієнта), правового здійснення клонування для терапевтичних цілей тощо.

Адже незалежна поінформованість населення, а також продаж на території країни значної кількості продукції, отриманої саме внаслідок застосування методів генної інженерії, зокрема продукції з ГМО — усе це негайно потребує запровадження відповідних заходів. Отже, необхідно прийняти новий закон про біобезпеку, який не просто легалізує обіг нової продукції з ГМО, що надходить до України, а й тимчасово припинити продаж такої продукції. Це стосується особливо сільськогосподарської продукції (сорти рослин, породи тварин), яка заборонена в країнах ЄС або має відповідне маркування, однак вже введена в обіг у нашій країні до остаточної її перевірки на безпечність для людини та навколишнього середовища усіх тих видів продукції, що в країнах ЄС заборонена, або має маркування.

Відповідно до нового законопроекту про біобезпеку торговельні та природоохоронні угоди, які укладає Україна за міжнародними стандартами біобезпеки, мають доповнювати одна одну з метою досягнення сталого розвитку. Для належного практичного застосування такого проекту, спрямованого на виконання усіх міжнародних зобов'язань України в сфері біобезпеки, в ньому варто прогнозувати відповідні адміністративно-правові заходи.

Одержання будь-яких живих, змінених організмів, їх обробка, транспортування, використання, передача і вивільнення мають здійснюватись із мінімальним ризиком для усього біологічного різноманіття, а також здоров'я та життя людини.

У проекті слід використовувати термінологію, уніфіковану для європейських країн у сфері біобезпеки. Так, наприклад, біотехнологолія в міжнародних актах з питань біобезпеки визначається як застосування методів з використанням нуклеїнової кислоти, в тому числі рекомбінантної дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК) і прямої ін'єкції нуклеїнових кислот в клітини або «органели», або «методи, які ґрунтуються на злитті клітин із різним так-

сономічним статусом, що дозволяє подолати природні фізіологічні репродуктивні або рекомбінаційні бар'єри, не використовуються при традиційному виведенні та селекції. Тому, різночитання в термінології з посиланням на національну нормотворчу традицію, що є проблемою перекладу з огляду правової ментальності, а іноді не лише ускладнює спілкування з іноземними експертами з відповідних питань, а й навіть застосування самого міжнародного стандарту щодо відповідного міжнародного акту» [101, 94].

У законі про біобезпеку має бути розроблено і підтримано відповідні механізми, заходи та стратегію регулювання, контролю і оцінки ризиків у зв'язку з використанням, обробкою і транскордонним переміщенням живих змінених організмів.

Варто передбачити створення комплексу заходів, процедур та нормативний порядок їх вжиття, що ґрунтується на результатах оцінки ризиків і вживаються тією мірою, якого це необхідно для попередження негативного впливу живих змінених організмів на збереження і стале використання біологічного різноманіття, з урахуванням також ризиків для життя і здоров'я людини.

Таким чином, у межах міжнародного співробітництва з питань біобезпеки у проекті слід передбачити вимоги до супровідної документації:

- щодо живих змінених організмів, призначених для безпосереднього «використання як продуктів харчування, корму або продуктів для обробки». Чітке визначення, що вони «можливо містять» живі змінені організми і не призначені для умисної інтродукції в навколишнє середовище, із зазначенням контактного пункту для одержання додаткової інформації, детальне зазначення вимог щодо ідентифікаційних даних та будь-яких виняткових ознак, про які Україна, як і інші країни, має ставити до відома міжнародну компетентну інституцію [101, 47];
- щодо живих змінених організмів, призначених для безпосереднього використання в замкнених системах — чітке визначення «живі змінені організми» із зазначенням будь-яких вимог, що стосуються безпечної обробки, зберігання, транспортування і використання, контактного пункту для одержання додаткової інформації (в тому числі імя та адреса особи і на-

зва установи, якій направляються живі змінені організми) [101, 33];

- щодо живих і змінених організмів, призначених для умисної інтродукції у навколишнє середовище сторони імпорту, і будь-яких інших живих змінених організмів, на які поширюється дія Протоколу — чітке визначення «живі змінені організми» [101, 35] із зазначенням ідентифікаційних даних і відповідних ознак або характеристик, будь-яких вимог, що стосуються безпечної обробки, зберігання, транспортування та використання відповідної інформації. При цьому, має бути зазначено, що переміщення здійснюється відповідно до вимог Картахенського протоколу, які застосовуються до експортера. Саме ці положення мають враховувати вимоги, встановлені органами з питань біобезпеки.

2.5. Вища освіта як протидія корупційним маніпуляціям

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні невід'ємною складовою світового інтеграційного процесу є європейська правова інтеграція. У цьому відношенні Європейський Союз існує як співробітництво держав, об'єднаних на основі права, оскільки вперше в історії Європи її намагаються об'єднати не силою, а виключно правовими нормами. Адже право здобуває перемогу там, де «кров і залізо» зазнавали поразки за поразкою протягом століть. Лише союз, заснований на вільному волевиявленні його членів, може сподіватися на тривале існування, в якому важливими цінностями є свобода і рівність, що впроваджуються в життя та гарантуються правовими засобами. Усе це знайшло відображення в установчих договорах, на основі яких було створено Європейський Союз як єдиний інтелектуальний простір освіти.

Тому існування саме Європейського Союзу постає можливим лише завдяки створенню спільної системи освіти та контролю її якості в адміністративно-правовому аспекті.

Теоретичним осмисленням освіти України в законодавчому полі світової та європейської інтеграції займається значна кількість дослідників. Автори звертають увагуна публікації таких науковців та аналітиків як:

– у світовій та європейській інтеграції як цивілізаційної проблематики — З.Бжезинській, Ю.Габермас, М.Кастельє, Н.Луман, Ю.Павленко, М.Курко, В.Курило, С.Хантінгтон, В.Глушков та ін.;
– з аналізу проблем світового розвитку української освіти, його сучасного етапу та історичних перспектив — Т.Андрущенко, М.Головатий, М.Недюха, В.Баранівській, М.Попович, В.Ткаченко, П.Саух тощо;
– досліджень проблем вищої освіти — В.Андрущенко, М.Згуровський, В.Кремень, Ю.Зіньковський та ін.;
– зарубіжних досліджень проблем університетської освіти — Дж.Вос, Г.Драйден, Б.Кларк, Д.Ньюмен, Б.Ріддінгс та ін.;
– проблем світогляду, ціннісно-правових орієнтацій — В.Гриценко, Л.Губерський, А.Ковальчук, В.Заросило, А.Подоляка, К.Муравйов та ін.

Сьогодні існує значна кількість концепцій освіти України як правової суб'єктності людини. Адже в сучасному стані розвитку України як ціннісно-демократичної та правової держави особливої актуальності набуває саме освіта як протидія корупційним маніпуляціям свідомістю на рівні особистості, держави та суспільства. Такий підхід обумовлений ефективною правовою культурою та обізнаністю громадян розвиватися швидше та якісніше. При цьому належний рівень (якість, ефективність) реалізації державної політики у сфері освіти обумовлюється сукупністю умов та факторів, серед яких відповідне місце займає контроль як важливий інструмент впливу на організаційно-управлінську діяльність правової свідомості.

Контроль якості освіти

За цих умов варто з'ясувати в сукупній матриці щодо визначення поняття «контроль» (англ. «control» та франц. «controle»), в якій «адміністративно-правовий контроль» відіграє особливу роль. У тлумачних словниках української мови до терміну «контроль» наводяться наступні визначення:
– перевірка відповідності чого-, кого-небудь встановленим вимогам;
– перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось;

– установа або орган, що здійснює перевірку, нагляд за ким-, чим-небудь [21, 243].

Оскільки соціальний контроль є сукупною матрицею впливу на діяльність особистості, держави та суспільства, то варто акцентувати окрему увагу на зміст соціального контролю. У свою чергу, Г.В.Осіпов тлумачить соціальний контроль як систему процесів і механізмів, що забезпечують підтримування соціально прийнятих зразків поведінки та функціонування соціальної системи в цілому [161, 78].

У Радянському енциклопедичному словнику [156, 1020] соціальний контроль визначено як механізм, за допомогою якого суспільство і його підрозділи (групи, організації) забезпечують дотримання системи обмежень (умов), порушення яких завдає шкоду функціонуванню соціальної системи.

Як вважає дослідник Б.А.Буйвол, що «соціальний контроль слід розуміти як цілісну систему соціальних регуляторів (державних або суспільних інститутів, права, моралі, звичаїв, традицій, установок)» [18, 3]

З огляду В.М.Пальченкової соціальний контроль — це механізм, за допомогою якого суспільство та його складові елементи (групи, організації) забезпечує дотримання певних умов (обмежень), порушення яких завдає збиткіів функціонуванню соціальної системи. В якості таких обмежень виступають правові та моральні норми, звичаї, адміністративні рішення… Однозначно соціальний контроль користується й заохоченням за дотримання соціальних норм [89].

Отже, у широкому розумінні, на наш погляд, соціальний контроль містить у собі низку соціокультурних, політичних, економічних, правових механізмів впливу на структуру свідомості окремої особи, держави та суспільства відповідно їх потребам та інтересам. При цьому, завдяки контролю у поведінці правової суб’єктності людини (особи, групи, членів суспільства) виявляються відхилення від встановлених норм та правил, що у свою чергу сприяє підтримці стабільності та злагодженості функціонування відповідних осіб, груп, класів, етносів.

Особливим проявом соціального контролю є державний контроль, який має різнобічний понятійно-категоріальний апарат,

оскільки функція контролю — це спостереження відповідним підконтрольним об'єктом з метою отримання достовірної інформації про стан законності.

Втім, О.Ф.Скакун, Д.А.Бондаренко розглядають державний контроль «як діяльність уповноважених суб'єктів (державних органів і посадовців) з перевірки фактичних даних про відповідність (невідповідність) контрольованих об'єктів формально-визначеним нормативам (стандартам)» [161, 143].

З огляду Т.В.Маматової державний контроль як правова складова — це «реалізація функції втручання держави в діяльність організацій будь-яких сфер діяльності у разі виникнення загрози безпеці (людини, держави, навколишнього середовища; це процес «вироблення коригувальних дій, що базується на порівнянні фактичного та заявленого стану об'єкта відповідно до визначених критеріїв; державний контроль (інформаційний компонент) — це виявлення фактів або намірів, що можуть призвести до виникнення загрози безпеці (людини, держави, навколишнього середовища)» [106, 25].

Прозорість та якість української освіти в світлі вимог європейської освітньої інтеграції

Реформування системи освіти в Україні пов'язані з пошуком істини як нових ідей щодо інтеграції у світовий освітній простір. Це запровадження основних положень Болонської декларації, що передбачає врахування національних підходів до організації навчання змісту освіти. Принциповим є те, як здійснюються в правовому полі на практиці новітні документи щодо освіти. Серед них варто назвати, насамперед, такі як Міжнародна стандартна класифікація освіти версій 2011 та 2013 років (у галузевій частині), принципи та інструменти Болонського процесу для вищої освіти (охоплюючи стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості).

У цьому аспекті запропонований провідними науковцями НАПН проект Національної стандартної класифікації освіти дав змогу на правових засадах осмислити загальну архітектуру національної освіти, обґрунтувати концептуальні пропозиції до оновлення ст. 53 Конституції України, законопроєктів «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійну освіту» тощо.

Прийнятий новий Закон «Про вищу освіту» є системним проектом змін, що підготовлений у результаті прозорого демократичного діалогу всіх зацікавлених соціальних груп, який здатний вивести вищу освіту України на європейський шлях розвитку, при цьому зміцнити позиції вищого навчального закладу на світовому ринку освіти та інновацій.

Аналізуючи новації Закону, основними його положеннями, на нашу думку, є розширення автономії ВНЗ. Це право розпоряджатись заробленими коштами на власний розсуд, визнавати вчені ступені, отримані в іноземних ВНЗ, самостійно визначати організацію навчального процесу тощо. Адже зовнішнє незалежне тестування (ЗНО) законодавчо закріплено як основний критерій при вступі до ВНЗ. Кожен сертифікат повинен становити не менш як 20 відсотків конкурентного балу; встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні і ступені молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук.

Доступ до Єдиної державної електронної бази з питань освіти має здійснюватись через офіційний веб-сайт МОН. До неї вноситься вся інформація про видані дипломи; створено Національне агентство з якості вищої освіти, яке проводитиме ліцензійну експертизу, а також акредитацію спеціальності.

Як і раніше, статус національного відповідному вищому національному закладу присвоює Президент, але за поданням Національного агентства з якості вищої освіти; визначено розмір мінімальної стипендії для бакалаврів і магістрів — не менше прожиткового мінімуму, а для молодшого спеціаліста не менше третини; закон «Про вищу освіту» не передбачає норми щодо відпрацювання для студентів ВНЗ, які навчаються за рахунок державного чи місцевого бюджетів; надані широкі демократичні права; трудовий колектив сам обиратиме ректора, а МОН підписуватиме з ним контракт; значно розширені в новому законі свободи студентського самоврядування [52].

Моніторинг якості системи освіти

Управління якістю освіти не може бути ефективним без наявності правової контрольованої системи, що дозволяє отримати своєчасну достовірну інформацію. На сучасному етапі контролю та якості освіти здійснюється запровадження різноманітних мето-

дів технологій збирання і обробки здобутої інформації, що вимагає налагодження моніторингу як правової інформаційної системи.

Загальновідомо, що моніторинг — це відстеження, діагностика, прогнозування результатів діяльності, що попереджає неправомірну оцінку події, факту за даними одиничного виміру (оцінювання).

Основна мета моніторингу якості системи освіти — це створення інформаційних умов для формування цілісного уявлення про правовий стан системи освіти, про якісні та кількісні зміни в ній, а також і доступ до цієї інформації громадськості, різних суб'єктів (користувачів) освітніх послуг.

У державній політиці система моніторингу регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2011 року № 1283 «Про порядок проведення моніторингу та оцінки якості освіти». Стосовно цієї правової норми основними завданнями моніторингу є: отримання об'єктивної інформації і про якість освіти, стан системи освіти, а також прогнозування її розвитку, оцінювання правового стану системи освіти відповідно до завдань державної політики в сфері освіти, правового забезпечення структурних підрозділів державної влади статистичною та аналітичною інформацією про якість освіти.

Основними методами проведення моніторингу є: достовірність (об'єктивність) оброблення інформації про якість освіти; системність оцінювання якості освіти в законодавчому полі її діяльності; оперативність доведення до відома управлінських структур освітою та громадськості результатів моніторингу.

Таким чином, органіторинг є правовим інструментом оперативного отримання даних про явища (події, факти) і процеси, що відбуваються в освітній діяльності вищих навчальних закладів. Це надає правову змогу до оперативного (мобільного, швидкого) реагування та координування за якістю освітнього процесу. Саме у цьому контексті імплементація закону «Про вищу освіту» є нормативно-правовим удосконаленням зовнішніх інститутів забезпечення якості вищої освіти.

Компетентність як запорука якості освіти

Традиційно завдання освіти визначається низькою знань, умінь та навичок, які повинна опанувати людина як правова

суб'єктність у законодавчому полі діяльності. У цьому відношенні саме компетентність відповідає необхідному усвідомленню сучасних завдань освіти.

У світовій освітній практиці поняття компетентності є визначальним. Центральні компетенції, визначені на симпозіумі «Ключові компетенції для Європи» (1996р., м. Берн), ознаменували загальносвітову тенденцію оновлення освітнього процесу.

Необхідно вважати, що компетентнісний підхід — це один із факторів, що сприяє модернізації змісту освіти, оскільки доповнює сукупність освітніх інновацій. Молодь завдяки освіті має опанувати міжкультурні компетенції: прийняття відмінностей, повага до інших і здатність жити з людьми інших культур,мов і релігій. Адже компетентність надає здатність вчитись навчатись в інформаційному суспільстві, в якому безперервне навчання є нормою особистого, професійного та правового життя.

Саме така матрична формула комплектності (універсуму) є вільною ідеєю для єдиного правового поля світової та європейської освіти, що передбачає володіння усною та письмовою комунікацією.

Нормативно-правова інформація в системі освітньої ентропії

У сучасних межах криптологічно цілісних систем функціонують специфічні механізми контролю та якості освіти. При цьому логічним є вивчення нормативно-правової інформації у взаємозв'язку із ентропією як теорії випадкових подій (фактів, ситуацій тощо) у системі їх невизначеності, що криптологічно становить закономірний процес.Така міра невизначеності, невпорядкованості правової системи є її тлумаченням як виразник інформаційних можливостей освітньої сфери діяльності.

Крім того, необхідно зауважити, щоб зберегти власну (кожного, всіх) якісну визначеність освіти, криптологічно цілісна система не повинна бути занадто визначальною метою убезпечення її контрольного впливу.

Безперечно, не повною мірою нормативно-правова інформація здатна виконувати функцію усунення невизначеності у правових утвореннях освіти. Такого роду криптологічна інформація призводить до зростання ентропії в освітній системі. В результаті нелі-

нійності навколишньої інформації може відбуватися негадана зміна стану системи — біфуркація як вияв нового життєвого циклу.

Саме така структура «правової системи визначає траєкторію її еволюції у напрямі щодо досягнення стану аттрантора, досягнувши якого система еволюціонує навколо свого стану рівноваги… Це видається можливим виключно за умови долання процесу структурних змін, викликаних або потужним зовнішнім впливом, або накопиченням внутрішнього хаосу, що призводить до незворотних змін та відхилення вді стану рівноваги [126, 122].

Таким чином, існує значний науковий інтерес до вивчення ентропійних процесів, що відбуваються в сфері освіти, оскільки сутнісні характеристики цих процесів є малодослідженими. На наш погляд, саме це і є випадкова закономірність, оскільки невизначеність, що внутрішньо відповідає процесам структурних змін, в даному разі освіти, викликає ризикові процеси у реальній правовій дійсності. Тому нормативно-правова інформація в системі освітньої ентропії є критерієм якості упорядкування законодавчого поля, що артикулює загальні закономірності та її наукове прогнозування.

Шляхи протидії корупційним маніпуляціям у вищій освіті України

Як відомо, корупція має прояви на різних рівнях суспільства. Тому деструктивний вплив цього явища може спричинити шкоду як стосовно окремих осіб, так і системи в цілому. З огляду юридичного оформлення заходів у боротьбі з корупцією має відбуватися шлях імплементації відповідних положень до чинних нормативно-правових актів. Наприклад щодо функціонування субсистеми спеціального антикорупційного громадського моніторингу в системі вищої освіти України з внесенням відповідних поправок до кримінально-виконавчого кодексу України.

За цих умов нагальним є питання щодо блокування ініціатив у сфері освіти, що спрямовані на дискредитацію і нейтралізацію викривачів корупції. Подібне блокування носить значною мірою політичний характер, оскільки матрицею для корупційного середовища виступає корупційна діяльність саме у політичному середовищі країни, що дозволяє реалізувати неправомірні ініціативи з корупційним елементом.

Необхідно зазначити, що корупція стала звичайним явищем у багатьох цивілізованих державах, матеріальний добробут й сталі політичні традиції яких дають змогу приховати розмах величезного збитку, який корупція завдає соціальній і гуманітарні сферам. Тому на належному рівні в освітній сфері України має працювати громадський нагляд за розслідуванням справи про корупційне діяння. Саме такий громадський контроль у якості експертної комісії повинен стежити за негативними корупційними явищами. Для цього повинен створюватись на робочих місцях моральний клімат у боротьбі з хабарництвом.

Прикладом цьому може слугувати Великобританія як країна менш корумпована порівняно з іншими країнами Європи. «В юриспруденції Великобританії не існує загально визначеного терміну «корупція», закріпленого в нормативно-правових актах, але існує велика кількість дефініцій цього поняття» [197, 271]. При цьому, суб'єктами корупційних правопорушень у Великобританії є публічні посадові особи, хоча у певних випадках ними можуть бути й інші державні службовці та будь-які особи, у тому ж числі юридичні. Проти них законодавством Великобританії застосовуються порівняно «м'які» санкції за вчинення корупційних правопорушень.

Таким чином, саме сприятливий моральний клімат у вищій освіті України, ефективні умови для інтелектуального розвитку між суб'єктами права різних країн можуть бути створені лише за наявності демократично-ціннісної узгодженості національних правових систем партнерів. Серед них мовний закон має бути важливим елементом у міжнародному паритеті. Для цього повинен здійснюватися єдиний європейський інтелектуальний простір, що забезпечуватиме гармонізацію та зближення законодавств окремих країн у сучасних умовах мультикультуралізму. Таке існування спільного освітнього ринку повинно досягатися завдяки правовим нормам та світовим і загальноєвропейським стандартам.

Контрольні запитання

1. Яка роль матричного «геному» для криптології?
2. Що таке інформаційний капітал у контексті криптології?

3. Розкрийте таємницю людського ресурсу як протидіїкорупційним маніпуляціям: ціннісні пріоритети.

4. Яка сьогодні роль спецслужб для системи криптології?

Теми рефератів

1. Нейробіологічна лінгвістика в криптології.
2. Правова ентропія як самовибір особи та держави.
3. Духовний капітал мудрості: міфи, істина, закон.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ В СИСТЕМІ ВИВЧЕННЯ КРИПТОЛОГІЇ

3.1. Комерційна торгівля в сучасних інтернет-мережах

На сучасному етапі інформаційного розвитку особи, держави та суспільства Інтернет стрімко ввійшов у життєвий світ і почав змінювати реальність людини. Саме ця стрімкість та масштабність змін, що внесли у суспільство сучасні інформаційні технології є актуальним з огляду правового поля як занепокоєння юристів і людської спільноти в цілому. Адже нові інформаційні технології породжують певні явища, зокрема комерційну торгівлю в Інтернет-мережах, які нерідко знищують основні ціннісно-смислові критерії людського життя, а саме: честь, гідність, мораль, довіру, а також правову культуру. В силу розширення системи масового інформування, зростання кількості комунікативних потоків, прискорення інформативного обміну відбулись зміни уявлень окремої особи, держави та суспільства про реальну дійсність. Отже, Інтернет, який орієнтується на зростання можливості здійснення комунікації, є тим медіумом, що перетворює систему соціальних інститутів у своєрідну віртуальну реальність та неможливість людині достовірно оцінювати відповідну інформацію.

Сучасні мережі Інтернет використовують комерційний прийом фабрикації фактів лише при наданні недоступної інформації. Відбір подій реальності є одним із головних прийомів програмування мислення — контролю над інформаційним раціоном людини. Це відмова від цілісного, різнобічного надання інформації. Характерною ознакою прийому є приховування (замовчування) інформації і створення таким чином віртуальної реальності. Відповідним чином використовуються в Інтернеті також прийом напівправди, коли з метою забезпечити довіру користувачів об’єктивно та ретельно висвітлюють конкретні меншовартісні деталі і водночас замовчують важливіші факти, або ж створюють загальну інтерпретацію подій.

Реклама як джерело фінансування Інтернет-компаній

В означеному вивченні однією із провідних форм комерційної торгівлі в Інтернет-мережах є реклама. При цьому, основним джерелом фінансування Інтернет-компаній є рекламні оголошення, які розташовуються залежно від рейтингу відвідування певного сайту. Як правило, Інтернет-компанії беруть плату із замовників, які рекламують свої образи через його мережу. Суть реклами полягає в пропонуванні широкому колу потенційних споживачів певного товару (послуги), який або тільки з'являється на ринку і намагається «заявити про себе», або ж намагається розширити коло своїх споживачів шляхом «просування бренду». Проте це абсолютно неможливо без використання об'єктів авторського права, оскільки разом із торговельною маркою, фірмовим найменуванням чи географічним позначеннямце формує оригінальність, неповторність та творчий характер як обличчя товару (послуги) Інтернет-компанії, що сприяє лояльність споживача тощо.

Згідно Закону України «Про рекламу», реклама — це інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких осіб товару. Для того, щоб створити якісну рекламу, необхідно прикласти певні творчі зусилля. Ці зусилля приводять до того, що реклама стає творчим добутком, вираженим у якій-небудь об'єктивній формі, а значить — об'єктом авторського права.

За цієї причини, відносини, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням творів, регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права». у даному випадку можна виділити два основних питання: питання захисту авторських прав на рекламу і питання використання в рекламі творів третіх осіб.

Відповідно до зазначеного Закону авторське право поширюється на твори науки, літератури і мистецтва, що є результатом творчої діяльності, незалежно від призначених намірів твору, а також від способу його ознака результату, що виражається в оригінальності твору. Саме тому в рекламі, як і в будь-якому творі, авторським правом не охороняються ідеї, методи, способи, концепції, факти, а також інші неоригінальні елементи, що можуть з'явитися при рівнобіжній творчості.

Слід зазначити, що інформація в комерційній торгівлі Інтернет-мережах не є об'єктом авторського права, оскільки рекламне повідомлення не виражене в оригінальній формі, а лише повідомляє про гідні наміри товару, то воно не охороняється авторським правом.

Проте, згідно тієї ж ст. 13 Закону не вважаються рекламою:

- оприлюднення, виголошення у програмі, передачі імені, найменування спонсора, об'єктів права інтелектуальної власності;
- трансляція соціальної реклами за умов безкоштовного розповсюдження трансмедією;
- анонси власних програм, передач телерадіоорганізації.

У ст. 4 Закону України «Про рекламу» йдеться про використання у рекламі об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, що здійснюється відповідно до вимог законодавства України про авторське право і суміжні права (Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII).

При цьому варто акцентувати увагу на тому, що реклама у будь-якій формі є об'єктом авторського права особи, яка її створила. Цей висновок випливає з аналізу ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», згідно з якою охороні за цим Законом підлягають всі твори, зазначені у ч. 1 цієї статті, як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, Реклама, пропаганда, розваги тощо).

Таким чином, можна дійти висновку, що реклама після отримання об'єктивної форми (рекламного ролику, салогана, музичної фрази тощо), стає об'єктом авторського права за умови результату творчої праці фізичної особи (згідно із ст. 1 Закону України «Про авторське право» автор — фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір), яка містить у собі нове та оригінальне. Це дає підстави вважати, що реклама за умови наявності у відповідного об'єкта реклами таких ознак, підпадає під дією Закону України «Про авторське право». Іншими словами, в автора існує єдиний обов'язок –довести, що його реклама — це оригінальний результат творчої праці порівняно з існуючими.

У цьому сенсі варто наголосити, що виникнення авторського права і виникнення реклами в даному випадку не є тотожними.

Як відомо, авторське право виникає з моменту створення твору. У визначенні поняття реклами нової редакції Закону використовується дієслово завершеного виду «розповсюджена» замість «яка розповсюджується», а отже інформація про особу чи товар буде вважатись належною рекламою в силу її достовірного донесення до споживача.

Крім того, з метою створення нового рекламного продукту рекламодавці укладають відповідні угоди з приватними компаніями, що спеціалізуються на даному виді послуг — рекламними агентствами (виробник реклами). Згідно законодавства зазначається, що особисті немайнові права автора є невідчужуваними, за винятками встановленими законом (наприклад, у випадку смерті автора означені права переходять до спадкоємців або правонаступників). Отже, майнові права укладаються у виключному праві на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Тому ніхто не може використовувати рекламний твір або його частину, будь-то рекламний ролик, фото, малюнок, образ або який-небудь інший об'єкт без дозволу правовласника.

Серед об'єктів інтелектуальної власності можна виділити об'єкти, що представляються в рекламі (товарні знаки, фірмові найменування, об'єкти патентних прав), або використовуються при її виготовленні (твори науки, літератури і мистецтва).

Безперечно, саме рекламодавець є правовласником у відношенні товарного знаку, зареєстрованого у встановленому порядку. Однак в рекламі незаконно використовується товарний знак, що належить іншій особі. Найчастіше це відбувається тоді, коли рекламодавець не знає про наявність у третьої особи прав на представлене в рекламі позначення. При цьому, порушенням прав влсника товарного знаку визнається будь-яке несанкціоноване ним введення в господарський оборот товару, позначеного точно таким же або подібним з ним до ступеня змішання позначенням, або самого позначення у відношенні однорідних із зазначеними у свідоцтві товарами.

Закон України «Про рекламу» не допускає і несумлінну рекламу. Що вводить споживачів в оману щодо рекламованого товару за допомогою імітації (копіювання або наслідування) загального проекту, тексту, рекламних формул, зображень, музичних

або звукових ефектів, використовуваних у рекламі інших товарів. Тому, в деяких випадках використання позначень (звукових, образотворчих тощо), що уже використовуються в рекламі іншими, не допускається.

Порушенням Закону України «Про рекламу» є також недостовірна реклама, в якій присутні відомості, що не відповідають дійсності, зокрема, у відношенні товарного знаку. Наприклад, виробник не вправі вказувати в рекламі за допомогою попереджувального маркірування (букви «R» у кружку) або іншим способом на те, що знак зареєстрований, якщо в дійсності не внесений до Державного реєстру товарних знаків.

У зв'язку з вищесказаним можна порадити виробникам використовувати тільки свої позначення і піклуватися про їхню охорону. Закон України «Про товарні знаки» надає потужні можливості для захисту законих інтересів у сфері реклами, оскільки як товарні знаки можуть виступати і реєструватися не тільки логотипи, назви, етикетки, але і рекламні салогани, звукові позначення. Це дозволяє виробникам ефективно просувати свій товар на ринок, використовуючи в рекламі товару оригінальні позначення, що є об'єктами виключних прав. Наприклад, як товарний знак для кави був зареєстрований фрагмент твору Чайковського.

У рекламованих товарах часто втілюються об'єкти патентних прав: винаходи, корисні моделі, а також їхніх складових частин, промислові зразки. В Інтернет-мережній рекламі вбачаються лікарські препарати, медичні пристрої, що запатентовані як промисловий зразок.

Згідно до патентних законів патентовласникові належить виключне право на використання охоронюваних патентом винаходи, промислові зразки, корисні моделі.

Сама реклама продукту, що містить захищений патентним законодавством об'єкт, може порушенням виключних прав патентовласника, якщо здійснюється без його дозволу. Дозвіл оформляється укладанням ліцензійного договору, якщо сторони вважають цю умову істотною. Практика реклами свідчить, що більшість реклами виробляється спеціалізованими юридичними особами, котрі здатні творчо працювати та мають необхідні знання для створення реклами криптологічного виду.

Контроль якості та безпеки лікарської продукції

Контроль за обігом лікарських засобів у рекламних Інтернет-мережах є важливою потребою адміністративно-правового регулювання в сфері охорони здоров'я, оскільки значна частина лік випускаються з порушенням діючих норм, є підробками, або такими, ефективність яких не відповідає заявленим виробниками показникам. З цією метою має діяти на належному рівні державна служба України щодо лікарських засобів. Основними завданнями держслужби України є:

- внесення пропозицій стосовно формування державної політики у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, медичних виробів, а також ліцензування господарської діяльності з питань виробництва лікарських засобів. імпорту лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами;
- реалізація державної політики у сфері державного контролю якості та безпеки лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами [139].

Крім того, в криптології поруч з трьома вище зазначеними об'єктами контролю у рекламних Інтернет-мережах необхідно виділити і протидію ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань. Така правомірна діяльність спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра України — Міністра охорони здоров'я України.

Міжнародно-правові гарантії прав людини в Україні

Правова проблема повноти і гарантованості людини потребує в криптології світі глобального значення. Тому, зокрема щодо комерційної торгівлі в сучасних інтернет-мережах, світова спільнота намагається створити єдині правила соціальної та правової захищеності громадян, уніфікувати, прийняти єдині стандарти і процедури, які б сприяли визнанню гідності та честі.

У цьому сенсі важливого значення в забезпеченні прав і свободи людини набувають міжнародно-правові гарантії, що передбачені міжнародними угодами, конвенціями, деклараціями та іншими міжнародними документами. Також у науковій літературі подано таку класифікацію міжнародно-правових гарантій як: ратифікація пакті і конвенцій про права людини, міжнарод-

но-правовий контроль, міжнародно-правові санкції, міжнародно-правовий судовий захист прав людини, координація сумісних зусиль держав, міжнародно-правові наради і зустрічі з прав людини [121, 455].

На нашу думку, міжнародні нормативно-правові гарантії прав людини — це всебічна координована система, в якій міжнародно-правові акти містять правила та норми діяльності, формулюють права та обов'язки відповідних суб'єктів. Такими актми варто важати конвенції, пакти, угоди, договори тощо, а також міжнародні документи, які не подають норм, правил поведінки (зокрема, декларації, заяви, меморандуми).

Крім того, згідно зі ст. 21, громадяни будь-якої сторони — учасниці договору на території будь-якої іншої сторони не обкладаються іншими зборами, податками, митом або начисленнями будь-якого роду [49, 57].

Оскільки сьогодні весь світ переходить на цифровий вид економіки, то саме концептуальне впровадження інтерактивних форм підприємницької діяльності через інтернет-мережі є раціональним інтересом, на що, в першу чергу, мають цілеспрямувати свою ефективну діяльність митні служби. Проте, невизначеним постає актуальне питання криптовалюти як правової ентропії, що становить електронний вид в колообігу грошової одиниці в сучасному інформаційному соціумі.

Відповідно до цього варто додати, що правова держава делегує фактично функції правотворчості численним господарюючим суб'єктом. Тому услід за формуванням геоекономічної і геофінансової світових популяцій формується новітня модель світової правової системи, що опосередковує цей процес. Саме за цих умов трансграничні фінансові потоки буквально захлеснули світ. При цьому виправдання традиційних правових моделей породжує застій у мисленні окремих правових суб'єктів, що спеціалізуються в економіці, фінансах, промисловій політиці тощо.

Отже, в сучасних умовах комерційних інтернет-мереж проблема правового регулювання мають чітко позначати три яруси: національне право. міжнародне право і глобалізоване право з особливим характером взаємодії між ними.

ООН як орган світової виконавчої влади в мережевому суспільстві

Сучасне мережеве суспільство — це сукупна матриця нових медіа, яка стверджує, що нові методи комунікацій у світі цифрових технологій дозволяють певним групам осіб збиратися разом online і ділитися думками, інформацією, продавати і обмінювати товари і інформацію. також дозволяє значній кількості людей мати право голосу у своєму співтоваристві і у світі в цілому. Найважливіша структурна особливість нових медіа — інтеграція телекомунікаційних технологій. Отже, мережеве суспільство може бути визначене як соціальне формування з інфраструктурою соціальних мереж і медіа мереж, що активує їх основний спосіб організації на усіх рівнях (на особистому рівні, груповому, колективному і громадському).

У зв'язку з цим необхідно зазначити, що на сучасному етапі інформаційного розвитку особи, держави та суспільства органами світової виконавчої влади є така потужна міжнародна установа як Організація Об'єднаних Націй (ООН), у структурі якої створена і почала функціонувати низка виконавчих структур, на кшталт Ради безпеки ООН, ЮНІСЕФ, у європейському контексті до них слід віднести ОБСЄ, Військово-політичний союз НАТО та інші установи.

Саме Центр ООН з прав людини. Комісія ООН з прав людини, Верховний Комісар ООН з прав людини, Комітет із ліквідації расової дискримінації, Комітет проти тортур, Комітет з прав людини, Комітет з економічних та культурних прав, Міжнародний арбітраж, Міжнародний арбітраж, міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини тощо є міжнародними органами зі спостереження, контролю за дотриманням прав людини (комісії, комітети) та із захисту цих прав (суди).

У зв'язку з цим слід підкреслити, що в Україні визнається пріоритет міжнародного над національним. Адже ст. 9 Конституції України визнає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Проте, це конституційне не має механізму реалізації. Жоден судовий орган не прийме позову від громадянина країни з посиланням на міжнародний

договір, положення якого порушуються у правозастосовній практиці, оскільки міжнародний механізм захисту прав людини досить розгалужений.

3.2. Адміністративно-правовий аналіз банківської системи і боротьба із промисловим шпигунством

У сучасній адміністративно-правовій системі України та багатьох країн світу актуальне місце відведено банківській діяльності, яка містить необхідні структурні компоненти фінансового характеру. Одними із таких важливих елементів є банківська таємниця і фінансовий моніторинг, що в деяких випадках взаємно обумовлюють один одного і можуть досягати потрібних позитивних результатів. При цьому, фінансовий ризик є об'єктивним явищем в адміністративно-правовому функціонуванні, який супроводжує та контролює всі види фінансових операцій та ефективні напрями банківської діяльності. Отже, фінансовий ризик варто розуміти як імовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати прибутку у ситуаціях невизначеності (правової ентропії) умов здійснення його банківської діяльності. На нашу думку, за характером наслідків ризики поділяються на достовірні та спекулятивні. Специфіка достовірних ризиків обумовлюється тим, що вони постійно несуть втрати задля підприємницької діяльності, в яких є транспортні ризики, майнові, торгові, виробничі, податкові тощо. Їх причинами можуть бути стихійні лиха, нещасні випадки, недієздатність керівників приватних структур (кампаній, фірм тощо).

Означеною проблематикою займається значна кількість сучасних вітчизняних вчених, серед яких варто виділити: М.Агаркова, І.Гуревича, С.Кармана, А.Ковальчук, В.Кротюк, Л.Єфімової, А.Селіванова, О.Олійник, І.Патюти тощо. Проте, можна дійти до висновку, що досі не складено єдиної точки зору на, зокрема сутнісне призначення поняття «банківська таємниця» в адміністративно-правовому полі.

Відсутнє чітке та повне визначення поняття «банківська таємниця», хоча значна кількість дослідників і висвітлюють суть даної дефініції. В сучасній літературі відсутнє системне виділення елементів та структурних частин адміністративно-правового

процесу щодо боротьбі із промисловим шпигунством на тлі сучасної динаміки соціальної правової держави.

Правове визначення поняття «банківська таємниця»

Досліджуючи адміністративно-правове функціонування у системі банківської діяльності, зокрема банківської таємниці в секторі фінансового моніторингу проти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, багато науковців розглядають поняття банківської таємниці дещо виокремлено та одноосібно. Так, наприклад, М.Агарков розглядає банківську таємницю як «обов'язок кредитної установки зберігати таємницю за операціями клієнтів» [3, 78].

Як вважає Є.Карманов, що визначення «банківська таємниця» полягає у вигляді врегульованих нормами права комплексних відносин, у результаті яких банк зобов'язується зберігати в таємниці конфіденційну інформацію щодо діяльності і фінансового становища клієнта банку, що стала відома банку у процесі відносин із клієнтом і у ході проведення банківських операцій, а клієнт у разі розголошення банком відомостей, що становлять банківську таємницю, має право вимагати від банку повного відшкодування заподіяної матеріальної і моральної шкоди [69, 102].

На погляд В.Кротюка, банківська таємниця полягає в додержанні та збереженні інформації, яку банки та їх службовці одержують у процесі професійної діяльності щодо економічної та особистої діяльності їх клієнтів. Банківська таємниця є різновидом професійної таємниці. Існування банківської таємниці та її необхідність пов'язані з тим, що здійснення банківських операцій і банківської діяльності в цілому, а також укладення конкретних банківських угод певною мірою містить у собі одержання, переробку, збереження і використання інформації. що, як правило, має високу економічну та іншу цінність [93, 319].

На відміну від попередніх науковців, О.А.Костюченко наводить у визначенні банківської таємниці значно більше відомостей, які мають становити категорію «банківська таємниця», а саме: відомості, пов'язані з інформацією про роботу банку, його операції, стан рахунків клієнтів, умови укладених банком договорів, тобто дані про управління, використання фінансів та іншу господарську діяльність банку, розголошення яких може завдати шкоди його інтересам [93, 318].

У криптологічному сенсі правову категорію банківської таємниці регламентує Цивільний кодекс України. зокрема ст. 107 «Банківська таємниця», в якому банк гарантує таємницю банківського рахунку, операцій та рахунком і відомостей про клієнта.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» у ст. 60 «Банківська таємниця» — це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третіми особами при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту. Є банківською таємницею [51, 188].

Таким чином, щодо правового визначення і трактування поняття «банківська таємниця» можна зробити висновок, що така таємниця відіграє важливу роль у процесі банківського фінансового моніторингу як контроль (нагляд, відстеження) і виявлення сумнівних операцій клієнтів банку.

Правова суб'єктність фінансового моніторингу

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу відповідно до законодавства зобов'язаний на підставі поданих офіційних документів або засвідчених в установленому порядку їх копій здійснювати ідентифікацію клієнтів, які проводять фінансові операції.

У разі ненадання суб'єктом, з яким встановлені ділові відносини необхідної інформації для ідентифікації та вивчення фінансової діяльності суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право відмовити йому в проведенні подальших фінансових операій.

Спеціально уповноважений орган має право одержувати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу на запит інформацію (довідки, копії документів), у тому числі таку інформацію, що містить банківську або комерційну таємницю, про фінансові операції, що стали об'єктом фінансового моніторингу і пов'язані з ним операції. Якщо учсником таких фінансових операцій є нерезидент, спеціально уповноважений орган має право витребувати у банківської установи всю наявну інформацію про цю особу. Щодо учасника такої операції — резидента спеціально уповноважений орган має право витребувати у суб'єкта первинного фінансового моніторингу копії паспорта цієї особи, картки із зраз-

ками підписів та довіреності, на підставі якої цей учасник брав участь у проведенні фінансової операції, що стала об'єктом фінансового моніторингу, а також іншу наявну інформацію (копії документів), необхідну для виконання покладених на спеціально уповноважений орган завдань.

Крім того, необхідно підкреслити, що розкриття банківської таємниці на етапі фінансового моніторингу комерційних банків суттєво впливає на процес протидії відмивання коштів злочинним шляхом. Правова регламентація розкриття банківської таємниці зазначена в Законі України «Про банки і банківську діяльність», а саме: інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками:

1) на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації;

2) на письмову вимогу суду або за рішенням суду;

3) органам прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Антимонопольного комітету України — на їх письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності та конкретний проміжок часу;

4) органам Державної податкової служби України на їх письмову вимогу з питань оподаткування або валютного контролю стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу;

5) центральному органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу на його запит щодо фінансових операцій, пов'язаних з фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу (аналізу) згідно із законодавством щодо запобігаггя та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також учасників зазначених операцій;

6) органам державної виконавчої служби на їх письмову вимогу з питань виконання рішень судів стосовно стану рахунків конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності.

Адже важливим є той факт, що Національний банк України вніс зміни до Положення про порядок накладення адміністративних штрафів і Правил зберігання, захисту, використання і розкриття банківської таємниці. Відповідну постанову «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України № 491 від 12.11.2010 р. зазначені зміни торкнулися здійснення банками фінансового моніторингу. Зокрема, постанова № 491 містить нову редакцію пп. 6.1 і 6.2 розд. 6 «Правил зберігання, захисту, використання і розкриття банківської таємниці», відповідно до якої банки зобов'язані інформувати уповноважений орган про:

- фінансові операції, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;
- фінансові операції, які підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу, якщо є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- виявлені фінансові операції. щодо яких є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму;
- підозри про надання ним недостовірної інформації, яка стосується його ідентифікації;
- операції, яка містить ознаки операцій. що підлягають фінансовому моніторингу. у разі прийняття банком рішення про зупинення таких операцій;
- зупинення фінансової операції, якщо її учасником або вигодо одержувачем за нею є особа, яку включено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовані міжнародні санкції;
- осіб, здійснення ідентифікаії яких відповідно до законодавства є неможливим і про операції, які такі особи здійснюють або мали намір провести;
- операції, які підлягають фінансовому моніторингу, у разі прийняття рішення про відмову від проведення цієї операції;
- прибуткових фінансових операцій клієнта, щодо якого уповноваженим органом прийнято рішення про зупинення його видаткових операцій.

Крім того, банки зобов'язані надавати на запит уповноваженого органу таку інформацію, яка містить банківську таємницю:

– додаткову інформацію з приводу фінансових операцій. що стали об'єктом фінансового моніторингу, копії первинних документів. На підставі яких були проведені такі операції та пов'язані з ними фінансові операції, відомості про їх учасників, а також іншу інформацію, копії документів, необхідні для виконання покладених на уповноважений орган завдань;
– інформацію, копії документів. необхідні для виконання уповноваженим органом запиту, який надійшов від уповноваженого органу іноземної держави;
– інформацію про відстеження (моніторингу) фінансових операцій клієнта, операції якого стали об'єктом фінансового моніторингу;
– інформацію, необхідну для перевірки фактів порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Безпека суб'єкта господарювання

Податкова безпека у банківській системі

Особливу криптологічну увагу в банківській системі необхідно приділяти для податкової безпеки податковому ризику. Цей вид фінансового ризику. за старою редакцією Податкового кодексу має низку виявів: імовірність введення нових видів податків і зборів на здійснення окремих аспектів господарської діяльності; можливості зростання рівня ставок діючих податків і зборів; зміна термінів і умов здійснення окремих податкових платежів; імовірність відміни чинних податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства [76, 120].

Важливе значення для податкової безпеки, згідно з ст. 75 нового Податкового кодексу мають податкові перевірки. Органи державної податкової служби мають право проводити перевірки камеральні. Документальні та фактичні [134, 203]. Камеральні і документальні перевірки проводяться способом дослідження аналізу первинних бухгалтерських документів і відображення цих даних у регістрах та фінансовій звітності суб'єкта господарювання.

Документальною перевіркою вважається перевірка, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нрахування і сплата передбачених Податковим кодексом податків і зборів для забезпечення фінансової безпеки підприємства. Фактична перевірка здійснюється за місцем фактичного впровадження платником податків діяльності, на основі вивчення первинних документів діяльності підприємства і його відповідності податковому законодавству. Це свідчить про важливість первинних бухгалтерських документів в управлінні податковими ризиками і запобігання їх виникненню.

Таким чином, в системі криптології поняття банківської таємниці є невід'ємною складовою процесу фінансового моніторингу в банківських установах; важливою умовою ефективного функціонування комерційних банків є збереження банківської таємниці. Саме законодавство передбачає право банків на збереження таємниці операцій, рахунків і вкладів клієнтів і кореспондентів та визначено підстави, за якими інформація щодо юридичних і фізичних осіб, які містять банківську таємницю. може бути розкрита банками. Перспективи подальших розвідок у питаннях банківської таємниці і фінансового моніторингу в боротьбі із злочинністю, виступає у вигляді удосконалення і покращення як вже існуючих регулятивних механізмів, так і нових — більш адекватних у банківському секторі. У цьому змісті ефективність роботи фінансової безпеки підприємства, обумовленого банківською системою, значною мірою залежить від правильності і правдивості складання та оформлення документів та інформації, що висвітлена в них і використовується для прийняття законних рішень діяльності суб'єкта господарювання. При цьому, значна увага повинна приділятися достовірному оформленню первинних документів на основі законодавчих актів і нормативних документів з метою надання документам юридичної сили та забезпечення системи фінансової безпеки підприємства у боротьбі із промисловим шпигунством.

3.3. Паливно-енергетичний комплекс як прерогатива діяльності спецслужб

Сучасні напрацювання підрозділів СБ, Прикордонної Служби та Генеральної Прокуратури України у сфері криптології свід-

чать, що значної шкоди інтересам людини, держави та суспільства наноситься посадовими особами підприємств нафтогазового комплексу внаслідок дій, які мають ознаки корупційності, а також через застосування різного роду тіньових схем та механізмів господарської діяльності.

Характерним прикладом є примусове відволікання надходжень державної компанії від транзиту російського газу на закупівлю матеріально-технічних ресурсів у неспеціалізованих комерційних структур по завищеним цінам з подальшим переведенням коштів державної компанії в тіньовий сектор економіки, що призводить не тільки до зростання заборгованості НАК «Нафтогаз України» за отриманий імпортований природний газ, але й до неможливості належного фінансування першочергових виробничих потреб дочірніх компаній.

У свою чергу, аналіз діяльності основних постачальників матеріально-технічних ресурсів для потреб підприємств комплексу свідчить про масові факти поставки некондиційного обладнання ввезеного в Україну контрабандним шляхом за необґрунтовано завищеною вартістю. Причинами зазначених фінансових правопорушень є штучне створення тендерними структурами (комітетами) підприємств умов, при яких відсутня реальна конкуренція серед постачальників технологічного обладнання.

Вказане не забезпечує гарантій не втручання до регіональних підприємств системи НАК «Нафтогаз України» обладнання сумнівного походження, оскільки такі поставки, в більшості випадків, здійснюється через посередницькі комерційні структури, які хоча і мають дилерські повноваження, проте безпосередньо не ввозять обладнання в Україну.

Так, в 2006–2007 рр. підприємствами системи НАК «Нафтогаз України» укладено угоди з рядом приватних структур на придбання запасних частин для газоперекачувальних агрегатів іноземного виробництва. Проте, СБ україни встановлено, що вказані стрктури не ввозили запасні частини до України, а придбали їх на території нашої держави через низку окремих приватних структур (фірм, компаній тощо). Серед них за даними ДПА України є структури з ознаками «фіктивності», які перебувають в розшуку або відносно них порушено провадження у справах про банкрут-

ство. Крім того, вартість поставленого технологічного обладнання завищена в декілька разів порівняно з ринковими цінами.

При чинами зазначених порушень є штучне створення тендерними комітетами підприємств системи НАК «Нафтогаз України» умов, при яких відсутня реальна конкуренція серед постачальників технологічного обладнання.

Крім того, чільне місце в криптології мають місце факти навмисного проведення керівниками державних компаній бартерних, залікових та вексельних операцій, укладання збиткових для державних компаній фінансових договорів, нанесення фінансово-економічних збитків державі в ході співпраці підприємств нафтогазового комплексу з часткою державної власності з комерційними структурами.

Так, зокрема, в одному випадку під час надання послуг щодо виконання дизайн-проекту та ремонтно-будівельних робіт комерційна структура виконала свої обов'язки частково, отримавши всю передбачену договором суму, а іншу частину коштів в сумі близько 500 тис. грн. не повернула і протягом декілька років безпідставно використовувала у своїх цілях. У цьому сенсі керівництво державного підприємства суттєво дієвих кроків щодо повернення власних коштів не робило.

В даному разі керівництвом підприємств системи НАК «Нафтогаз України», нібито для залучення інвестицій у геологічну галузь, створено ряд спільних підприємств із залученням приватного капіталу.

У подальшому, застосовуючи недосконалість нормативних актів, які регулюють питання переоформлення спеціальних дозволів на користування надрами, на вказані комерційні структури без проведення аукціону було переоформлено спецдозволи на користування надрами ряду родовищ (всього 10). При цьому, комерційні структури подали до Державної геологічної служби України пакет документів на отримання ліцензії без підтверджуючих документів про право власності на майнові комплекси для видобування корисних копалин.

Таким чином, частка держави (в особі НАК «Нафтогаз України») у статутному фонді створених спільних підприємств зменшилась з 50 відсотків до 0,079 відсотків, що призвело до втрати

контролю державної кампанії над їх діяльністю. При цьому керівництвом зацікавленої державної компанії дієвих кроків щодо недопущення таких економічно недоцільних наслідків зроблено не було. Очевидно, що перераховані події фінансового злочину(факти, епізоди тощо) викликані здебільшого корупційними діями керівництва та посадових осіб відповідних підприємств, що негативно впливають на фінансовий стан державних компаній нафтогазового комплексу.

Тому одним із головних завдань СБ та Генеральної Прокуратури України постає саме протиборство корупційним маніпуляціям з боку керівництва та посадових осіб відповідних державних підприємств.

У цьому змісті при Генеральній Прокуратурі України нещодавно створено Інститут спеціального слідства за сприянням Ю.Луценка. Саме така інституція розглядає заочне засудження, що є нагальним у сучасному кіберпросторі як конфіскації крадених коштів з огляду сучасного фінансового права. За словами Ю.Луценка саме сьогодні має вирішуватись «переведення Народного Депутата у «спеціальний статус», якщо такий Депутат здійснив злочин. Так, дійсно, прикладів для цього достатньо.

Адже справжній Прокурор — це незалежність та професіоналізм мудрої людини, яка глибоко поважає себе, високо цінує своє призначення захищати права та свободу громадянина. Це та креативно творча Людина, яка не залишає місця та часу для різних улюблених занять, а віддихає своєю професійною роботою служити людям. Саме такий капітал Мудрості в Прокурора становить якість переосмислення пріоритетно творчих горизонтів у життєвому світі.

Безпека непорушності державних кордонів у фінансовому праві

Як значиться в соціально-побутовій риториці: там, де закінчуються «гроші», закінчується і «дружба», оскільки у міждержавних стосунках друзів немає, а є лише соціокультурно обумовлені потреби та інтереси, що рухають відповідні держави вперед у вигляді партнерських та дипломатичних відносин.

Упродовж останніх років в Україні проводиться державна політика щодо поступової трансформації у державній прикор-

донній службі України. Суспільна небезпечність порушення правил несення прикордонної служби виражається у тому, що в мирних умовах на державному кордоні можуть бути вчинені різні провокації, у тому числі збройні конфлікти, спроби незаконного переходу державного кордону. Особливо це сьогодні, коли на Сході України ведеться гібридна війна.

Це переміщення через кордон різних товарів, у тому числі нелагалізованої зброї та бойових припасів, вибухових речовин і радіоактивних матеріалів, історичних та культурних цінностей, стратегічно важливих сировинних товарів [7, 97].

В юридичній літературі та у свідомості громадян склалася звичаєва думка, що кордон охороняють тільки військовослужбовці. Ці особи виділяються з числа військовослужбовців прикордонної застави, які входять до складу народу з охорони державного кордону України та отримують відповідний наказ на бойовому розрахунку.

На сучасному етапі розвитку Державної прикордонної служби України на підставі вимог частини третьої статті 6 розділу 1 та пункту 3 розділу XII Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», а також пункту 133 «Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України», затвердженого Указом Президента від 29.12.2009 № 1115/2009, в окремих органах охорони державного кордону здійснюється добір цивільних осіб на посади інспекторів прикордонної служби.

Так, в Окремому контрольно-пропускному пункті «Київ» Держприкордонслужби України вже досить тривалий час на посадах інспекторів прикордонної служби працюють 18 цивільних працівників, які безпосередньо прикордонний контроль осіб у пункті пропуску через державний кордон «Бориспіль». Зазначені працівники входять до складу прикордонного наряду «Перевірка документів» та на рівні з військовослужбовцями, які перебувають на аналогічних посадах, здійснюють повний спектр дій інспектора, визначений законодавством.

У даному контексті постає питання про правову можливість притягнення таких працівників у разі вчинення ними порушень,

правил несення прикордонної служби до кримінальної відповідальності, передбаченої статтею 419 КК України.

Відповідь у даному випадку повинна звучати як «не можна», оскільки, як зазначалось вище, виходячи зі змісту частини другої статті 401 КК України окрім військовослужбовців Державної прикордонної служби України, до кримінальної відповідальності можуть бути притягнені також інші особи, визначені законом. Жодним чинним законом така можливість в Україні не передбачена.

Тому для вирішення даного питання з метою запобігання уникнення «цивільними» інспекторами прикордонної служби кримінальної відповідальності. передбаченої статтею 419 КК України. варто внеси відповідні зміни до статті 401 України або ж до Закону України «Про Державну прикордонну службу України чи «Про прикордонний контроль».

Крім того, завдяки сучасним фінансово-правовим трансформаціям удосконалюється інфраструктура державного контролю згідно із соціальними потребами мешканців прикордоння та збільшення ефективності системи контролю за перетинами лінії державного кордону осіб, вантажів та транспортних засобів. При цьому, фінансово-правові трансформації полягають у переході від застарілих принципів воєнної охорони державних кордонів до методів правоохоронної діяльності.

Завдяки *фінансовому забезпеченню* правоохоронні функції державних інституцій, відповідальних за безпеку державного кордону та прикордоння, мають ґрунтуватися на таких критеріальних конструктах: законності; дотримання прав і свобод людини та громадянина; позапартійності; мобільного реагування на будь-які загрози; конспіративних форм і методів діяльності; єдиноначальності; колегіальності; відкритості для демократичного цивільного контролю. Перехід від воєнних принципів охорони державного контролю до методів правоохоронної діяльності вбачається у таких заходах, як:

- впровадження спеціальних методів правоохоронної діяльності, що притаманні правоохоронним органам, а не військовим формуванням;
- введення аналітичних центрів для опрацювання інформації;

– створення автоматизованих та інтелектуальних інформаційних систем та їх інтеграція в єдину інформаційно-телекомунікаційну систему правоохоронних органів України;
– запровадження кримінального аналізу [24, 15].

Саме технічні зміни завдяки фінансово-правовому сприянню передбачають модернізацію (переоснащення) органів охорони державного кордону сучасними системами прикордонного контролю, автомобільною технікою, радіолокаційними комплексами, новітнім радіохімічним обладнанням для військовослужбовців «хіміків-розвідників» у системі прикордонної служби, засобами відео спостереження; оптимізацію системи інженерно-технічного забезпечення та утримання державного кордону; технічне переоснащення органів Морської охорони; модернізацію аерокосмічної системи, оскільки нове покоління — це покоління Космосу як невичерпного джерела Знань із Всесвіту. а також створення мобільних дій органів охорони державного кордону у вигляді малорозмірних автоматизованих безпілотників (так званих «дронів»).

Фінансово-правові механізми впровадження природоохоронних регуляторів у системі ринкових відносин

Проблема екобезпечного розвитку зазвичай розглядалася науковцями в різних методологічних напрямках з різними підходами до розроблення означеної криптології яктаємниці таємниць. Як зазначає відомий український дослідник К.Корсак, перехід від сучасних видів палива, що спричинюють грандіозне забруднення довкілля і прискорений «парниковий ефект», до всього комплексу псевдо невичерпних земних енергетичних джерел аж ніяк не позбавляє людство багатьох неприємностей [71, 362].

Таким чином, необхідно продовжувати пошуки шляхів оптимізації співвідношення стану природного середовища та темпів розвитку суспільства. Це можна досягти шляхом екологоорієнтованої структурної перебудови економіки, що передбачає інвестування екологічно безпечних технологій, фінансування превентивних заходів з охорони довкілля. Для цього потрібно не допустити його подальшу деградацію. структурні зміни в системі природокористування, оскільки варто змінити існуючу економічну парадигму на нову, що забезпечуватиме збалансований стійкий розвиток відповідно до інноваційного етапу еволюції суспільства.

3.4. Безпекове управління інвестиційним ризиком у контексті інформаційного капіталу

У сучасному проектуванні інформаційних систем питання безпекового управління інвестиційним ризиком актуальним, оскільки потребує комплексного підходу щодо захисту інформації. При цьому аналіз ризику дозволяє отримати кількісну або якісну оцінку шкоди у випадку реалізації загрози кібербезпеки. Це може бути кібератака зловмисником на систему обробки інформації, в результаті чого відповідна інформація здатна перевтілитись в інший функціональний стан sp порушенням конфіденційної інформації. Затрати щодо кошторису в управлінні інвестиційним ризиком необхідно враховувати, виходячи ізможливої шкоди нанесення бізнесу. За таких обставин гарантом безпекового управління інвестиційним ризиком вважаються відповідні моніторинг, експертна оцінка та контроль. Тому обов'язковим постає визначення факторів ризику, взаємообумовлених комп'ютерним розрахунком ефективності інвестицій.

У системі методології вибору оптимального методу щодо оцінки ризику інвестиційного проекту визначається такий критерій аналізу інформаційного капіталу як: *ентропія* на відповідному етапі отримання, обробки та реалізації інформації.

Оціночна характеристика механізму впливу на ризик

Моніторинг ризику варто проводити ізврахуванням необхідної сфери і режиму передавання інформації як обстеження симптомів різних видів невизначеності. Ця інформація в системі ентропії повинна передаватися особам, що управляють інвестиціями, оскільки моніторинг результативний тоді, коли існує банк даних. Формування такого банку полягає в накопиченні різного роду вихідних даних, а також їх аналізу та синтезу.

З огляду фінансово-правового аналізу моніторинг повинен враховувати як номінальні, так і реальні об'єми грошових засобів. Особливої уваги заслуговує моніторинг ризику, що пов'язаний з обслуговуванням кредитів і займів, а також термінами і розмірами оплати з врахуванням ціни грошової одиниці у певному часі. Іншими словами, моніторинг охоплює системний аналіз інвестиційного ризику як попереджувальну ідентифікацію та верифікацію.

У свою чергу, над експертним оцінюванням інвестицій працюють гідні фахівці, а їх розрахунки та оцінки відповідають процедурам і методам світових стандартів (методи UNIDO). Інтелектуальні послуги ратників повинні характеризуватися якістю та конкурентноспроможними цінами міжнародного рівня, що сприяє зростанню інвестиційних інтересів [193, 57]. Серед фінансових агентств світового рівня, що створюють інвестиційні проекти в пошуках потенційних виконавців, є комерційні банки як активні учасники цього проекту. Такі агентства пропонують послуги щодо оцінки інвестицій як максимального ризику в системі страхування кредиту.

Адже аналіз і експертна оцінка проектів, особливо ідентифікація ризиків разом із його контролем повинні послабити ризики банків та їх клієнтів, оскільки це сприяє прозорості проектів, чим і понижує рівень невизначеності як критерію інвестиційного ризику завдяки якісною оцінкою, вдалим прогнозам як небайдужим екстраполяціям у майбутнє. Саме така феноменальна праця повинна належним чином оплачуватись у вигляді гонорарів експертам та консультантам. При цьому важливе значення має доступ належних експертів до достовірних баз даних, що містить банківську таємницю. Тому відповідна робота повинна бути узгоджена із спецслужбами.

Контроль ризику можна ототожнювати з наглядом, що базується на:

- на неперервній верифікації видів ризику і його розповсюдження в даний момент;
- управлінні та упорядкуванні потоків інформації з метою визначення джерел помилок з використанням уже розроблених алгоритмів оцінювання ефективності інвестицій, в тому числі формул виміру ризику;
- оцінювання можливих розмежувань між положеннями інвестиційного проекту і фактичними результатами (наприклад, оцінювання плану фінансового забезпечення інвестицій, констатацыя наявності або відсутності конкретних дій щодо можливого використання незапланованих фінансових надбавок або необхідності компенсувати негативне сальдо потоків грошової одиниці задля підтримки фінансової стійкості інвестицій);

– нагляду за реалізацією проекту на всіх фазах, особливо інвестування на рекламу і маркетингові дослідження.

У цьому контексті можна виділити два основні види ризику — фізичний та фінансовий контроль [123, 212].

Фізичний контроль ризику пов'язаний з операціями, що направляють на зменшення кількості збитків та їх розмірів. У свою чергу, фінансовий контроль ризику базується за рахунок грошового наповнення, продажі активів, активізації спеціальних фондів або займів, а також за рахунок трансферту ризику (перенесення відповідальності з тягару інвестора як носія збитків на інших суб'єктів у вигляді субконтракту, банківської гарантії, страхування, похідних фінансових інструментів).

Необхідно пам'ятати, що теза про можливість контролювати невизначеність і перестраховуватись від неї викликає потребу в інвестора ризикувати. Тому на підставі такого контролю ризику виникає потенційна можливість створювати інколи новий ризик для інвестора. В результаті цього сукупний ризик може зростати, проте його результати постануть менш шкідливими в системі реалізації інвестицій.

Крім того, варто зазначити такий важливий контрольний перегляд інвестиційним ризиком в інформаційному капіталі як: *аудит*, що здійснює господарські операції з метою підтвердження повноти, достовірності та об'єктивності інформації, наданої певному суб'єкту (користувачу). Адже необхідні операції на певному об'єкті господарювання можна звести до трьох основних процесів: придбання засобів виробництва, виробництво продукції (послуг) і реалізація готової продукції (послуг). Такий аудитор спрямовуэ свою увагу в минуле для пізнання істини, її підтвердженнята формування висновків щодо будованої інформації з метою зведення до мінімальних ризиків користувачів інформації [145, 76].

Сучасний стан розвитку незалежного аудиту свідчить про знаходження його на стадії становлення, оскільки це вимагає подальшого розвитку законодавчої бази аудиту. Крім того, це низький рівень автоматизації аудиту, зокрема аудиту розрахунків з бюджетом, через відсутність досконалого програмного забезпечення.

Класифікація методів оцінювання ризику в системі інвестування:

1. Імовірно-статистичний метод пов'язаний із розрахунком імовірностей ризику. Важливими інструментами цих методів вважаються: нормальний розподіл, показники імовірності отримання розрахункових значень, а також дисперсія, стандартне (середньоквадратичне) відхилення, коефіцієнт варіації тощо. Саме такі методи значною мірою застосовуються для дослідження ризику.

2. Імітаційний метод дозволяє вивчати вплив на ефективність інвестицій значної кількості взаємозалежної нелінійності, а також дають можливість моделювати ризик. У процесі застосування цих методів, основаних на параметри моделі і структуру складного циклу моделювання.

3. Метод дослідження операцій визначає теорію ігр, що враховує різні комбінації невизначених факторів щодо оптимальних інвестиційних рішень. Теорію ігр застосовують в ситуаціях, коли інвестиційні проекти не дозволяють визначити імовірність досягнення відповідного ефекту. В таких ситуаціях при виборі найбільш вигідного варіанту ізмножини невизначеності інвестиційних проектів можуть використовуватись дві формули: максиміна і мінімакса.

Ступінь застосування окремих методів залежить від конкретних очікувань інвесторів і їх готовності ризикувати в світлі факторів, що визначають реалізацію інвестицій. При цьому методи оцінювання ризику використовуються при розрахунку ефективності інвестицій для визначення масштабів та системного виміру ризику. Крім того, базовим критерієм може слугувати рівень успішності реалізації інвестиційних проектів в глобальній стратегії виживання і розвитку певних підприємств господарювання.

4. Інвестиційний портфель в інформаційному капіталі

Інвестиційний портфель містить у собі обмежену кількість інвестиційних проектів із врахуванням відповідного ризику. Цей портфель ототожнюється низкою цінних паперів, які складають фінансові активи, виходячи із різних реакцій на собівартість на сучасному ринку праці. Саме комплексний аналіз інвестиційного ризику має нагальне значення не лише для матеріальних активів, а й для структури портфелю цінних паперів, оскільки ризик інве-

стиційного портфелю характерний залежністю від біржевої кон'юктури. При цьому важливо відзначити, що відсоткова ставка розглядається в якості надбавок капіталу.

Проектування систем захисту інформації

Існуючі нормативні документи за оцінкою захищеності визначають гарантії безпеки, в яких проектування систем захисту інформації(СЗІ) розглядаються як основні вимоги часу. Таке проектування здійснюється з урахуванням статистичних даних про вже існуючі загрози. Однак, в процесі функціонування системи захисту поле загроз може суттєво змінитися. Зокрема, це пов'язано з тим, що загрози припускають знаходження зловмисниками помилок в реалізації системних засобів, які можуть бути невідомі на момент створення системи захисту, але мають бути враховані в процесі її функціонування.

Рівень захисту всієї системи визначається рівнем захисту ділянки технологічного ланцюга обробки інформації, який має неефективний захист. Тому, немає особливого сенсудокладати зусилля до підвищення рівня захисту інформації на одній ділянці інформаційних систем, якщо на іншому захист залишається на нижчому рівні.

При цьому об'єктивно-орієнтований підхід є основою сучасної технології програмування, випробуваним методом боротьби зі складністю систем. Представляється природним і, більш того, необхідним, розповсюдити цей підхід і на системи кібербезпеки, для яких, як і для програмування в цілому, має місце проблема складності.

Така складність має двояку природу. По-перше, складні не апаратно-програмні системи, які необхідно захищати, але і самі засоби безпеки. По-друге, швидко наростає складність сімейства нормативних документів, що виявляється представленою у вигляді ієрархії з декількома рівнями абстракції.

Об'єктивно-орієнтований підхід використовує об'єктну декомпозицію, тобто поведінка системи описується в термінах взаємодії об'єктів. Об'єкти активні, у них є не тільки внутрішня структура, але і поведінка, яка описується так званими методами об'єкту.

Основним інструментом боротьби з складністю в об'єктно-орієнтованому підході є інкапсуляція — заховання реалізації

об’єктів (їх внутрішньої структури і деталей реалізації методів) з наданням зовні тільки чітко певних інтерфейсів.

Переваги, властиві об’єктно-орієнтованого підходу:

- інкапсуляція об’єктних компонентів приховує складність реалізації, роблячи видимим інтерфейс, що тільки надається зовні;
- спадкоємство дозволяє розвивати створені раніше компоненти, не порушуючи цілісність об’єктної оболонки;
- поліморфізм даєможливість групувати об’єкти, характеристики яких з деякої точки зору можна вважати схожими.

Конфіденційний зв’язок у системі інформаційного капіталу

Використання квантово-механічних елементів для обчислень у класичних математичних задачах ы системах зв’язку було запропоновано близько чверть століть тому. За цей час поодинокі наукові гіпотези перетворились в окремий мультидисциплінарний науковий напрямок. На даний момент створення квантового комп’ютера, тобто обчислювального пристрою, який використовує квантово-механічні ефекти (квантовий паралелізм та квантову заплутаність) для реалізації відповідних квантових алгоритмів — це питання найближчих років, а можливо і місяців (звичайно, якщо не брати до уваги створений канадською компанією B-Wave у 2007 році 16-ти кубітний комп’ютер Orion).

Типовий квантовий комп’ютер працює наступним чином: початкове значення записуэться в систему кубітів, потім стан системи змінюється за допомогою квантових операцій і вимірюється кінцеве значення, що схоже на роботу класичного комп’ютера. Кардинальну відмінність між квантовими та класичними комп’ютерами можна побачити, розглянувши можливість застосування конкретних квантових алгоритмів для вирішення класичних обчислювальних задач. Наприклад, алгоритм Шора (перший квантовий алгоритм факторизації та обчислення дискретного алгоритму) є експоненціально швидшим за найоптимальніший класичний метод факторизації.

У цьому зв’язку алгоритм шифрування DES донедавна був державним стандартом США. Сьогодні таким є AES, який також базується на обчислювальній стійкості як ы більшість криптографічних алгоритмів, що забезпечують конфіденційний зв’язок по

усьому світу. Таким чином, використання конфіденційного зв'язку, що забезпечується будь-якими класичними алгоритмами ставиться під сумнів. Зважаючи на те, що минулого року близько 75 відсотків підприємств 27 країн світу стали жертвами кібератак (за даними компанії Symantec) і наслідки склали близько 2 млн. доларів на рік у розрахунку на одне підприємство, то виникає нагальна потреба у пошуку альтернативних засобів конфіденційного зв'язку. З огляду на те, як стрімко в нашій країні інформатизація охоплює усі сфери життя, можна констатувати той факт, що означена проблема є актуальною.

Поряд з квантовими обчисленнями активного розвитку набули квантові методи захисту інформації, зокрема квантові протоколи розподілу ключів (КПРК) та квантові протоколи прямого безпечного зв'язку (КППБЗ). Протоколи КПРК можна умовно поділити на наступні типи: з використанням одиничних поляризованих фотонів, з використанням фазового кодування, з використанням переплутаних станів; зістанами «приманки». Основною перевагою подібних протоколів є безумовна безпека, що дозволяє використати абсолютно секретний ключ для подальшого шифрування відомими класичними симетричними алгоритмами — це відповідно збільшить рівень захищеності, який забезпечують класичні криптосистеми, що є важливим впливом для кібербезпеки. Також можливий синтез КПРК з шифром Вернама (одноразовим блокнотом), що в поєднанні з безумовно стійкою схемою аутентифікації створює абсолютно стійку систему обміну повідомленнями.

Криптографічне шифрування даних в банківських системах

У свою чергу, процес криптографічного шифрування даних в банківських системах можна здійснювати як програмно, так і апаратно. Апаратна реалізація відрізняється істотно більшою вартістю, однак їй характерні і переваги: висока продуктивність, простота, захищеність. Тому «різні криптографічні пристрої досить часто застосовують для шифрування інформації в банківських комп'ютерних мережах передачі даних і в захищених телефонних апаратах, що серійно випускаються» [178, 388].

Безпека передачі повідомлень в сучасних банківських інформаційних системах основанана «ключах, а не на деталях алгоритмів і тому значна кількість алгоритмів шифрування відкриті і

можуть бути проаналізовані, а програмні і апаратні засоби призначені для їх реалізації можна купувати і продавати». Найбільш важливими характеристиками алгоритмів шифрування повідомлень в банківських інформаційних системах є: «криптографічна стійкість, швидкість, виконання алгоритму на основних апаратних та програмних платформах, економічна ефективність (вартість) застосування алгоритму» [85, 199].

Криптографічна стійкість. Однією з можливих атак на алгоритм шифрування лобова атака, тобто простий перебір всіх можливих ключів. Якщо множина ключів достатньо велика, то підібрати потрібний ключ за розумний інтервал часу нереально. Адже, чим довший ключ в n біт, тим більше стійким вважається алгоритм для лобової атаки. Але крім цієї атаки існують різні типи атак, засновані на тому, що криптоаналітику відома певна кількість незашифрованого повідомлення — шифротекст, одержаних шляхом перехоплення одного або декількох незашифрованих повідомлень. Так, наприклад, M1, M2, M3 разом з їх шифротекстами C1,C2,C3 криптоаналітик може знати основний формат абр основніхарактеристики повідомлення M.

В подібному випадку, при аналізі шифротексту C криптоаналітик часто застосовує статистичні методи аналізу, оскільки є уявлення про початкове повідомлення M. Прикладом цього слугує англійський або російський текст, або виконуваний файл, або початковий текст програми певною мовою програмування. В таких випадках вважається, що «криптографічна схема абсолютно безпечна (стійка), якщо зашифроване повідомлення C не містить ніякої інформації про те, як одержати початкове повідомлення M, а також про обчислювально надійну криптографічну схему» [8, 155]. При цьому має бути:

- ціна розшифрування повідомлення більше ціни розшифрування повідомлення більше ціни самого повідомлення;
- час, необхідний для розшифрування повідомлення, більше терміну «життя» повідомлення.

Швидкість виконання алгоритму на основних апаратних та програмних платформах. Стандартний алгоритм шифрування повідомлень в банківській інформаційній системі повинен забезпечувати можливість його реалізації в реальному масштабі часу

на розподілених неоднорідних апаратно-програмних платформах, які, відповідно, пред'являють до нього різні вимоги:

1. Алгоритм повинен ефективно реалізуватися на спеціалізованій апаратурі і програмному забезпеченні, призначених для шифрування і дешифрування повідомлень за допомогою цифрових сигнальних процесорів.

2. Алгоритм повинен допускати ефективну програмну реалізацію на відповідних мовах програмування: на 32-бітових і 64-бітових процесорах і побудованих на їх основі багатопроцесорних системах.

3. Алгоритм повинен працювати на мікроконтролерах і вмонтованих мікропроцесорах, що допускають його реалізацію на мові програмування Асемблер.

4. Повинна існувати можливість реалізації алгоритму на 8-бітових процесорах, вмонтованих в смарт-карти, з мінімальними вимогами до пам'яті, що в них використовується [99, 38].

Таким чином, безпека інвестиційним ризиком в інформаційному капіталі саме за допомогою криптографії є естралінгвістичним (лексико-семантичним) виконанням програм, на яких написані алгоритми шифрування, що використовують спеціальні пристрої. Саме необхідність впровадження систем з розподілом інформації про ключі вимагає пошуку нових ефективних рішень на основі економіко-математичного моделювання.

Контрольні запитання

1. Яке актуальне значення комерційної торгівлі в сучасних інтернет-мережах?

2. Розкрийте боротьбу з промисловим шпигунством у криптології.

3. Тому криптологія є прерогативою діяльності спецслужб?

4. Яку роль відіграє інвестиційний ризик у криптології?

Теми рефератів

1. Реклама як предмет комерційної торгівлі в інтернет-ресурсах.

2. Інвестиційний портфель у криптології.

РОЗДІЛ 4. СУЧАСНА КРИПТОВАЛЮТА ЯК ПРАВОВА ЕНТРОПІЯ В СИСТЕМІ КРИПТОЛОГІЇ

4.1. Сучасна конструкція політики світового порядку

У сучасних умовах глобалізаційних змін актуального значення набуває правова політика як конституюча модель світової системи, що сьогодні посилює інтерес до майбутнього. Саме наявність загальнолюдських проблем, спільних викликів підсилює необхідність обґрунтування політики світового порядку. Це систематизує глобальну ринкову і соціальну стихію, що є гострою необхідністю вироблення організаційно-управлінських та правових заходів упровадження в повсякденне життя світової спільноти надійного саморегулятивного механізму в умовах розгортання інформаційної революції. Адже сучасна світова система, що містить у собі світову політику, сформувалася в ході геополітичної революції кінця XV — середини XVII ст., коли внаслідок відповідних географічних відкриттів другої половини XV ст., виклик яких вперше мав планетарний характер, відбулася глобалізація геополітичних та цивілізаційних протиборств між Сходом та Заходом. У свою чергу, в середині XX століття центр англо-американської школи геополітики перемістився до США. Це було пов’язано з підвищенням ролі Сполучених Штатів у світі.

Потужний вплив на правову політику світового порядку в геостратегічном вимірі, на нашу думку, має течія монділізму (від лат. «mundus», фр. «monde» — «світ»). Це «проект щодо встановлення світового уряду» [113, 209]. Іншими словами, мондіалізм — це рух, що виражає солідарність популяцій на Землі, спрямований на встановлення наддержавних законів і автономної структури на усій планеті за поваги різноманітності культур і осіб.

Рух мондіалізму виступає за утворення нової політичної організації, що управляє усім людством, і, яка переміщує частини національних суверенітетів до Всесвітнього Федерального Департаменту, Всесвітнього Федерального Уряду і Всесвітнього Фе-

дерального Суду. Мондіалізм неможливий без підписання усіма державами відповідних законів або міжнародних договорів, що мають силу закону.

Гіпотетичною картиною мондіалізму стала концепція дослідника Ф.Фукуями. Саме 1989 року в США була опублікована його стаття «Кінець історії?», а в 1992 році видана праця «кінець історії і остання людина». Згідно концепції Ф.Фукуями настає «кінець історії» і початок планетарного існування людства, коли регіони почнуть переструктуровуватися, орієнтуючись на наймогутніші економічні ядра — центри. Такі центри як локальні складові соціального розвитку планетарної спільноти на початку XXI століття почали інтенсивно формалізуватись і виконувати організаційно-політичну функцію у становленні цілісної світсистеми. Серед них: 1) Об'єднана Європа; 2) Північноамериканський Союз; 3) Євразійський економічний союз; 4) Регіональні союзи країн.

Сьогодні є низка регіональних організацій світового порядку, серед яких: Африканський союз (AU), Ліга арабських держав, Асоціація держав Південно-Східної азії (ASEAN), Карибське співтовариство (CARICOM), Система центральноамериканської інтеграції (SICA), Співдружність Незалежних Держав (СНД), Співдружність націй, Рада співробітництва арабських держав затоки (CCASG), Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС), Організація північноатлантичного договору (НАТО), Південно-азіатська асоціація регіонального співробітництва (OIC), Тюркська рада (TurkKon), Союз південноамериканських націй (UNASUR), Союзна держава Росії та Білорусі та ін.

Отже, в світовій практиці відбувається мобільне укрупнення організаційної структури планетарного світу, в якому визначне місце у світовій економіці завдяки масштабному виробництву посідає Індія, Китай, Південно-Східна Азія, а також завдяки експортно-видобувної дешевої сировини африканських країн — Нігерія, Ангола, Судан тощо.

Концепція суспільних комунікацій у правовій політиці

У політиці світового порядку необхідно зазначити концепцію суспільних комунікацій як важливого системоутворюючого фактора в ієрархії світової системи, сформованої в криптологічних ментальних рамках лінгвістичної парадигми (свідомості, мови та

культури). Саме тому є доцільним вважати особливості комунікаційних процесів на рівні особистості, держави та суспільства.

На наш погляд, певні внутрішньоособистісні процеси мають комунікативну природу і містять у собі унікальний приклад взаємодії «Я» та інших проявів особистості. Подібні характеристики має явище рефлексії, оскільки рефлексія стає предметом вивчення переважно у працях таких дослідників як: А.Гуссейнова, Д.Дубровського, В.Століна, Н.Алєксєєвої, І.Берлянд, М.Боцманової, Н.Уткіної, К.Даниліна, А.Зака, А.Захарової, М.Муканова тощо.

У психологічному аспекті концепція суспільних комунікацій має такий формоутворюючий чинник як криптологічна рефлексія самосвідомості особистості. При цьому, рефлексія у вузькому сенсі може бути розглянута як спроба самозаглиблення, відстороненого і водночас співчутливого аналізу власних думок, вчинків, запланованих дій.

Як вважає вчений Волянюк Н. рефлексія є «здатність розуму обертати свій «погляд» на себе; осмислення мислення; аналіз знання для одержання нового знання або перетворення неявного знання на явне; вихід з поглиненості життєдіяльностю; самоспостереження за станом розуму або душі; дослідницький акт, спрямований людиною на саму себе» [25, 118].

Таким чином, суспільні комунікації на всіх рівнях мають комунікативну природу, в якій необхідною умовою когнітивного процесу є трансформація інформації в знання, або безпосередня трансляція знання між його суб’єктами: людиною і суспільством. Ефективність комунікаційного процесу визначається його смисловою цілісністю в творчих горизонтах життєвого світу. Аналізуючи специфіку процесу суспільних комунікацій, варто розуміти, що можливим є розгляд її горизонтальних рівнів (внутрішньо особистісна, міжособистісна, групова, між групова) та комплементарних вертикальних рівнів (гендерна, ритуальна тощо).

В силу вище означеного каталізатором, що спонукає суспільні комунікації до саморозгортання є їх діалектична взаємодія, в яких важливим інструментом є мережа Інтернет. Саме наявність розвиненої інформаційної системи стає необхідною умовою світової політики.

Варто нагадати, що англійський фізик Тім Бернерс-Лі 12 березня 1992 року вперше сформулював ідею Всесвітньої павутини (World Wide Web –WWW), започаткувавши тим самим Інтернет-комунікацію. Проте, Інтернет зародився набагато раніше, а саме: ще в 60-х роках минулого століття в Міністерстві оборони США почали замислюватися над створенням надійної системи зв'язку, здатного функціонувати навіть тоді, коли окремі її частини виходили з ладу. Займався цими розробками колектив учених під назвою ARPA, і перша версія Інтернету називалася ARPAnet. У Каліфорнії 2 грудня 1969 три комп'ютери були сполучені один з одним як момент істини. що вважається офіційним початком ARPAnet — мережі, яка і перетворилася згодом на усім нам знайомий Інтернет. У країнах Європи свої національні мережі з'явилися лише в 80-і роки. До середини 90-х Інтернет в основному використовувався для надсилання електронних листів і різної інформації від одного користувача до іншого. 1993-94 роки — це час, коли відбулося становлення Інтернету. Вважається, що Тіма Бернерса-Лі іноді називають творцем Інтернету, але це не цілком достовірно, оскільки Інтернет, як систему протоколів, що забезпечують передачу пакетів даних між об'єднаними в мережу комп'ютерами, розробили співробітники Агентства з перспективних оборонних науково-дослідних розробок США (DARPA) Вінтон Серф і Роберт Кан у кінці 60-х — початку 70-х років минулого століття. Бернерс-Лі запропонував використати можливості комп'ютерних мереж. а також концепцію гіпертексту. Висунену в 1965 році філософом і соціологом Теодором Нельсоном, для створення принципово нової системи організації інформації і доступу до неї.

Звернення до Інтернету стало настільки популярним серед користучів способом вирішення проблем, що в Павутині з'явилися спеціалізовані сайти питань і відповідей, такі як WikiAnswers.

16 березня 2014 року винахідник глобальної мережі WWW Тім Бернерс-Лі закликав розробити і прийняти спеціальний документ, який захищав би права усіх Інтернет-користувачів світу. Про це повідомляє британська газета The Guardian як хартія вольностей.

Як підкреслював сер Тім Бернес-Лі, незалежність і свобода інтернету дедалі частіше виявляються під загрозою, оскільки

прозору і нейтральну за своєю суттю глобальну Мережу сьогодні намагаються узяти під контроль уряди і потужні корпорації, які дедалі частіше порушують права користувачів, «нам усім потрібна глобальна конституція, білль про права в Інтернеті, Велика хартія вільностей для онлайн-світу» — заявив Бернес-Лі. — «Тільки підписання такого документу, дотримання положень якого гарантували б уряди, компанії і громадські інститути, допоможе зберегти Інтернет доступним, вільним і відкритим для усіх. [124].

За цих умов в інтерв'ю «The Guardian» Бернерс-Лі стверджував, що визнає право кожної окремої країни встановлювати свої особливі правила користування Мережею, але усі ці правила не повинні обмежувати права користувачів і мають бути неодмінно підпорядковані єдиному зведенню принципів, що гарантували б дотримання усіх основних міжнародних стандартів у сфері цифрових технологій. Така ініціатива зі створення Інтернет-конституції є частиною потужного проекту сера Бернерса-Лі під назвою «Web we want» («Мережа, яку ми хочемо мати»). Ініціатива приурочена до 25-річчя з моменту презентації ідеї глобальної Мережі Бернерсом-Лі у березні 1989 року. На спеціальному інтернет-ресурсі проекту відкрита вільна реєстрація для усіх, хто хоче взяти участь в розробці цифрової хартії вольностей. Як основні її принципи сайт вказує свободу доступу, гарантію захищеності персональної інформації, свободу самовираження, децентралізацію і нейтральність (відмова від дискримінації користувачів або контенту).

Як свідчить історія, велика хартія вольностей (Maqna Carta Libertatum або The Great Charter) була підписана, як відомо, англійським королем у 1215 році. Хартія гарантувала вищим верствам британського суспільства певний набір прав і свобод і водночас обмежувала владу короля. Як вважається, документ започаткував демократичне облаштування усього західного суспільства. Таким чином, організатори мережі намагаються підтримувати порядок у системі світової взаємодії.

Історичні корені криптовалюти як таємної електронної грошової одиниці в кіберпросторі

Сьогодні існує думка, що в інформаційному суспільстві виробництво ідей, змістом яких є зашифрована інформація у вигляді криптовалюти як системи програмно-математичного забезпе-

чення електронного виду грошової одиниці. Саме роль таких ідей. не скутих панциром матеріальної форми в кіберпросторі розглядається як актуальне питання в світовому економічному процесі, оскільки перевтілення індивідуальних творінь розуму у вселенський розум у сучасних умовах інформаційного суспільства отримує відповідну незалежність від матеріальних форм втілення і заохочення. «Завдяки цифровій технології, інформація відривається від матеріального плану, де завжди знаходили своє визначення закони про власність усіх видів» [11].

Одним із історичних передумов розвитку криптовалюти є таємний світовий уряд (організації, комітети). зокрема «Комітет 300», що виступає як верховний контролюючий орган, який, на погляд Д.Колемена, править світом з 1897 року. Метою заздалегідь сконструйованого плану є створення єдиного уніфікованого світу і єдиного світового уряду. Усе духовне життя зосередиться у рамках однієї церкви, яка таємно вже діє з 1920 року. За основними напрямами вже ведуться секретні дослідження і розробки в таємних лабораторіях світового уряду [81, 287].

За інформацією Д.Колемана, у «Комітет 300» входять найвпливовіші політичні фігури, як, наприклад, Джордж Буш, майже усі королівські родини Європи, а також Девід Рокфелллер і інші великі фінансисти. На думку автора, ліберально-демократичні реформи 90-х роківXX століття в Росії були етапом залучення російського керівництва до стратегії «Комітету 300», члени якого віддавали накази особисто Борису Єльцину.

Члени таємного світового уряду — це триста, а тепер і більше найбагатших родин планети, оскільки є головуючими транснаціональних корпорацій, які контролюють найбільш високодохідні галузі бізнесу; виробництво грошей, зброї, наркотиків, ліків, порноіндустрію, проституцію, банки, засоби масової інформації, продовольство, медицину. Такі члени таємного світового уряду контролюють добування і продаж сировинних ресурсів на планеті, а також визначають політику і економіку на планеті через об’єднання економік країн — глобалізацію.

Адже варто зауважити, що феномен криптовалюти має як конструктивний, так і деструктивний дух часу як прихована електронна грошова одиниця світового цифрового уряду. Спершу

декілька позицій щодо світового цифрового уряду деструктивного характеру у правовій політиці. На таємний Світовий уряд можна було б і не звертати відповідної уваги, якби його вплив був незначним на формування цілісного кіберпростору. «Таємний світовий уряд» — один з основних термінів теорії змови, що означає вузьку групу осіб, наприклад, власників найбільших міжнародних корпорацій, які здійснюють контроль за розвитком основних подій у світі.

Таємний Світовий уряд існує як дух сивої давнини. Перша згадка була про єгипетських жерців, що володіли таємними знаннями, за допомогою яких вони контролювали фараонів і народ.

У середні віки таємний уряд в Європі був під виглядом духовенства (пап, кардиналів, які ініціювали хрестові походи і інквізицію. Прикриваючись ім'ям Христа і Бога, знищували усіх інакомислячих і освічених людей. В результаті цього відбувалися міжусобні війни, оскільки церква була матеріально багатша, чим королі і правителі країн. саме церква контролювала політику держав. Тому за часів її існування виникла і панувала над долею людей найжорстокіша міжнародна каральна структура — папська інквізиція.

Як свідчить історія, римсько-католицька церква як потужна релігійна транснаціональна корпорація зайняла головне місце у феодальному суспільстві Західної Європи, що виконувала функцію ідеологічного інтегратора. Це була чітко ієрархічно централізованою системою на чолі з римською папою і прагнула до верховенства в «християнському» світі. Крім того, римсько-католицька церква від імені бога прагнула домогтися також «інтернаціоналізації» своєї влади — пробитися на схід, хоча і зазнала в цьому поразки [199, 97].

У відповідь на диктат церкви почали з'являтися таємні товариства, які проголошували благородні вільні ідеї: свободу, рівність, братерство. Це, в свою чергу, розенкрейцери, масони, ілюмінати, які спочатку були створені з благородною метою, а саме: звільнення від посередництва церкви в спілкуванні з Богом, зменшення впливу отців церкви в політиці і економіці, просвіта, служіння народу. Усі ці організації на початку свого існування об'єднували впливових людей світу.

У цьому змісті необхідно зазначити і масонів, що створили Америку, її першу конституцію і декларацію прав людини. Майже усі перші президенти Америки були членами численних масонських організацій і мали таємні звання. Проте було багато різних відгалужень, лож та інших підрозділів, в яких змішувалися і народжувалися нові ідеології.

У сучасний період правової політики світу активність прихильників таємного світового уряду активізувалась. Наприклад, сучасні світові економічні форуми (зокрема в кінці січня 2018 року в м.Давосі, Швейцарія) та виникнення Більдерберзького клубу пов'язане із спробою еліт «олігархічного характеру» світового рівня якимсь чином стримати домагання США на керівництво усією світовою політикою.

З іншого боку, американські політики проявили ініціативу стосовно участі в Більдерберзькому клубі, оскільки сподівалися активніше і безпосередньо впливати на «можновладців» Європи. Реальними творцями Більдерберзького клубу стали американські спецслужби. У 1948 році за їх ініціативою виник Американський комітет Об'єднаної Європи, головуючим якого був У.Донован (колишній керівник Управління стратегічних служб), віце-головою — А.Даллес (директор ЦРУ).

Засідання клубу проходять у повній секретності, по особливих запрошеннях, дати їх скликання у пресі не оголошуються. Організацію нарад і безпеку учасників забезпечує т країна, на території якої збираються члени клубу. Кожна така зустріч, незважаючи на повну секретність, викликає значний інтерес світової громадськості. Проте, неможливо приховати приїзд в одне місце значної кількості відомих людей. серед яких — президенти, королі, принци, канцлери, прем'єр-міністри, посли, банкіри. Керівники найбільших корпорацій.

Кібербезпека у сучасних гібридних конфліктах

Як відомо, війни у XXI столітті набули гібридного характеру як локальні, інформаційно-пропагандистські, політико-правові, психологічні тощо. Особливість цих світових війн у тому, що вони не мають чітко позначеної лінії фронту і розпадаються на безліч локальних епізодів як керований хаос в ентропійному процесі. Складність полягає в тому, що настав момент істини переосмис-

лення, де цивільні, а де військові. Для цього використовуються так звані невоєнні засоби: політичний тиск у вигляді спекулятивних маніпуляцій, інформаційні диверсії, фейк-повідомлення, дипломатична логіка «гри грою» тощо як інтелектуальний вияв світової спільноти.

Саме у такому розумінні Олександр Зінов'єв стверджував, що «колосальне зростання інтелектуальної могутності людства має незворотнім наслідком ще більше помутніння розуму, падіння загального інтелектуального рівня людства, тотального одуріння,що видається за колосальний процес пізнання, приведуть до страшних наслідків» [57, 320].

Україна офіційно отримала кібервійська. Група реагування на комп'ютерні загрози CERT — UA отримала законне визнання і права для захисту країни в кіберпросторі. Нова редакція закону про захист інформації, опублікована на сайті Верховної ради 17 травня 2014 року, присвоїла цій команді реагування на кіберзагрози в україні офіційний статус у складі держспецзв'язку. Завдання новоспечених кібервійськ не змінилися, оскільки це захист сайтів держвідомств від кібератак. Розслідування кіберпригод і передача зібраних відомостей правоохоронних структур.

Перша комп'ютерна група реагування на надзвичайні ситуації з'явилася в листопаді 1988 року після того, як черв'як Моріса уразив комп'ютери DARPA. Назва CERT закріпилася історично,оскільки так називалася перша команда в університеті Карнегі-Меллон, яка боролася з цим злом. Українську команду CERT — UA сформували на базі держспецзв'язку як спеціалізований структурний підрозділ у 2007 році.

Отже, сучасна правова політика людського капіталу виконує роль органу глобального управління, оскільки набуває чітко вираженого віртуального існування. Вважається, що світовий легітимний уряд повільно визріває природним шляхом. Передбачається, що сьогодні настав золотий час вільни креативних ідей з огляду науково світоглядної побудови правової держави, що корениться у смисловій оцінці динаміки соціальної правової держави. Все це диктується криптологічними потребами в пошуку нових смислотворчих орієнтирів життєвого світу.

4.2. Кібербезпека як космічна фрактальність у міжнародному праві

На сучасному етапі розвитку правової держави освоєння космічного простору обумовлює необхідність комплексного вирішення складних правових, технічних, технологічних, економічних, організаційних питань. Одним із таких є актуальні питання кібербезпеки як фрактальності космічного об'єкта в міжнародному праві, що на міждисциплінарному рівні захищає особу, державу та суспільство від будь-яких загроз. Саме в результаті досягнень синергетики як неврівноваженості та нелінійності розвитку сучасного соціуму фрактальність є нерегулярною подібністю малих частин у якісній структурі космічної природи (атому, молекули, клітини). У цьому розумінні фрактальною є і природа людської особистості, її правової ідентичності, зокрема резонуючої людської «клітини» із Всесвітом. Такий фрактальний об'єкт може бути представлений у космічному праві з огляду ціннісної матриці як ідентичність, що становить постійний аерокосмічний моніторинг, переважно у спецпідрозділах силових структур.

Актуальним питанням, пов'язаним із міжнародним космічним правом присвячені праці таких видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Ю.Шемшученко, О.Пірадова, Ю.Колосов, В.Кузніцов, О.Зотова та інші. В той же час, питання щодо розуміння кібербезпеки як фрактальності космічного об'єкта потребує системного та детального дослідження через відсутність єдиного підходу до її усвідомлення, а й отже залишаються актуальними і потребують подальшого наукового дослідження.

В сучасному законодавсті України відсутнє визначення поняття «фрактальність космічного об'єкта», оскільки в Законі України «Про космічну діяльність» міститься лише дефініція поняття об'єктів космічної діяльності (прилади та обладнання). Відповідно до Закону є матеріальні предмети штучного походження, що проектуються, виготовляються та експлуатуються як у космічному просторі (космічний сегмент, космічна інфраструктура), так і на поверхні Землі (наземний сегмент, наземна інфраструктура) з метою дослідження та використання космічного простору (Закон України «Про космічну діяльність»).

Правовий зміст поняття «фрактальність космічного об'єкта»

В міжнародному космічному праві також немає єдиного підходу до визначення цього поняття, хоча термін «фрактал» доволі часто вживається серед наукової спільноти. Саме ця обставина, безперечно, актуалізує проблему визначення правового змісту поняття «космічна фрактальність».

Системного наукового обґрунтування стосовно терміну «космічна фрактальність» не було здійснено на міжнародно-правовому рівні, проте в певних наукових колах обговорюються ці питання. Серед таких спроб можна назвати міжнародну Конвенцію про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (1971 р.) [86] та Конвенцію про реєстрацію об'єктів, що запускають у космічний простір (1974 р.), відповідно до яких під космічними фракталами варто розуміти ментально-ціннісні складові частини космічного об'єкта, а також засоби його доставки в космічний простір. Таким чином, вказані конвенції не дають повної відповіді стосовно визначення «космічна фрактальність». Таке визначення вироблено концепцією міжнародного космічного права і зводиться до того, що ментальні (ідеологічна свідомість, мова, правова культура) фрактали як феноменологія технічних пристроїв, створених людиною, призначені для «атомізованого» використання в космічному просторі, оскільки сама людина і є «небесним тілом», що фракталами мікромакрокосмосу, створює штучні супутники Землі, автоматичні і пілотовані кораблі та станції, ракети-носії тощо. Передусім, Конвенція 1962 року про створення Європейської організації з розробки ракет-носіїв, у ст. 19 якої космічний об'єкт визначений як «апарат, призначений для виведення на орбіту супутника Землі або іншого небесного тіла, або для польоту по іншій траєкторії в космічному просторі» [111, 25]. В 1971 році на Всесвітній адміністративній конференції радіозв'язку космічний об'єкт був ототожнений з космічним кораблем і визначений як «створений людиною засіб пересування. Призначений для запуску за межі основної частини земної атмосфери» [83, 234].

У сучасних правових джерелах існують два основних підходи до визначення космічного об'єкта, основаного фрактальною мен-

тальністю: функціональний і просторовий. Прихильники функціонального підходу звертають увагу на технічні характеристики космічних апаратів і на їх суттєві відмінності у цьому відношенні від повітряних суден, які використовують при польоті властивості повітря таентропійних процесів у балістиці польоту. При цьому, на наш погляд, не враховуються в системі кібербезпеки належною мірою перспективи створення аерокосмічних об'єктів. здатних автономно злітати і підниматися в космос з поверхні землі та здійснювати посадку аналогічно повітряним судам.

Також варто визначати в методологічному аналізі кібербезпеки як космічної фрактальності просторовий підхід, що здійснює навігаційну діяльність відповідного космічного об'єкта.

З метою позначення осіб, які здійснюють космічні польоти і перебувають на борту космічних об'єктів або на небесних тілах, в угодах з міжнародного космічного права використовуються різні терміни: «космонавти», «екіпаж», «персонал», «представники», «особи на борту космічного об'єкта». Це, однак, не означає, що міжнародне космічне право встановлює відмінності у правовому режимі осіб, які здійснюють космічні польоти, в залежності від виконування ними функцій або будь-яких інших ознак. Незалежно від того, є такі особи військовими чи цивільними, управляють вони космічним кораблем, безпілотним літальним пристроєм у вигляді «дрона» або виконують науково-дослідницькі функції, а також незалежно від їх національної належності, усі вони, з точки зору міжнародного космічного права мають однаковий статус космонавтів. На відміну від положень морського і повітряного права, в яких визначається відмінність між екіпажем і пасажирами судна, в космічному праві такої відмінності на даний час не існує. Проте в майбутньому, за умов здійснення регулярних космічних подорожей прогнозовано, що може з'явитися необхідність у виробленні і встановленні особливого правового режиму пасажирів космічних кораблів.

Адже космічний пристрій,зокрема штучний супутник Землі, використання якого регулюється нормами національного права, лише за певних умов (запуску в космічний простір або спорудження відповідного об'єкта у ньому) стає об'єктом міжнародного космічного права. Саме з моменту запуску космічного об'єкта

або створення такого об'єкта в космічному просторі. включаючи небесні тіла, виникають пов'язані з ним міжнародно-правові відносини. які тривають до приземлення космічного об'єкта на території держави, яка його запустила, або згорання при входженні в щільні шари атмосфери [186, 201].

Згідно Конвенції 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, держави направляють на ім'я Генерального секретаря ООН інформацію не лише про запущені космічні об'єкти, а й про об'єкти, які, будучи виведеними на орбіти навколо Землі, більше не перебувають на цих орбітах. Надання такої інформації означає підтвердження факту припинення міжнародних правовідносин, пов'язаних з польотом конкретного космічного об'єкта.

Для застосування норм міжнародного космічного права важливе практичне значення має питання про те. чи відносяться до космічних об'єктів і тим самим чи підпадають під сферу дії Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір 1975 року, а також інших міжнародних угод по космосу літальні технічні пристрої (апарати), які. будучи виведені на навколоземну орбіту і не здійснили повного витка (так званий частково орбітальний політ), повертаються на Землю. На думку окремих фахівців у галузі космічного права положення міжнародних угод по космосу поширюються лише на такі літальні технічні пристрої (апарати), які здійснили повний виток по навколоземній орбіті. Саме так цими фахівцями сприймається, зокрема, норма п. 1 ст. II Конвенції 1975 року, в якій міститься зобов'язання реєстрації космічного об'єкта, що запускається на орбіту «навколо Землі або далі в космічний простір». У цьому відношенні частково орбітальний політ порівнюється з суборбітальними польотами міжконтинентальних балістичних ракет (МБР), на які не поширюється дія положень Конвенції 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, а також інші міжнародні угоди по космосу.

У свою чергу, для такого порівняння, на наш погляд, як в юридичному, так і в технічному відношеннях немає достатніх правових підстав, оскільки стосовно часткового орбітального польоту космічного об'єкта наявність на його борту ядерної зброї

стало б порушенням положень Договору 1967 року про заборону розміщувати в космосі ядерну зброю.

Кіберубезпечення як нерозповсюдження зброї масового знищення космічним об'єктом

З огляду кіберубезпечення як нерозповсюдження зброї масового знищення фрактальність космічного об'єкта дозволяє здійснювати орбітальний політ згідно міжнародних угод по космосу. Це сьогодні виклиає нагальну потребу в її актуалізації, оскільки в такому різновиді космічного об'єкту як міжконтинентальна балістична ракета основним видом зброї масового знищення є ядерна зброя. Така зброя основана на використанні енергії, що фрактально виділяється (розщеплюється) при ланцюгових реакціях ділення важких ядер відповідних ізотопів урану і плутонію або при термоядерних реакціях синтезу легких ядер ізотопів водороду (дейтерію тритію) в більш важкі, наприклад ядра ізотопів гелія.

В цьому контексті правове рішення України остаточно позбутися ядерної зброї пов'язувалось із принциповістю положень про без'ядерний статус та миролюбивне спрямування зовнішньої політики держави в галузі космосу було зафіксовано на той час у таких основоположних документах, як Декларація про державний суверенітет, Акт про незалежність України, «Основні напрями зовнішньої політики».

Крім того, варто зосередити увагу, що у конвенції 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір слідом за Договором 1967 року про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (ст. VII і VIII) та Конвенцією 1972 року про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (ст. 1). міститься положення про космічні об'єкти та їх «конструктивні елементи».

У розумінні «конструктивні елементи» космічного об'єкта в міжнародно-правових угодах по космосу необхідно зазначити телеметричну апаратуру як аерокосмічний зв'язок, енергетичне живлення, а також інше електронне обладнання для ефективного функціонування означеного об'єкта. Разом із тим, у Конвенції 1975 року, так само як і в Конвенції 1972 року, до змісту поняття космічного об'єкта включено «засіб його доставки і його частини».

За умов створення Мінародної космічної станції перед державами-учасниками постала дилема: вважати міжнародну космічну станцію космічним об'єктом, а її складові «конструктивними елементами» цього об'єкта або розглядати її як сукупність різних космічних об'єктів, що підлягають окремій реєстрації. Питання було розв'язане в Угоді про міжнародну космічну станцію. Підписаній у Вашингтоні 29 січня 1998 року урядом Канади, урядами 11 держав — членів Європейського космічного агентства, урядами Японії, Росії та США [59, 23]. Згідно зі ст. 5 цієї Угоди кожен партнер «реєструє в якості космічних об'єктів належні їм орбітальні елементи… ».

Фрактально виражені питання гуманності про «конструктивні елементи» космічних об'єктів або частини засобів їх доставки безпосередньо пов'язане з проблемою визначення юридичної природи так званого космічного сміття. Сьогодні в спеціальній літературі існує два підходи в цьому питанні, оскільки одні автори вважають, що таке сміття повинно класифікуватись як космічний об'єкт або його частина. Адже космічний об'єкт, який вийшов із ладу або з-під контролю, а також розпався в результаті вибуху на уламки, не повинен розглядатися в якості космічного об'єкта або його частин. Тому будь-які збитки, завдані таким космічним сміттям, виявляться поза сферою дії Конвенції 1972 року про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічним об'єктом.

При цьому, на думку значної кількості правознавців (С.Горов. Б.Ченг, Е.Жукова) космічне сміття повинно охоплюватися поняттям космічних об'єктів та їх частин.

Визначення правових режимів фрактальної діяльності космічних об'єктів

В системі міжнародного космічного права питання щодо визначення змісту поняття «космічне право» є дискусійним за змістом. Тому необхідно підкреслити, що у ході обговорення цього питання в науково-технічному підрозділі Комітету ООН по космосу в 1997 році було запропоновано визначення поняття космічне сміття. У цьому зв'язку основна увага акцентувалась на не функціонуючі штучні космічні об'єкти, включаючи їх фрагменти і частини, нездатні відновити свою діяльність. А також про те, що

можливість здійснити ідентифікацію його власника не має бути принциповою [83, 74].

Також викликало дискусію про правову природу щодо появи транспортних космічних апаратів багаторазового використання типу «Спейс Шатл», оскільки квітенсенцією результатів цієї дискусії стала узгоджена позиція з означених питань. Однак, на погляд окремих правових дослідників, при входженні в щільні шари атмосфери космічні човники повинні розглядатися в якості повітряних літальних апаратів, оскільки на цьому етапі польоту використовується реакція повітря. З метою недопущення розбіжностей у даному питанні, керівництво Національного аерокосмічного агентства США (НАСА) виступило з офіційним роз'ясненням, що спуск з космічної орбіти на Землю «Спейс Шаттл» суттєво нічим не відрізняється від спуску звичайного космічного корабля і в цьому відношенні «Спейс Шатл» на всіх етапах польоту повинен розглядатися в якості космічного об'єкта. Відповідно, правовий режим даного об'єкта під час спуску і посадки визначається нормами міжнародного космічного права.

Класифікація космічних об'єктів

За означених обставин космічні об'єкти можна класифікувати за різними критеріальними напрямками. Це залежить від наявності чи відсутності екіпажу, що поділяють космічні об'єкти на дві основні групи: автоматичні і пілотовані. За територіальним виміром як місцем діяльності такі космічні об'єкти поділяються на навколоземні орбітальні та міжпланетні. У чинному міжнародному космічному праві, на відміну від міжнародного повітряного або морського права. космічні об'єкти військового призначення не виокремлюються в особливу правову категорію. У цьому виявляється специфічна особливість міжнародного космічного права порівняно з міжнародним морським і повітряним правом. У якому, відповідно, військові кораблі і військові літаки користуються особливим правовим режимом, відмінним від торгових судів і цивільної авіації.

У криптологічному відношенні не виклиає сумнівів, що найбільш прозоро розмежування автоматичних («дронів») і пілотованих космічних об'єктів, на наш погляд, проведено в Угоді 1968 року про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір. Особливістю

пілотованих космічних об'єктів є ментальна специфіка їх міжнародно-правового статусу залежно від цільового призначення і місця діяльності. Тому уявляється можливим розрізняти три різновиди таких об'єктів: космічні кораблі, заселені орбітальні станції, заселені станції на небесних тілах.

Правове становлення жінки у космічній галузі як фрактальне забезпечення кібербезпеки

Сучасний розвиток космонавтики спонукає до рішучих дій гендерно-правові аспекти, оскільки сучасна жінка не може стояти осторонь глобальних проблем людства та світового розвитку правової думки. Тому сьогодні не виникає жодних зайвих питань чи емоцій, коли зустрічається жінка-підприємець, жінка-науковець чи жінка-космонавт.

В історії розвитку дослідження космічного простору можна умовно виділити чотири етапи вирішення фрактально правових проблем виходу в космічний простір, здійснення польоту людини в Космос, надання правової можливості довготривалого космічного польоту, вихід людини у відкритий Космос. Проте сьогодні можна виділити ще один етап — правове становлення жінки у космічній галузі як фрактальне забезпечення кібербезпеки. Цей етап можна характеризувати тривалістю та неоднорідністю. На перших порах «жінка як концепція для космічних досліджень не існувала» [80, 33]. Проте з часом прийнято правове рішення щодо проведення психологічного експерименту зі змішаним екіпажем «Замкнутий простір».

В ході експерименту було встановлено підвищення конфліктності, в результаті чого екіпажі змішаного типу були визнані не перспективними. Першим правовим проривом можна вважати політ першої жінки-космонавта, яка пройшла повний курс підготовки для польотів на кораблях типу «Восток», Валентини Володиміривни Терешкової. 16–19 червня 1963 року на космічному кораблі «Восток-6» з тривалістю польоту 2 доби 22 години та 50 хвилин [80, 37]. Оскільки вона перенесла політ досить важко, і це, мабудь, стало однією з причин того, що наступний політ жінки в Космос відбувся лише через 19 років.

За таких умов багаторазово наголошувалося на неспроможності та ірраціональної обтяжувальності жінки на тлі складних

екстремальних умов космічного польоту, на що заперечували жінки-космонавти. Аналізуючи причини провалу експерименту «Замкнутий простір» було виявлено, що конфліктність на борту імітованого космічного судна виникла в силу належної кваліфікації жінки, що певною мірою «зачіпала чоловічу гідність командира екіпажу» [80, 48].

Таким чином, сьогодні в космічній галузі були відкриті нові можливості, технології, горизонти, зокрема в США вже 25 відсотків астронавтів становлять жінки. Саме на сучасному етапі розвитку космонавтики можна озвучувати три фрактально виражені види космічних об'єктів: пілотовані кораблі, заселені орбітальні станції. заселені станції на небесних тілах. До конструктивних елементів космічних об'єктів варто віднести такі важливі пристрої як: медично-телеметричні, що дозволяють якісно контролювати стан серцево-судинної системи космонавтів у процесі довготривалих космічних польотів. При цьому необхідно вважати космічними об'єктами поруч із неземними об'єктами інфраструктури також і об'єкти наземної інфраструктури як одне ціле в теорії фрактальності.Саме така фрактальність космічного об'єкта, виходячи із гуманних намірів природознавства, є кіберубезпеченням у системі міжнародного права.

4.3. Місія Космосу у криптології: енергетична безпека

Сучасний розвиток інформаційних технологій, що використовує в критеріальній основі кожна особа, держава та в цілому соціум, значною мірою сприяє зміцненню глобального іміджу в постсучасності. При цьому, метою глобального іміджу є забезпечення ефективності та збалансованої діяльності світової політики як на державному рівні, так і у громадському житті з подальшим використанням ціннісно-смислових пріоритетів у життєвих імперативах.

Як свідчить вітчизняна практика, криптологічною причиною, що розкриває, зокрема розвиток іміджу держави, є відсутність законодавчо врегульованих механізмів забезпечення відповідних інформаційних обмінів. Саме такі комунікативні зв'язки здійснювали б якість адміністративно-правових рішень у системі іміджу державної політики. Адже модернізація державної політики

в Україні прогнозує «створення дієвих комунікативних підрозділів замість діючих відділів із взаємодії з громадськістю, яких на Заході давно вже не існує: громадяни — платники податків, вважають недоцільним витрачати спільні кошти на власну рекламу» [192, 18]. З огляду на це, в Україні поки що відсутній системний інформативний характер стосовно убезпечення громадськості та налагодженні поліфункціональних оперативних зв'язків із засобами масової інформації як система превентивних заходів енергетичної безпеки. Тому, в сучасних умовах інтеграції з усім світом набувають іміджу ті країни, в яких поруч із зростанням економічного потенціалу та якості життя, належне місце посідає духовний капітал мудрості її особи. При цьому, моральна свідомість, в якій наріжним каменем є гідність, відіграє консолідуючу роль у сучасному інформаційному соціумі як психоаналітична складова енергетичної безпеки.

Так, наприклад, у Німеччині через мережу Інтернет приймаються прохання від студентів про надання їм фінансової допомоги. «Впровадження служби планування поїздок призвело до 15-відсоткової економії всіх транспортних витрат і до 50-відсоткової економії адміністративних витрат» [184, 463].

У свою чергу, в Естонії функціонує інтернет-портал «сьогодні вирішую я», за допомогою якого громадянин республіки може взяти участь в управлінні державою — висловити свою думку про поточні процеси у країні, запропонувати поправки до законопроектів тощо. Цей портал також дозволяє користувачу голосувати [184, 465].

Мотиваційні передумови глобального іміджу

Визначальну роль у процесі глобального іміджу як світового впливу відіграє мотиваційні передумови, що створюють сукупну матрицю рушійних сил, які спонукають людину (людей, людство) до виконання відповідних дій. З огляду філософії людини мотивація — це діалектичний процес необхідного усвідомлення вибору того чи іншого типу діяльності в результаті всебічного впливу зовнішніх (стимули) і внутрішніх (мотиви) факторів.

З огляду глобального іміджу мотивація визначається як функція управління (керівництво, контроль), завдання якої — створити у підлеглих (впливових людей) стимули до життєвого світу

з повноцінною віддачею з метою задоволення потреб та інтересів. Таке мотиваційне ядро сьогодні надзвичайно важливе для країн ЄС та Близького Сходу.

Виходячи із сучасного глобального природоенергетичного комплексу, газова труба, що прокладається через турецький простір, є однією із мотиваційних сил для глобального іміджу. Тому постає нагальне питання, хто ж буде серед країн ЄС та Близького Сходу лідерам «газової труби»? Чому так оперативно Президент Франції Макрон провів переговори з В.Путіним та П.Порошенком? При цьому, саме економічні, політичні, військові мотивації як цільова активність становлять стратегічну панораму в системі глобального іміджу як єдиного діалектично взаємообумовленого соціального організму.

З цього приводу варто акцентувати увагу на те, що Девід Макклелланд виокремлює три основні мотиви досягнення — прагнення домогтись найкращого вирішення складних проблем; мотиви афіліації — потреба в налагодженні шляхетних стосунків з оточуючими; мотиви влади — прагнення впливати на поведінку інших людей. Існують оптимальні співвідношення для тієї або іншої діяльності, проте висока мотивація досягнення у більшості випадків є бажаною і навіть необхідною [13, 218].

В 1961 році у своїй праці «Суспільство досягнення» Д.Макклелланд висунув припущення стосовно мотивації, що є досягненням економічного процвітання. На наш погляд, визначивши ступінь виразності відповідного мотиву в суспільстві, можна з вірогідністю передбачати тенденцію капіталу мудрості народів світу. У цій площині на межі соціальних та вітчизняних потреб знаходиться клас «гібридних потреб» — етнічні потреби як потреба «гібридної війни» на Сході України, «оскільки «без потреби слідувати нормам, прийнятим в даному суспільстві, існування соціальних потреб було б неможливим» [151, 87].

Місце України у природноенергетичному світовому ресурсі

Сьогодні в надрах України виявлено близько 20 тис. родовищ і проявів 117 видів корисних копалин, з яких 8231 родовищ 97 видів корисних копалин має промислове значення і враховано Державним балансом запасів. Мінерально-сировинні ресурси України значною мірою зумовлюють державний поділ праці. Адже

Україна за потенційною вартістю підтверджених видобувних запасів корисних копалин, у надрах займає 12 місце у світі (2,2 % потенційної вартості світових запасів). При цьому, необхідні розвідані родовища, що мають промислове значення, можна розподілити залежно від їх розмірів, якості корисних копалин, екологічних, економічних та інших умов їх промислового використання. Із загальної кількості розвіданих родовищ, що знаходяться в експлуатації, потужні становлять 9,6 %, середні — 27,7 %, малі — 67,6 %. Щорічно видобувається з потужних родовищ понад 51 % мінеральної сировини, 24 — з середніх і лише 25 % — з малих родовищ [162, 165].

Разом з тим, визначаючи у світовому процесі необхідно досягти міжнародного консенсусу, на основі якого постає демократична держава саме якість адміністративно-правового забезпечення принципу демократії виступає одним з найважливіших об'єктивних показників успішності міжнародної інтеграції серед країн світу, в тому числі подальшої інтеграції України до ЄС.

Суттєвим моментом забезпечення паливно-енергетичного комплексу України є енергозбереження, модернізація та його реструктуризація, залучення інвестицій тощо. Принагідно зазначити, що нафта з Перської затоки у Європу йде через Суецький канал, так і навколо Африки. Це складає відповідно 11 800 км та 32 000 км до нафтового комплексу в Ротердамі. Шлях доставки нафти через територію Турції та України у 2–3 рази коротшій. При цьому необхідно враховувати можливість переробки значних обсягів нафти на вітчизняних нафтопереробних підприємствах. Так, відстань транспортування нафти з Кіркука (Іран) до Кременчуцького нафтопереробного підприємства складає 2 930 км, тоді як існуючий шлях постачання нафти з Росії нафтопроводами дорівнює 4 000 км.

У цьому напрямку повинні здійснюватись цільові форми фінансово-економічних механізмів у рамках законодавчих аспектів:

1) податкової політики — шляхом звільнення від оподаткування, податкових снижок, диференційованих податкових ставок, введення пільгових податків та зборів;

2) амортизаційної політики — шляхом установлення скорочених термінів амортизації нової техніки, що підвищує надійність енергопостачання та енерговикористання;

3) страхової політики — шляхом створення та підтримки страхових компаній, які страхують від ризиків стосовно постачання паливно-енергетичних ресурсів, зокрема порушення стабільного енергопостачання;

4) інвестиційна політика — шляхом залучення та заохочення додаткових інвестицій, у тому числі приватних та іноземних, для фінансування проектів, спрямованих на підвищення енергетичної безпеки України.

На сучасному етапі геополітичного та економічного розвитку з огляду нафтогазовидобування та використання існують об'єктивні внутрішні та зовнішні причини загроз, зокрема енергетичній безпеці Україні, серед яких визначальними є:

- недостатня ресурсна забезпеченість власного нафтогазовидобутку через істотне відставання геологорозвідувального виробництва від вимог і потреб розвитку галузі;
- обмеженість джерел надходження нафти і газу в Україну;
- зниження ступеню надійності та технічної безпеки експлуатації нафто- та газопровідної системи. При цьому їх незавантаженість, потужності та низькі темпи реконструкції з метою забезпечення глибини переробки нафти до 75 %;
- успадкованість структури споживання паливно-енергетичної здобутку, яка значною мірою зорієнтована на природний газ і нафту;
- надмірна обтяжливість економіки держави енергетичними виробництвами, що таким чином виснажує природне багатство Землі;
- відсутність пристосованого до ринкових умов і створеного на цивілізованих засадах ринку енергоносіїв [79, 57].

Для цього потрібно здійснити диверсифікацію джерел постачання нафти і газу в Україну з Азербайджану, Казахстану, Іраку, Ірану, Сірії, Об'єднаних Арабських Еміратів, Кувейту, Алжиру, Лівії, Нігерії, Тунісу, країн басейну Північного моря (Голандії, Норвегії).

Таким чином, глобальний імідж у сучасному світовому процесі будується на інформаційно-аналітичній підтримці відвернення кризових явищ, що передбачає, в свою чергу, в паливно-енергетичному ресурсі створення методології оцінки ризику як

феноменальних рецепцій мудрості особи, держави, суспільства. Це, насамперед, створення систем космічного моделювання та моніторингу методами дисперсії та ентропії, а також формування систем попередження та запобігання загрозам (ризикам).

Міжнародні питання ризиків в енергетичній безпеці

У сучасну епоху глобалізаційних змін актуального значення набувають міжнародні відносини, оскільки світ ризику стрімко еволюціонує. За цих умов важливим постає необхідне усвідомлення саме критеріальної системи оцінювання світових ризиків, що ефективно забезпечує здоров'я та добробут людства (людей, людини) від будь-яких негативних впливів (катаклізмів, катастроф, терактів тощо), а також надає упевненості в майбутньому.

При цьому мають бути різноманітні критеріальні показники рівнів імовірних процесів впливу на свідомість окремої особи, народу, етносу, нації тощо.

У цьому напрямку необхідно розробити методологічні аспекти, в яких мають бути на практиці методики і чіткі рекомендації, пропозиції щодо технологічного (інструментального) характеру визначення (ступеня) ризику.

У свою чергу, за політики-географічним характером світові ризики залежать від ментальної репрезентації в сучасних умовах мультикультуралізму, а саме: свідомості, мови, етносу тощо, в якому символічний капітал культури відіграє провідну роль, що залежить від мудрих рішень окремої особи, народу та суспільства.

Безперечно, що також вплив метеополя на поведінку особи, держави та суспільства має неабиякий характер, оскільки людина за природою сутністно — це відкрита (прозора, явна) космічна інформаційна система, яка має постійно убезпечувати себе від будь-яких загроз з метою вияву ступеню вірогідності відповідних ризиків та їх ідентифікувати (категоризувати, угрупувати, систематизувати).

В контексті викладеного варто зазначити, що міжнародна політична реакція на ризик сприяє зниженню числа повторюваності несподіванок, а також якості убезпечення особи, держави та суспільства від будь-яких загроз (негативного впливу). Для цього потрібно розробити концептуальні дії щодо превентивних заходів у системі ризикових процесів, а саме: системно аналізувати, ви-

являючи несподівані події і використовувати дисперсійний та ентропійні методи математичного моделювання в теорії випадкових функцій і надавати критеріальну оцінку ефективності в неймовірних діях, формувати феномен імперативу модернізації страху.

Імператив модернізації страху

Сучасні нанотехнології хоч і дозволяють людству повною мірою полегшувати життя саме на фізичному рівні. Проте інформаційний простір для критичного мислення таких людей має обмежений характер, що когнітивно прискорює ризикові процеси в людському організмі і у підсвідомих актах мозку накопичується ентропійна енергія страху. Таким чином, не генерується інноваційна матриця добротворчого потенціалу окремого суб'єкта, що визначає параметри оптимального розподілу людського капіталу.

Адже в сучасних умовах світових інформаційних війн феномен імперативу модернізації страху має нагальне значення, оскільки постає гостра проблема нерозповсюдження зброї масового знищення. У цьому сенсі, невід'ємну роль відіграє такий чинник як розподілення світових енергозберігаючих ресурсів у вигляді природної сировини. Саме з цією метою США активно застосовують економічні санкції проти Росії, Північної Кореї, Ірану тощо.

Особливості математичних методів у ризикових процесах

У цьому сенсі є спроба обґрунтування доцільності використання математичних методів для аналізу ризикових процесів у міжнародній системі та глобальному розвитку. Адже використання математичного інструментарію передбачає аналіз чисельних еквівалентних складових ризикових процесів у міжнародних питаннях. При відсутності таких компонентів, вони вводяться штучно методом експертних оцінок чи парним порівнянням.

Для аналізу основних ознак глобальних ризиків варто використовувати такі міжнародні інституції як: «Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та соціальних наук Міжрегіональної академії управління персоналом» та «Міжнародну кадрову академію», що досліджують особливості превентивних процесів у країнах світу.

При цьому слід використовувати наступні критерії оцінювання:

– ментально-ціннісні орієнтири. Розглядається демократичний характер і надійність державної системи, незалежності, ефек-

тивності адміністративно-правового забезпечення, а також демократичний контроль над військовими, правоохоронними формуваннями та спецслужбами;
- освітянський процес, у якому вивчається розвиток освітньої системи та участі осіб серед числа вітчизняних та іноземних студентів;
- інформаційне суспільство. Оцінюється духовний капітал особи, держави, в якому знання є рушійною інтелектуальною силою;
- корупція (спекуляція). Досліджується громадська думка стосовно корумпованості влади, бізнес-інтереси провідних політиків країн, якість антикорупційних ініціатив.

Використовуючи базу оцінок і рейтингів країн, зокрема Німеччини, Чехії, Польщі тощо, можна визначити загальні тенденції протікання превентивних процесів у бідь-яких країніх світу. Враховуючи циклічність в координатах людиноцентризму та людинокосмізму, а також впливу метеополя на свідомість як експертних оцінок, варто обрати метод тренд-соціокомунікативного моделювання, що основується на «рядах Фур'є». Цей «ряд Фур'є» є способом здійснення довільної складної функції сумою простіших. У загальному випадку кількість таких функцій може бути нескінченною, що враховується при розрахунку, оскільки вищою стає кінцева точність представлення даної функції. В більшості випадків якістю найпростіших використовуються тригонометричні функції синуса і косинуса. Саме в цьому випадку ряд Фур'є називається тригонометричним, а обчислення такого ряду вважається розкладом на гармоніки.

При цьому, ряд значень, узятих за часовий період, називається числовим рядом, що складається з наступних складових:
- тренду, що вказує на загальний тип змін в історичних даних;
- метеоколивань навколо тренду, що виникають на регулярній природній основі (кліматичних умовах та географічному середовищі);
- циклічних коливань у вигляді пасіонарності та біфуркацій як відповідних фаз зі стандартним циклом ділової активності;
- випадкових коливань в ентропійній системі. Це непередбачені випадково-закономірні коливання, що є присутніми у більшості реальних часових рядів.

Аналіз таких коливань можна використовувати для обчислення ймовірних помилок і оцінки надійності застосування моделі прогнозування.

Таким чином, універсальна форма запису часового ряду має вигляд:

$$Y(t) = T(t) + S(t) + C(t) + \xi(t),$$

в якому:

$T(t)$ — тренд (довгостроковий вектор розвитку);

$S(t)$ — сезонна компонента (вплив метеополя);

$C(t)$ — циклічна компонента;

$\xi(t)$ — ентропійна компонента (випадкові коливання).

Динамічні ряди описують зміни часових даних. У більшості випадків аналіз таких моделей зводиться до виділення детермінованої і випадкової складової в системі ентропії. При аналізі детермінованої складової виділяють наступні компоненти:

– тренд (t_r);
– метеоскладову (S);
– циклічну складову (С)

$$d = t_r + S + C$$

У трендовій моделі знаходять математичний вираз, в якому значяться необхідні характеристики. Якщо коефіцієнт детермінації більший за $|0{,}5|$, то додається лінія тренду та визначається форма рівняння. Якщо коефіцієнт детермінації менший за $|0{,}5|$, то проводиться згладжування вихідного ряду. Після згладжування за допомогою пакету додається лінія тренду та визначається форма рівняння. Вибирається найпростіша форма рівняння тренду (іноді за рахунок погіршення коефіцієнту детермінації). Якщо спостерігається лінійна залежність, тоді або залишається знайдена форма рівняння тренду, або проводиться лінеаризація та регресійний аналіз.

Із вихідного ряду видаляється тренд і залишаються лише метеоколивання, вивчають їх і підбирають математичний закон їх зміни.

Прогнозується поведінка особи та окремої держави як результативна ознака за узагальненим рівнянням, що складається з трендової, циклічної та ентропійної складових.

Циклічна компонента вивчається тільки для рядів, які не мають тренду. Тому у дослідженні, при аналізі циклічної компоненти було видалено тренд за формулою:

$$Z(t) = Y(t) - t_r$$

Після видалення тренду необхідно перейти від абсолютного часу до штучного.

Доцільним є заданий час перевести у радіанну міру за формулою:

$$t^* = \frac{2\pi}{N} t.$$

Оскільки недоліком авторегресії є вплив метеополя на свідомість людини (людей, людства) як вияву космогенних факторів, то за формулою Беселя знаходяться коефіцієнти b_k, a_k, a_0, при обмеженні по кількості гармонік — N_2.

$$a_0 = \frac{1}{N}\sum_{i}^{n} = 1Z_t$$

$$a_k = \frac{2}{N}\sum_{i}^{n} = 1Z_t^* \cos 1Ct \text{ [31, 752].}$$

Таким чином, побудова стратегічної панорами в іміджології країнознавства супроводжується застосуванням системно інтуїтивної та раціональної компонент феноменальної свідомості, а також прийомів математичного моделювання. При цьому повинна зберігатись логіко-семантична структура такої феноменальної свідомості як суттєвої потреби людини в соціумі

Перспективи бачення нового космічного порядку в криптології: кібербезпечні виміри

Одним із основних пріоритетів глобалізованого світу є процес створення кібербезпеки та впровадження її в свідомість кожної особи, держави та соціуму. Виходячи із нестабільності соціального розвитку, варто визначити, що інформологія — це системно-діяльнісне явище, спрямоване на оволодіння інформаційно-інтелектуальним ресурсом у лексико-семантичному полі розширеної свідомості.

У цьому сенсі кібербезпека як структура основи інформології містить у собі розробку і реалізацією інноваційних технологій,

систем акумуляції і передачі даних, що забезпечують вичерпне та своєчасне використання інформації та знань з метою убезпечення від будь-яких загроз у різних сферах діяльності людини (людей, людства). Іншими словами, кібербезпека означає — створити ефективно діючі умови для вирішення особистих і суспільних проблем. Адже сьогодні інформологія виступає як важливий інноваційний феномен, що перебуває в процесі глобалізації. Це, в свою чергу, надає можливість кібербезпеці як соціотехнічному пріоритету світу виділити чотири основні пріоритетні напрямки: електронізацію, комп'ютерізацію, медіатизацію та інтелектуалізацію. Також це є критеріальним оператором ентропії (невизначеності досвіду з кінцевим числом можливих результатів) у теорії випадкових функцій.

При цьому, електронізація є широкою можливістю насичення людинорозмірних систем відповідною технікою у космічній інформаційній системі, що облегшує доступ до певної інформації і, таким чином, кіберубезпечує діяльність людини. Адже сьогодні без комп'ютера сам процес інформології уявляється немислимим.

В силу означеного глобальна й мобільна комп'ютерізація веде до наступної стадії розвитку кібербезпеки — це медіатизація, що є процесом комунікативних взаємодій людей і географічних регіонів на основі убезпечення новітніми інформаційними технологіями.

Крім того, інтелектуалізація як людський ресурс кібербезпеки породжує проблему не управління інформацією, а проблему інформаційного управління системами різного рівня складності. Саме формування нового космічного порядку, в якому має місце трансформація знань в інформаційні ресурси з огляду врахування рівня розвитку всіх сегментів інформології, сприяє вирішенню насущних завдань.

За цих умов і складається новий космічний порядок у системі кібербезпеки, в якому здійснюється модернізація пріоритетів світової політики на базі нових технологій та інформаційної структури.

Відображення модернізації в постучасності визначається здатністю до постіндустріальних трансформацій на основі діалектичного поєднання локального й універсального, зміцненням соціа-

льно-політичних і культурних особливостей, збереженням суверенітету, національної самобутності.

Разом з тим не можна не визнати, що сучасне становище ускладнюється нерозумінням того, що причина всіх криз (небезпек, загроз) криється в духовно-моральному паралічі суспільства, людини. При цьому вирішальний конфлікт на початку XXI полягає в суперечностях соціуму промислової цивілізації й соціуму, культури.

Роль кібербезпеки саме є у системі знань набуває на етапі постіндустріального розвитку соціуму фундаментального значення. Оскільки на цьому етапі система знань надає можливість творити гуманне творіння, в якому найважливішою новою якістю в кібербезпеці постала здатність вчитись навчатись. Адже сучасна інформаційна техніка та технології спрощують доступ до знань, забезпечують її вільну циркуляцію як вияв екзистенціального імперативу інноваційної людини.

Якщо припустити, що формування соціальної природи людини з відповідним типом знань завершується на індустріальному етапі розвитку суспільства, структурними одиницями якого є національної держави, то сьогодні відбувається активне творення віртуальної або «кібер»-орієнтованої природи людини, націленої на майбутнє вже в масштабах глобального планетарію.

Внаслідок цього процесу відбуваються грандіозні трансформації, зокрема, формується радикальне відчуження знання від субстанційної природи, яка народжує і народженої як Природи природного світу. При цьому, варто означити вчення французького дослідника Жана Бодріяра про симулякри, зокрема, симулякри другого та третього рівня («виробництво» та «симуляція» відповідно) [17, 177].

«Не можна не помітити: сьогодні відбувається нічим не прикрите тяжіння до віртуального та пов’язаних з ним технологій. І якщо віртуальне дійсно означає зникнення реальності, то воно, мабуть, і є поки що негативно усвідомленим, але сміливим специфічним вибором самого людства. Людство вирішило клонувати власну тілесність та власне майно в іншому, відмінному від попереднього всесвіті, воно, по суті, вважалося зникнути як людський рід, щоб закарбувати себе в роді штучному, значно більш

життєздатному та ефективному… Поле віртуального — це ніщо інше, як область, де різноманітні предмети вимірюються однією й тією самою мірою, якою є подвійність, комбінація нуля та одиниці» [17, 154].

Отже, інтернаціоналізація як інфоглобалізація є фактором міжнародної інтеграції економічних, політичних і соціальних систем країн у світовий контекст та основним ретранслятором глобальних цінностей, підходів та технологій на рівні тієї чи іншої держави.

4.4. Міграційний капітал як фінансовий виклик часу

В криптологічному виявленні соціальних та екологічних потрясінь сьогодні головним має бути не відчуття конечності світу та історії, нового Апокаліпсу, того, як вижити після останнього, а ініціювання людством нових смисложиттєвих орієнтацій поведінки людини в світі як норми соціального авторитету. Саме цьому сьогодні сприяє філософія глобалістики як вияв екологічного імперативу у феноменальних вимірах мудрості. При цьому варто визначити актуалізацію культурної та духовної розвиненості того чи іншого суспільного організму, рівень усвідомлення ним екологічного імперативу виживання людства в його суспільній свідомості. Це виявляється в тому, як сприймає свідомість певного соціуму локальні та глобальні екологічні загрози, як реагує на них у безпосередній діяльності та плануванні найближчої і більш віддаленої перспективи.

Усвідомлення екологічного імперативу, тобто необхідності виконання певних технологічних, соціальних і насамперед моральних вимог, щоб підвищити шанси людства на виживання за умов наростання небезпечних глобальних тенденцій забруднення природного середовища, вичерпності природних ресурсів, соціальних та етнічних конфліктів і не подоланої остаточно загрози нищівної світової війни як екологічної катастрофи, зростало впродовж останніх двох десятиріч у науковому середовищі і в більш широких прошарках суспільної свідомості. Локальні екологічні катастрофи типу Чорнобильської призводять до того, що екологічний аспект світосприйняття стає домінуючим у населення, яке постраждало від цих катастроф, а також до усвідомлення людст-

вом глобального впливу такого типу катастроф. Справа полягає лише в тому, щоб глибина розуміння екологічного імперативу була достатньою для того, щоб усвідомлення цього мало достатню силу для вжиття організаційних практичних заходів соціальним суб'єктом, для узгодження спонукально-мотиваційних енергій окремих індивідів, і щоб великі групи людей вжили адекватних і своєчасних заходів для здійснення відповідних колективних дій. Причому ці колективні дії не обов'язково повинні мати характер масових маніфестацій, а полягають у прагненні кожного дотримуватись високоморальної та високодуховної екологічно спрямованої поведінки, хоча для стимулювання останньої і надання їй певного вивіреного та цілеспрямованого імпульсу необхідні прояви масової гуманістичної солідарності та своєрідних колективних «медитацій» на співпереживання колективної (від етнічної до глобальної) солідарності. Усвідомлення екологічного імперативу в контексті інших глобальних небезпек швидко наростало у світовій науковій та громадській думці впродовж останніх десятиріч.

Спочатку ці концепції мали песимістично-естетичний та просвітницько-моралізаторський характер. Так, Ж.Дорст, Г.С.Сковорода вважали, що природу треба зберігати, оскільки вона прекрасна, і що врятувати її може тільки любов людини [153, 98]. Розв'язання стосунків між людиною та природою у поступовому переході до ноосфери вбачав наш видатний співвітчизник В.І.Вернадський, який вважав, що під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить до ноосфери, і це може бути досягнуто завдяки єдності всього людства як братства [22, 89].

З точки зору французького еколога Ф.Сен-Марка, історія взаємодії людини і природи має в своїй основі вік землеробства, промисловості, за якими має настати час природи. Найчастіше виокремлюється ера землеробства індустріального та постіндустріального (або інформаційного) суспільства. За марксистською традицією, головні історичні етапи розвитку системи «суспільство — природа» пов'язують зі зміною суспільно-економічних формацій або ж вирізняють епоху опанування людиною природи (докапіталістична стадія), епоху капіталізму з її пограбуванням природи та епоху єдності людини та природи, пов'язану зі становленням та розвитком комуністичного суспільства (Л.Данилова);

період докомуністичної передісторії людини та період її комуністичної історії (Ю.Манін). У процесі антропосоціогенези набуваються трудові вміння, долається або обмежується дія багатьох форм непізнаності, стихійності, невпорядкованості та їх модифікацій. Зростає складність світу предметів, явищ, процесів, вмінь діяти, потреб з'ясувати перспективи зі з'ясуванням того, «що сприяє життю», а «що йому зашкоджує» в категорії маніпулятивного впливу на свідомість.

Серед екологічних досліджень важливе місце займає екологія людини, яка розглядає співвідношення стану довкілля та здоров'я людини і популяції людей. Оскільки саме людина, а не рослинний чи тваринний світ, загубила живу природу, яку і повинна сьогодні врятувати. Людина, впливаючи через свої потреби на перетворення навколишньої дійсності, зворотньо впливає і на стан власного здоров'я. Виходячи із здоров'я людини як критерію, можна виробити оптимально збалансовану модель її потреб. Причому однією із складових критерію здоров'я людини має бути стан її психічної рівноваги, який визначається не тільки природою, але й «соціальною» і «культурною» екологією [160, 35].

Стрижневим пунктом соціального глобалізму є проголошення стратегії виживання людства за умов зростання загрози глобальної екологічної катастрофи. Доктрина виживання, втілюючись у відповідну політику виживання, перехід до надійної енергетичної системи виживання, вирівнювання, використання природних ресурсів різними індивідами, соціальними групами, країнами, відмова від війн. Для виживання необхідно змінити мотиваційні орієнтації індивідів з досягнення високого рівня життя, яке вимагає значної перевитрати природних ресурсів для вироблення предметів, що сприяють досягненню цього рівня, на досягнення високої якості життя, яка включає в себе такі параметри: 1) економіку, що забезпечує зайнятість населення; 2) високий рівень здоров'я людей, яке постійно поліпшується; 3) соціальну справедливість та дотримання прав людини; 4) освіту, яка сприяла б духовному розвитку особистості [160, 57].

Важливою ланкою глобальної стратегії виживання є рекомендації міжнародних інститутів привести екологічне законодавство кожної країни у відповідність до встановлених стандартів, які, в

свою чергу, постійно поліпшуються. Ці стандарти включають у себе певну політику держави у охороні довкілля: фінансування розробок екологічно чистої технології, підготовку кадрів з екологічних спеціальностей, проведення екологічних експертиз, поширення системи екологічного моніторингу, відновлення природних об'єктів. Ці вимушені заходи потрібні, але ніяк не достатні. Ситуація на планеті вимагає і надалі виробляти всесвітню стратегію виживання.

Національні та міжнародні інститути та установи повинні поглиблювати вивчення чинників, що впливають на зниження екології регіонів та планети загалом. Зокрема, необхідно вивчати різні явища синергизму, яке полягає в тому, що сумарний ефект від взаємодії кількох негативних чинників завжди більший, ніж сума ефектів від кожного з них. При цьому поняття «синергетизм» вживається у специфічному значенні як прояв руйнівного процесу. Реалізація стратегії виживання нездійсненна без орієнтації на загальнолюдські цінності, якими мають керуватися і «світова держава», і національні держави і кожний індивід. Лише на ґрунті цих цінностей може сформуватися нова екологічно спрямована мораль.

Так, Е.Фромм дійшов фундаментального висновку, що вперше в історії фізичне виживання людського роду залежить від радикальних змін людського серця і людині необхідно переорієнтувати життєве спрямування «мати» на життєве спрямування «бути» [175, 208].

А.Печчеї висунув думку, що спасіння людства реалізується лише завдяки новому гуманізму, який включає в себе почуття глобальності, любов до справедливості й нетерпимість до насилля [75, 56]. Як стверджує наш співвітчизник М.Кисельов, поліпшити екологічний стан кожного соціуму, як і всієї планети, можна лише через «встановлення пріоритетності загальнолюдських цінностей над класовими та державними» [74, 76].

Дух кожної особистості будується на засадах мислячої і емоційної сфер, де ріст усвідомлення себе і повноти переживань, розширення особистісного досвіду, відкритість інноваціям, толерантність до «чужого» є шансом подолання суперечності між індивідуально-унікальним та універсально-всезагальним як складник в глибинах суперечності духу. Духовна особистість — це не механічний набір рис, а неповторне діалектично єдине органічне ці-

ле. При цьому варто зазначити, що поняття «духовна безпека в соціумі» як запобігання відповідним загрозам (внутрішнього і зовнішнього характеру) охоплює всю сферу духовних явищ. Тут дух визначається як детермінована характеристика людського існування, що цілком ініціює в собі необхідний спектр духовних утворень (знання, ідеали, цінності, цілі тощо).

При цьому розумово-вольові зусилля пов'язані з очікуванням від себе суттєвих змін, конкретних результатів самовиховання. З цього приводу Минцзи зазначав: «Необхідно весь час працювати над собою, аж ніяк не розраховувати на безпосередній успіх. Хай свідомість не забуває про цю річ і не допомагає росту» [158, 45]. Такий процесний підхід до самовдосконалення і створення відповідних умов для вивільнення власних творчих сил в змістовому резонансі вбачається цілком можливим для душевної і тілесної гармонії.

Найгуманістичне вчення не буде корисним для людини, якщо вона механізує до своєї свідомості або пам'яті певні знання, а не внутрішнього відгуку (на основі сакральних пізнань) цим знанням, не відчула резонансу з ними.

Категорійний і об'єктивний імператив завжди заключав у собі можливість бути зведеним «злою силою» до визначених форм релятивізму і скептицизму. Те ж саме можна сказати і про категорійний імператив Канта: «Поступай завжди так, як ти хотів би, щоб діяли всі люди при одних і тих же обставинах» [65, 89]. Якщо Кантівську формулу інтерпретувати, то зміст такої формули є аргументом небезпеки релятивізму і скептицизму. На наш погляд, історія — це постійна боротьба окремих індивідів і груп людей, мета якої — створити суттєве існування дійсності, як «дефіцитного» в реаліії.

Саме практична філософія ставить неодмінне завдання, як боротись «з сучасними ідеологіями в їх головній кристальній формі для створення власної групи незалежної інтелігенції» [36, 66]. Проблема створення «нової» інтелігенції полягає в тому, як писав А.Грамші, полягає в «критичному перетворенні інтелектуальної діяльності», що притаманно кожній людині [36, 65].

Нова мораль, яка необхідна людству для глобального виживання, є лише застосуванням для нових умов тих загальнолюд-

ських цінностей, які вироблені християнською традицією, європейським гуманізмом, буддизмом, іншими духовними традиціями людства.

Для розв'язання глобальних проблем у феноменології мудрості недостатньо державних та міждержавних рішень. Необхідно кожного громадянина планети зробити активним та відповідальним, а для цього він повинен брати участь у виробленні рішень, які мають не тільки національно-державне, але і глобально-економічне значення. Виробити рішення означає не підпорядкувати йому власну мотиваційно-діяльнісну енергію, а узгодити мотиваційно-діяльнісну енергію багатьох індивідів, соціальних груп та соціумів — це досягти соціального та глобального синергетичного ефекту у такій надскладній системі, як антропосфера.

Для розв'язання екологічних та глобальних проблем вчені пропонують багато глобальних проектів, які в кінцевому підсумку близькі за головною ідеєю і є лише певними аспектами вироблюваного синтетичного проекту.

Так, наприклад, вітчизняний філософ, футуролог К.В.Корсак пропонує «Нооглосарій як засіб ноомислення і ноорозвиток людства в XXI столітті». Головна ідея зазначеного мислителя — це комплекс нових понять (російські і англійські варіанти), що мають явні ознаки новизни і позитивного футурологічного призначення, що формують перший (скорочений) варіант Нооглосарія. Безперечно, як стверджує К.В.Корсак, «основним системним та новим поняттям «Нооглосарія» є «ноотехнології» як мудрі способи виробництва й інших соціальних або економічних процесів, що забезпечують для всієї популяції людей можливість співіснувати з біосферою, не руйнуючи її і не скорочуючи її багатогранність. Подібна повна екологічна безпека ноотехнологій забезпечується тим, що людина мудро спрямовує природні процеси в бажаному для себе напрямку, не порушуючи цим нормального руху…» [90, 56].

Безперечно, що ноотехнології в недалекому майбутньому нададуть потенційну можливість стабільному розвитку цивілізації.

Проте, хоч би який проект пропонували соціальні глобалісти, всі вони сходяться в одній думці — необхідно змінити ключову парадигму діяльності та свідомості людства, яка не врахувала

межі зростання. А для того, щоб не збільшувати матеріальних та енергоємних виробників, припинити забруднювати навколишнє середовище і водночас продовжувати творчий розвиток мешканців планети, необхідно радикально змінити всі життєві установки, мотивації до перетворюючої діяльності, відчути власну глибину єдності з природою. Тому, дотримуючись доктрини виживання, людство має радикально усвідомити безнадійність теперішньої поведінки і змінити наш інформаційний розвиток як кількісне пізнання світу через калейдоскопічну зміну вражень. Людство має змінити своє бачення світу і знайти примирення з природою, і це потрібно систематично засвоювати насамперед молоді. Кожен громадянин планети повинен замислитись над необхідністю радикально змінити не тільки свій власний спосіб життя, але й життя власної сім'ї, власного народу. Метою життя тепер уже має бути не панування над природою, а контроль над технікою, ірраціональними соціальними силами та інституціями, які загрожують існуванню західного суспільства, якщо не всього людства [175, 204]. У інформаційно-пізнавальному суспільстві як вияву духовної безпеки слід подолати хибні цінності «модернізму», згідно з яким «бути сучасним» означає споживати силусиленну предметів та послуг, на виробництво яких витрачається значна кількість невідновлюваних природних ресурсів, а в результаті цього виробництва відбувається надмірне забруднення довкілля [175, 207].

Виховання глобальної екологічної риторики спрямовано на те, щоб досягти розуміння у колективній свідомості глобальних небезпек задля вжиття необхідних заходів, щоб цим небезпекам запобігти. Глобалізація містить у собі весь спектр економічних, політичних, культурних та духовних взаємозв'язків світового співтовариства, які утворюють певну глибинну об'єктивну цілісність, яка аналітичним розумом розчленовується на низку аспектів. У цьому розумінні можна сказати про економіко-технологічний, політико-ідеологічний, соціально-екологічний, культурний, духовний та інші аспекти глобальної риторики в координатах мудрості. Проте в цьому спектрі важливо виокремити такі моменти, які стимулюють та прискорюють цементування активної саморегульованої глобальної свідомості та самосвідомості.

Дефіцит культури, як наслідок затяжної неуваги до цієї сфери негативно позначається на стані справ у суспільстві. Культури не вистачає і на виробництві. Виробниче безкультур'я виливається в екологічну проблему, кризові та катастрофічні явища. Культурний дефіцит позначається на політичній і правовій практиці. Культури не вистачає соціальній сфері, побуту, освіті, вихованні. Лише культура в річищі мудрості збагачує народ національними і загальнолюдськими цінностями, прилучає людину до творчості, виховує в ній господарсько-ділові та морально-етичні якості. Саме тому розвиток культури має розглядатися в такому статусі, як і економіко-політична проблематика. Тому відродження й зростання духовного капіталу в феноменології мудрості — необхідна умова організації й самоорганізації суспільного поступу, повернення країни до цивілізаційних засад суспільно-історичного розвитку людства: повернення людини до своєї власної історії, викорінення історичного безпам'ятства українського народу, розвиток його самосвідомості до рівня усвідомлення себе як народу історичного, самобутнього, державо- і культуротворчого. Людина, що втрачає пам'ять, втрачає й саму себе. Вона пертворюється на механізм чужої волі, субстрат, додатковий матеріал чужої соціальної творчості.

У цьому розумінні є важливим засвоєння більшістю членів світового співтовариства надбань світової культури, розуміння головних закономірностей функціювання суспільства, усвідомлення головних цілей людства, які спрямовані на виживання та розвиток людства на планеті. Саме організоване суспільство як суспільство розумно організованого порядку не допускає поляризації бідності й багатства, формує середній клас як носія стабільності й суспільної впевненості. Таке суспільство вибудовує свій каркас з урахуванням історії, традиції, звичаїв українського народу, помножених на інноваційний досвід сучасної глобалізації. При цьому, першочерговими логічними кроками на шляху до організованого суспільства є формування нової української еліти, зміцнення правової держави та громадянського суспільства. Стратегічним ресурсом глобалізованого поступу організованого суспільства є інтелектуальний капітал (потенціал) народу, зрощення якого шляхом забезпечення пріоритету науки, освіти, мо-

ралі і культури, розглядається як перше і головне завдання українського державотворення першої половини XXI століття. Україна має вийти на шлях самоорганізації й саморозвитку. Для цього є всі об'єктивні й суб'єктивні передумови [5, 497].

Сьогодні в Україні терміново потрібна синергетична співпраця мудрих людей, яка, починаючи з локального рівня, повинна поширюватись на рівень суспільства загалом. Саме дух взаємодопомоги буде просякати всю суспільну систему. Крім того, вся необхідна інформація буде у розпорядженні всіх індивідів. Здобутки від колективної діяльності будуть рівномірно розподілятися між громадянами. Рішення прийматимуться завдяки переконанню та дискусіям, і всі громадяни братимуть участь у розробці рішень.

На початку XXI століття вагомо підвищився рівень знань і технічних здобутків людства. Але сам технорозвиток без екологічного виховання на етичних засадах суттєво не вартий бути цілісною людиною як людиною-творцем. Наведемо думку мислителя С.Л.Соловейчика про педагогіку як науку: «Але в педагогіці не те, приміром, як в фізиці або в медицині. Щоб оцінити новизну педагогічної ідеї, її необхідно порівняти не з ідеями, висловленими раніше, а з реальною практикою часу» [158, 34].

Сьогодні актуальними є інтерпретації свободи та мудрого відношення до влади як сили, що позбавляє феномен свободи ціннісного значення. Філософи постмодерністського спрямування (Фуко, Делез, Дерріда, Апель, Бурд'є, Рорті та ін.) вбачають дану втрату пануванням в європейській культурі «метафізики есенціалізму» (метафізики буття як присутності). Саме вона нав'язує європейцям політику «есенціалізації людської екзистенції», тобто практику підпорядкування людської екзистенції тому або іншому «непохитному» набору метафізичних сутностей, форм, еталонів, стандартів. Відносини влади, усвідомлені неінструментально (тобто нетотожні з риторикою економічних, інформаційно-пізнавальних, національних, етнічних, статевих та інших відносин), виявляються одночасно інтенційними і несуб'єктивними. Вони інтенційні в тому розумінні, що не існує влади, яка б не здійснювалася у вигляді ряду намірів та цілепокладань. Вони — не суб'єктивні, поскільки неінструментальна влада умоглядно

(дальновидно) не завжди виявляється результатом або вибору, або рішення індивідуального суб'єкта [13, 89]. З урахуванням цих двох особливостей влади стає зрозумілим, що пошуки абсолютного центру влади, котрий був би відповідальним за її раціональність, позбавлені будь-якого сенсу, поскільки немає і не може бути таких особистостей або соціальних співтовариств, котрі могли б всю повноту влади спрямувати на контроль як фізичних, так і духовних просторів суспільства.

Разом з тим влада має дискурс «загального над індивідуальним». Підвищуючи статус одних соціокультурних практик і дискримінуючи статус інших, процес «есенціалізації людської екзистенції» неминуче лімітує свободу особистості, регламентує вільне розгортання людського буття, особливо в його національному вимірі. Він завжди нав'язує існуванню людини певну «єдино правильну» систему нормативів, типів контролю, піддає історичний процес становлення людського буття насильству, спекулятивним технологіям маніпуляцій, репресії. За результатом всього те, що звичайно називають «культурою», виявляється не природним результатом розвитку свободи, не підсумком вільного становлення людської екзистенції, а продуктом соціальної інженерії, тобто штучного конструювання дійсності відповідно до тих чи інших нормативів.

Таким чином, сьогодні вільна людина повинна цілком мудро визначати свою мету. Якщо виходити із того, що людина створена для щастя, і це в певній мірі можливо при прагненні до Істини по законам Добра, Любові, Краси, то можна дати інтегрально-аналітичну оцінку сказаного:

- використання технічних і наукових здобутків із негативним наміром або, в деяких випадках, помилково, по незнанню, може нанести людині, людству, живій природі значні втрати;
- людина повинна не пристосовуватись до соціуму, а бути у внутрішньому «Я» (бутті) і, таким чином, діалектично створювати когерентність думки і слова.

Глобальна фінансово-економічна криза: деструктивта конструктив духу часу

Сучасна фінансова криза переконливо засвідчила, що наявні системи і методи оцінки ризиків банківськими та фінансовими

установами є недосконалими. Безпрецедентний характер такої кризи як депресійного духу часу вимагає актуальних рішень, зокрема, від центробанків та урядів, міжнародних фінансових інституцій тощо.

У цьому сенсі варто зазначити, що сучасний глобалізм стимулює та формує соціальну і культурну рефлексію світового масштабу, при цьому відроджує і оновлює ідею єдності та взаємозалежності людства. Адже глобалізація життєвого світу — це соціальний процес, в якому обмеження, що накладаються географією на соціальний та культурний устрій, слабшають і людина це послаблення значною мірою усвідомлює.

Завдяки глобалізації територіальність перестає бути організуючим механізмом соціального і культурного життя, оскільки соціальні практики звільняються від територіальних прив'язок і вільно перетинають просторові границі. Глобалізаційні процеси розглядаються як поступове перетворення різнорідного світового соціального простору в єдину глобальну систему, в якій вільно переміщаються інформаційні потоки, ідеї, послуги, стандарти поведінки і моди, діяльність соціальних інститутів, спільнот та індивідів, принципи їх взаємодії.

Втім, слід зазначити, що лише ринкова орієнтація в умовах сучасного глобалізму є набутою через пристосування людини до соціально-економічної системи. Але основною ознакою, за якою можна визначити наявність ринкової орієнтації, є прагнення до автентичного існування, наближення до своєї дійсної природи. Лише завдяки цьому вольовому характеру, помноженому на природний талант, людина досягає дійсної (справжньої, істинної) ідентичності. Оскільки всі інші форми ідентичності є тимчасовими, що пов'язані з різними форми відчуження.

Як вважає Е.Фромм: «Криза сучасного суспільства — «ознака ідентичності» — пояснюється тим, що члени цього суспільства стали безликими інструментами, їхнє почуття ідентичності зумовлено лише їх участю в діяльності корпорацій або інших великих бюрократичних організацій. Почуття ідентичності немає там, де відсутня автентична особистість» [175, 325].

Зміст та характер глобальної фінансової кризи сьогодні переживає світова спільнота. Така криза почалась на ринку нерухо-

мості США і через досить короткий період часу вразила спочатку фінансовий сектор цієї країни, а потім і фінансові ринки розвинутих країн світу. Саме фінансові проблеми були тим ключовим чинником, який у кінцевому підсумку обумовив появу повномасштабної економічної кризи з усіма відповідними наслідками. За цих обставин постає зрозумілим те, що стан України як малої відкритої економіки перманентно визначається тенденціями розвитку світових товарних та фінансових ринків.

Вважається, що фінансові кризи не є новим явищем для світової економіки. Свого часу окремі дослідники вже звертали увагу на той факт, що «З 1973 року порівняно з періодами існування Бреттон-Вудської системи та золотого стандарту частота криз практично подвоїлась. При цьому сучасна інтенсивність криз відповідає тому, що було вкризові 1920-ті та 1930-ті роки. Таким чином, історія свідчить про те, що в наші часи відбувається щось дуже своєрідне та тривожне» [190, 56]. Адже європейська криза в 20-ті та 30-ті роки минулого століття відзначалась чуттям повної апатії та абсурду до існуючого на той час життя, що супроводжувалось істотною хвилею самогубств. Жертвами цієї кризи були банкіри, представники інтелігенція, дрібна буржуазія, службовці, пенсіонери. В результаті цього народженість знижувалась різкими темпами, а смертність зростала, що певною мірою створювало світоглядну основу про руйнування цілої епохи. Саме в такій атмосфері народжувались ірраціональні надії та віросподівання, що були пов’язані з радикальним перетворенням всього світопорядку. Це був потужний час для шарлатанів, астрологів, екстрасенсів, ясновидців, хіромантів, спіритів тощо.

Крім того, сучасна фінансова криза розпочалась на ринку нерухомості США у 2007 році і значною мірою охопила фінансові ринки цієї країни та фінансовий сектор інших розвинутих, зокрема країни ЄС та Японію. Отже, на відміну від інших повоєнних криз сучасна фінансова криза розпочалась на ринках розвинутих країн, тобто країн, які традиційно вважались генеративом світового господарства, оскільки їх економічна стійкість не викликала суттєвих сумнівів.

Крім того, ці країни вважалися еталоном для інших держав, коли мова йшла про розбудову системи фінансового врегулюван-

ня та нагляду, розвиток національних фінансових ринків та фінансової інновації тощо.

При цьому характерною особливістю кризи є те, що вона протікає за умов значного рівня діалектичної взаємообумовленості національних економік. Така взаємозалежність означає, що кризові явища швидкими темпами поширюються в світовому господарстві, втягуючи в систему кризи практично всі країни світового простору.

За обставин глобалізованих фінансових ринків криза фінансового сектора негативно вражає всю економіку, оскільки банки та фінансові компанії є артеріальною магістраллю в системі національного господарства, від належного функціонування якої залежить економічне здоров'я країни. Саме сьогодні важливо спрогнозувати масштаби такої кризи, час та динаміку її протікання.

Ця криза призвела до того, що найрозвинутіша частина світового господарства сьогодні увійшла в економічну рецесію. Рецесія означає суттєвий спад економічної активності, що потенційно здатний перейти в стан депресійного духу часу, тобто тривалий період абсолютного скорочення обсягів виробництва, зменшення міжнародної торгівлі, зростання безробіття тощо.

Свого часу мислитель А.Лавдей писав у 1936 році в передмові до книги Готфріда Хаберлера «Добробут і депресія»: «Постійне повторення депресій. Масштаби їх економічних та соціальних наслідків і усвідомлення самої сили депресій зробило очевидним той факт, що попри численну літературу з цієї проблематики, складні і витончені теорії, наші знання про причини депресій поки що не досягли такого рівня, коли можна розробити заходи їх запобігання. Ця неспроможність суспільства контролювати власну долю може пояснюватись однією з трьох причин. Така ситуація може розглядатись тим, що причинно-наслідковий зв'язок між подіями не є таким однозначним; хоча правда знайдена і оприлюднена, але вона навмисно у прихованому вигляді залишається як; це, насамкінець, може бути тому, що хоча правда знайдена і визнана, але депресії є невід'ємною частиною нашої сучасної економічної системи похована в масі невірних теорій так само, як голод є елементом більш примітивної економіки, якій бракує засобів транспорту та сховищ» [196, 123].

При аналізі витоків та механізмів розгортання сучасної глобальної фінансової кризи варто зазначити суттєві явища, на які звернув увагу А.Лавдей у 1936 році. На наш погляд, депресії є неподільною складовою розвитку ринкової системи господарювання.

Тому, однією із сучасних тенденцій розвитку світового ринку є зміни умов залучення приватного капіталу та намір його активного впливу (зловмисного чи доброзичливого), що певною мірою містить ефективно діючу спекулятивну константу в соціумі. При цьому, враховуючи економічні реалії розвитку України і динаміку надходження іноземного капіталу протягом її незалежності, складно визначити ефективні кроки, які б дозволили зайняти іноземному капіталу належне місце. Виходячи з цього, можна окреслити наступні напрями дій:

1. З метою забезпечення більшого надходження в Україну іноземних інвестицій потрібні як заходи перманентно адміністративно-нормотворчого характеру, так і розвиток ринкової і виробничої інфраструктури у вигляді банківського та страхового секторів, зростання інформаційної, транспортної мережі.

2. Для створення передумов зростання інвестиційного клімату в Україні необхідно забезпечити:

- стабільність законодавчої та політичної систем, запобігання постійним корективам нормативних та законодавчих актів, що призводить до змін режиму іноземного інвестування в Україні, підприємницького духу загалом;
- сприятливий соціальний клімат для вкладання капіталів в українську економіку із визначенням пільг в оподаткуванні згідно з наявним міжнародним досвідом;
- зниження рівня корумпованості в державі, подолання тенденцій криміналізації суспільства;
- наявність необхідних фінансових та юридичних гарантій іноземному капіталу, розвиток системи страхування підприємницького ризику.

3. З метою розвитку процесу надходження іноземних інвестицій можуть використовуватися такі форми та інструменти залучення іноземних інвестицій в економіку України:

- продаж іноземним підприємцям акцій, інших цінних паперів українських підприємств та державних цінних паперів;

– часткова конверсія національної заборгованості України в акції та інші цінні папери або внески в статутні фонди спільних підприємств;
– заохочення інвестицій в нерухомість із визначенням можливого кола об'єктів інвестування;
– здача в оренду (або надання концесії) іноземним та юридичним особам окремих промислових об'єктів.

Перераховані обставини, що характеризують проблеми можливого залучення іноземного капіталу в економіку України, враховують поточну ситуацію в світі. У цьому сенсі відтік капіталу є одним з найпомітніших наслідків кризи, і відбувається цей процес у тісному зв'язку із конкретними регіональними особливостями розгортання самої кризи.

Варто зазначити, що низький рівень показника ринкової капіталізації в Україні не дозволяє створити загальнонаціональний індекс фондового ринку та використовувати такий індекс для порівняння з іншими країнами. В той же час, враховуючи постійну критику Міжнародного валютного фонду і світового банку за певну пасивність у процесі прогнозування світових фінансових криз та їх переорієнтацію на допомогу країнам, що постраждали від таких криз, Україною зокрема.

Досить проблематичним є залучення зовнішніх коштів шляхом розміщення українських цінних паперів на зовнішніх ринках. Приватний капітал, який постраждав внаслідок світової фінансової кризи, досить недовірливо ставиться до ризикових операцій, до яких належить і придбання українських цінних паперів.

Виходячи з можливості входження економіки у фазу депресії, зовсім не означає швидкої стабілізації інвестиційного попиту. Світовий досвід циклічного розвитку у фазі депресії свідчить, що на тлі поступової стабілізації виробництва попит на інвестиції, як правило, продовжує стійко знижуватись. У післявоєнних економічних циклах тривалість падіння інвестицій в країнах Заходу в середньому у півтора рази перевищувала період депресії виробництва.

Промислова депресія переважно характеризується нагальними проблемами зі збутом — відсутність прибутків у підприємств — та різким зниженням кредитних операцій — як

з надання, так із отримання кредитів. З цього випливає єдине джерело інвестицій — амортизація. Але амортизація — це джерело суспільного відтворення. Тому на початку капіталовкладення за рахунок амортизації лише консервують і зберігають депресивний дух виробництва, і лише в наступному періоді — після технологічної модернізації — створюються передумови для розігрівання низького попиту, отримання прибутку від активізації інвестицій.

У цьому відношенні важливим механізмом національних антикризових програм розвинутих країн є державна допомога системним банкам та фінансовим інституціям, що переживають труднощі. Така допомога здійснюється різними шляхами, а саме:

а) кредитування за рахунок бюджетних коштів;

б) рекапіталізація за участю держави;

в) надання гарантій на вартість минулих інвестицій банків, які можуть з певною імовірністю виявитися збитковими;

г) розміщення державних коштів на депозитних рахунках комерційних банків;

д) викуп цінних паперів, забезпечених виданими кредитами.

З метою захисту інтересів платників податків ведеться постійний моніторинг за ефективністю та напрямками використання державних коштів, причому у випадку зловживань або відсутності позитивних ефектів така допомога припиняється [191, 46]. З метою мінімізації державних витрат та ризиків уряди всіляко намагаються залучити приватний капітал до участі у викупі проблемних активів фінансових установ [201].

Надання державної допомоги банкам супроводжувалось встановленням цілої низки обовязкових вимог, а саме: про зобовязання банку-реципієнта допомогти забезпечувати кредитування малого бізнесу та суб’єктів, що є власниками житла; реструктуризувати заборгованість фізичних осіб по іпотечних кредитах; обмежити виплати топ-менеджменту (відмова від так званих «золотих парашутів»).

Так, у США заборонено виплачувати винагороду топменеджерам за рахунок отриманих від держави коштів і встановлено жорсткий контроль з боку Казначейства та Корупції з гарантування депозитів за напрямами використання державних коштів.

У Великій Британії для отримання фінансових ресурсів від держави банки повинні укласти з урядом так звану угоду про позику («lending agreement»), що передбачає певні обсяги і види обовязкового кредитування споживачів і бізнесу [204, 36]. У Франції створили спеціальний інститут «кредитного омбудсмена», який контролює використання банками державної допомоги та дотримання прозорості процедур доступу підприємств до кредитів [203, 213].

За цих обставин США вирішили сформувати спеціальну наглядову раду, перед якою Казначейство повинно звітувати про використання коштів та прогресу у подоланні кризи [204, 28]. Всі інституції також повинні досить детально давати звіт про використання отриманих від держави коштів, обсяги і види наданих кредитів, обсяги та якість придбаних цінних паперів, основні угоди тощо, а також надавати прогнози розвитку компаній у випадку відсутності державної допомоги [191, 18]. При цьому окремим пунктом планів стабілізації фінансових ринків став викуп державою проблемних активів. В силу цього США запровадили спеціальну Програму позбавлення від проблемних активів і виділили додаткове фінансування відповідним іпотечним агентствам.

Викуп проблемних активів у банків здійснюється також в окремих країнах Європи, що втратили доступ до кредитних коштів. Так, наприклад, Німеччина заявила про розробку нового закону стосовно стабілізації фінансового ринку, у якому основний акцент робиться на процедурах поводження з «токсичними» боргами. При цьому, за Карлом Марксом, є дійсною формула капіталу, в якій «робоча сила» — це усвідомлення «сукупності фізичних і духовних спроможностей, якими володіє організм, жива особистість людини» [107, 178]. Іншими словами, для того щоб власник грошей здатний був відшукати на ринку робочу силу як товар, що дорівнює ціні його життєвих засобів, варто запотребувати різні умови, оскільки обмін товарів, сам по собі, не містить ніяких інших відношень залежності, крім тих, які витікають з його власної природи. Для ефективно діючої константи цього *відношення* необхідно, щоб суб’єкт як власник робочої сили продавав її постійно лише на певний час з метою мудрого самозбереження як творча особистість.

За своєю природною субстанцією капітал як один цілісний живий організм поділяється на постійну (затрати на засоби виробництва) та змінюючу (авансовані затрати на робочу силу) компоненти, що діалектично взаємопов'язані між собою. За цих причин капітал «виникає лише там, де власник засобів виробництва та життєвих засобів шукає на ринку вільного робочого в якості продавця своєї робочої сили», і це одне діалектичне ціле містить у собі «цілісну світову історію» [107, 180]. При цьому робоча сила є внутрішньою життєдайною силою самого індивідуума, оскільки затрачується визначена кількість людської саморефлексії (м'язів, нервів, свідомості тощо). « …У власному безмежному прагненні до наживи, капітал заперечує не лише моральні, а й суттєві фізичні максимальні межі робочого дня. Такий капітал узурпує час, необхідний для зростання, розвитку і здорового збереження тіла» [107, 275].

Адже життя так побудоване, що сама природа не здатна виробляти з одного боку лише власників товарів і товарів, а з іншого боку власників тільки робочої сили, оскільки це відношення не є одухотворінням самою природою, що характерно всім історичним періодам. Таке відношення є результатом минулого історичного розвитку як продукт значних економічних перетворень. На наш погляд, товарне виробництво і товарний колообіг містять у собі ту масу необхідних продуктів, що спрямовані перманентно для власних потреб та інтересів без будь-яких перетворень як товарний еквівалент (скарб, «музейна цінність»), що не має мінальної вартості і не перетворюється в засіб колообігу.

Глобальна легітимація капіталу в суспільстві ризику

При цьому глобальне суспільство ризику, що постає сприйняттям та визнанням загроз самознищення людства, є підґрунтям відповідної глобальної легітимації. Це зумовлює кризу легітимізації національно-державної політики та позбавлення держав легітимної влади стосовно інших суб'єктів глобального соціального та економічного простору.

За цих умов основними чинниками глобального суспільства ризику є інфляція, що виникає в результаті зміни витрат і пропозицій на ринку. Термін «інфляція» обумовлює зростання витрат та цін, які призводять до збільшення цих витрат на одиницю про-

дукції. Як відомо, витрати на одиницю продукції — це середні витрати за даного обсягу виробництва. Такі витрати можна отримати, розділивши загальні витрати на ресурси та на кількість виготовленої продукції. Адже зростання витрат на одини цю продукції в економіці скорочує прибутки і обсяг продукції, який відповідні підприємства можуть пропонувати за існуючого рівня цін. У результаті зменшується пропозиція товарів і послуг у масштабі всієї економіки. Це зменшення пропозиції, у свою чергу, підвищує рівень цін. Тобто за цією схемою витрати, а не попит «роздувають» ціни, як це відбувається за інфляції попиту.

До найважливіших джерел інфляції, обумовлених зростанням витрат, належать збільшення номінальної заробітної плати і підвищення цін на сировину та енергію. Якщо підвищення зарплати в масштабі всієї країни не супроводжується зростанням суспільної праці, то збільшуються витрати на одиницю продукції. Виробники відповідають на це скорочення виробництва товарів і послуг, які поступають на ринок. За незмінного попиту це зменшення пропозиції призведе до підвищення рівня цін, оскільки «винуватцем» є надмірне підвищення номінальної заробітної плати. Це тип інфляції називається «інфляцією, викликаною підвищенням заробітної плати», яка являє собою різновид інфляції, обумовленої зростанням витрат.

Різновид інфляції, обумовленої зростанням витрат, називається «інфляцією, викликаною порушенням механізму пропозиції». Вона є наслідком збільшення витрат виробництва, а отже, і цін, пов’язаних із раптовим, непередбаченим зростанням вартості сировини або затрат на енергію. Переконливим прикладом, зокрема для України, на початку 90-х років минулого століття є значне підвищення цін на імпортовані нафту і газ. Оскільки протягом 1991–1993 рр. ціни на ці енергетичні ресурси зросли в сотні разів, що значною мірою вплинуло на збільшення витрат виробництва і транспортування всієї продукції в економіці. Все це поглибило інфляційні процеси в Україні.

Значний вплив на інфляцію має фінансування бюджетного дефіциту. Якщо певна частина державного бюджетного дефіциту фінансується за рахунок позик Національного банку України, тобто за рахунок того, що просто друкується більше грошей, то

це стає значним джерелом інфляції. Коли дефіцит фінансується за допомогою «друкарського верстата», то, природно, збільшується грошова маса. З часом це призводить до знецінення грошей, оскільки ціни підвищуються. При цьому, ключовим пунктом монетарної стратегії є встановлення центральним банком певного визначеного темпу приросту грошової маси, якого він буде послідовно і твердо дотримуватися. Тим самим інфляція спрямовується у спокійніше річище і, одночасно зявляється надія, що різкого підвищеня цін у перспективі не очікуватиметься.

Отже, криза демократичної легітимації зумовлює поширення інших способів легітимації суспільства ризику. Один із них полягає в тому, що соціально-деструктивний об'єкт за умови свого перебування поза увагою громадськості з часом набуває легітимності внаслідок призвичаєння людей до його ненав'язливої присутності. Здебільшого увагу громадськості свідомо відволікають від таких об'єктів з метою запобігання рефлексії загроз, що пов'язані з ними. Соціально-філософського визнання в такий спосіб у сучасних суспільствах успішно набувають соціальні ризики. Адже сьогодні ризики можна узаконювати таким чином, що їх небажане виробництво не помічатиме держава. Неабияку роль в узаконенні ризиків відіграють авторитетні експерти, що запевняють громадськість у відсутності відповідних небезпек або у їх мізерності порівняно із суспільними користями.

Очевидно, що моральний та інструментальний модуси духовного капіталу як вияв громадської мудрості, варто розглядати під кутом зору легітимності та ефективності. Поняття «легітимність», виходячи із класичної теорії М.Вебера, означає визнання влади правителів та зобов'язання підданих їй коритися. М.Вебер розглядав легітимність як «раціонально-правове» обґрунтування «віри» в законність установлених правил. Виокремлюючи раціональний, традиційний і харизматичний типи панування [20, 22]. Природно, що легітимність системи панування можна розглядати лише як імовірність того, що існуватимуть відповідні настанови і виникне відповідна практична поведінка. Це ні в якому разі не означає, що кожен випадок покірності владним особам є насамперед зорієнтованим такою вірою. Лояльність може вдавано симулюватися індивідами чи цілими групами на суто пристосовни-

цьких засадах або ж реалізуватися практично із причин матеріального інтересу. Або ж люди можуть підкорятися через особисту слабкість та безпорядність, тому що немає прийнятої альтернативи. Всі ці підстави не є вирішальними для класифікації типів панування. Важливо те, що в цьому випадку особлива претензія на легітимність значною мірою і згідно з її типом розглядається як «дійсна»; що цей факт підтверджує позицію осіб, які претендують на владу, і що це визначає вибір способів її здійснення» [20, 24]. Отже, розрізняючи легітимність як «нормативну» (відповідність формальним законам і нормам) і «емпіричну», М.Вебер повязував останню зі значимістю порядку, яка виражається в уявленнях людей і орієнтує їхню соціальну поведінку.

Однак у період трансформацій, коли під впливом соціальної аномії «оголюється» нормативний каркас політичної складової в інституціональній системі суспільства, саме громадська мудрість як рух толерантно виважених людей постає смисловим горизонтом у життєвому світі. Саме громадянська активність сфокусована на проблемі розширення участі індивідів за наявних демократичних інститутів. Зняття гостроти цієї дилеми дає змогу застосувати поняття «громадянські практики», котрі надають змогу вирішувати в суспільстві проблему збалансованості та упорядкованості суспільних відносин. При цьому, ключовими чинниками захисту прав людини є ініціативні громадські організації. Соціальна мережа таких асоціацій формує громадянське суспільство. Адже соціальною основою демократичного суспільства є домінування середнього класу, який є опорою громадянського суспільства, оскільки конвенціональні форми громадянських практик забезпечують каналізацію соціальних потреб та інтересів суспільства та рівновагу між різними соціальними групами.

Втім, тривалий стан аномії сприяє втраті довіри в середині панівного класу, а відтак — витісненню з нього дедалі більшої кількості своїх представників і збільшенню в такий спосіб альтернативних груп, що зрештою ставить під сумнів його панування. Крім цього, клас більшості починає вагатися, коли постає питання щодо застосування сили до тих, хто порушує не лише суспільні норми. Криза легітимності правлячих режимів часто пояснювалася поширенням певних нових економічних, культурних чи

ідеологічних цінностей. У цьому процесі тип інституціональної системи, що формує канали громадянських практик, є частиною ситуаційного тла, за сприятливих умов якого відбуваються політичні перетворення.

Саме соціальні групи, що є суб'єктами легітимації соціального простору, є і суб'єктами соціальних конфліктів, розв'язання яких має перманентне значення для стабілізації та інтеграції суспільств. Звідси, суб'єкти легітимності — суб'єкти громадської думки, що виникають як на грунті специфічних умов життя, так і під впливом ідеологічних чинників і масової комунікації, об'єднані спільністю інтересу в розв'язанні певної проблеми — об'єкта громадської думки. У такому типі суспільства повторювані та відтворювані громадянські дії набувають конституювального характеру, оскільки за умов трансформації традиційні стратегії поведінки населення стають неефективними, натомість нові правила приваблюють активних соціальних суб'єктів, даючи змогу розширити перелік власних домагань. Виокремлюються найбільш дієві стратегії поведінки, які можуть стати визначальними у створенні соціальних інститутів. Натомість індивідуальні стимули зосереджуються у спроможності активних соціальних суб'єктів просувати власне бачення розвитку суспільства через громадянські практики. Звідси стабільність чи нестабільність суспільства залежить від міри накопичення конфліктогенного потенціалу з боку соціальної, етнічної, мовної чи регіональної групи. Отже, конструктивний аналіз потенціалу громадянської активності в українському суспільстві та його динаміки у зіставленні із соціальною ситуацією дасть змогу виявити можливі механізми втілення цих настанов у реальні громадські практики.

У цьому контексті національні держави, мегасоціальні рухи глобального громадянського суспільства та транснаціональні концерни дістають нагоду засвоїти власну легітимність на своїй здатності протидіяти самогубству людського роду. Для цього необхідно відповідним чином спрямувати глобальне громадянське сприйняття та рефлексію: « …політико-легітимаційна сила глобальної перцепції глобальної небезпеки не прив'язана до об'єктивного характеру ризиків. Оскільки вона зачіпає сприйняття. Її… необхідно упровадити в голови та серця людей, очистив-

ши від цієї повсюдної об'єктивності, за допомогою глобальних символів та інформації» [12, 48]. Для транснаціонального капіталу та держав із засобами глобального поширення інформації відкриваються певні можливості для надуживань набутої мегасоціальної легітимності. Адже загрози людству уповноважують та легітимують депресію та агресію задля запобігання їм. Так, наприклад, воєнні інтервенції, нехтування національним суверенітетом, порушення прав людини. На наш погляд, саме внутрішній неспокій людини, при цьому неправильна соціальна дія за умов поведінки такої людини та невірно діючих намірів призводить суб'єкта до певного захворювання як на фізичному рівні, так і в процесі соціалізації. Не гарантовано, що превентивні заходи убезпечення такої людини будуть викликані суто глобальними інтересами світової спільноти. Втім, легітимаційної сили всесвітньої політичної дії, спрямованої на запобігання глобальним загрозам, вистачає лише доти, поки інтерес до них зберігається і підтримується завдяки увазі засобів масової інформації. Отже, дієвість легітимації глобального панування, ґрунтованого на сприйнятті глобальних загроз, певною мірою нівелюється несталістю та мінливістю її підвалин.

Натомість мегасоціальні рухи, як стверджує Бек, набувають легітимності через свій дійсний внесок у розв'язання глобальних проблем людства (руйнування навколишнього середовища, небезпеки світової економіки, порушення прав людини і громадянських прав. Зростання глобальної злиденності та ін.).

При цьому, глобальна впливовість транснаціональних соціальних рухів не спирається на економічні чи політичні ресурси. Їм бракує також легітимності, набутої демократичним шляхом: їх ніхто не обирає і не призначає. Ці рухи самочинно стають свого роду «самопризначеними адвокатами» глобального громадянського суспільства. На тлі інших суб'єктів глобального простору — держав і транс-національних компаній (ТНК) — особливість стилю роботи цих «адвокатів» зі світовою громадськістю полягає у переважно інформаційних стратегіях легітимації та де легітимації: «Ця «влада громадськості» адвокатських рухів є специфічною, оскільки вона публічно мобілізує та створює ресурси легітимації, тобто породжує виробництво, розподіл та стратегічне

використання інформації. Але особливі владні рамки і ресурси адвокатських рухів полягають не у використанні інформації як такої, а в підготовці світової громадськості для сприйняття інформації» [12, 318]. Методологія роботи зазначених рухів спрямована на створення у громадській свідомості критичних настроїв щодо ТНК та національно-державних урядів шляхом наголошування розбіжностей між деклараціями і наслідками соціальної діяльності. Адже інформація сама по собі не є запорукою успішного застосування інформаційної технології: «влада легітимаційного ресурсу «інформація» вимірюється не самою інформацією, але занепадом легітимності транслегального панування передусім світової економіки та держав» [12, 318].

За умов дійсного життєвого процесу діяльних людей варто виводити розвиток та поточний стан їхніх ідеологічних уявлень у відповідній царині діяльності. Розвиток матеріального виробництва і матеріальних відносин обумовлює відповідну зміну ідеологічних уявлень. Останні своїм змістом відбивають передусім спосіб мислення та задуми панівного класу, що розпоряджається засобами матеріального виробництва: «думки пануючого класу є в кожну епоху пануючими думками. Це значить, що той клас, який являє собою пануючу матеріальну силу суспільства, є в той же час його пануюча духовна сила… Пануючі думки є не що інше, як ідеальний вираз пануючих матеріальних відносин… які і роблять один цей клас пануючим, отже, це думки його панування» [107, 43].

Ідеологія слугує знаряддям духовного підпорядкування, прищеплення і розвитку певних бажаних соціальних настроїів та орієнтацій, ідейного спрямування, плекання певного схвалення або несхвалення, визнання або невизнання, наприклад, приватної власності. Оскільки у своєму ставленні люди керуються своїми ідеологічними уявленнями, зумовленими прихованим примусом у нав’язуванні певної ідеології. Головне при цьому не те, що пересічна людина говорить словами і думає, а головне — наміри її вчинків. Маркс застерігає стосовно неприйнятності суджень про можливі дійсні схильності, наміри та поведінку людей на підставі суто їхніх міркувань про себе: «Як про окрему людину не можна судити на підставі того, що вона про себе думає, так само не мо-

жна судити про подібну епоху перевороту по її свідомості. Навпаки, цю свідомість треба пояснити із суперечностей матеріального життя, із існуючого конфлікту між суспільними продуктивними силами і виробничими відносинами» [107, 48]. На наш погляд, це застереження стосується певною мірою масової свідомості та громадської думки як її прояву, що становлять один із головних способів з'ясування людських намірів та прогнозування можливих суспільних змін. За логікою матеріалістичного розуміння історії більш значущим у такому пізнанні є врахування матеріальних обставин життєдіяльності людей та їхньої дійсності. За висновками Маркса, жодна суспільна формація не гине раніше, ніж розвинуться всі продуктивні сили в надрах самого старого суспільства.

Разом із тим, акцентування матеріальних та економічних підвалин історичного розвитку, а також визначальної ролі діяльності людей у суспільних перетвореннях у жодному разі не означає нехтування культурними та соціально-психологічними чинниками. Саме розмежування праці, капіталу та землі як чинників виробництва, а також відповідних їм трьох видів доходів (заробітної плати, прибутку від капіталу, земельної ренти) виступає економічним підґрунтям соціально-класового виособлення. У дослідженні взаємодії між цими класами Маркс виходив із концептуальних припущень політичної економії, прийнявши її поняття і теорії, зокрема, концепти «заробітна плата», «прибуток на капітал» і «земельна рента». У підсумку Маркс дійшов висновку про запекле соціальне протиборство за умов приватновласницьких відносин: «Всюди в політичній економії ми бачимо, що основою суспільної організації визнається ворожа протилежність інтересів, боротьба, війна» [107, 55]. Іншими словами, основним інструментом у соціальній війні є капітал, що володіє життєвими ресурсами на виробництво та його використання у суспільному відтворенні. При цьому, приватна власність, за словами Маркса — це предмет «відчуження людини від людини».

Як стверджує Маркс, «протилежність праці і капіталу, будучи доведена до крайності, неминуче стає найвищим пунктом, найвищим ступенем і загибеллю всього відношення» [107, 106]. Перспектива цього знищення пов'язана із приходом нового,

більш справедливого і гуманного суспільного ладу, вільного від будь-якого відчуження: « …комунізм є позитивне вираження ліквідації приватної власності» [107, 108].

З огляду на відтворення в сучасному українському соціумі приватної власності не втратило концептуальної значущості Марксове дослідження вихідного пункту капіталістичного виробництва, визначеного як «первісне нагромадження капіталу, тобто його історичний генезис» [107, 715]. Отже, сила і згода, авторитет і гегемонія, насилля і цивілізованість тісно діалектично взаємовідносяться в перебігу соціального впорядкування суспільства.

Крім того, попри повагу до успадкованого багатства та інституційних запорук його недоторканості, власникам потрібні й інші джерела легітимності: «Виходячи із принципу, що краще бути багатим і впевненим у майбутньому, ніж дуже багатим і невпевненим у своєму майбутньому, багаті пішли на компроміс і погодились із прогресивним оподаткуванням та універсалістськими цінностями, що увиразнюють значення досягнень» [35 423]. Це уможливлює певну безпеку відтворення багатства у перебігу зміни поколінь його власників. Адже багатії зберігають своє виключне становище у суспільстві навіть без особистих досягень в управлінні виробничими та комерційними процесами.

Отже, вихідна нерівність становища і можливостей суб’єктів власності і решта громадян у суспільстві унеможливлює та позбавляє сенсу визнання і схвалення приватної власності, тобто її легітимацію: « …права власників не спираються і не можуть спиратися для свого захисту на моральне схвалення інших приватних груп, бо відповідно до внутрішньої природи прав власності вони чинні, незважаючи на відсутність такого роду легітимності» [35, 425]. Щоби ніщо не завадило цьому принципу і щоб його визнавали, суспільна система зосереджує і використовує усі наявні ресурси та можливості — силові, матеріальні, культурні, інформаційні та інтелектуальні.

Зосереджуючи увагу на сучасному владно-структурному і політичному спектрі України, завдання легітимації національної ідентичності в національному масштабі, на рівні спільнот і генеральної сукупності всіх верств населення, проживаючих на території України — досі немає.

За Т.Парсонсом, «суспільство містить у собі соціальну систему, яка визначається відносною самодостатністю з точки зору критеріїв рівноваги між такими чинниками, як територіально орієнтована політична організація, доступ до економічних ресурсів, відтворення і соціалізація населення і культурна легітимація системи як незалежного цілого… В завершеному варіанті легітимація підноситься до релігійних обґрунтувань, але в складних суспільствах, крім релігійного, існує і значна кількість нижче означених рівнів узаконювання» [128, 258].

До цього ще варто додати, що духовне голодування, від якого страждає більшість американців у великих і малих містах та в сільській місцевості, надає релігії особливого ореолу. В цих умовах офіційна церква, прагнучи порозуміння із молодіжним середовищем, звертається до мови і засобів масової культури. Втім, відвідування церков не зростає, і це є непрямим свідченням того, що інтерес до релігії носить глибоко особистісний характер.

За таких умов «люди, котрі не можуть відповідати вимогам часу і постійно модернізувати свою свідомість, випадають із конкурентної боротьби», потрапляють у «світ люмпенізованої робочої сили та соціально недієздатних людей», тобто падають у «чорні діри» інформаці.йного капіталізму, з яких дуже важко вибратися [63, 200]. Для системи інформаційної економіки цінність «соціально виключених» людей як робітників / споживачів вичерпна, а відтак, їх значущість як людей вазагалі ігнорується. Саме мірою глобалізаційних процесів в інформології частка таких людей зростає, оскільки за умов інформаційного капіталу аж ніяк не стало більше справедливості у відносинах між власниками та неімущими. Проте відбулися певні зміни значущості різних чинників виробництва — суттєво зросла роль фінансів та висококваліфікованої робочої сили, а також їхня глобальна мобільність.

Безперечно, що у цьому плані необхідно акцентувати на проект криптологічного вивчення, що іменується таким субстанційним субстактом як матрична інформація. Саме на цьому етапі значною мірою підключається фантазія як стрижневий акт творчого мислення, без якого ставиться під сумнів процес набуття нових знань. Тільки отримавши первинну інформацію (матрицю для роздумів), варто давати волю своїй уяві.

За умов суспільної кризи, деструкції звичних, усталених способів життя і діяльності та, відповідно, узвичаєних стереотипів поведінки індивіда, необхідно бути превентивним щодо прогнозів на майбутнє, оскільки життєві плани ієрархічного суспільства свідчать про міру громадської мобільності певного суб'єкта. У цьому відношенні постає питання інституціоналізації перехідного суспільства як простору громадянської мудрості. Поняття «інституціоналізація» відображає процес формування інститутів. Цим поняттям позначають багатоманітні процеси, що формують структурну організацію індивідів, груп, спільнот тощо, перетворюючи їхні взаємодії у соціальну систему. Визначення процесу інституціоналізації в науковій літературі залежить від акцентування уваги на різних аспектах генези інститутів. Аналіз стану та основних здобутків вітчизняної і зарубіжної соціальної філософії у вивченні процесів інституціоналізації вкладається у біхевіористську та функціоналістську парадигми. У функціоналістській теорії поняття «інституціоналізація» пов'язується із умовами функціональних передумов та імперативів мудрості. Це означає процес формування комплексу норм, настанов, формальних і неформальних правил, принципів, які регулюють різні сфери людської діяльності та системи ролей і статусів, що утворюють соціальну систему мудрості.

З часом функціоналістська традиція поступилася ідеям, згідно з якими суспільство перебуває у стані постійних змін, не надто пов'язаних ціннісним консенсусом. Тому пов'язування інституту з функцією, як це робив Парсонс, втратило привабливість. Саме концепція інституціоналізації в сучасних умовах інформаційного світу припускає розширеність свідомості як більш мінливого утворення. Так, наприклад, Інтернет можна вважати вже соціальним інститутом, а сім'ю чи церкву як такі, що містять у собі мінливі зразки поведінки, базовані на більш стійких ціннісних системах. Це дозволяє соціальним філософам розглядати внутрішню амбівалентність людської поведінки так само, як і вплив творчих дій на соціальні зміни. Адже конструктивістський підхід перетворив індивіда на головного соціального актора в ролі мудреця, що виокремлює соціальні інститути як кодифіковані системи ідей, підкріплені практиками.

Таким чином, значущим аспектом системи духовного капіталу легітимації у протистоянні зі глобальною фінансовою кризою є формування мудрої особистості, а саме: її культурної ідентичності, зануреної в сферу національного буття і національних цінностей. У цьому зв'язку особливості становлення мудрої особистості обумовлені відповідною ментальністю, оскільки духовне зростання людини неможливе без усвідомлення своєї національної властивості і приведення її у відповідність до розвитку суспільства і світу. Таке формування шляхетної конституції особистості повинне відбуватися на основі чітко визначених пріоритетів і цінностей національного виховання: це, насамперед, честі, гідності, традицій тощо.

Прогнозування розвитку мудрості українства в сучасних міжнародних практиках

У сучасну добу глобалізму досить складно говорити про гуманізм як волюнтаристську природу мудрості українства. Саме тому небайдужість наукового дискурсу до проблеми гуманізму пов'язана з необхідністю з'ясування мудрості як збереження самобутності, її трансцендентальних засад. Серед сучасних дослідників предмету гуманізму необхідно зазначити В.Ф.Баранівського, В.Г.Креміня, І.Ф.Надольного, І.В.Степаненко та інших.

В історичному розрізі гуманізму варто згадати таких українських філософів як М.П.Драгоманова, О.Г.Кістяківського, М.І.Костомарова, І.П.Лисняк-Рудницького, М.О.Максимовича, І.Я.Франка, Д.І.Чижевського, О.В.Юркевича. В них висвітлюється перманентне буття людини, створення суспільних умов для розвитку особистості.

Гуманізм — це інтелектуальна конструкція, продукт думок і світоглядів, що логічно завершує мислення. Українська філософія робить проблему гуманізму тим вузловим пунктом, до якого «стягуються» всі проблеми нашого суспільств — відчуження людини від влади і суспільства, дегуманізація суспільно-політичних відносин, деструктивних процесів у суспільстві, що позбавляють людину гідного існування, сприяють порушенню прав і свобод особистості.

Гуманізм варто сприймати як природну антропологічну особливість людини, що становить розум або здатність вірувати як милосердя та людяність.

Сучасний гуманізм постає як інтеграційний механізм для формування нової філософської парадигми XXI століття. У зв'язку із цим концептуально необхідно розрізняти три цивілізаційних види гуманізму — соціальний, релігійний, ліберальний. Саме теоретичний вимір гуманізму — одна з форм світогляду, в основі якої встановлюються діалогові режим і смислова рівновага між основними ціннісними організаціями людини. Гуманізм є теорією людяності та практичною парадигмою.

Фундаментальні зміни, що відбуваються в сучасному інформаційному соціумі, потребують уваги до проблеми формування українства. У цьому сенсі необхідно зазначити волюнтаризм як природну сутність мудрості українства. Оскільки під впливом глобальних процесів культурного рівня дедалі актуальними постають феноменологічні підходи щодо мудрості українства. Адже, чим потужніша загальна культура в соціумі, тим ефективніше діють цивілізаційні, соціальні в своїй основі цінності.

Сьогодні для вирішення глобальних проблем українства є етнокультурна спадщина від тодішнього Радянського Союзу. Частина громадян України є носіями як українського, так і інших етнокультурних типів за своєю самоідентифікацією. При цьому, варто відзначити такий багатоманітний процес національної ідентифікації в суспільній свідомості українства як звільнення від комплексу меншовартості української культури і таких ідеологічних фантомів як «шароварщина» чи «хуторянство» та зловмисного навіювання відповідною ідеологічною пропагандою. Громадська думка подає їх, як правило, в емоційній, синкретичній формі з використанням маніпулятивно діючих механізмів: духовне зубожіння, низька культура людей, продовження русифікації, псевдоамериканська субкультура підростаючого покоління, злиденне животіння людини (людей, людства).

У зв'язку із цим важливе значення відіграє суспільна риторика, що вимагає особливої уваги інновації української мови внаслідок різноманітних семантичних перетворень, зокрема — переосмислення. Цей риторичний процес для українства зумовлений переважно тим, що лексичне значення більшості слів має складну семантичну структуру, що суттєво для окремих регіонів України. Саме специфічно-побутова лексика характерна для певної істо-

ричної доби, тієї чи іншої соціальної групи, має особливий колорит історичного минулого. Це є спробою усвідомлення особистістю власної ідентичності. В світі нестабільності і руйнування звичних джерел ідентичності — релігійних, територіальних, культурних, етнічних — пошук колективної або індивідуальної ідентичності стає сенсом існування формування українства. Сучасне погіршення стану економіки та соціальних сфер людського існування, стресові ситуації кризового характеру провокують агресивність мовлення, вживання субстандартної й ненормативної лексики в повсякденному вжитку, що невластиво українству.

На наш погляд, українство — це соціальний феномен, що містить у собі систему знань у сфері філософі, історії, права, психології, релігії тощо як одне діалектично взаємообумовлене ціле, що утверджує та передає наступним поколінням духовно-ціннісні пріоритети мудрості людського життя. При цьому, визначальними об'єднуючими чинниками виступають етнічні, мовні та релігійні критерії, оскільки на рівні повсякденної свідомості, і на рівні ідеологічно-світоглядному сприймаються як цінності найвищого ґатунку.

В системі антропосоціогенези, що визначають координати українокосмізму та україноцентризму соціально-філософська формула українства можлива за природних умов соціально-просторових та часових структурних характеристик. Це надає можливість виокремлювати локальні, національні та глобальні аспекти просторово-часових структур. Саме сьогодні завдяки досягненням нанотехнологій українство може розвиватися новим шляхом — через об'єднання живого та неживого. Безперечно, субстанційна земля українства як живе істотне одухотворіння надає можливість створювати людським істотам здібності, роблячи їх безсмертними. Всім відомо, що українство славиться своїми плодючими ґрунтами землі в усьому світі. Цей ґрунт є «багатофазна капілярно-пориста система, теплопередача в якій здійснюється одночасно теплопровідністю повітря у порах та внаслідок масоперенесення вологи» [38, 146]. Іншими технічними словами, на поверхні ґрунту землі здійснюються умови теплового балансу навколишнього середовища з урахуванням поглинання, відбиття і розсіяння сонячної радіації, «турбулентного теплообміну між

ґрунтом і повітрям, втрат тепла на випаровування» [38, 147]. У разі визначення температурної аномалії на поверхні ґрунту землі створюється соціальне температурне поле відповідних груп, класів, спільнот тощо. Стан свідомості таких індивідів значною мірою залежить від температурних чинників в навколишньому середовищі та соціогенної готовності цих суб'єктів до будь-яких екстремальних ситуацій.

Крім того, аномальні геодинамічні явища соціоантропогенезу надійно зареєстровані в зонах природного накопичування, що свідчить про те, як ефективно використовувати недра землі, проявляючи при цьому вселюдську мудрість. Це стосується, зокрема, окремих родовищ вуглеводнів. Що розташовані на обширних платформенних територіях. Саме природний напружено-деформований стан надр створює передумови для виникнення потужних і навіть катастрофічних природно-техногенних (індуційованих) геодинамічних явищ, які призводять до псування й аварій відповідних соціометричних систем і об'єктів облаштування. Одна з особливостей сучасного стану розвитку людиноцентризму пов'язана з ростом ризику природних і техногенних катастроф, наслідком яких можуть бути значні соціально-економічні й економічні втрати. За різними оцінками втрати від природних і техногенних катастроф постійно зростають. Ця глобальна тенденція людинокосмізму та людино центризму є в «якості одного із заходів ООН у 1989 році, що виголосила 90-ті роки Міжнародною Декадою щодо зменшення ризику стихійних катастроф, включаючи до них різного роду техногенні явища» [34, 4]. У цьому сенсі необхідно зауважити, що природне виснаження Землі, в якій зареєстрований обсяг осідань поверхні її ґрунту до «об'єму флюїду складає 22 відсотки (США. Х'юстон. 1943 — 1959 рр.)» [34, 5].

Для того, щоб проявляти гуманізм стосовно природних надр Всесвіту, мудрість українства має застосовувати у своїй теоретико-методологічній основі метод техногенної геодинаміки (полігонометрії). Цей метод ініціюється шляхом удосконалення процедур кількісного аналізу, отриманої на геодинамічних полігонах геодезичної й іншої інформації з використанням відповідного математичного забезпечення й програмно-комп'юторних технологій. «Дослідження, які проведені на регіональних геодинамічних

полігонах Апшеронського півострова показали, що в районах Сураханського, Бибі-Ейського, Бінагадинського, Сабунчинського й інших нафтових родовищах відбувається осідання земної поверхні, причому середня швидкість осідань складає 40 мм в рік за період спостережень понад 60 років» [34, 34]. Це також стосується і родовищ Західного Сибіру.

З огляду на вище сказане, саме гармонія буття людини за законами природи, оздоровлення цієї природи є запорукою успіху в суспільному відтворенні. Оскільки не тваринний і не рослинний світ загубив живу природу, а людський, тому і людина має врятувати цю природу.

На підставі аналізу зазначених чинників варто визначати оптимальні умови виконання соціальних робіт українства, при цьому обґрунтовувати вибір сезону, погодних умов і часу доби, коли їхній активний вплив мінімізується і дає змогу оптимально виявляти активізацію людської свідомості. Однією із фаз людської діяльності є моніторинг, що розширює свідомість лексико-семантичним навантаженням антропосоціогенези. У цьому процесі для системи оптимізації, вибору та прийняття людиною ефективних рішень необхідно використовувати концептуальний метод пошуку глобального екстремуму функції мети. Цей концепт має конструктив на основі космічної інформації з урахуванням адаптивних коефіцієнтів кореляції. За цих умов частота адаптації корелюючих коефіцієнтів значною мірою уможливлює точність біосоціолокації на засадах превентивності (передбачення, умоглядності тощо). Крім того, критеріями оптимізації режимів діяльності українства в координатах українокосмізму та україноцентризму є їх експлуатаційні витрати та енергетичні ресурси кінетичного та потенційного характеру. Оптимальний режим необхідно вибирати за мінімумом експлуатаційних витрат на основі певних результатів математичної статистики у соціальному середовищі українства. У цій площині адаптивний випадково-закономірний пошук при правильній організації є досить ефективним засобом пошуку екстремуму. Саме цей підхід і гарантує геодетермінанти знаходження глобального екстремуму українства, що не обмежує соціального класу функцій.

З розвитком ноотехнологій з’являються нові потенційні можливості активного впливу космізму (ноосфери, геофізики тощо)

на людську свідомість. «Створення на основі нанотехнологій нейронної системи здатні здійснити з'єднання з мозком, що по суті означає створення штучного інтелекту нового покоління [40, 22]. На наш погляд, особлива наближеність українства до трансцендентного світу, перебування його сакральної сутності в українському національному дусі визначає специфіку його поведінки в соціумі. Як відомо, при цьому першим етапом еволюції Всесвіту було формування речовини і стабільних систем (атомів і молекул), другим — космічна еволюція (формування галактик, зірок і планет), третім — біологічна еволюція (зародження і розвиток життя), четвертим — соціальна і технологічна еволюція розумних істот як сучасний етап інтенційної еволюції.

У цьому контексті україноцентризм означає все те, що здатне проникнути в середовище людини, тим більше зачепити безпосередньо саму людину. Адже використання сучасних досягнень біогенної інженерії передбачає цілеспрямоване втручання в генетику людини й інших видів живого на Землі. Інжиніринг клітин, тканин і органів людини може призвести до створення протезів і штучних органів, включаючи й органи чуття. «Використання даних технологій може забезпечити ефективну профілактику і лікування практично всіх захворювань, призупинення процесів старіння, а також розширення інтелектуальних можливостей людини за рахунок використання вживлених сенсорних пристроїв. Фізіологія людини може отримати великий спектр засобів удосконалення організму, спрямованих на стимуляцію фізичних та психологічних можливостей людини і найкращого функціонування внутрішніх органів, м'язів, мозку тощо» [32, 74–75]. В силу вищеозначеного поступово виникає і заповнюється нове людське єство — це система самоконфігурації і самоконструювання психосоматичної природи людини. Таким чином, соціогенний код має генеративно-цілісний характер, що активно впливає на латентні структури свідомості людини (зокрема, на відповідні сфери психосоматичного буття). Проте, такі трансгуманістичні тенденції у суспільстві спроможні привести до певних непередбачуваних ризиків та небезпек, оскільки людський організм є самоорганізованою, самовдосконалою та самоплановою соціальною системою.

Отже, така відмова від субстанційної парадигми гуманізму і заміна її функціональною на трансгуманізм в системі безпеки особистості, держави та суспільства в недалекому майбутньому розширить інтелектуальні можливості людини. Сьогодні має розвиватись така молода сфера науки як «Інтелектуалознавство» в сучасному інформаційному світі, оскільки сама природа відтворить нові типи неживої матерії, нові геноми, новий вигляд трансгенних живих істот як досконалих форм людського життя. Адже людина з відчуттям глобальних негативних наслідків вступає в нову еру, для якої характерне світоглядне переосмислення.

Як свідчить історія, князь Ярослав Мудрий наказував перекладати грецькі книги на древньоруську мову, щоб українство могло «навчатися і насолоджуватися божественним вченням, вважаючи, що від книжних слів люди сповнюються мудрості [132, 80]. Церква підтримувала світську владу. Навчаючи людей «управляти очами, утримувати мову, смиряти розум, підкорювати гнів, плекати чисті помисли, робити добрі справи» [132, 92]. Таким чином, композиція «Ізборніка Святослава» нагадує типову для середньовічної традиції компілятивно складену бесіду мудрої людини з сином, можливо із сином духовним. Окремі частини цієї праці отримали значну популярність і неодноразово використовувались у повчаннях і посланнях, увійшли до усної народної мови.

Втім, автентичний дух мудрості є історичним минулим того чи іншого народу як вияв духовної «глибини», в якій потрібно шукати джерело духовної енергії народу, що потребує актуалізації причини свого існування — минулого. Тому, через актуалізацію історичних першовитоків аморфна маса людей усвідомлює себе в сучасній реальності «колективним індивідом» і постає єдиним цілим — українством.

Крім того, із даного підходу випливає, що необхідно зазначити діалектичний зв’язок між духовними настановами мудрості й соціальною реальністю, зв’язаного насамперед з політикою та економікою. Оскільки політична діяльність у життєвому світі обумовлюється у першу чергу загальною потребою суспільства як соціальної системи. Гідність як волевияв моральності має відбивати сформовану в соціумі низку цінностей, визначає соціальне

буття в сфері політики, права, економіки тощо. На наш погляд, саме соціальна нерівність є найбільшим злом у суспільстві. Оскільки матеріальне багатство спричиняє ледарство, а розкіш приводить до руйнування моралі.

В цьому розумінні ще за часів Просвітництва Жан-Жак Руссо відстоює дрібну приватну власність, яка заснована на особистій праці. З нею мислитель пов'язував і можливість ліквідації поділу суспільства на багатих і бідних. Досягти відносної майнової нерівності, на думку Руссо, можна за допомогою закону, який би виражав загальну волю людей. Як зазначав Жан- Жак Руссо: « …ні один громадянин не повинен володіти таким значним достатком, щоб мати можливість купити іншого, і жоден — бути настільки бідним, щоб бути вимушеним себе продавати» [146, 349]. За словами Жана-Жака Руссо, людина хоч і народжена вільною, але скрізь перебуває в кайданах. Тому вихід із цієї ситуації — це утворення особливої політичної субстанції, яка виступає в якості єдиного джерела законів — загальної волі. « …Одна тільки загальна воля може керувати силами держави відповідно до мети її утворення, яка є загальним благом» [146, 167].

Проблема гуманізму як волюнтаристської природи мудрості була характерна не лише для Західної Європи, Японії чи Китаю. Оскільки вона виникла не один раз в історії розвитку східнослов'янських народів. Соціальне явище дуальності людського буття з його діалектичними суперечностями були відомі слов'янським народам давно і мали втілення як у богословському значенні, так і у світському середньовіччі волюнтаристською суттю природи мудрості вважалось «єство». Таке усвідомлення містить відблиски античної традиції, розуміння сутності як сукупності добра і зла. В одному із «Слів» Іоанн Златоуст так характеризує розуміння «єства»: «Да не глаголемь, яко сий есть естетством благ, а он сий естетством зол. А ще бо кто естетством благ, то никогда не можеть быти зол, аще ли естетством зол, то никогда не можеть быти благ» [165, 67].

Сьогодні високий рівень інвестування в людський капітал в ключовий момент перетворює українство в процесі суспільного прогресу. «Ті країни, які сформували систему стимулювання інноваційної діяльності, сьогодні демонструють здатність до швидкого

й ефективного менеджменту як за умов кризи, так і за умов стабільного розвитку» [149, 28]. При цьому, Японія показала «основний пріоритет нового розвитку — перетворення освіти на ключовий показник готовності людського капіталу до залучення все нових і нових можливостей для власної і суспільної самореалізації» [149, 28]. Саме з «японського економічного дива» розпочалося прозоре усвідомлення «суспільства знань», що основується на інноваційній здатності особистості та суспільства до самовдосконалення. На формування такої потреби та становлення гуманістичних ціннісних орієнтацій і творчих здібностей має бути потреба самоактуалізації українства як провідної духовної сили.

Із фундаментальних позицій людина може реалізуватися переважно в перетинах психічного простору: власного та чужого. Адже душа опановує такою природною субстанцією як індивідуальністю, оскільки філософія мудрості визначає структуру духовного капіталу особистості та суспільства. При цьому, конструктивна модель мудрості розширює внутрішній обрій свідомості, що надає можливості самоідентифікації суб'єкта. Отже, гуманізм як волюнтаристська природа мудрості — це рухоме самопізнання, суб'єктивне буття духовної свідомості, де життєствердна ідея невичерпності життя у своїй волюнтаристській природі мудрості є оптимістичною.

З цього приводу вітчизняний мислитель В.Табачковський вважає, що «простором», на якому чиниться пошук відповідей на різні питання, є певний образ світу: «Саме в його межах кожен із нас самовизначається — шукає місця, власної ідентичності, стверджує її або втрачає, втрачаючи. Шукає знову й знову до останнього подиху. Щоправда, й після цього пошук не припиняється, Тільки чинитиметься він уже не нами, а нащадками, які залишать нас на тих місцях, де ми, здавалося б, самоздійснилися, або ж «пересунуть» на інші» [164, 11].

Сьогодні громадянська воля є одним із стабілізуючих, хоч і незаконних, за визначенням, засобів конституційної системи українства. Поряд із вільними і регулярними виборами та незалежною судовою системою, наділеною повноваженнями тлумачити конституцію, громадянська воля, коли вдаватися до неї із незалежними обмеженнями і здоровими судженнями, допомагає

зміцнювати справедливі інституції українства. В ситуації громадянського волевияву українство має проявляти такі ознаки мудрості як: креативність мислення, риторику, самоствердження. При цьому, особа має гарантію вільного вибору тих чи інших форм економічного і політичного буття, ідеології, світогляду. Це свідчить про можливість вільно висловлюватися і відстоювати свої ідеї, думки та інтереси.

У цьому ключі можна констатувати загрозливий стан вітчизняної освітньої галузі у сфері недостатності виховного потенціалу, що негативно впливає на стан гуманізму як волюнтаристської природи мудрості українства. Для цього необхідно поєднувати новітні підходи, патріотизм і професіоналізм, гносеологічні та аксіологічні аспекти творчої особистості, що відповідають вимогам сучасного світу. Філософія освіти має поширювати соціальне партнерство та довіру, використовувати гуманний підхід до кожного учня чи студента з урахуванням його психологічних та фізичних особливостей, що значною мірою розкривають його здібності та таланти. Особистість є тією духовною мірою, якою «основними мотиваційно-смисловими регуляторами її життєдіяльності стають найвищі людські цінності [34, 67], вона реалізує їх, трансцендуючи свої базові — фізіологічні й соціальні — потреби. Така трансценденція здійснюється на базі задоволення цих потреб, так що вони нормальним способом зникають з поля свідомості, або завдяки здатності відмовитися від їх задоволення і перемогти їх у собі. Для молодої людини є дуже важливим уявити майбутню професійну діяльність у світлі високих сенсів, щоб вона набула значущості й цінності у власних очах.

Іншими словами, ціннісно-мотиваційна домінанта утворює цілісну особистісну якість суб’єкта. Така настанова мудрості відповідає відомому у філософії освіти положенню про те, що знання і вміння необхідно з’єднувати в органічну цілісність, кристалізуючим ядром якої мають слугувати ключові цінності.

Українство як всебічний соціальний феномен має виховувати молодь в національному дусі, залучаючи до народних традицій, обрядів та ремесел. Лише патріотично налаштована, національно-свідома шляхетно інтелектуальна молодь зі своїми гуманними намірами здатна побудувати та захистити правову державність

українства від будь-яких внутрішніх та зовнішніх загроз. Оскільки саме гуманізм має ефективно діяти у державотворчому процесі, на підставі якого змогли б формуватись інститути громадянського суспільства і соціальний аспект державності.

Поняття «громадянське суспільство» об'єктивно співвідноситься з поняттям «правова держава», так як і перше і друге поняття віддзеркалюють головні моменти та сторони життєдіяльності сучасної демократичної державності.

Важливу роль у цьому відіграють реалізація гуманних принципів будови і функціонування владних органів, переорієнтація їх політики від захисту інтересів держави до захисту інтересів особистості; «здійснення державно-правової реформи (парламентської, адміністративної, муніципальної та судової); створення механізму захисту прав і свобод людини і громадянина; формування високого рівня політичної, правової та економічної культури населення» [162, 120].

Таким чином, сучасною платформою гуманізму як волюнтаристської сили мудрості українства, що здатна давати відповіді викликам глобалізації, є інноваційне суспільство знань. Сьогодні це має здійснюватись в межах діапазону: інновації — традиції, модифікації — можливості. Саме гуманний намір розвитку українства залежить від готовності духовного капіталу реалізовуватися за умов соціальної мобільності та майстерність цю мобільність ефективно створювати. Такий магістральний напрямок українства як орієнтація на інноваційну діяльність здатний рухливо використовувати досвід та практику інших країн у форматі соціальних транзитів. Саме формування нової концепції гуманізму українства має здійснюватися на підставі інтеграційної взаємодії влади, політичних структур, електорату, бізнесу, що узгодженим чином мають визначити точки прикладання спільних зусиль у світовому просторі.

Крім того, ватро зазначити, що у прогнозуванні розвитку мудрості українства в сучасних міжнародних відносинах пріоритет надається оцінкам розвитку і взаємовідносин країн та вивченню загальних тенденцій світового поступального руху. На підставі зовнішньосвітових прогнозів робляться спроби виявити нові можливі фактори духовного розвитку світу, певного регіону, країни.

Такі дослідження досить розвинені в США, де прогнозування у сфері міжнародних відносин здійснюють Гудзонівський інститут, Інститут оборонних досліджень, Інститут майбутнього, Інститут стратегічних досліджень Гарвардського університету тощо.

Визначальну роль прогнозування мудрості українства в сучасних міжнародних відносинах відіграє парадигма постнекласичної науки, яка спрямовує на міждисциплінарні, проблемно-орієнтовані дослідження, реалізацію комплексних програм за участю фахівців природничих і гуманітарних наук. Саме новітня парадигма спрямовує суспільну практику на «виправлення помилок минулого, що вже стали очевидними, на глибшу інтеграцію і кооперацію, на зміцнення реальної безпеки та забезпечення виживання цивілізації» [177, 88]. Постнекласична наука орієнтує суспільство на реагування не на проблеми, що досягають критичної гостроти, а на об'єктивні причини, що їх породжують.

Як стверджують фахівці, сьогодні міжнародна ситуація характеризується пошуком додаткових можливостей для оптимізації саме політичного процесу пан-європейської та євроатлантичної інтеграції. Однак у значній кількості європейських країн та США подальшої стратегії такої інтеграції присутня явна суперечність, оскільки є відсутність гомогенного сприйняття єдиного безпекового, інформаційно-ідеологічного та економічного просторів, в результаті чого зростає роль глобалізаційних процесів. Ринкова економіка набуває якісно нового характеру, традиційні ринкові елементи відходять на другий план, тоді як елементи державно-правового регулювання в інформаційній сфері як протидія спекулятивним маніпуляціям набувають дедалі більшого значення.

Прикладом інноваційного пошуку векторів здійснення міжнародної спільності є сучасна українська геополітична стратегія миру і злагоди. Це насамперед: виваженість, поміркованість, передбачуваність світових процесів; розбудова відносин з іншими країнами на засадах рівноправності, взаємоповаги та невтручання у внутрішні справи. Серед них необхідно акцентувати на толерантність як важливу матрицю в феноменології мудрості.

Сучасний соціум перебуває в стадії інтенсивних змін і пошуку перспективної стратегії розвитку. Ця стратегія розвитку потребує обґрунтування ціннісних пріоритетів виховання. Тому

звернення до проблеми толерантності пов'язане із прогнозуванням і подальшою модернізацією життя соціуму.

У цьому сенсі поняття «толерантність» обговорюється в сучасній філософській науці. Толерантність походить від латинського слова «tolere» (страждати) як небайдужий, оскільки прийняття і толерантність далеко не синоніми. Адже можна ненавидіти і відчувати негативні емоції і при цьому залишатися толерантним, маючі доброчинні наміри. З огляду на це Й.Йовель бачить у толерантності діалектику приємності та відчуження: «Бути толерантним значить усвідомити все розмаїття, негаразди відчуженості, що розділяють нас» [205, 48]. Таким чином, не обов'язково переживати внутрішню християнську любов до тих, хто нам не симпатичний або кого ми вважаємо слабше себе в певному відношенні: толерантність не добродій і не милість. Оскільки демонстрація подібної любові — це намір коригувати себе під власний і ідеальний стандарт, що відповідає внутрішній парадигмі (світосприйняття).

Крім того, толерантність передбачає конфлікт, неприємність і, разом з тим, впевненість в тому, що ми не маємо права завадити чуже життя, які б емоції воно в нас не викликало. Тільки усвідомивши, відчувши деяку єдину основу існування людей, можна стати толерантним; але толерантність проявляється тільки в конкретній ситуації, а саме: це порозуміння, зокрема, якщо Мудрий Натан у Лессінга говорить, що ми спочатку люди, а потім уже іудеї, християни, мусульмани, то його ідеал і надто низький, і надто високий одночасно. Надто високий, оскільки Лессінг говорить, що його, «універсальну людину», здатні створити певне суспільство само по собі. І занадто низько, так як в погляді на «універсальну людину» без індивідуальних розмаїть є неповага до людини. Ця філософія має справу з чистими сутностями. Всі істоти проходять шлях переродження від нижчого до вищого. Як зазначає Крішна: «Невловима трансформація відбувається, якщо реакція на іншого починає визначатись більше і більше не індивідуальними характеристиками, котрі він або вона передбачають, а фактом його або її притаманності до визначеної групи або касти, або релігії, або раси» [194, 12–13].

Відтак, кожна система поглядів рівною мірою має право на існування — ніхто не заперечував шукати істину, і кожен може

йти до неї своїм шляхом, навіть коли цей шлях помилковий. Основою толерантності однаково слугує і пріоритетна оцінка універсального, і визнання права на існування кожної конкретної реалізації людської сутності.

За цих обставин дослідник М.Моришима стверджує залежність толерантності від рівня суспільних зв'язків. Якщо в первісному суспільстві люди були терпимі тільки до членів своїх сімей (так як суспільні зв'язки були погано розвинуті), то в XXI столітті комунікація буде розвиватися до такого рівня, що в недалекому майбутньому національні держави відомруть і таким чином створиться новітня суспільна спільнота, тому проблема толерантності може відпасти сама собою [198, 125].

Ідеї толерантності Джона Понета сформувались як продукт синтезу гуманістичних і реформаційних ідей — людині, що пропускає через себе різні системи уявлень. Система поглядів Понета не еклектична, і в її основі лежить висока оцінка особистості як вияву свободи і відповідальності. На його думку, на землі нема такої влади, яка б могла заставити людину піти проти своєї внутрішньої впевненості. Душа людини вільна, і земні влади не мають над нею сили, не можуть спричинити їй негараздів, лиха, так як розпоряджаються лише гіршою частиною людини — його тілом. За цих умов слово «душа» торкається кожної людини без винятку, так як людина сама повинна оцінити, що справедливо. При цьому, шляхетна поведінка особистості засловами Понетті основана на впевненості, оскільки в душі кожної людини закладений дійсний закон. Дж.Понет постійно закликає вільний розум оцінити дієвість людини або держави. Мислитель оцінює особистість не як щось цінне само по собі, а як елемент державного організму, призваний виконати високу місію [200, 47].

Аргументація Понета здебільшого співпадає з аргументацією Локка: це і є доказ небожественної природи правителя, і впевненість в рівноцінності кожного члену державного організму, і ствердження, що шлях до спасіння лежить не в зовнішній діяльності, а і у внутрішній роботі душі та у відліку перед власним розумом [102, 84].

З одного боку, дуалізм терпеливості доказується Локком як обґрунтування непідвладності державою правителя над нашою

душею. «Справедлива приналежність на безмежне терпіння має місце, час і спосіб мого поклоніння Богу», — що виходять за межі досягнутого і дії політики та державотворення, «які існують тільки ради мого добробуту в цьому світі». З другого боку, — це моральний нейтралітет релігійних обрядів самих по собі. Іншими словами, чітко простежується новоєвропейське розуміння людини як сфера приватного життя, що виокремлюється за рахунок соціального пріоритету індивіда в соціумі.

Зазначається, що домінантним словом побудови Понета можна вважати слово «відповідальність», а для Локка — «право». Різниця між концепціями розглянутих мислителів полягає в тому, що для Понета терпіння є реалізацією уявлення про об'єднану силу дійсного закону і про свободу і відповідальність людини; а для Локка — це реалізація думки про світ як множина незведених один з одним одиниць, діалектично взаємозалежних у зовнішньому поєднанні дієвості держави.

Таким чином, толерантність є одним з лідерів у списку усвідомлених пріоритетів у соціумі, що потребує додаткової уваги. Саме в питанні толерантності як пріоритету приховані неусвідомлені моменти протилежних переконань. Адже толерантність є філософською матрицею в тому сенсі, що на рівні абстрактного визнання усвідомлюється її необхідність як естетична складова міжособистісних відношень.

За цих умов українство, що уособлює в собі мудрість народу, прагне усвідомити себе в геополітичному просторі в контексті розвитку світової цивілізації, визначити свої пріоритети, реальні національні інтереси, виробити стратегію і тактику реалізації. Вирішення цих завдань передбачає створення науково обґрунтованої геостратегії, одним із головних принципів якої для українства є принцип полімагістральності (багатовимірності, багатовекторності тощо). «Багатовекторність притаманна зовнішній політиці багатьох держав, але для України, з її особливим геополітичним положенням. Вона набуває вирішального значення і пов'язана із конкретними перевагами. Історичні та географічні реалії практично виключають можливість орієнтації України лише на один стратегічний зовнішньополітичний напрям. Проте поняття «багатовекторність» слід розуміти як розвиток і підтрим-

ку відносин позаблокової держави з багатьма учасниками міжнародного життя» [19, 76].

На наш погляд, у недалекому майбутньому доля українства залежатиме від її здатності знайти свій шлях і модель розвитку, а саме: конструктивну модель глобальної консолідації в системі вибору та оптимізації ефективно діючих стратегічних рішень, але для цього багатовекторність аж ніяк не означає рівновекторності й зовсім не припускає рівнозначності всіх її складових. Серед багатьох векторів варто виділити ті, що є домінантними в стратегічному партнерстві. Такий підхід уможливлює визначення відповідних пріоритетів, оскільки багатовекторність породжує значне зростання кількості першочергових завдань за різними напрямами і рівнями міжнародного співробітництва. При цьому аналіз переваг і хиб відповідного рішення може ускладнюватися реаліями сучасного світу.

Згідно із суспільними формами свідомості українства у процесі міжнародної ідентифікації головним може бути орієнтаційний аспект. Цей аспект поєднує в собі як геополітичні уподобання, ціннісні мотивації, так і врахування етносоціальних витоків і напрямків міжнародного розвитку в глобальному контексті, а також національні інтереси країни.

При стратегічному прогнозуванні розвитку українства варто було би враховувати регіональні фактори безпеки та співробітництва, зокрема на україно-румунському та україно-молдавському кордонах. Передусім, має бути розроблена та здійснена система заходів для максимальної активізації транскордонного економічного співробітництва, яке заслуговує на всебічну державницьку підтримку. Пріоритет варто віддати втіленню в життя довготривалих суспільних проектів із залученням капіталів, інноваційних технологій та організаторсько-управлінського досвіду країн-учасниць ЄС і НАТО. Варті особливої уваги гуманітарні аспекти транскордонної співпраці. Доцільно не лише прагнути до збалансування піклування сторін про своїх співвітчизників за кордоном на засадах паритетності та симетричності, але й діяти у цій сфері взаємин у повній відповідності до міжнародних норм права. Суб’єктам, «що належать до різних етнічних спільнот, мають бути гарантовані всі необхідні права та можливості, якими корис-

туються їхні співгромадяни — представники титульної нації. Очевидно, що така діяльність потребує постійного аналітичного забезпечення та якісного інформаційного супроводу» [19, 87].

Кризові явища сучасної організації світової соціально-економічної системи явно продемонстрували, переосмислення соціального життя з метою забезпечення конкурентоспроможності сукупного національного проекту розвитку, оскільки держава повинна вдосконалювати соціально-політичні інститути та забезпечувати вирішення стратегічних питань, у тому числі — інноваційного, інфраструктурного розвитку кадрового потенціалу країни.

Відтак, успіх модернізації українського суспільства залежить насамперед не стільки від імпорту інститутів, скільки від якості існуючої в суспільстві системи відносин, наявності різноманітних ресурсів, котрі обумовлюють довгостроковий розвиток за умов глобальної конкуренції, а також низкою інших чинників.

Таким чином, у прогнозуванні українства як сучасного етносоціального феномену всебічно має забезпечуватись духовний рівень інформаційного життя. Для цього значну роль повинні відігравати освіта та наука як відтворення культурно-історичної традиції, насамперед у молодіжному середовищі. Така інтелектуальна діяльність молоді покликана встановлювати спадкоємність культури від покоління до покоління; виступати генеративно-творчою силою в соціалізації та формувати і розвивати національну ідею.

Виконання цього завдання потребує модернізації змісту, форм, методів і засобів навчання, впровадження нових технологій, реалізації пріоритетних принципів реформування навчального процесу, які передбачені Національною програмою розвитку освіти у XXI столітті. Спосіб життя сучасних людей, зокрема, молоді, дуже близький до «постільного режиму», що веде до гострої гіпокінезії. Єдина профілактика наслідків гіпокінезії — це організація раціонального рухового режиму, який включає різні за характером та інтенсивністю фізичні навантаження, що призводять до активного руху тілесної душі у відповідному часовому просторі. Але при цьому рухова активність людини у сучасному соціумі повинна мати межу адаптаційних можливостей. Перевищення цієї межі настільки ж шкідливо для здоров’я, як і гіпокіне-

зія. Зрив адаптації проявляється у різноманітних формах — у вигляді перевтоми, вегето-судинній дистонії, зниженні імунітету, порушенні роботи шлунково-кишечного тракту, що знижує активну громадську позицію в сучасному соціумі.

Крім того, громадянське суспільство в сучасній Україні ще не стало на «ноги» внаслідок своєї слабкості. Причин цьому декілька. По-перше, в Україні не було розвиненого громадянського суспільства, коли вона знаходилась у складі Радянського Союзу. Останнє пояснюється тим, що в СРСР до громадянського суспільства переважало зневажливе ставлення. Оскільки соціалістичне будівництво проводилось під ідеологічним гаслом марксизму-ленінізму, що вміщувало в собі не ідею громадянського суспільства, а людського суспільства як комуністичного. Це свідчить про те, що в тодішні радянські часи не було чіткого уявлення про ці форми суспільства, окрім того, що громадянське суспільство асоціювалося з буржуазним, а людське суспільство –з комуністичним. В сучасних умовах українського інформаційного суспільства необхідно з'ясовувати сутність громадянського суспільства і будувати його, осягаючи історичний закон про неможливість «перестрибнути» не пройдені етапи суспільного розвитку.

Як стверджує з цього приводу вітчизняний філософ М.П.Недюха: «Для визначення стану та тенденцій розвитку громадянського суспільства уявляється доцільним налагодити моніторинг як засіб його вимірювання за певними критеріями, методиками, шкалами тощо, зокрема, отримати відповіді про його межі, принципи функціонування, змістовні характеристики як публічного (громадського) простору, де індивіди об'єднуються на добровільних засадах для просування спільних інтересів за умови, що ці інтереси знаходяться поза сферою влади, бізнесу, політичних партій та сімейних відносин» [118, 367].

Оскільки громадянське суспільство в Україні ще слабке, то суперництво між державою і громадянським суспільством розгортається на користь держави [15, 171]. Свідоцтвом тому є так званий рейдерський рух, який керівники різноманітних акціонерних товариств розглядають як форму поглинання олігархічними структурами під прикриттям держави слаборозвинених підприємств. Тому українська державність має долати віковий стерео-

тип, пов'язаний із пригніченням, обманюванням інтересів народу. Це можливо тільки в тому випадку, коли державні органи будуть формуватися із патріотично налаштованих і перевірених людей. Мають бути спільні стимули духовного об'єднання мудрих зусиль електорату і депутатів з питань підвищення життєвого рівня народу. Тому, українська державність з огляду правового громадянського суспільства — це синергія (підтримка) один одного, в якому мають співпадати потреби та інтереси.

Саме сьогодні має бути здійснений поворот у свідомості національної еліти до нового мислення із його духовним пріоритетом цінностей та життєвим імперативом мудрості: від однотипного усвідомлення суспільної дійсності до всебічного розуміння гносеологічних алгоритмів саморозгортання соціальних процесів. На автономно духовному рівні має бути втілюватись мобільна самобезпека людини. Така людина повинна самовиявляти і встановити для себе універсальні моральні цінності, які є правильними незалежно від того, які стосунки у людини із відповідною групою людей. Тому повинні зазначатися високі моральні цінності, що притаманні людині незалежно від її особистих уподобань та переконань, та формуватися насамперед завдяки активному впливу абсолютно мудрих істинних понять як: добро, справедливість, чесність, гідність, любов та інші.

У XXI столітті українство повинно здійснювати прогрес до нового типу суспільної риторики. Починати треба з найголовнішого — з духовного капіталу мудрості людини на основі нового світоглядного підходу, акцент робити на ноосферу як космічний вселенський розум, що варто розглядати у сучасну добу глобалізованого інформаційного суспільства. При цьому сучасна людина повинна бути сильною, що забезпечує внутрішню духовну автономію як ефірну субстанцію мудрості завдяки своїй волі, вірі та честі. Все це визначає характер та організацію духовного виробництва епохи завдяки гуманним намірам, втілених в життєвих реаліях.

4.5. Інформаційна якість на світовому ринку праці: енергоефективність у криптопросторі

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин адміністративно-правову систему необхідно розглядати як сукупну норма-

тивну основу всіх інших соціальних систем: політичної, економічної, культурної тощо, що слугують загальноприйнятими орієнтирами в криптології. Тому реалізація будь-якої функції держави не може бути виконаною без прийняття законів, у яких формуються цілі, завдання, визначаються засоби і шляхи їх досягнення, а також передбачається якість необхідного досягнення. Саме в цьому і полягає актуальність трансформації адміністративно-правової системи, оскільки політична діяльністьдержави повинна набувати юридично обумовленого характеру. При цьому адміністративні принципи права володіють комплексом впливу на окрему особу, державу та суспільство з врахуванням їх інтересів: щодо передового практичного досвіду з досягненнями юридичної науки; забезпечення верховенства закону; ієрархії нормативно-правових актів; орієнтації на цілісний розвиток необхідних компонентів правової системи.

В цьому змісті юридична політика реалізується через політичну систему — механізм організації і здійснення влади, забезпечення цілісності суспільства, погодженості суперечливих інтересів різних політичних і соціальних сил, їх організацій, спрямованих на завоювання, утримання і використання державної влади, для реалізації їхніх інтересів.

Ринковий принцип соціально-правового забезпечення громадян

Необхідною умовою стабільності сучасної господарської системи є відсутність соціальної напруги, оскільки агентом загальнонародного інтересу, що враховує позаекономічні потреби є держава. При цьому інформаційна інфракструктура, яка включає органи підтримки і розвитку культури, освіти, виховання, систему охорони здоров’я і фізичної культури, пенсії і різного роду соціальні виплати, політику зайнятості, сьогодні розглядається як обов’язкова вимога часу.

З цією метою соціально-правове забезпечення громадян слід розуміти як систему заходів матеріального забезпечення у відповідності із зобов’язаннями, покладеними на державу у цій сфері згідно з чинним законодавством. Відповідно, соціально-правова політика дозволяє створювати ідеї соціального прогресу шляхом комунікативних зв’язків. В рамках таких зв’язків

споживання бідних верств населення повинне не обмежувати заощадження багатих, але й відігравати мультиплікуючу роль, стимулюючи економічну динаміку. Очевидно, що цей мультиплікуючий ефект є можливим лише в разі збереження єдності витрат та заощаджень населення — з одного боку, та інвестицій підприємств і фінансово-банківської системи, включаючи фонди соціального страхування, — з іншого. Забезпечення цієї єдності й є, кінцевим чином, визначальним критерієм ефективності соціально-правової політики.

Адміністративно-правовий спосіб врегулювання податкового акцизу в кодифікованому законодавсті України

Прийняття Податкового кодексу є одним із способів врегулювання взаємовідносин платників податків і контролюючих органів, а також механізмом забезпечення підвищення ефективності економіко-правового регулювання таких податкових відносин. Крім того, кодифікація як форма удосконалення податкового законодавства, є необхідною умовою побудови дієвої податкової системи України.

Основним завданням, яке постає у ході реформування специфічних акцизів в Україні є формування ефективної системи такого оподаткування з використанням фінансово обґрунтованого рівня і структури ставок податку, а також забезпечення виконання ним функції, пов’язаної з обмеженням споживання окремих товарів. У свою чергу, це досягається завдяки поступовому зростанню частки акцизу в ціні реалізованих підакцизних товарів внаслідок підвищення ставок акцизного податку на лікерогорілчані, тютюнові вироби, а також встановлення і поступового збільшення мінімального податкового зобов’язання з одиниці підакцизної продукції.

До прийняття Податкового кодексу застосування акцизного збору в Україні регулювалося понад 250 нормативно-правовими актами. Така обтяженість законодавства значно ускладнювала роботу як суб’єктів підприємництва, так і органів податкової служби і не уможливлювала створення ефективної системи як державного контролю за обігом підакцизних товарів, так і планування довготривалого розвитку суб’єктів підприємництва, які працюють на даному ринку.

Кардинально новітньою є запропонована процедура реєстрації платніків акцизного податку. Так, визначено обов'язковість надання інформації органами ліцензування структурам державної податкової служби за місцезнаходженням суб'єкта господарювання про видачу ліцензій на провадження операцій з підакцизними товарами.

Зроблені суттєвікроки й для гармонізації вітчизняного механізму застосування специфічних акцизів до практики країн-членів ЄС та посилення його регулюючого впливу на рівень споживання окремих видів підакцизних товарів. Насамперед, це стосується подальшого зростання рівня ставок податку, вдосконалення системи акцизних складів на підприємствах-виробниах спирту, лікеро-горілочних, а також уточнення визначення окремих елементів податку.

За рахунок збільшення рівня акцизного оподаткування нафтопордуків урядом заплановано забезпечити додаткові надходження податку до бюджету. Такі надходження повинні компенсувати втрати від скасування збору з власників транспортних засобів. За прогнозними розрахунками, лише зростання ставки податку на бензини моторні з 132 до 175 євро за 1000 кг дозволить збільшити надходження податку до бюджету на 1,6 млрд. грн.

Відповідно до норм Податкового кодексу датою виникнення податкового зобов'язання є момент випуску підакцизного товару до споживання, що узгоджується з вимогами ст. 7 Директиви Ради ЄС «Про загальний режим акцизних зборів 2008/118 [138]. Виходячи із зазначеного підставою для одержання пільги зі сплати податку, у разі експорту підакцизних товарів (продукції), є належним чином оформлена вантажна митна декларація, що засвідчує факт здійснення такої операції. Новизною є також і встановлення дати виникнення податкового зобов'язання щодо зіпсованого, знищеного, втраченого підакцизного товару (продукції) з вини платника податку і визначення умов, коли в цьому випадку податкове зобов'язання не виникає.

На відміну від України у країнах Європейського Союзу найважливішим джерелом надходження від специфічного акцизного оподаткування є акцизи на енергетику. Їх фіксальне значення у Великобританії становить 54 відсотків загальних надходжень по-

датку, Німеччині — 69, Франції — 71 відсотків. На цю відмінність звертає увагу і А.М.Соколовська, наголошуючи, що за загальних для України і країн ЄС принципів визначення об'єкта оподаткування у нашій країні відсутнє оподаткування безпосередньо акцизним збором як специфічним акцизом. У країнах ЄС у рамках співробітництва від 1 січня 2004 р. запроваджено оподаткування таких енергопродуктів як вугілля, природний газ, електроенергія та ін. [157, 220].

Крім того, кодексом збережено і практику застосування показника мінімального акцизного податкового зобов'язання, що є необхідною умовою недопущення зниження цін на тютюнові вироби. Механізм індексації специфічних ставок податку, які встановлені в національній валюті, дозволить поступово підвищувати частку акцизу в ціні тютюнових виробів, що посилить регулюючий вплив податку. Однак на відміну попередньої практики індексація показника мінімального акцизного податкового зобов'язання не передбачена.

Система податкового адміністрування

Система податкового адміністрування в традиційному розумінні — це організаційно-управлінська система реалізації податкових відносин, що включає сукупність форм і методів, використання яких покликане забезпечити податкові надходження у бюджетну систему.

На сучасному етапі система податкового адміністрування (тобто система принципів, теоретичних основ і правил, що визначають норми поведінки учасників у процесі реалізації податкових відносин) досліджувалася як система «компромисів» інтересів держави й платників податків, а податковий кодекс — як система «компромісних» правил [26, 14].

Крім того, саме адміністрування податків і зборів є однією з найважливіших ознак побудови правової системи та необхідною умовою її існування. Адміністрування (від анг. «administration») означає управління, організація, виконання, здійснення, нагляд (контроль); у широкому розумінні, це — організаційно-розпорядча діяльність керівників і органів управління, що здійснюється шляхом наказів і розпоряджень [120, 41]. Адміністрування процесів оподаткування об'єднує за допомогою однієї креатив-

ної ідеї комплекс заходів, спрямованих на забезпечення виконання законодавчих та нормативно-правових актів. Об'єктом адміністрування є процес узгодження й погашення податкових зобов'язань, платників шляхом оптимального втручання в їхню господарську діяльність через застосування законодавчо встановлених механізмів і процедур.

З набуттям чинності Податкового кодексу України зник такий інститут податкового права як податковий компроміс, в той же час все ще діє наказ Державної податкової адміністрації України від 26.04.2001 року № 182 «Про затвердження Порядку застосування податкового компромісу органами державної податкової служби в межах адміністративної апеляційної процедури. Так, податковий компроміс, згідно з наведеним наказом, — рішення податкового органу, прийняте за погодженням з платником податків у межах адміністративної апеляційної процедури та узгоджене з керівником податкового органу вищого рівня, про задоволення частини скарги такого платника під зобов'язання останнього погодитися з рештою податкових зобов'язань, нарахованих контролюючим органом. На жаль, укладений податковий компроміс сьогодні законодавчо не врегульований, оскільки норми про нього не увійшли до ПК України, проте міг би сприяти ефективному адміністративному захисту прав платників податків.

Фінансові ресурси в кластерному розвитку інформаційної інфракструктури

У сучасних західних країнах кластери стали одним із найбільш поширених інструментів подолання перешкод на шляху інформаційного розвитку підприємницької діяльності. Система кластерного розвитку охоплює різноманітні географічні зони (національну, регіональну), так і різні господарські системи — виробничу, науково-дослідну, торгівельну в кіберпросторі України.

В якості наявних переваг участі у кластері варто представити наступні: концентрація фінансових ресурсів та інтелектуального капіталу, які об'єднуються; можливість встановлення спільної форми діяльностізутворенням юридичної особи; наявність інноваційного потенціалу; визначеність тривалості співробітництва; наявність неформальних факторів взаємодії.

Виникнення *кластерів* є закономірним інструментальним процесом, спрямованим на посилення конкурентоздатності певної галузі, а іноді й території, зокрема Укроборонпрому як господарської структури за ціноутвореним, часовим і просторовим вимірами. Передумовами виникнення кластерів є ціла система факторів, які у загальному вигляді можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Дія, зокремазовнішніх факторів, обумовлена динамікою економічних процесів усередині певної держави. Це різке підвищення цін на сировину, матеріали, інформацію, а також суттєві зміни у законодавстві; загальний стан фінансової економіки до змін ринкового середовища у кіберпросторі. Все це призводить до наявності сталих організаційних бізнес-зв'язків: досвіду роботи з постачальниками, замовниками, дистриб'юторами та конкурентами. Отже, формування кластерних структур є інструментально закономірним шляхом еволюції взаємодії держави, науки та бізнесу. Саме кластерна форма організації господарської діяльності має суттєві переваги над діяльністю ізольованих суб'єктів господарювання, оскільки надає доступ до інформації та ресурсів, передачі знань та навичок для більшості кількості виробників. Дана форма взаємодії влади, науки та бізнесу є принципово новим видом інтеграції суб'єктів господарювання як шляху становлення інформаційної інфраструктури у кіберпросторі.

Проблема енергоефективності як постачання людським ресурсом

Фінансоваекономіка України є однією з найбільш енергоємних в Європі. Енергоємність ВВП в нашій країні станом на 2013 рік становила 0,613 кг умовного палива на гривню виробленої продукції. Національна економіка надто переобтяжена енергоємними галузями промислового виробництва. Тому завдання значного зниження енергоємності ВВП для України безпосередньо пов'язане з проблемою структурної перебудови її економіки в напрямку нарощування питомої ваги інтелектуального продукту. Отже, незважаючи на перевагу промисловості як незалежної інфраструктури в структурі споживання електроенергії, нераціональне використання ресурсів та низький рівень енергоефективності має негативний вплив на фінансову економіку та розвиток країни в цілому.

Оскільки енергетична складова є основною розвитку національного господарства, необхідно зробити вартісну оцінку електроенергетики щодо тарифних показників для промисловості та населення.

Також варто підкреслити, що в Україні розвідано понад 314 родовищ нафти та газу, серед яких 57 класифікуються як середні, великі, крупні та унікальні за своїми запасами. Більшість із-нихперебувають на завершальній стадії розробки і характеризуються ускладненими геологічними та технологічними умовами експлуатації.

Протягом останніх десяти років стабільні обсяги видобутку вуглеводів мають забезпечуватися за допомогою впровадження заходів з підвищення ефективності використання виробничої та ресурсної баз та введення в розробку нових родовищ та покладів.

Незважаючи на наявність на їїтериторії покладів нафти, газу, вугілля, сланцевого газу Україна як країна-транзитер є енергодефіцитною країною, оскільки задовольняє власні потреби в енергоресурсах лише наполовину:

- нафти видобуває 10–12 відсотків загального споживання;
- природного газу — 20–25 відсотків;
- вугілля — 90–92 відсотків.

Таким чином, сучасне реформування паливно-енергетичної галузі України сприятиме фінансово-економічному зростанню країни та якості забезпечення інтелектуального продукту людини та громадянина на світовому ринку праці.

Китай як світовий лідер інвестиційної привабливості для України

Китайська Народна Республіка є однією з найбільш торгово розвинутих країн світу, яка перша відновилась після світової фінансової кризи. Сьогодні більше 170 країн світу інвестують свій капітал в економіку Китаю, оскільки практично не існує регіону, в який Китай не залучав би свої кошти: Близький Схід, Латинська Америка, Європейський Союз, Африка. Наукові дослідження свідчать, що обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку КНР постійно зростає: починаючи з 45,3 млрд. дол. У 1995 році і до 117,6 млрд. дол. у 2013 році. Такий темп надходження іноземного капіталу демонструє, що навіть світова фінансова не впливала на

розвиток інвестиційного потенціалу країни. Отже, обсяг залученого капіталу за останні п'ять років перевищив 830 млрд. доларів, що визначає лідируючі позиції Китаю в даному напрямку серед країн, що розвиваються [206].

Для того, щоб стати привабливою для залучення іноземного капіталу, в Китаї було вжито ряд заходів: проводиться активна національна інвестиційна політика; в країні підтримується високий рівень стабільності в соціально-економічній та політичний сферах життя; спостерігається постійне вдосконалення та лібералізація юридичної бази, спрямованої на створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних держав; створено адміністративно-фінансові умови, в яких функціонують пільгові режими, що спрямовані для стимулювання притоку іноземних інвестицій.

Внаслідок надання кредитів (насамперед в енергетичний сектор та гірничодобувну галузь) Китаю вдалось заключити ряд довгострокових договорів в енергетичній сфері, в тому числі з нафтогазовими компаніями Венесуели, Бразилії та Росії. Крім привабливого становища з огляду залучення іноземних інвестицій Китай займає перше місце серед країн, що розвиваються, у вкладанні власного капіталу в закордонні фінансові можливості. Саме зростання обсягів інвестицій з Китаю сприяла зміна політики уряду і внутрішнього інституційного середовища в країни протягом останніх десятиліть. Тому, у найближче майбутнє Китай зможе стати першим провідним лідером світової економіки на тлі потужних людських ресурсів, модернізації інформаційної інфраструктури тощо.

Воєнна безпека як нормативно-правове забезпечення людського капіталу у сучасному кіберпросторі України

На сучасному етапі розвитку української держави формування злагодженої правової політики у сфері воєнної безпеки є одним із актуальних питань. Адже якнайшвидше зростання обороноздатності держави за рахунок створення сучасних, мобільних Збройних Сил України, Прикордонної служби, Національної гвардії, підрозділів МВС, добровольчих дружин тощо, що здатні забезпечити національні інтереси особи, держави та суспільства. При цьому, проблема сучасного стану України у кіберпросторі свідчить, що неможливо сформувати ефективну політику безпе-

ки, якщо не проведений аналіз існуючих та потенційних загроз, а також не напрацьовані принципи взаємодії силових структур [133, 74].

З огляду на це саме відродження обороноздатності нашої країни та відновлення її суверенітету є сьогодні визначальним, особливо на тимчасово втрачених територіях Сходу України. У зв'язку з цим серед перших реформ новообрана Верховна Рада VIII скликання визначила реформу системи забезпечення національної безпеки і оборони [78]. Але за чотири роки гібридної війни на території Донбасу успіхів поки що не спостерігається, належного значення нормативно-правовому забезпеченню воєнної безпеки не надається, оскільки нормативно-правова база із зазначених питань застаріла в силу політико-етичних мотивів.

Тому є надія сподіватися на те, що незабаром новий закон «Про основи національної безпеки України» якісно змінить безпекоздатність нашої країни. Цьому має сприяти Воєнна доктрина, стратегічний оборонний бюлетень, стратегія національної безпеки України тощо. Саме така доктрина (вчення, теорія, концепція) закріплює основні цілі та завдання держави у сфері воєнної безпеки, оскільки необхідність пізнання її природи визначється формально-юридичними передумовами. Сьогодні завдяки політико-правовим рішенням змінено формат ведення військових дій на Сході України «АТО» на формат «Об'єднаних Сил України», а також набув чинності закон про реінтеграцію Донбасу і про Росію як «агресор». Проте, існують суперечності у поглядах вчених на поняття та систему джерел права, оскільки чітко не визначена класифікація джерел права у правовій системи України. На нашу думку, Воєнна доктрина є тематично-строковою доктриною, тому і її визначення може в залежності від пройдених державних етапів, епох. Це спостерігається і у змінах державної політики України у сфері оборони, починаючи з 1993 року, коли була прийнята перша редакція Воєнної доктрини незалежної України.

У свою чергу, в сучасних державно-політичних, воєнних умовах, коли Україна нарешті проголосила чіткий курс на євроатлантичну інтеграцію і вступ до ЄС, коли існує загроза подальшого порушення територіальної цілісності держави. Воєнна доктрина у сучасному кіберпросторі повинна стати джерелом у

військовій сфері, оскільки містить систему офіційних поглядів та положень щодо забезпечення воєнної безпеки держави, визначає напрями щодо створення інформаційної інфраструктури (штучного інтелекту у вигляді кібервійськ, безпілотних літальних обєктів «дронів» тощо), підготовки держави та збройних сил до війни і форми її ведення.

Таким чином, однією з визначальних проблем у проведенні інноваційних реформ є прийняття нової Воєнної доктрини, що відповідає мудрості українського народу. Така доктрина повинна визначати, до яких війн слід готуватися, яким буде їх характер, якими методами їх проводити, які збройні сили потрібно створити і в якому напрямку їх слід розвивати для успішного ведення сучасної війни.

Для такого ефективного функціонування саме *людський капітал* потребує, крім соціально-правового забезпечення індивідуальних інвестицій свого власника у вигляді здобуття та підвищення рівня освіти, зміцнення здоров'я тощо; його входження в економічні відносини з метою суспільно-корисного використання та отримання ресурсів для воєнної безпеки в сучасному кіберпросторі.

4.6. Постфілософія як пошук панацеї в небайдужому майбутньому: валютна політика Національного Банку України

На сучасному етапі глобалізаційних змін та розвитку людської цивілізації стрімко зростає і наука, яка відрізняється всебічністю форм і методів пізнання світу. Як правило, об'єкти сучасної науки характеризуються системністю, комплексністю, а також нечіткістю власних меж. При цьому, дослідник не замикає межі об'єкта відповідного дослідження, а, навпаки, фокусує феноменальну свідомість в орбіту дослідження все більш широкого контексту. В силу цього, саме така наукова робота повинна мати методологічні конструкти інноваційного характеру в системі ентропії як теорії випадкових функцій (самовизначення, нелінійності, хаосу тощо). Тому і виникла природна необхідність поєднувати неймовірно потужний темп розвитку науки з етичними цінностями, оскільки в противному випадку відбудеться подальша розбалансованість світу людського життя і світу культури су-

бстанційно природних речей як системного погляду на життєвий світ. Ні одна наукова, соціальна або технічна проблема не здатна маргінально (ізольовано, штучно) відкрити доброчесні горизонти життєвого світу. Для цього потрібен *їх фундаментальний взаємозв'язок як гармонійна єдність Цілого в Сущих Речах, що соціокультурно обумовлює міждисциплінарні дослідження.*

З огляду на це сьогодні нейробіологію можна ув'язати з людськими цінностями, які крім біологічних структур людського мозку беруть активну участь в її кіберубезпеченні. Саме космічна фрактальність є модальністю мікрокосму та макрокосму людини. В якості прикладу можна привести бесіду французького нейробіолога Ж.П.Шанж'є з П.Рікером. [195, 36].

Це є початком довготривалого фундаментального шляху постфілософії як пошуку нейробіологічного знання істини в соціальних реаліях, а саме: ціннісно-смислових орієнтирів у життєвому світі. Саме така активізація різних ділянок мозку в її «неореному полі» розширює новий епістемологічний простір (територію, сектор, сегмент). Тому сьогодні тема складності перестає бути прерогативою природнично-наукових та соціальних досліджень складних, аутопоетичних систем [16, 21]. Під новою «дослідницькою парасолькою» з'являється можливість зрощення принципово нових концептів як вияв прозорості, інформопластичності, геніальної простоти тощо.

Ще з античних часів Аристотель говорив, що людина не просто потребує життя, оскільки життя людину цікавить як місце для її цінностей. Адже з філософії як пошуку істини і розпочалася дійсна інтелектуальна історія демократизації суспільства у Стародавній Греції. Хто як не філософи не за формальними регаліями, а за велінням розуму серця здатні системно обґрунтувати тісний зв'язок між свободою і культурою у сучасному цивілізаційному поступі? Ось чому саме сьогодні філософія і філософи дуже потрібні суспільству, виходячи із наявного буття та здійснюючи прорив у майбутнє, оскільки законний капітал мудрості такої постфілософії на тлі сучасних докорінних світових змін та зрушень надає людині інтелектуально-духовну перспективу як всебічність людського існування. Саме така людина рано чи пізно, проходячи через повсякденні циклічні хвилі побуту, зверта-

ється до життєвого смислу буття, чим і проявляє ознаки народної та академічної мудрості.

Проте, сьогодні дедалі більше виявляється людський суцільний розрив, що пронизує інформаційно-технологічну цивілізацію як відшарування та ізолювання науки та техніки від гуманістичних зв'язків та намірів як субстанційного духу доброчемності, достовірності, добромисності в синонімічному її ряді.

Таким чином, ми маємо виборювати свої власні ціннісно-смислові пріоритети як дух сивої давнини (законний капітал мудрості). Для цього потрібно всебічно розробляти фундаментальні критерії життєвого світу на підставі якості переосмислення тієї чи іншої філософії в єдиній, автономній, скоординованій системі природничо-наукових, релігійних, технічних, соціогуманітарних знань. Саме такий *законний капітал мудрості особи, держави та суспільства як пошук панацеї є сучасно новим поворотним етапом у небайдуже майбутнє.*

Контрольні запитання

1. Чому криптовалюта є правовою ентропією у розвитку криптології?
2. Розкрийте еібербезпеку як криптофрактальність у новому космічному порядку.
3. Яке актуальне значення постфілософії для криптології?
4. Чи є криптологія панацеєю у вирішенні правових інтересів для майбутніх поколінь?

Теми рефератів

1. Правова ентропія як світове лідерство.
2. Постфілософія як фундаментальна основа у криптології: релігія, право, фінанси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Августин Блаженный. О граде Божием : В 4 т. — М. : Наука, 1994. — С. 115–121.
2. Агапов А. Б. Административная ответственность : Учебник. М. : Статут, 2000. — С. 251.
3. Агарков М. М. Основы банковского права : учение о ценных бумагах / М. М. Агарков. — М., 1994 — 364 с.
4. Акимова А. Дидро. (Жизнь замечательных людей) / А. Акимова. — Москва : Изд-во «Молодая гвардия», 1963. — 477 с.
5. Андрущенко В. Організоване суспільство / В. П. Андрущенко. — Київ : Атлант ЮЕмСі, 2006. — 404 с.
6. Андрущенко В. Проблема гуманізму у сучасній філософії : Навч.-методичний посібник / В. Андрущенко, Л. Губерський, В. Зуєв. — Київ, 1994. — 63 с.
7. Анісімов Г. М., Касинок В. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посібник / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинок та ін. ; за ред. М. І. Панова. — Х. : Право, 2011. — 184 с.
8. Антонюк А. О. Основи захисту інформації в автоматизованих системах. — К. : ВД «КМ Академія», 2003. — 243 с.
9. Аристотель. Метафизика. Сочинения : В 4-х т. Т. 1 / Аристотель. — Москва : Мысль, 1976. — 550 с.
10. Баранівский В. Ф. Проблеми духовної безпеки українського суспільства. — К. : Видавництво ПП Ульянич В. І., 2009. — 160 с.
11. Барлоу Дж. Экономика сознания в глобальной Сети [Електронний ресурс] / Дж. Барлоу. — Заголовки з екрана.
12. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек ; пер. с нем. — Москва : Прогресс-Традиция, 2012. — 384 с.
13. Биккенин Н. Б. Социалистическая идеология. — 2-е изд., доп. / В. Биккенин. — Москва : Политиздат, 1983. — 415 с.
14. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні : проблеми становлення, розвитку та функціонування : дис… д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Битяк Юрій Прокопович. — Х., 2006. — С. 196.

15. Богайчук В. Ж. Проблеми та перспективи становлення громадянського суспільства в Україні / В. Ж. Богайчук // Нова парадигма: журнал наукових праць / [гол. ред. В. П. Бех]. — Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. — Випуск 64. — С. 164–172.
16. Богатая Л. Н. Гуманитарная сложность в контексте ближайших категориальных понятий / Л. Н. Богатая // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія, Філософія. Політологія. — Вип. 10. — 2015.
17. Бодрияр Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрияр. — Екатеринбург : У-Фактория, 2006. — 200 с.
18. Буйвол Б. А. Социальний контроль и его воздействие на поведение людей : автореф… канд. юрид. наук. — Киев, 1973. — С. 3.
19. Ващенко К. О. Політичний аналіз і прогноз у сучасній Україні / К. Ващенко. — Київ : Логос, 2008. — 144 с.
20. Вебер М. Сословия и классы / М. Вебер; пер. А. Б. Рахманова // Личность. Культура. Общество, 2007. — Т. 9. — Вып. 4. — С. 21–27.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та СД) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — 569 с.
22. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста / В. И. Вернадский. — Москва : Наука, 1988. — 519 с.
23. Виконавча влада та адміністративне право / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. — К. : Ін-юре. 2002. — 668 с.
24. Віхтюк А. В. Методологія аналізу ризиків у сфері охорони державного кордону // Науково-практичний альманах «Науковий вісник Державної прикордонної служби України». — Хм. : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України. 2007. — № 4. — С. 13–18.
25. Волянюк Н. Рефлексивність як детермінанта суб'єктності тренера-викладача / Н. Волянюк // Соціальна психологія. — 2005. — № 2 (10). — С. 114–127.
26. Воронкова О. М. «Міжнародний досвід оцінювання ефективності податкового адміністрування та його значення для України» // Наука й Економіка. — 2011. — № 3 (23). — С. 12–18.

27. Вышеславцев Б. П. Этика преображенного Эроса / Б. П. Вышеславцев. — Москва : Республика, 1994. — 386 с.
28. Гайдеггер М. Время и бытие : монография / М. Гайдеггер. — Москва : «Гнозис», 1993. — 348 с.
29. Гарднер Г. Искусство и наука влияния на взгляды людей ; пер. с англ. — М. : ООО «И. Д. Вильямс», 2008. — 296 с.
30. Гегель Г. В. Ф. Философия духа. Т. 3. — М. : Мысль, 1996. — 471 с.
31. Гілея. Науковий вісник. Випуск 71 (№ 4). К. 2013. — С. 752.
32. Гнатик Е. Н. Роль ценностного подхода в антропогенетике и генетической инженерии / Е. Гнатик // Вопросы философии. — 2009. — № 6. — С. 70–78.
33. Голосніченко І. П., Коліушко І. Б., Куйбіда Р. О. Проблеми вдосконалення адміністративного законодавства // Адміністративна реформа для людини (науково-практичний нарис) / За заг. ред. І. Б. Котушка. — К. : Факт, 2001. — С. 57–64.
34. Горський В. С. Проблема виховання «нової інтелігенції» в сучасному українському суспільстві / В. С. Горський // Інтелігенція — гуманна об’єднувальна сила суспільства / Відп. ред. І. Ф. Курас. — Київ : Стилос, 1999. — 362 с.
35. Гоулднер А. У. Наступающий кризис западной социологии / А. У. Гоулднер : пер. с англ. — Санкт-Петербург : Наука, 2003. — 576 с.
36. Грамши А. Формирование человека (Записки о педагогике) / Грамши А. — Москва : Педагогика, 1983. — 224 с.
37. Грачев Г.В. Манипулирование личностью : организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. Изд. второе, испр. и доп. / Грачев Г. В., Мельник И. К. — М. : Алгоритм, 2002. — 288 с.
38. Грудз Я. В. Енергоефективність газотранспортних систем [Текст] : монографія / Я. В. Грудз. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. — 208 с.
39. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. — Л., 1989. — 261 с.
40. Гуревич П. С. Феномен деантропологизации человека / П. С. Гуревич // Вопросы философии. — 2009. — № 3. — С. 19–25.
41. Гуссерль Э. Феноменология внутреннего сознания времени // Собр. соч. — М. : Прогресс, 1994. — Т. 1. — 1994. — 524 с.

42. Державне управління в Україні : Навчальний посібник / За заг. ред. Н. Р. Нижник, В. М. Олуйка. — Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. — 352 с.
43. Дмитриев А. В. Слухи как объект социологического исследования / А. В. Дмитриев // Социологические исследования. — 1995. — № 1. — С. 6–10.
44. Додин Е. В. Административная ответственность в свете Конституции Украины // Юридический вест ник. — 1997. — № 3. — С. 71–75.
45. Доненко В. В., Колпаков В. К. Керування транспортом у стані сп'яніння : адміністративно-делікатні проблеми. — Д., 2003.
46. Доценко Е. Л. Психология манипуляции. Феномены, механизмы и защита. — СПб. : Речь, 2004. — 304 с.
47. Дробот Ж. А. Правове регулювання пенсійного страхування у разі втрати годувальника : дис… канд. юрид. наук : 12.00. 05 / (Дробот Жанна Анатоліївна. — Одеса, 2010. — 418 с.
48. Дубровский Д. И. Информация, сознание, мозг. — М. : Мысль, 1991. — 361 с.
49. Европейская конвенция об обустройстве и предпринимательстве от 13 декабря 1955 г. / Международная организация по миграции // Сборник международных правовых документов, регулирующих вопросы миграции. — М., 1994 г.
50. Загородній Ю. І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні : досвід, тенденції, проблеми. / Загородній Ю. І., Курило В. С., Савченко С. В. — К. : Генеза, 2004. — 144 с.
51. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 20.05.1999 р. № 679. — XIV (зі змінами та доповненнями).
52. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] — режим доступу www.golos.com.ua/Article.aspx&id=345592
53. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради. — 1992. — № 48. — 650 с.
54. Закон України про службу в органах місцевого самоврядування // www.rada.qov.ua
55. Законність в діяльності органів державної податкової служби України (адміністративно-правовий аспект) : дис… канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гапоненко Людмила Віталівна. — Ірпінь, 2010. — С. 107–108.

56. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности / А. Г. Здравомыслов. — М. : Политиздат, 1986. — 223 с.
57. Зиновьев А. А. Фактор понимания / А. А. Зиновьев. — М. : Агентство «Социальний проект», 2011. — С. 517.
58. Злочинність в Україні : статистичний збірник / відп. за вип. І. Калачова. — К. : Держ. Комітет статистики України, 2001. — С. 534.
59. Зотова О. В. Правовий режим космического пространства как важный элемент поддержки международного мира и безопасности / О. В. Зотова, Ю. М. Колосов // Московский журнал международного права. — 2011. — № 2.
60. Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика. Том 1. // Право интеллектуальной собственности. — К. , 1999. — С. 23.
61. Йоги Махариши Махареш. Трансцендентальная медитация / Махариши Махеш Йоги. — Москва : АОЗТ «Кольна», 1994. — 254 с.
62. История философии: Запад-Россия-Восток : Учебник для вузов. Кн. 1. Философия древности и средневековья / Под ред. Н. В. Мотрошиловой. — Москва : Греко-латинский кабинет, 1995. — 736 с.
63. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / Кастельс М. ; пер. з англ. — Київ : Ваклер, 2007. — 304 с.
64. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде // Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство — Москва : Политиздат, 1990. — 458 с.
65. Кант И. Критика практического разума / И. Кант // Соч. в 6 т. Т. 1. — Санкт-Петербург : «Наука», 488 с.
66. Кант И. Сочинения в 6-ти т. Т. 5 / И. Кант. — Москва : Мысль, 1964. — 345 с.
67. Кант І. Критика чистого розуму / Пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. — Київ : Юніверс, 2000. — 504 с.
68. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. — К. : Оріяни, 2000. — 442 с.
69. Карманов Є. В. Банківські договори : договори в іноземній валюті / Є. В. Карманов. — Х. , 2004 — 249 с.

70. Кассирер Э. Философия символических форм : Введение и постановка проблемы / Э. Кассирер // Культурология XX век. Антология. — Москва : Юрист, 1995. — 703 с.
71. Касьянов Д. В. Наука на варті екобезпечного розвитку людства / Д. В. Касьянов // Гілея : Науковий вісник : зб. наук. праць. — К., 2012. — Вип. 60 (5). — С. 362.
72. Квіт С. Свобода стилю : есеї та статті / С. Квіт. — Київ : Наукова думка, 1996. — 76 с.
73. Кимелев Ю. А. Современная западная философия религии / Ю. А. Кимелев. — Москва : Мысль, 1989. — 256 с.
74. Киселев Н. Н. Мировоззрение и экология / Н. Н. Киселев. — Київ : Наукова думка, 1990. — 216 с.
75. Киссель М. А. Принципы 1789 года // Вопросы философии. — М. — 1989. — № 10. — С. 21–26.
76. Кім Ю. Г. Формування системи фінансової безпеки транспортно-експедиційного підприємства : монографія / Ю. Г. Кім. — К. : Дорадо-Друк, 2007. — 140 с.
77. Кістяківський Б. Держава і особистість. Вибране. К. 1996 — 202 с.
78. Коаліційна угода ВР України VIII скликання від 21.11.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1 doc2nsf/link1/23590.html
79. Ковалко М. П., Денисюк С. П. Енергетична безпека — складова національної безпеки України, Київ : УЕЗ, 1997. — 91 с.
80. Когденко А. Р. Жінка у космосі. Актуальні проблеми експериментальної медицини. IV науково-практична конференція 27-28 травня 2002 року. Київ. — 81 с.
81. Колеман Дж. Комитет 300. Тайны мирового правительства / Дж. Колеман. — М. : ИД «Витязь», 2005. — 320 с.
82. Колесник О. С. Поет та відтворення архетипу у міфопоетичному світовідношенні / О. С. Колесник // Актуальні філософські такультурологічні проблеми сучасності : Зб. наук. праць. — Київ, 2000. — С. 124–105.
83. Колосов Ю. М. Международное космическое право / Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов : учебник «Международное право» (гл. XIII). — М. : 1998. — 364 с.

84. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. — К. : Юрінком Інтер. 1999. — 736 с.
85. Компьютерная стеганография. Теория и практика. — М. : МК-Пресс, 2006. — 288 с.
86. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами. Электронный ресурс. — Режим доступу : http://zakon4.rada.qov.ua/laws/show/502/96
87. Конституція України : від 28 червня 1996 р. № 254 к / 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
88. Контроль сознания и методы подавления личности : Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченок. — М. : Харвест, 2004. — 624 с.
89. Концепція соціального контролю в сучасній теоретико-правовій науці / В. М. Пальченкова // Юридична наука. — 2015. — № 8 — С. 7–14 — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_8_3
90. Корсак К. В. Средства спасения человечества : мудрость или ноомышление? [Электронный ресурс] / К. В. Корсак // РЭЛГА. — 2014. — № 5 (278) — Электронные данные. — Режим доступа: http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/w...;level1=main&level2=articles (дата обращения 01.05.2014 р.). — Название с экрана.
91. Костенко Н. Парадигми та фактичності нових мас-медіа / Н. Костенко // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. — 1998. — № 1–2. — С. 138–150.
92. Красноборов О. В. Кадрове забезпечення діяльності Державної судової адміністрації України / О. В. Красноборов // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2008. — № 42. — С. 183.
93. Кротюк В. Л. Правові аспекти банківської таємниці. Банківське право України / В. Л. Кротюк ; за ред. А. О. Селіванова. — К. , 2000. — С. 316–324.
94. Купцов А. Маніпулятивна складова соціальної взаємодії в контексті політичного маркетингу // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. — К. : Інститут соціології НАН України, 2004. — С. 91–107.

95. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор. — Москва : Мысль, 1993. — 38 с.
96. Лебон Г. Психология народов и масс. Санкт-Петербург. Изд-во «Макет», 1995. — С. 167–175.
97. Леви-Строс К. Структурная антропология. — М. : Мысль, 1983. — С. 103–106.
98. Лейбниц Г. В. Монадология // Сочинения : В 4-х т. — М., 1982. Т.1. — 1982. — С. 223–227.
99. Литвин І.С., Прусько О.П. Про значення економіко-математичного моделювання сучасних систем електронних грошей // Вісник ТАНГ, 2003. - №13. — С.34–40
100. Литвиненко О. В. Інформаційний істеблішмент України у контексті національної безпеки. Стратегічна панорама. Науково-практичний журнал. — К. : РНБОУ, 2002. — С. 172–177.
101. Лісовський П. М. Інтелектуалознавство. Навч. посібник / П. М. Лісовський. — К. : Кондор — Вид-во, 2017. — 214 с.
102. Локк Дж. Опыт о веротерпимости // Сочинения : в 3-х т. — Москва : Мысль, 1988. — Т. 3. — 562 с.
103. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев. Философия. Мифология. Культура. — М. : Мысль, 1991. — 458 с.
104. Лосский Н. О. Ценность и бытие / Н. О. Лосский. — Харьков : Фолио ; Москва : Аст, 2000. — 861 с.
105. Луман Н. Власть. — М. : Аспект-Пресс, 2001. –256 с.
106. Маматова Т. Трактування поняття «державний контроль» у сучасному законодавстві України та його уточнення / Т. Маматова // Вісник державної служби України. — 2004. — № 1. — С. 23–26.
107. Маркс К. Капитал / К. Маркс. Т. 1. — Москва : Госполитиздат, 1960. — 907 с.
108. Маркузе Г. Одномерный человек. — М. : Изд. «Мысль», 1994. — С. 178–183.
109. Марсель Г. К трагической мудрости и за ее пределы // Проблема человека в западной философии. — М : Прогресс, 1988. — 367 с.
110. Матюхіна Н. П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України (теоретичні та прикладні аспекти) / За заг. ред.

д-ра юрид. наук, проф. Бандурки О. М. : монографія. — Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. — С. 10–11.
111. Международное космическое право / П/р. Пирадова О. С. — М. 1997. — 200 с.
112. Мендельброт Б. Фрактальная геометрия природы. — М. : Мысль, 2002. — 126 с.
113. Мировое государство как будущее международного сообщества: монографія. — М. : Проспект, 2013. — 248 с.
114. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. Упорядн. М. І. Камлик, Є. В. Невмержицький, Л. М. Частка, А. О. Мірошник. За ред. Романюка Б. В., Камлика М. І. — К. : Шкляр, 1999.
115. Мотузенко Б. І. Соціокультурні аспекти маніпулятивного впливу : дис. канд. соціол. наук / Б. І. Мотузенко — К. , КНУТШ, 2002. — 202 с.
116. Мэй Р. Проблема тревоги / пер. с англ. Гладкова А. Г. — М. : ЭКСМО-Пресс, 2007. — С. 369–375.
117. Надольний І. Ф. Національна самосвідомість як соціально-духовний феномен в реаліях політичного буття громадянського суспільства. // Формування громадянського суспільства в Україні : стан, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. Укр. Академії держ. упр. при Президентові України. — К. : Вид-во УАДУ, 2001. — С. 6–8.
118. Недюха М. П. Правова ідеологія українського суспільства / М. П. Недюха. — Київ : «МП «Леся», 2012. — 400 с.
119. Ницше Ф. Сочинения в 2 т. Т. 2 / Сост., ред. и авт. примеч. К. А. Свасьяна. Пер. с нем. — Москва : Мысль, 1996. — 829 с.
120. Нікітішин А. О. Адміністрування податків в умовах фінансово-економічної кризи [Текст] / А. О. Нікітішин // Фінанси України. — 2010. — № 1. — С. 38-45.
121. Общая теория права и государства : учебник / под. ред. В. В. Лазарева. — М. : Юристь, 2000. — 520 с.
122. Ожегов С. И. Словарь русского языка. — М. : Наука, 1991. — С. 846.
123. Островская Э. Риск ивестиционных проектов. Пер. с польського. М. : ЗАО «Издательство» Экономика», 2004. — 269 с.

124.«Отец интернета» предложил принять сетевую конституцию [Електронний ресурс]. — режим доступу : http//toneto.net/news/tehnoloqii/otets-intemeta-predlogil-prinyat-setevuyu-konstitutsiyu. — Заголовок з екрана.
125.Павлова Е. Д. Скрытое воздействие средств массовой информации на массовое сознание как социально-философская проблема. — М. : Наука, 2004. — 154 с.
126.Павлова Ю. В. Правовая энтропия : дис… канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ю. В. Павлова. — Владимир, 2004. — 173 с.
127.Парсонс Т. Понятие общества : компоненты и их взаимоотношения // Thesis. — М. : Мысль, 1993. — № 1. — Вып. 2. — С. 103–118.
128.Парсонс Т. Американская соціологія : Перспективы. Проблемы. Методы / Под ред. Т. Парсонса. — Москва : Прогресс, 1972. — 392 с.
129.Пилипенко А. А. Правові та організаційні засади формування і функціонування персоналу митних органів України : дис… канд.юрид.наук : 12.00.07 / Пилипенко Анжеліка Анатоліївна. — Дніпропетровськ, 2007. — С. 25.
130.Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного управління // Юридична наука і практика. — 2011. — № 2. — С. 10–14.
131.Платон. Государство // Сочинения : в 4-х т. — М. : Мысль, 1994. Т. 3. — 1994. — С. 206–230.
132.Повесть временных лет. — Москва : Imverden Ferlag, 2003. — 93 с.
133.Погібко О. Концептуальні засади нової воєнної доктрини України / О. Погібко // Юридичний вісник. — 2013. — № 3. — С. 72–81.
134.Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. — К. : ІВЦ ДПА України, 2010. — 336 с. — (офіційне видання).
135.Подольская Т. А. Дополнительное образование государственных служащих : проблемы и пути их решения // Право и образование. — 2005. — № 3. — С. 71–76.
136.Політологія : підручник / І. С. Дзюбко, К. М. Левківський, В. П. Андрущенко та інші ; за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Лев-

ківського. — 2-е вид., випр. і допов. — К. : Вища школа, 2001. — 415 с.
137. Предборська І. М. Мінливість, соціум, людина : монографія / Ірина Михайлівна Предборська. — Суми : «Слобожанщина», 1995. — 136 с.
138. Про загальний режим акцизних зборів : директива Ради 2008/118 від 16 грудня 2008 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.minjust.qov.ua
139. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів. Президент України, Положення від 08.04.2011 № 440/2011 Поточна редакція від 28.02.2013 : Електронний ресурс. — режим доступу : http:zakon2. rada. qov.ua/laws/show/440/2011.
140. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959 — XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 29. — Ст. 377.
141. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166 — VI // Відомості Верховної ради України. — 2011. — № 38. — ст. 385.
142. Пчелін В. Б. Поняття та сутність кадрів у системі кадрового забезпечення адміністративного судочинства України / В. Б. Пчелін // Право і суспільство. — 2016. — № 4. — С. 129.
143. Рикер П. Риторика. — К. : «Д.Л.», 1995. — 325 с.
144. Роуан Р. У. Очерки секретной службы. Из истории разведки. — СПб. : Логос, 1992. — 254 с.
145. Рудницький В. С. Внутрішній аудит: методологія, організація : [монографія] / В. С. Рудницький. — Тернопіль : Економічна думка, 2000. — 105 с.
146. Руссо Ж.-Ж. Трактаты / Ж.-Ж.Руссо. — Москва : Наука, 1969. — 704 с.
147. Самчук З. Світоглядні основи соціально-філософського дослідження ідеології : проблема критеріїв та пріоритетів вибору : монографія : у 2 т. Т. 2. / З. Самчук ; Ін-т вищ. освіти АПН України. — Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2009 — 903 с.
148. Сартр Ж. П. Бытие и ничто / Ж. П. Сартр // Философские науки. — 1989. — № 3. — С. 89–100.

149. Світогляд — Філософія — Релігія. Збірник наукових праць. Випуск 2. За заг. редакцією д-ра філос. наук. проф. І. П. Мозгового. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. — 339 с.
150. Симонов П. В. Эмоциональный мозг. — М. : Наука, 1991. — С. 125–132.
151. Симонов П. В. Созидающий мозг. — М. : Наука, 1993. — 109 с.
152. Ситник П. К. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні : Монографія / Ситник П. К., Дербак А. П. — К. : НІСД, 2004. — 226 с.
153. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : в 2-х т. / ред. В. Д. Стеценко. — К. : Наук, думка, 1973. — Т. 1. — 531 с.
154. Словник синонімів української мови : в 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та інші. — К. : Наук. думка, 2001. — 1026 с.
155. Совершенно секретно : документы и материалы. — М. : Мысль, 1967. — С. 395–462.
156. Советский энциклопедический словарь. — М. : Сов. Энциклопедия, 1989. — 1263 с.
157. Соколовська А. М. Система податкових пільг в Україні в контексті європейського досвіду / [А. М. Соколовська, Т. І. Єфименко, І. О. Луніна та ін.]. — К. : 2006. — 237 с.
158. Соловейчик С. Л. Час ученичества / С. Л. Соловейчик; портреты С. Монахова. — Москва : Дет. лит., 1972. — 256 с.
159. Соловьев В. С. Оправдание добра. Нравственная философия / Собрание починений : в 2-х т. — М. : Мысль, 1988. Т. 1. — 1988. — 404 с.
160. Сорокин П. Социальная мобильность, ее формы и флуктуации / Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. — Москва : Наука, 1992. — 548 с.
161. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках. Редактор-координатор. — академик РАН Г. В. Осипов. — М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА — ИНФРА — М), 2000. — 140 с.
162. Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] / МАУП. — Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008 — 379 с.

163. Стратегии и механізм сотрудничества между украинскими и исламскими банками и другими субьектами экономики. — К. : МАУП, 2004. — С. 50.
164. Табачковський В. Гуманізм та проблема діалогу культур / В. Табачковський // Філософська думка. — 2000. — № 1. — С. 11.
165. Твердження Іоанна Дамаскіна за ЦГАДА, ф. 181, № 509, л. 31.
166. Теория и методы в социальных науках / Под ред. С. Ларсена. — М. : МГУ, 2004. — 288 с.
167. Тернер Дж. Структура социологической теории. — М. : Прогресс, 1995. — С. 58–102.
168. Тернер Дж. Социальное влияние. Пер. с англ. — СПб, 2003. — 256 с.
169. Тощенко Ж. Т. Фантомы общественного сознания и поведение // СОЦИС. — 2004. — № 12 (248) — С. 3–15.
170. Фейербах Л. Сущность христианства / Л. Фейербах // Избранные философские произведения : В 2 т. Т. 2. — Москва : Госполитиздат, 1955. — 568 с.
171. Фихте И. Г. Сочинения : в 2-х т. — СПб., 1993. Т. 1 — 1993. — С. 107–138.
172. Фрейд З. Будущее одной иллюзии / З. Фрейд // Сумерки богов. — Москва : Политиздат, 1989. — 398 с.
173. Фрейд З. Психология Я и защитные механизмы. — М. : Педагогика, 1993. — 144 с.
174. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. — М. : Наука, 1993. — С. 345–352.
175. Фромм Э. Искусство любви [Текст] : исследование природы любви / Э. Фромм ; пер. с англ. Н. Петренко, О. Иванчук. — Киев : Ника-центр : Вист-С, 1998. — 400 с.
176. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия // Філософські студії Київського університету. — Вип. 2. — К. , КНУ, 1997. — 155 с.
177. Хозин Г. Какими быть международным отношениям в XXI веке? / Г. Хозин // Международная жизнь. — 2001. — № 2. — С. 70–80.

178. Хорошко В. А., Чекатков А. А. Методы и средства защиты информации. — К. : Юниор, 2003. — 504 с.
179. Человек в его истории [Текст] : [монография] / С. С. Батенин ; М-во высш. и сред. спец. образования РСФСР. — Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1976. — 295 с.
180. Чічкань М. В. Правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні : дис… канд. юрид. наук : 12.00.05 / Чічкань Марія Валеріївна. — Х. , 2009. — 420 с.
181. Шевченко Т. Г. Кобзар [вступ. ст. О. Гончара. Приміт. Л. Кодацької] / Т. Г. Шевченко. — Київ : Дніпро, 1985. — 640 с.
182. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием : пер. с англ. — М. : Наука, 2006. — С. 145–154.
183. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность. — М. : Мысль, 2002. — С. 206–216.
184. Шпак Н. О. Переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій в Україні / Н. О. Шпак, О. І. Вегнер // Вісник Національного університету «Львівської політехніки». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2012. — № 727. — С. 461–467.
185. Щербатых Ю. Искусство обмана. — М. : ЭКСМО-Пресс, 1998. — 560 с.
186. Щорічник Комісії міжнародного права ООН. 1973. — Т. 2. — С. 201.
187. Юлина Н. С. Тайна сознания : альтернативные стратегические исследования. Ч. 1, Ч. 2. / Н. С. Юлина // Вопросы философии. — 2004. — № 11. — С. 150–164.
188. Ярошенко І. С. Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні : дис… канд. юрид. наук : 12.00.07 // Ярошенко Ірина Станіславівна. — К., 2006. — 408 с.
189. Ясперс К. Шифры трансценденции // К. Ясперс / Культуры в диалоге. — Эпистемы : Альманах. Екатеринбург, 1992. — 453 с.
190. Adams J. Global Research Report. China. Research and Collaboration in the New Geography of Science. November, 2009 / J. Adams, C. King, Nan Ma. — Thomson Reuters, 2009. — 12 p.

191. Aula Hanna-Mari. Becoming «World-Class»? Reputation-Building in a University Merger / Hanna-Mari Aula, janne Tienari // Critical Perspectives on International Business. — 2011. — Vol. 7, no. 1. — P. 7–29.
192. Baxter I. A. Relationships as dialogues / I. A. Baxter // Personal Relationships, 2011. — № 7. — P. 1–22.
193. Behrens W., Hawranek P. M. Poradnikprzyqotowania…, s. 57.
194. Brooks Rachelle. Measuring University Quality / Rachelle Brooks // The Review of Higher Education. — 2013. — Vol. 33, no. 2. — P. 1–21.
195. Changeux J.-P. Ce gui nous fait penser / J.-P. Changeux, P. Ricoeur. — Paris. O. Jacob, 1998.
196. Chen Linhan. Internationalization of Chinese Higher education / Linhan Chen, Danyan Huang // Higher Education Studies. — 2013. — Vol. 3, no. 1. — P. 92–105.
197. Cooruption, Inequality, and the Rule of Law : The Building Pocket Makes the Easy Life / By Eric M. Uslaner. — Cambridge University Press, 2008. — 360 p.
198. Crossen C. Tainted Truth : The Manipulation of Fact in America. — Columbia : Touchstone Books, 2006. — 276 p.
199. Debre R. Lescribe : Genesedupolitige. — P. , 1980. — P. 97.
200. Etzkowitz Henry. Polyvalent Knowledge and the Entrepreneurial University : A Third Academic Revolution? / Henry Etzkowitz // Critical Sociology. — 2010. — Vol. 36, no. 4. — P. 595–609.
201. Financial Stability Plan. [Electronic resourse] — Electronic data. — Mode of access : http://www.financialstability.gov/docs/fact-sheet.pdf. (viewed on June 10, 2011). — Title from the screen.
202. French Credit Ombudsman Helped Unlock Funds for 1,198 Companies. [Electronic resourse] — Electronic data. — Mode of access : http:// wwwbloomberg.com /apps/news? pid=20601090& sid=aELFjTP7tylc. (viewed on July 27, 2013). — Title from the screen.
203. Garey J. W. Communication As Culture : Essays on Media and Society (Media and Popular Culture). — N.Y. — Unwin Hyman, 1998. — 241 p.

204. Gibb Allan. Leading the Entrepreneurial University: Meeting the Entrepreneurial Development Needs of Higher Education Instiutions / Allan gibbs, Gay Haskins, Ian Robertson // Universities in Change, Innovation, Technology, and Knowledge Management / A. Altmann and B. Ebersberger (eds.). — Springer, 2013. — P. 9–45.
205. Gibbs Paul. Happiness not Salaries : The Decline of Universities and Emergence of Higher Education / Paul Gibbs // Thinking About Higher Education / P. Gibbs and R. Barnett (eds). — Springer International Publishing, 2014. — P. 37–50.
206. World Investment Report 2013 : Global Value Chains : Investment and Trade Development [Електронний ресурс]. — 2014. — Режим доступу до ресурсу : http://unctadorg

Навчальне видання

М.Н. Курко
П.М. Лісовський
Ю.П. Лісовська

КРИПТОЛОГІЯ

Навчальний посібник

Керівник видавничих проектів: Ястребов А.О.
Друкується в авторській редакції
Дизайн обкладинки: Тишківська Н.М.
Комп'ютерна верстка: Тишківська Н.М.

Підписано до друку 14.01.2020 р.
Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів — 14,41.
Обл.-вид. аркушів — 12,63.
Тираж 200 прим.

ТОВ «Видавничий дім «КОНДОР»
Свідоцтво серія ДК № 5352 від 23.05.2017 р.
03067, м. Київ, вул. Гарматна, 29/31
тел./факс (044) 408-76-17, 408-76-25
www.condor-books.com.ua